
PAGINAE HISTORIAE

**SBORNÍK
STÁTNÍHO
ÚSTŘEDNÍHO
ARCHIVU
V PRAZE**

2

OBSAH

DESKY DVORSKÉ (Pavla Burdová)	5
Zusammenfassung	19
ZPRÁVY O STAVU FAR PRAŽSKÉ ARCIDIECÉZE Z ROKU 1650 (Zlatuše Kukánová)	20
Zusammenfassung	60
K DĚJINÁM PRAŽSKÉHO GHETTA V 2. POLOVINĚ 17. STOLETÍ (Lenka Matušíková)	63
Zusammenfassung	70
ŽIDOVSKÁ POŠTA V PRAZE (Alexandra Špiritová)	73
Zusammenfassung	89
SOUPIS MATRIK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ V ČECHÁCH — II. ČÁST (Lenka Matušíková, Zlatuše Kukánová) .	90
JUDR. JOSEF SCHIESZL A JEHO PÍSEMNÁ POZŮSTALOST (Jiří Křesťan)	139
Zusammenfassung	159
VÝSLEDKY HEYDRICHOVY SPRÁVNÍ REFORMY Z POHLEDU OKUPAČNÍHO APARÁTU (Jaroslava Milotová) . . .	161
Zusammenfassung	173
RUKOPISY VE FONDU RODINNÝ ARCHIV METTERNICHŮ (Jaroslava Hoffmannová)	175
Zusammenfassung	196
VYMEZENÍ FONDU MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ (Rudolf Kaďorek)	199
Zusammenfassung	210

DESKY DVORSKÉ

Pavla Burdová

Desky dvorské, latinsky zvané *tabulae curiae*, německy *Hoflehentafel*, jsou protokoly, které zachycují jednání vedená před dvorským soudem. Nazývaly se také desky lenní nebo manské, což plně vystihuje jejich obsah i působnost dvorského soudu.

Soudnictví se v Čechách začalo utvářet ve 12. století, kdy královská rada rozdělila svou působnost na zájmy soudní a politické. Z královského soudního dvora se postupně vyvinuly další soudy. Roku 1260 se stal králův nejvyšší sudí soudcem zemským a byl jmenován druhý sudí královského soudu. Znamenalo to rozdělení soudu na zemský (*judicium terrae*) a dvorský (*judicium curiae regalis*) a také rozdělení pravomocí. Za vlády Přemysla Otakara II. byly v Čechách známy soudy provinciální, dvorský, zemský a purkrabský. Měly už vyjasněnou kompetenci.¹

Dvorský soud zůstal až do konce své působnosti soudem královským a na rozdíl od zemského soudu působil v celém království, tj. ve všech zemích Koruny české. Jeho kompetence se vztahovala na služebníky a úředníky krále a jeho přímé poddané, rychtáře měst. V nejstarší době měl širokou působnost ve věcech trestních, jako násilí, urážka panovníka, výboje, škody, dluhy apod., a také ve věcech nesporných, týkajících se lenního majetku.

V polovině 14. století už byl dvorský soud plně organizován a jsou známa jména dvorského sudího a písaře. Karel IV. chtěl podpořit jeho působnost a vytvořit protiváhu zemskému soudu, který byl v moci stavů. Šlechta však svá práva uhájila.² Koncem 14. století byla část kompetencí dvorského soudu přenesena na nový komorní soud, který také spadal pod královskou pravomoc. Převzal veškeré soukromoprávní spory a působnost dvorského soudu se omezila jen na majetkové záležitosti manských statků a právo odúmrtí.³ Jeho význam poklesl i po právní stránce a bylo možno se odvolat k zemskému soudu. K ochraně královského majetku byl roku 1453 ustanoven královský prokurátor, který byl zmocněn vymáhat odúmrti.⁴ Tohoto práva se však král Vladislav II. roku 1497 vzdal. Vladislavský zemský řád přiznal dvorskému soudu rozhodovat jen ve věcech lenních statků, ostatní pravomoc převzal komorní soud.⁵ V takto omezené působnosti fungoval dvorský soud až do konce své činnosti.

Soud se scházel v Praze na dvoře královně čtyřikrát ročně, den po sv. Bartoloměji, den po sv. Martinu, den po Obrácení sv. Pavla na víru a den po Svátosti. Zasedal vždy jeden den. Předsedal mu nejvyšší sudí dvorský (*supremus iudex curiae regalis*), který byl jmenován králem a byl z panského stavu. Předsedci byli vyšší a nižší šlechtici, držitelé lenních statků. Soud byl usnášení schopný při počtu nejméně deseti předsedcůch.⁶ Na královských lénech,

na Křivoklátu, na Karlštejně, na Dobříši, na Mělníku a v Trutnově zasedaly provinční lenní soudy a vedly samostatné zápisy soudních jednání. Předsedal jim hejtman za účasti pěti přísedících a člena magistrátu.

V době husitských válek 17 let dvorský soud nezasedal. Dočasně byly sice soudy otevřeny roku 1437, ale po smrti Zikmundově v letech 1439-1453 se opět nescházely. Po zvolení krále Ladislava byla roku 1453 ustavena stavovská komise, která měla revidovat všechna jednání a smlouvy z let, kdy soudy nezasedaly, aby nedošlo k podvodům. Komise porovnávala listy a zápisy s královskými registry. Revidovala především držbu sekularizovaných církevních statků, které byly císařem Zikmundem zapisovány jako zástava, a také vyhledávala statky, které měly spadnout na krále jako odúmrti. Dvorský soud zahájil své zasedání 30. března 1454 a zasedal až do 9. dubna.⁷ Nahromadilo se mnoho případů a tak zasedal ještě od 19. června do 11. srpna. V příštím období už se scházel pravidelně a naopak se stávalo, že nebyly případy k řešení.⁸

Od počátku 16. století zasedal dvorský soud v Zelené světnici na Pražském hradě. Až do poloviny 17. století se řídil, jako ostatní soudy, českým obyčejovým právem, které bylo založeno na ústním jednání a pro každý případ se právo nalézalo. Respektovalo však královská nařízení a zemská zřízení. Rozhodnutí soudu bylo neodvolatelné a také protokolární zápisy v deskách dvorských byly leměnné.

Po vydání Obnoveného zřízení zemského roku 1627 se změnilo soudní řízení, kompetence dvorského soudu však zůstala nezměněna.⁹ Zasedal vždy jeden den před zasedáním komorního soudu v nezměněných termínech. Počet přísedících se zvýšil na patnáct. Soud měl dva senáty. Českému předsedal nejvyšší sudí, německému místosudí. Soudní řád akceptoval římské právo. Rozsudky se dále nenalézaly, ale řídily se psaným zákonem. Žaloba a intabulace smluv do desek dvorských musely být podloženy písemným dokladem. Řízení dvorského soudu se nedotkly revize rozsudků prováděné králem, které umožňovalo římské právo, neboť veškerá jednání před soudem záležela na královském rozhodnutí. Od roku 1719 byly rozsudky revidovány Nejvyšším soudním dvorem ve Vídni, kterému bylo podřízeno soudnictví celé monarchie.

Soudy nezasedaly v dobách moru a za třicetileté války. Tato přerušení se však na královských soudech výrazně neprojevila, neboť pohyb lenního majetku nebyl tak častý jako pohyb svobodných statků.

Dvorský soud ukončil svou působnost dekretem z 14. dubna 1783, kterým byly zrušeny všechny soudy první instance. Trestní pravomoc přešla na nově organizovaný zemský soud. Správní agendu a vedení desek dvorských převzal nově zřízený Úřad nejvyššího lenního sudího (Hoflehenrichteramt), jmenovaný někdy Nejvyšší dvorský lenní soud. Vedl nesporné řízení ve věcech převodů

a zadlužení lenních statků a změnách lenního závazku. Přijímal lenní přísahy a evidoval veškerá majetková a peněžní léna. Reskriptem z 17. prosince 1862 bylo ukončeno propůjčování nových lén a nařízením z 12. května 1869 byl definitivně ukončen lenní systém.

Je třeba se stručně zmínit o významu lén spadajících do kompetence dvorského soudu. Lénem se rozuměl závazek mezi pánem a leníkem, vazalem nebo manem. Ten byl pánu povinen určitou službou, vojenskou pomocí apod., a pán mu za to poskytoval určitá práva, ochranu nebo, častěji, mu svěřil do užívání statek. Až do konce 15. století připadly králi všechny statky, jejichž majitel zemřel bez mužských dědiců. Byla to tzv. odúmrtí. Man, kterému byl takový statek svěřen, musel do roka a šesti nedělí složit manskou přísahu (homagium), jinak zboží připadlo zpět králi.¹⁰ Slib musel obnovit i man, který lenní statek zdědil.

Statky, které připadly králi jako odúmrtí, nezůstávaly vždy trvale v jeho vlastnictví. Některé prodával, postupoval nebo dával novým majitelům s právem volně směnitelného a dědičného vlastnictví (alodializace), nebo je dával do dědičného nájmu (emfyteuze). V případě, když byl statek zproštěn lenního závazku, byl převeden z kompetence dvorského soudu do kompetence zemského soudu. Byl vymazán z desek dvorských a zapsán do desek zemských.

Největší rozkvět lenních poměrů byl ve 14. století a později začal tento systém upadat. Léna zapisovaná do desek dvorských byla na území Čech, Moravy i Slezska (intra curtem). Záležitosti některých lén byly zapisovány do samostatných knih. Do doby husitské se vedly knihy pro léno vyšehradské, do 16. století pro léno trutnovské a snědovické. Zvláštní postavení mělo léno karlštejnské, které zřídil Karel IV. k ochraně korunovačních klenotů a zemských privilegií. Bylo zrušeno až dekretem z 13. srpna 1813. Po Bílé hoře, nařízením Ferdinanda II. z 6. září 1623, vznikla léna konfiskační. Statky odbojných nekatolických šlechticů byly podle tohoto nařízení zabaveny a připadly králi. Byly vymazány z desek zemských a zapsány novým leníkům do desek dvorských. Po smrti Albrechta z Valdštejna, který většinu těchto lén získal, spadla opět na krále jako léna frýdlantská a byla postupně alodializována. Pro konfiskační léna i pro jejich alodializaci byly založeny samostatné kvatery.¹¹ Ve vizitačních protokolech z 19. století jsou jmenována léna trutnovská, frýdlantská, karlštejnská, křivoklátská, Pražského hradu a dobříšská. Samostatné knihy měla moravská léna. Od 13. století náležela králi léna olomouckého arcibiskupství,¹² od 17. století léna slezská, opavská, krnovská, těšínská a kladská.

Celý proces dvorského soudu, od přípravy soudního jednání až po rozsudek neboli nález, byl protokolován do knih zvaných *desky dvorské*. Tato agenda vyžadovala určité personální obsazení. Pouhá osoba písaře, který zprvu

zaznamenával soudní řízení, nestačila specifikovanému právu a soudní kompetenci. Časem se vyvinula registratura neboli *Úřad desek dvorských* (beneficium tabularum curiae regalis), který vyřizoval soudní agendu a staral se o zápisy soudního rozhodnutí do desek dvorských i o jejich bezpečné uložení. Protože působnost dvorského soudu byla celkem malá, nedosáhla jeho registratura takového významu jako Úřad desek zemských, který měl i samostatnou soudní pravomoc.

Úředníci registratury dvorského soudu měli přesně určené úkoly. Sudí (judex curiae) vedl soudní řízení a patřil k nejvyšším zemským úředníkům. Měl svého zástupce, místosudího (vicejudex), který rozhodoval menší spory. Dvorský místopísař (vicenotarius) zodpovídal za správnost vyšších listů a zápisů v deskách dvorských, které pořizoval písař (notarius) a menší písař (notarius minor). Z Úřadu desek dvorských vycházely listy povolací, půhonné, obranné a poselací. Na jejich vyhotovení se podíleli všichni písaři. Písař zastával zároveň i funkci taxátora, který vybíral poplatky za úřední úkony. Půhony doručovali dva leníci určené soudem a pouze k odhadům byl povolán komorník zemského soudu. V 15. století se sice objevila v zápisech jména dvorského komorníka, byl však ustanoven až Obnoveným zřízením zemským roku 1627. Do této doby byli úředníci jmenováni doživotně. Dvorského sudího jmenoval král, sudí pak jmenoval nižší úředníky. Od roku 1627 byli jmenováni pouze na pět let, potom muselo být jejich jmenování obnoveno a skládali znovu přísahu.¹³ Sudí dvorský dostal titul rady.

Jsou známa jména dvorských sudí¹⁴ a některých místosudí a písařů jmenovaných při výkonu soudního procesu. Většinou však úředníci vykonávali svou funkci anonymně a zápisy nepodepisovali.¹⁵

Po soudní reorganizaci roku 1783 bylo vedení desek dvorských převedeno na Úřad nejvyššího lenního sudího. Předsedal mu nejvyšší sudí, jeho zástupcem byl místosudí, který zodpovídal za chod kanceláře a intabulace do desek dvorských, které prováděli kancelisté.¹⁶ Zápisy do desek dvorských byly ukončeny dekretem z 16. března 1851. Jejich správa byla společně s deskami zemskými předána Úřadu desek zemských a pozemkových knih při II. sekci Delegovaného okresního soudu na Malé Straně a od roku 1855 zemskému civilnímu soudu.

Až do poloviny 18. století byli úředníci odměňováni za vykonanou práci a dvorský sudí dostával odměny a stálý plat. Sudí a místosudí dostávali také požitky z lenních statků. Z 15. století se zachoval zápis písaře o tom, kolik který úředník dostával za provedený úkon. Výše těchto tax byla převzata i do Vladislavského zemského řádu.¹⁷ Místosudí a písaři dostávali určitý díl z ceny projednávaného majetku a písař také za každou napsanou stranu. Vykonavatelé půhonů, zvodů a odhadů dostávali ještě stravu a cestné. Z majetkoprávních

zápisů se vypočítávala taxa podle výše majetku a počtu v zápisu jmenovaných osob. Ze svých požitků hradil písař papír a pečetní vosk. Peníze rozdělával nejvyšší soud. Funkci taxátora, který peníze vybíral a vydával, zastával písař.

Obnovené zřízení zemské obsahovalo základní údaje o odměňování úředníků a od poloviny 17. století byly vydávány taxovní řády, v kterých byl každý úkon přesně oceněn.¹⁸ Roku 1753 byl zrušen dosavadní způsob odměňování. Vybrané poplatky se odváděly do státní pokladny a odtud byly úředníkům vypláceny stále platy. Úředníci dvorského soudu se stali státními zaměstnanci.

O ukládání *desek dvorských* v nejstarší době není zpráv. Způsob vedení těchto knih byl shodný s vedením desek zemských a obě registratury byly v úzkém spojení. Není však pravděpodobné, že knihy, které obsahovaly královské rozhodnutí, byly ukládány s knihami zemského soudu, který ovládali stavové. Desky zemské neměly až do 14. století pevné uložení a podobně asi i dvorské desky zůstávaly v domě dvorského sudího nebo tam, kde byla ukládána královská registra. O tom svědčí i to, že v době husitských válek byly převezeny na královský hrad Bezděz. Roku 1437 sepsal písař Martin knihy, které se z Bezdězu vrátily a byly předány nejvyššímu dvorskému sudímu Albrechtovi z Koldic.¹⁹ Z předhusitské doby se zachovaly zápisy pouze v šesti knihách a od poloviny 15. století se zachovaly knihy v souvislé řadě.

Počátkem 16. století byla sídla soudů přenesena na Pražský hrad a desky dvorské byly ukládány v klenutém sklepe pod Zelenou světnicí, kde zasedal dvorský a komorní soud. Jejich oddělené uložení od desek zemských je uchránilo při požáru roku 1541 od zkázy. Desky zemské, které byly uloženy pod Vladislavským sálem na Pražském hradě, všechny shořely, desky dvorské se zachovaly.

Desky dvorské zůstaly na Pražském hradě až do konce 18. století. Když byly dány pod správu Úřadu nejvyššího lenního sudího, byly přestěhovány do bývalého profesního jezuitského domu na Malé Straně v Praze, kde se soustředily registratury všech soudů. Tam zůstaly i po změně správních institucí až do roku 1861, kdy byly přestěhovány do budovy civilního soudu na Ovocném trhu v Praze I.

Po zrušení lenního systému nebyly dvorské desky ušetřeny ztrát. Zemský soud tyto knihy ke své agendě nepotřeboval a proto jejich výpůjčky neurgoval. Do zemského archivu byly roku 1896 zapůjčeny nenávratně kvaterny vyšehradského léna a protokol, které si vyžádal J. Emler ke své práci. Knihy byly zařazeny zpět do fondu až po vytvoření Státního ústředního archivu.²⁰ Dvorský soud byl úzce spojen s komorním soudem a také písemnosti těchto soudů byly ukládány pohromadě. Proto knihy obsahující výpovědi svědků a nálezů dvorského soudu byly předány s knihami komorního soudu Museu Království

českého a zařazeny do řady těchto knih. Byly ponechány ve fondu Komorní soud.²¹ Dvě knihy olomouckých lén byly zapůjčeny na Moravu a tam byly zařazeny mezi stavovské rukopisy brněnského archivu.²² Podle záznamu z roku 1849 byly Úřadu nejvyššího lenního sudího zapůjčeny knihy čekatelství na uprázdněná léna, pronájmy lén a lenní taxovní řád z roku 1722 a nebyly vráceny zpět.²³ V seznamech z 19. století již chyběl protokol z let 1650-1659²⁴ a knihy manských přísah vyšehradských z roku 1409. S těmito ztrátami byly roku 1926 předány desky dvorské do tehdejšího Archivu ministerstva vnitra.²⁵ Byly uloženy v archivní budově v Palffyovském paláci, od roku 1949 pak v budově v Karmelitské ulici č. 2 a od roku 1961 v budově 1. oddělení Státního ústředního archivu v Dejvicích.

Důležité a neodvolatelné výroky dvorského soudu ovlivnily způsob a formu jejich zápisu. Z poznámek soudního písaře se vyvinuly knihy se zápisy soudního jednání, desky dvorské. Jejich forma byla už ve 14. století ustálená a shodná se zápisy zemského soudu v deskách zemských, neboť se řídily stejným právním řádem.²⁶

Intabulační systém zůstal nezměněn do konce existence dvorského soudu. Bělohorská porážka stavů, která silně ovlivnila desky zemské, se v deskách dvorských neprojevila. Dvorský soud zůstal stále v rukách krále, který rozhodoval nejen o udělení lén, ale dával povolení ke všem majetkovým transakcím. Změna však nastala ve způsobu intabulace a v jednání před dvorským soudem. Osobní účast před soudem a ústní přiznání vkladů bylo nahrazeno písemným dokladem. Desky dvorské se staly pouhými kopiáři předložených písemností.

Po zrušení všech feudálních soudů roku 1783 se do desek dvorských dále protokolovaly jen majetkoprávní záležitosti, pohyb lenních statků a jejich zadlužení, povolované nejvyšším lenním úřadem. Byrokraticky se opisovala korespondence tohoto úřadu o případu. Zásadní změna ve způsobu intabulace nastala podle nařízení z 22. dubna 1794 o evidenci o převodech a zadlužení lenních statků v tzv. extraktech. Základem extraktu byl poslední údaj o statku zapsaný v deskách dvorských. Při další intabulaci byl v extraktu uveden stručný záznam s odkazem na kvatern desek dvorských, kam byla opsána smlouva v plném znění.²⁷ Nařízením z 16. března 1851 byly zápisy ukončeny a po spojení s pozemkovými knihami tam byly postupně lenní statky zaknihovány.

Formulace zápisů desek dvorských byla stručná a přesná. Do poloviny 17. století zapisoval písař buď přímo podle přiznání vkládajícího, nebo opisoval předložené smlouvy. Přiznávané vklady byly dokladem českého práva, které vyžadovalo osobní účast. Byly psány běžným písmem, kurzívou nebo polokurzívou a byly často opravovány. Opravit vklad mohl však písař jen před očima vkladatele nebo na povolení dvorského místosudího. Méně úpravné byly

také knihy se záznamy písaře, které byly dočasného charakteru a většinou byly přepisovány do řádných kvaternů. Přepsané vklady byly škrtnuty. Písaři zkracovali slova nebo celé fráze. Úvodní příznavací formule „přiznal se před úředníky desek dvorských“ se zkracovala pouze na „p“.

Od diktovaných vkladů se úpravou lišily opisy listin. Byly vždy psány kaligraficky, někdy se výrazně označovala jména osob nebo míst. Listiny se opisovaly in extenso i se jmény svědků a zmocněnců. Od poloviny 17. století, kdy se do desek pouze opisovaly listiny, měly všechny kvaterny lepší úpravu.

Nejstarší zápisy byly latinské. Od 14. století se však již objevovala čeština, především ve výrazech českého práva (např. pŭhon, odpor, zvod). Roku 1495 byla čeština jazykovým nařízením určena jako jediný úřední jazyk. Obnovené zřízení zemské z roku 1627 umožnilo zapisovat do desek dvorských i německy. Většina zápisů z 17. století a nemálo z 18. století je však česká.

Vnější stránka zápisů se podřídila jejich obsahu. Nejstarší vklady byly psány na pergamenové listy různé jakosti a formátu, které byly dodatečně vázány. Vazba knih byla z hlazeného pergamenu a uzavírala se koženým vázáním.²⁸ Knihy neměly stejný formát ani počet folií. Do knih pŭhonných byly vkládány pergamenové listy různého formátu, které doplňovaly žalobu.

Od 16. století se psalo již pouze na papír, který se odebíral nejprve z jihoněmeckých, později českých papíren. Knihy byly předem vázány do kožené vazby, většinou skopovicové. Na rozdíl od desek zemských nebyl u knih zachován jednotný formát ani počet listů. Pŭhonné záznamy byly vedeny abecedně podle křestních jmen žalobce. Knihy majetkoprávních zápisů byly foliovány písмены a čísly jako desky zemské, ale nedůsledně. Většinou foliace nebyla vyznačena a stránkování bylo provedeno až v nové době.

Některé knihy 19. století jsou nápadné svým velkým formátem a počtem listů. Knihy byly opravovány a některá pergamenová vazba byla nahrazena lepenkou pokrytou kůží. Původní nápisy nebyly obnovovány.

Inkoust si připravovali písaři podle dobových receptur a byl různě tónovaný. Písařské ruce se v jednom kvaternu střídaly a lišily se nejen typem písma, ale i úpravou a používáním zkratk.²⁹

Po levé straně textu bylo vynecháváno místo na doplňky, opravy nebo dodatečné vklady neboli juxty. Ty doplňovaly nebo rušily právní podstatu původního vkladu, který byl pak mřežován, tj. škrtnut tak, aby zůstal čitelný.

Desky dvorské tvořily řady stejného obsahu a knihy na sebe chronologicky navazovaly. Až do začátku 16. století nebylo knih tolik, aby musely být od sebe rozlišeny a dvorský soud neměl tak širokou agendu, která by vyžadovala přehled zapsaných usnesení. V jednotlivých řadách byly knihy číslovány, např. protokol první, druhý ..., pŭhonný první, druhý atd. Jednotlivé

druhy zápisů měly samostatné knihy a písaři psali zároveň do několika knih. Nebylo možno tedy knihy průběžně číslovat. Název knihy byl napsán na přední desce nebo na hřbetu.

Od počátku 16. století se začaly některé druhy knih rozlišovat podle vzoru desek zemských barevnými hřbety. Byly to desky zápisné, nálezů, svědomí a relací, jejichž obsah se také s deskami zemskými shodoval. Většina knih se však viditelně barevným hřbetem neprojevovala, nesla jen tento název.

Nový jednací řád soudu a intabulační systém pobělohorské doby vyžadoval častější nahlížení do předchozích zápisů a bylo třeba jasnějšího označení knih. Řady s početnějšími svazky byly častěji rozlišeny barevným hřbetem, např. zprávy ke dvoru, reskripty, lenní přísahy, památné a práv vedení. V 18. století se tak začala rozlišovat řada plných mocí, rozsudků a kvitančí. Některé knihy s barevnými hřbety byly převázány a barva už nebyla obnovena.

Rozlišení kvaternů barevnými hřbety, i když velmi nedůsledné, bylo ukončeno změnou intabulačního systému roku 1795. Aby byl možný přesný odkaz na knihu v nově založeném lenním extraktu, byly všechny desky dvorské očíslovány a číslo černě vyznačeno na hřbetu. Na pergamenové vazby byl přilepen štítek s číslem a názvem knihy. Pro většinu zápisů byly založeny nové knihy, z nichž některé měly velký formát a jedno číslo bylo děleno na svazky a, b, c. Před očíslováním nebyly knihy věcně ani chronologicky srovnány a orientace v nich byla ztížena. Proto byly počátkem 19. století vypracovány přehledy kvaternů, seznamy lén a v roce 1850, kdy končily zápisy do desek dvorských, seznamy lén a jejich ocenění.³⁰

V nejstarších knihách sloužilo orientaci v zápisech jméno místa, o kterém se v zápisu jednalo, napsané na okraj nebo nad textem. Některé knihy, především písařské protokoly, měly na začátku nebo na konci knihy jmenové indexy. Jako příprava pro lenní extrakty bylo pořízeno čtyřicet sešitů místních a osobních rejstříků pro jednotlivé knihy nebo pro několik knih dohromady. Podrobnější evidenci tvoří již zmíněné lenní extrakty.

Obsahová stránka dvorských desek byla dána kompetencí dvorského soudu. Knihy lze rozdělit na řadu se zápisy sporného práva, s vklady nesporného práva a na řadu knih úředních neboli příručních. Samostatnou skupinu tvoří knihy z jednotlivých lén, do kterých se zapisovaly všechny záležitosti týkající se tohoto léna. Zápisy každé řady mají svá specifika a zasluhují podrobný rozbor po stránce obsahové i formální.

Jednotlivé knihy byly vedeny v určitém časovém období, ohraničeném vznikem nebo zánikem léna nebo změnou soudního systému. V některé knize jsou zapsány různé druhy zápisů, které spolu souvisejí. Např. kvatern práv

vedení obsahuje žaloby, výpovědi svědků, rozsudky a relace od soudů, v památném kvaternu jsou opisy kupních smluv, testamentsy, plné moci, poručenské záležitosti a uvedení v dědictví. V určité době byly pro tyto vklady založeny samostatné kvaterny.

Nejstarší zachované kvaterny obsahují agendu sporného práva. Kvaterny provolací se zachovaly z doby, kdy český král měl právo získat statky, jejichž majitel zemřel bez dědiců. Provolání se provádělo v nejbližším královském městě nebo na hradě. Zápisy byly ukončeny roku 1497, kdy se král Vladislav II. odúmrtního práva vzdal.

Do kvaternů půhonných, které se zachovaly od roku 1383, se zapisovaly žaloby a ústní předvolání k soudu zvané půhon. U vkladu se zaznamenávalo i potvrzení o doručení půhonu, termín přelíčení a juxtami pak další řízení. Od poloviny 17. století se k soudu písemně obesílalo. S knihami, do kterých se zapisovala žaloba, souvisejí knihy se zápisy svědeckví a soudních rozsudků neboli náležů.³¹ Uvedení do manských statků se zapisovalo do kvaternů zvodů (inductio). Zvláštní knihy byly pro relace od purkrabského soudu, který dvorskému soudu předával spory týkající se leníků, především záruky manů na svobodných statcích. Vedly se také soudní protokoly, kam se zapisovala prezence přisedících na soudu. Po změně intabulačního systému v polovině 17. století vznikly nové knihy pro vedení práva, pro relace komorníků a od 18. století pro žaloby. Všechny tyto druhy zápisů byly ukončeny roku 1783 zánikem dvorského soudu.

Kvaterny pro vklady nesporné agendy obsahovaly především majetko-právní záležitosti. Převody lenních statků byly zapisovány do trhových kvaternů, jejich zadlužení do kvaternů zápisných. Od poloviny 16. století byly vedeny kvaterny památné, do kterých, podle vzoru desek zemských, se zapisovaly věci dočasného charakteru, jako plné moci, poručenství, testamentsy, a také manské sliby. Po změně intabulačního způsobu v polovině 17. století byly založeny samostatné knihy pro plné moci, poručenství, relace a konsensy. Začátkem 18. století byly zápisy úzce specifikovány. Vznikly nové knihy pro testamentsy, nobilitace a stavovské výsady, dohody, přihlášky k dědictví a uvedení v dědictví, záruky, postupy a kvitance.

Zvláštní postavení měly čtyři kvaterny obsahující výpisy z desek zemských ze 14.-16. století. Dokazovaly při odúmrtních právo na svobodné statky.³² Samostatné knihy pro alodializace lenních statků navazovaly na zápisy v deskách zemských, kam byly tyto statky propuštěné z lenního závazku zapisovány.

Velký počet knih vznikl z úřední agendy úřadu desek dvorských. Už od roku 1410 se vedly protokoly, do kterých písař zaznamenával řízení před úřadem nebo soudem dvorským. Zapisoval tam nejprve také svědecké

výpovědi.³³ Většina zápisů tohoto protokolu byla přepsána do řádných kvaternů. Zvláštní knihy byly vedeny pro lenní přísahy a od 17. století také pro přísahy úředníků. Opisy královských reskriptů, dekretů, misivů a insinuačí obsahovaly důležitá nařízení týkající se nejen dvorského soudu, ale i královských úřadů. Korespondenci s nadřízenými úřady obsahovaly kvaterny zpráv ke dvoru a k místodržitelství.

K úředním knihám lze počítat i opisy nejstarších právních knih a zemských řádů a knihu normálí z let 1788-1873. Sloužily k dokazování lenního práva a obsahovaly také důležitá nařízení o lénech.³⁴

Majetkoprávní a úřední zápisy pokračovaly i po roce 1783. Nejvyšší lenní úřad měl snahu uvést lenní záležitosti do pořádku a především evidovat všechna léna. Vznikaly nové knihy pro pronájmy lenních statků neboli emfyteuze, pro lenní listy, ve kterých byla evidována léna i leníci, pro přísahy nových leníků, pro vymezení, tzv. ohraničení lén a jejich oddělování neboli separaci a pro peněžní léna. Vizitacemi byl revidován lenní majetek a protokoly tohoto řízení byly zapisovány do tzv. knih objížděk.

K těmto řadám kvaternů je třeba přičíst ty, které vznikly u manských soudů. Nejstarší kniha manských přísah vyšehradských je z počátku 15. století, kvatern trutnovského léna z 15.-16. století, rejstřík platů panství Snědovice ze 16. století. Od začátku 17. století existuje řada deseti kvaternů karlístejnského léna. Obsahují majetkoprávní zápisy, úřední záznamy a radní protokoly. Kvatern frýdlantských lén z roku 1624 obsahuje léna Valdštejnova, která byla postupně alodializována. Z knih olomouckých lén zůstala v řadě dvorských desek pouze prozatímní hlavní kniha z 19. století, ostatní knihy zůstaly na Moravě. Ze 17. století pochází kniha pro kladská léna, z 18.-19. století pro léna slezská a čtyři knihy pro léna těšínská.

Z celkového počtu 156 kvaternů desek dvorských vzniklo 21 knih u manských soudů, 5 knih tvoří opisy právních řádů a 35 knih vzniklo v 19. století u Úřadu nejvyššího lenního sudího. Ve velkém časovém prostoru od konce 14. do konce 18. století, kdy existoval dvorský soud, vzniklo asi sto kvaternů. Už z tohoto počtu vyplývá omezená působnost dvorského soudu.³⁵

Je třeba se krátce zmínit o *rozdílu mezi deskami dvorskými a deskami zemskými*. Dvorský soud, u kterého byly vedeny dvorské desky, byl od svého založení v pol. 13. století vždy soudem královským, zemský soud byl v moci stavů až do poloviny 17. století. To ovlivňovalo i postavení dvorského soudu. V době stavovského státu byl pod vlivem zemského soudu, který byl jeho soudem odvolacím. Působnost dvorského soudu byla však širší, na celém území Království českého. Zemský soud působil pouze na území Čech, Morava a Slezsko měly své samostatné soudy. Dvorskému soudu podléhali královští leníci a lenní statky, zemskému soudu česká šlechta a svobodný majetek. Oba

soudy se řídily až do poloviny 17. století českým obyčejovým právem a soudní proces probíhal stejně. V čele dvorského soudu stál nejvyšší sudí dvorský, v předsednictvu zemského soudu byl nejvyšší sudí, nejvyšší komorník a nejvyšší písař.

Omezená pravomoc dvorského soudu nevyžadovala tak personálně obsazenou registraturu jako byl Úřad desek zemských. Funkci místokomorníka zemského soudu vykonával místosudí dvorského soudu a nižší funkce zastával dvorský písař. Zastupoval starostu komorního zemského soudu tím, že sepisoval žalobu, udával termín přelíčení a zapisoval půhony. Místo menšího ingrosátora zemského soudu zapisoval výslech svědků. Rozdíl byl v tom, že půhon doručovali u dvorského soudu dva leníci, nikoliv komorník jako u zemského soudu. Teprve Obnovené zřízení zemské ustanovilo také dvorského komorníka.

Shodný soudní proces znamenal i shodný způsob intabulace a formulaci zápisů. Podle českého práva byly až do poloviny 17. století vklady osobně přiznávány a povinná byla účast na soudním jednání. Lenní právo si však vyžádalo zvláštní zápisy lenních přísah, svolání odúmrtních statků za lenní majetek (proclamatio) a pro pouštění statků z lenního závazku (alodializace). Při alodializaci lenních statků se projevilo propojení obou soudů. Statky propuštěné z lenního svazku byly zároveň propouštěny z kompetence dvorského soudu, byly zapsány do desek zemských a spadaly dále jako svobodný majetek do působnosti zemského soudu.

Dvorského soudu se nedotkly změny po bělohorské porážce stavů. Král stále dával povolení ke všem změnám a rozsudkům. Zemský soud ztratil své nadřazené postavení a vládu šlechty změnil za podřízenost panovníkovi. Od roku 1719 byly oba soudy podřízeny Nejvyššímu soudnímu dvoru ve Vídni.

Reformy soudnictví roku 1783 zúžily kompetenci zemského soudu a zrušily dvorský soud. Zápisy v deskách zemských i dvorských poklesly jen na majetkovou evidenci a staly se pozemkovou knihou lenního a svobodného majetku. Jejich spojením roku 1850 pod jednu správu bylo již jen formální záležitostí. Lenní statky byly postupně převáděny do desek zemských nebo pozemkových knih.

Význam desek dvorských spočívá v tom, že patří k malému počtu pramenů, které zasahují do předhusitské doby. Dávají plynulý obraz o lenním systému od 14. do 19. století. Důležité je to, že nahrazují prameny o svobodném majetku shodných desek zemských.

Ve třicátých letech vyšel z Československého státního ústavu historického v Praze návrh, aby byly desky dvorské vydávány in extenso. Prací byl pověřen Gustav Friedrich, který vydal dvě nejstarší knihy půhonné a knihy svolací.³⁶

Tím byla tato edice ukončena. Trutnovské manské knihy z let 1455-1575 vydal J. Nováček.³⁷ Z kvaternů, které obsahují výpisy z desek zemských, čerpal J. Emler ke svému dílu, ve kterém rekonstruoval zápisy desek zemských zničených roku 1541 požárem. Napsal také stručné pojednání o deskách dvorských.³⁸ Podrobná studie o dvorském soudu a deskách dvorských v době krále Ladislava vyšla z pera Z. Kristena³⁹ a o počátcích dvorského soudu pojednává studie J. Kejře.⁴⁰

Poznámky

- 1) Provinciální soudy měly teritoriálně i kompetenčně omezenou pravomoc. Velký význam získal zemský soud, který měl v době stavovského státu i politickou moc. Rozhodoval trestní záležitosti šlechty a byl jediným soudem pro věci svobodného majetku. V majetkoprávních sporech mu podléhal i český král. Působil pouze na území Čech. Purkrabský soud rozhodoval dlužní spory, spory o ručení a židovské záležitosti. Působil také jako exekuční orgán.

O vzniku a kompetenci jednotlivých soudů pojednávají souborné práce: J. Kapras, *Právní dějiny zemí české koruny. I-III.* Praha 1913-1937; J. Čelakovský, *Povšechné dějiny právní.* Praha 1912-1921; J. Kalousek, *České státní právo.* Praha 1892; J. Klabouch, *Staré české soudnictví.* Praha 1967; K. Malý, *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918.* Praha 1988; J. Markov, *Přípravné řízení procesní v českém právu zemském XIII.-XVII. stol.* Bratislava 1930; o soudu dvorském pojednává stať K. Kadlece v *Ottově naučném slovníku sv. VII;* J. Kejř, *Počátky dvorského soudu.* Rozpravy ČSAV, roč. 66/4, Praha 1956; Z. Kristen, *Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava.* Praha 1931.

- 2) *Codex Juris Bohemici (dále CJB) II/2, Majestas Carolina XLI.* J. Emler, *Něco o deskách dvorských.* Právník IX, Praha 1870, s. 616-626.
- 3) *CJB II/2; Desky dvorské (dále DD) 30 s. 293.* Registratura komorního soudu tvoří samostatný fond (KS).
- 4) Listina z 18. listopadu 1453 ustavující královského prokurátora a určující jeho požitky je opsána v DD 26 s. 285.
- 5) *Vladislavské zemské zřízení (dále VZZ) 1500, CJB IV/2 čl. 305-307.*
- 6) *Jména přísedících dvorského soudu jsou v kvaternech DD 34-37, 44-46, 79.*

- 7) Do desek dvorských bylo zapsáno nařízení krále Václava IV. o dodržování manského systému a zákazu zcizování manských statků, DD 22 s. 24. Z. Kristen, l.c., s. 3-5.
- 8) O tom zprávy v soudních protokolech DD 34-37, 44-46, 79.
- 9) CJB V/2, Obnovené zřízení zemské čl. F I-LXXII.
- 10) Lenní přísahy v kvaternech DD 69, 100, 405, 106.
- 11) DD 68. Lhůtu k složení přísahy nových leníků a intabulaci statků do desek dvorských prodloužil Ferdinand II. až do 26. února 1927. Po roce 1620 bylo 116 svobodných statků proměněno v manské. Pro jejich zpětnou alodializaci byl založen nový kvatern zvaný Frýdlantský, DD 71.
- 12) Nejstarší knihy olomouckého léna byly vedeny u manského soudu v Kroměříži.
- 13) Formule přísah úředníků do roku 1783 jsou v kvaternech DD 68 s. 1, DD 111, DD 112.
- 14) F. Palacký, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských v království Českém od nejstarších časů až do nynějška. Praha 1832, vydal J. Charvát, Dílo F. Palackého I. s. 321-417, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků, Praha 1941. Jmenovací dekrety nejvyšších úředníků jsou ve spisech České dvorské kanceláře (dále ČDK), sign. B IV.
- 15) Jména nejstarších písařů uvádí G. Friedrich v úvodu edice nejstarších knih půhonných a svolacích, Archiv český (AČ) XXXI-XXXVII.
- 16) Přísežné formule úředníků z let 1803-1850 jsou v kvaternu DD 143.
- 17) Práva a požitky úředníků v protokolu písaře DD 30 s. 279-293.
- 18) Taxovní řády jsou ve fondu Nová manipulace (dále NM), sign. N 1.
- 19) DD 2 s. 162.
- 20) DD 2, DD 28. Opis protokolu DD 2 zařazen do sbírky rukopisů. Zemský soud č.j. 24723/1896.
- 21) DD 35, 36, 41 evidovány ve fondu Komorní soud (dále KS) č. 90, 92 a 177.
- 22) DD 147, 148.
- 23) DD 141, 142, 150.
- 24) DD 8.

- 25) Předání na základě výnosu ministerstva spravedlnosti z 11. ledna 1926 č. 59962/25 a ministerstva vnitra z 19. ledna 1926 č. 768/26. Archivní registratura (dále AR) čj. 152/2/1926.
- 26) Pouze v době, kdy soudy nezasedaly, byly lenní statky zajišťovány listinou, která byla později do desek intabulována. Např. DD 61 s. G 14-15.
- 27) V deskách zemských byla vytvořena tzv. hlavní kniha desková podle dolnorakouského vzoru. 77 extraktů lenních desek převzalo tento systém, ale byly psány jen na složky papíru.
- 28) Původní vazbu mají např. DD 1-11, 20-22, 26-30, 33-34.
- 29) Na první straně DD 15 je vyobrazen písař Sezema.
- 30) Seznamy kvaternů z let 1805, 1831 a 1850 byly zařazeny na konec fondu DD.
- 31) Pro svědectví založen samostatný kvatern roku 1455.
- 32) Výpisy z desek zemských nahrazují shořelé kvaterny. DD 20-22, 40.
- 33) Tuto funkci vykonával u zemského soudu starosta komorníčí a menší ingrosátor.
- 34) DD 1: Opis Knihy starého pána z Rožmberka a Řádu práva zemského Ondřeje z Dubé. DD 109: Koldínova městská práva z roku 1549. DD 149: normálie z let 1788-1873.
- 35) Pro srovnání, kvaternů desek zemských od 16. do konce 18. století bylo přes tisíc.
- 36) G. Friedrich, První kniha půhonná 1383-1407. Praha 1929; Druhá kniha půhonná 1407-1530. Praha 1844; První kniha provolací 1380-1394. AČ XXXI, Praha 1921; Druhá kniha provolací 1395-1410. AČ XXXV, Praha 1935; Třetí kniha provolací 1411-1448. AČ XXXVI, Praha 1941; Čtvrtá kniha provolací 1453-1480. AČ XXXVII, Praha 1941, 1944.
- 37) J. Nováček, Trutnovské desky manské 1455-1575. AČ 15, Praha 1896.
- 38) J. Emler, Reliquiae tabularum terrae. I. díl, Praha 1870; Něco o Deskách dvorských. Právník IX, Praha 1870.
- 39) Z. Kristen, Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava. Praha 1931.
- 40) J. Kejř, Počátky dvorského soudu. Rozpravy ČSAV 66/4, Praha 1956.

Pavla Burdová

DIE HOFTAFELN

Zusammenfassung

Die Hoftafeln sind Protokolle des Hofgerichtes, die in 156 Bänden alle Eintragungen seit dem J. 1380 bis zur Hälfte des 19. Jahrhunderts enthalten. Der Wirkungskreis des Hofgerichtes bezog sich schon seit der Hälfte des 13. Jahrhunderts auf das ganze Gebiet des Königreichs Böhmen. Sein Wirkungsbereich verengte sich später allmählich nur auf Prozesse der dem König zu bestimmten Diensten verpflichteten Lehensleute und auf vermögensrechtliche Angelegenheiten der Lehensgüter. Diese Güter gewann der König entweder durch Heimfall, als der Inhaber eines Gutes ohne befugte Erben starb, oder strafweise durch Konfiskation des Gutes im Falle eines Delikts seines Inhabers. Bis zur Hälfte des 17. Jahrhunderts verlief das Gerichtsverfahren bei dem Hofgericht nach dem böhmischen Gewohnheitsrecht, das auf der persönlichen Betätigung der streitenden Parteien beruhte. In die Hoftafeln wurden nicht nur persönliche Aussagen des Klägers, sondern auch des Beklagten eingetragen; auch unstrittige vermögensrechtliche Güterübertragungen und Güterverschuldungen mußten persönlich eingestanden werden. Nach Veröffentlichung der Verneuertten Landesordnung richtete sich das Rechtsverfahren mit dem schriftlichen Gesetz und die Eintragung in die Tafel (Intabulation) mußte durch schriftlichen Beleg erwiesen werden.

Das Gerichtsverfahren leitete der oberste Hofrichter. Die Prozeßvorbereitung und Intabulationsagende wurden von den Beamten der Registratur, dem sog. Hoftafelamt, d. i. vom Vicehofrichter, Schreiber und Kämmerer, geführt. In die Hoftafeln wurde das eingeleitete Gerichtsverfahren eingetragen, und zwar in die Bücher oder Citationsquaterne, Zeugenaussagebücher (testimonium), Rechtssprechungen, Urteile (judicium), Rechtsprotokolle und Inductionumquaterne. In die Aufrufsbücher (proclamationum) wurden Verhandlungen und Heimfallprozesse einverleibt. Die ältesten Proclamationsbücher und Citationsquaterne wurden in extenso veröffentlicht. Die unstrittigen vermögensrechtlichen Angelegenheiten der Lehensgüter wurden in die Kauf-, Gedenk- und Verschreibungsbücher eingetragen. Eine Bücherreihe enthält auch Verschreibungen, königliche Reskripte, Dekrete und Normalien. Für einige Lehensgüter wurden selbständige Bücher geführt.

Das Hofgericht wurde im Jahre 1783 aufgehoben. Die streitigen Verhandlungen behandelte weiter das Landesgericht und die unstrittige Evidenz der Lehensgüter und Lehensleute hat das neue Amt (Hoflehenrichteramt) übernommen. Die Eintragungen in die Hoftafeln hatten weiter nur Evidenzcharakter. Das Lehenssystem wurde im Jahre 1869 aufgehoben.

ZPRÁVY O STAVU FAR PRAŽSKÉ ARCIDIECÉZE Z ROKU 1650

Zlatoše Kukánová

Polovina 17. století je v českých dějinách počátkem období života obyvatel v zemi osvobozené od cizích vojsk, ale třicetiletou válkou hospodářsky i morálně rozvrácené zemi. Snahou vládnoucích světských i církevních orgánů proto bylo získat co nejucelenější přehled o situaci v Českém království. Svědčí o tom celá řada nově vzniklých a dochovaných pramenů světské i církevní proveniencce, jež informují o ekonomické situaci a náboženském smýšlení v zemi.¹

Katolická církev měla zájem na převedení zbytku obyvatel ke katolické víře a nemělo jí v tom už nic bránit. Jestliže za války ztrácela pracně dobyté pozice v oblastech, kterými procházela protestantská vojska, mohla teď pomalu a systematicky získávat věřící na svou stranu. K tomu, aby její práce byla účinná, musela znát dobře situaci v celé arcidiecézi a zároveň musela vycházet z činnosti, která se v předchozí době osvědčila a nesla své ovoce. Práce v jednotlivých krajích a oblastech byla rozdílná především s ohledem na odlišné ekonomické podmínky a působení náboženských vlivů ze sousedních zemí.² Církev sama si byla vědoma toho, že na změnu smýšlení a cítění nebude mít vliv arcibiskup, konzistoř ani vikář, kteří byli prostým obyvatelům příliš vzdáleni. K formování názorů obyvatelstva hodlala využít nejnižší články své organizace - faráře. Ti se mohli nejúčinněji zasadit o prosazování církevního učení, protože byli v pravidelném styku se svými farníky a stáli při nich v dobách dobrých i zlých.

Pohled do vlastních řad byl vedle nejrůznějších přehledů o katolickém a nekatolickém obyvatelstvu jedním z hlavních úkolů. Arcibiskup Harrach se při zjišťování situace na farách mohl opřít nejen o svoje bohaté pětadvacetileté zkušenosti z předchozího období, ale o výsledky práce předchůdců.³ První systematické zprávy o stavu far arcidiecéze po bělohorské bitvě vznikly v roce 1624 s cílem získat přehled o obsazenosti far a nekatolické duchovní nahradit katolíky.⁴ Na ně potom po vydání Obnoveného zřízení zemského navázaly další vizitace, které se potom v krajích kromě klasických vizitačních povinností soustředily na nekatolickou šlechtu a královská města. Protokoly se také věnovaly otázce zajištění ekonomického zázemí farářů ze strany patronů.⁵

V roce 1630 byl arcibiskupem jmenován generální vizitátor, kterému byla Harrachem delegována veškerá pravomoc. Zprávy, vezešlé z činnosti určené vizitační komise i místních duchovních v roce 1630 i následujícím, obsahovaly nejen informace o stavu far, ale také o hmotném zajištění kostelů, jejich vybavení i přestavbách.⁶ Při této příležitosti vznikaly další písemnosti potřebné pro fungování katolické církve - zповědні seznamy.⁷ Celý pracně budovaný systém se zhroutil po vpádu saského vojska do Čech a do Prahy. V průběhu třicátých

a čtyřicátých let procházející vojska rabovala a vypalovala katolické kostely, vyháněla nebo zajímala katolické faráře a obsazovala fary nekatolickými duchovními. V této době sice došlo k některým pokusům o vizitace, ale byly to vždy jen záležitosti několika krajů či panství, nepodávající přehled o celkovém stavu arcidiecéze.⁸ Svou roli tu kromě válečných událostí sehrál pravděpodobně napjatý vztah církevní a světské moci. Přesto se arcibiskup a konzistoř snažili drobnými kroky o upevňování pozic katolické církve.⁹

Možnost navázat na předválečné vizitace se objevila na počátku padesátých let 17. století, bezprostředně po odchodu posledních švédských vojáků ze země. Arcibiskup Arnošt Harrach chtěl stejně jako císař znát údaje o katolickém a nekatolickém obyvatelstvu, ale zajímala ho také otázka personálního obsazení far a jejich ekonomického zázemí. Proto byly v jednotlivých krajích či vikariátech v roce 1650 vyhotovovány nejrůznější seznamy s počty katolíků a nekatolíků a záznamy o vizitacích. Přestože se jednalo často o písemnosti různé povahy s nestejnou vypovídací hodnotou, obsahují řadu dobře využitelných údajů.

Chceme-li se zabývat otázkou obsazení far bezprostředně po ukončení třicetileté války, je nutné prostudovat různé přehledy a soupisy z tohoto období. Ve Státním ústředním archivu v Praze je převážná většina pramenů pořízených pro Harrachovu potřebu v roce 1650 uložena ve fondu Archiv pražského arcibiskupství. Výhodou je, že všechny vznikly v průběhu jednoho roku se stejným cílem informovat pražského arcibiskupa o jménech farářů, velikosti beneficí, neobsazených farách, patronech eventuálně o počtu svěřených katolických a nekatolických duší. Jejich autoři zůstávají až na výjimky anonymní. V některých případech se můžeme domnívat, že údaje o farách, kolátorech a farnících sestavili jednotliví faráři sami a odeslali je svému vikáři. Ten vyhotovil přehled za celý vikariát či kraj a odeslal arcibiskupské kanceláři. Na ní potom záleželo jakým způsobem seznámí samotného Arnošta z Harrachu s výsledky provedeného šetření.

Při sestavování přehledu far jsme měli k dispozici čtrnáctistránkový seznam s přehledem vikariátů, ležících na severu, západě a jihu arcidiecéze. Záznamy z vikariátů doupovského, kadaňského, loketského, plzeňského, tachovského, horšovskotýnského, krumlovského a budějovického doplňuje ještě rakovnický vikariát.¹⁰ Jeho nevýhodou je, že uvádí názvy far i filiálních kostelů bez bližšího rozlišení. Tam, kde se nedochoval jiný pramen, umožňující konfrontaci a upřesnění informací, se musíme spokojit jen se sumárními počty. Přestože existuje řada soupisů far pořizovaných za různým účelem a k určitým příležitostem, nevznikly většinou v požadovaném roce 1650. Mohli bychom samozřejmě sledovat časově nejbližší písemnosti, ale vždy je zapotřebí počítat s drobnějšími změnami v obsazení beneficí. Možnost porovnání a doplnění některých údajů nabízí zpráva z vikariátů plzeňského, horšovskotýnského a části jindřichohradecského.¹¹ Ta v mnoha případech upřesňuje jméno patrona a rozliší filiálku.

Informace ze zbývající části arcidiecéze získáme studiem vizitací jednotlivých vikariátů nebo krajů. Zde jsou zpravidla vedle farářů, far a kolátorů uvedeny počty nekatolíků, někdy u svobodných obyvatel jejich jména a příjmení. V závěru jsou za přehledem obsazených farností vyjmenovány neobsazené fary.

Na základě některých poznámek se můžeme dohadovat, že celkovou zprávu o stavu vikariátu podával vikář nebo jiná pověřená duchovní osoba na základě sebraných údajů od jednotlivých farářů. Svědčí o tom vizitační zpráva z prachatického vikariátu, kde si autor u myšeneckého faráře poznamenal „Relationem non dedit“.¹² Otázkou zůstává, zda měla relace písemnou nebo ústní formu. Podobně neinformoval v boleslavském vikariátu benátecký farář. Zde si autor vizitační zprávy zapsal „Parochus non informavit, ego vero Fr. Basilius qui haec describo sum informatus praesse ibi...“¹³ Vizitační protokol Boleslavská sestavoval tedy blízký Harrachův spolupracovník známý kapucín páter Basilius. Společnou relaci z provedené vizitace vikariátů čáslavského a vltavského podával 20. září 1650 kutnohorský arciděkan Šebestián Zbraslavský.¹⁴ Dochovaly se ještě zprávy z Hradecka,¹⁵ kde autor není znám. Informaci o stavu far v části Chrudimska odeslala generální komise dvorské komoře 28. července 1650.¹⁶

Z uvedeného přehledu vyplývá, že se nepodařilo získat vizitační protokoly z celé arcidiecéze, neboť chybí záznamy z Litoměřicka, Slánska, Podbrdská, Kouřimska, Frýdlantska, části Chrudimska, Kladska a samozřejmě Chebska. Podklady z Chebska nejsou dochovány, protože to jako součást řezenského biskupství nebylo pod jurisdikcí pražského arcibiskupa. Nemáme přehled ani o stavu pražských far a kostelů. Většina scházejících krajů či vikariátů byla vizitována postupně v průběhu padesátých let, takže záznamy jsou dalším badatelům k dispozici. Začleňování pozdějších údajů by však mohlo být pro tuto práci zavádějící. Pro dosažení uceleného pohledu na stav vikariátů a jednotlivých far bylo zapotřebí získat v řadě dalších pramenů doplňující informace o farářích, jejich vzdělání, národnosti, vysvěcení a předchozím působení.¹⁷ Ačkoli studie podává přehled jen o části arcidiecéze, může být rozbor dochovaných vizitačních zpráv příspěvkem k objasnění jedné z otázek složitého vývoje katolické církve v Čechách v první polovině 17. století.

Na severu arcidiecéze se rozkládal žatecký kraj, jehož součástí byly tři vikariáty, vikariát kadaňský, doupovský a loketský. Rozlohu kadaňského vikariátu na česko - saském pomezí můžeme ohraničit přibližně těmito místy: na severu směrem od severozápadu k východu jsou to Vejprty, Hora Sv. Šebestiána, Hora Sv. Kateřiny a Horní Litvínov. Od Horního Litvínova budeme postupovat směrem jihovýchodním přes Most k Bečovu a k Postoloprtnům na Lounsku. Jižní hranice vikariátu se táhla od Postoloprtnů přes Blažim, Čachovice, Úhošťany až k Boči, z Boče potom směrem severozápadním přes Loučnou do Vejprtu.¹⁸

Ve vikariátu kadaňském, ležícím z větší části na levém břehu řeky Ohře, bylo v roce 1650 obsazeno celkem 19 beneficíí. Devatenáct farářů spravovalo dohromady 53 fary a filiální kostely. Běžně patřily do obvodu jednoho duchovního správce dvě i více fary a ještě další filiálky.¹⁹ Jedinou výjimkou byl farář Ondřej Alois Hochstül, který kromě postoloprtské neměl na starost žádnou další faru ani filiální kostel. Neobsazena v době vzniku tohoto seznamu zůstávala dvě beneficia. První byla fara Blatno s filiálkami Hora Sv. Kateřiny a Boleboř, druhým potom beneficium Březno a filiálky Stranná a Hrušovany.

Podívejme se teď blíže na jednotlivé správce far a jejich patrony. V čele vikariátu stál Jan Böttner z Gluckensteinu jako farář královského města Kadaň.²⁰ Spolu s ním spravovalo svěcené fary dalších osmnácti osob, šlo vesměs o starší muže s dlouholetými zkušenostmi. Více než dvacet let působili v duchovní správě děkan chomutovský Mikuláš Faber (presbyterát získal 18. října 1627), farář novosedelský Martin Badach (kněžské svěcení 8. října 1627) a havraňský farář Jakub Benedikt Judex (knězem 9. června 1629). Jirkovský duchovní pastýř Martin Barth a čachvický Jáchym Fridrich Albin oslavili v roce 1650 dvacetileté kněžské jubileum. Ke „služebně“ nejmladším patřili vysočanský farář benediktin František Faber (s kněžským svěcením v prosinci 1646) a Melichar Leopold Hautman, farář horních měst Přísečnice, Vejprty a Loučná, který mohl nastoupit do úřadu nejdříve v zimě roku 1647.

Zajímavá je pro nás otázka původu jednotlivých farářů. Vzhledem k tomu, že v pohraniční oblasti žilo národnostně smíšené obyvatelstvo, můžeme předpokládat, že výběr jejich budoucích pastýřů byl částečně podřízen této skutečnosti. Němečtí kolonizátoři si do Čechy obývané oblasti přinesli před mnoha desetiletími svou kulturu a s ní samozřejmě i náboženské knihy a návyky. Ne všechny náboženské proudy a myšlenky byly u nás vládnoucími politickými i církevními kruhy vždy vítány a přijímány. Především šíření luterství ze sousedního Saska mezi horníky a dalším obyvatelstvem bylo trnem v oku vůdčím silám pobělohorské rekatolizace.²¹ Účinnou hradbou proti pronikajícímu Luterovu učením se proto měli stát němečtí faráři, znalí jazyka, kultury i mentality nově usazených lidí. Vysvěceni a posíleni v katolické víře pražským arcibiskupem, byli prezentováni do oblastí s velkou koncentrací německého obyvatelstva. Typickým příkladem splňujícím tento předpoklad je právě kadaňský vikariát.

Více než polovina farářů byla německé národnosti a pocházela ze sousední míšeňské diecéze, z Míšně, Erfurtu a některých míst Lužice. Zřejmě nejdlejší cestu do pražské arcidiecéze musel z hesenského Fritslaru podstoupit Daniel von der Hayden. Převážná většina far vikariátu byla ve správě světských duchovních, přestože patronem čtvrtiny beneficíí byli chomutovští jezuité. Řeholní klérus zde zastupovaly jen tři osoby - slezský křižovník Adam Zizwad v Bečově, emauzský benediktin František Faber ve Vysočanech a cisterciák Matěj Pfeilschmidt, farář v Dolanech a Židovicích.

Dalším vikariátem v žateckého kraje byl vikariát doupovský. Rozkládal se z větší části na pravém břehu řeky Ohře. Severní hranice se sousedním kadaňským vikariátem ležela přibližně mezi obcemi Tocov, Želina, Libědice, Břežany a Žatec. Na východě se otáčela přes Liběšice, Soběchleby, Strojeticce až k Jesenicí. Na jihu směrem k západu šla od Jesenice přes Žihli, Rabštejn nad Střelou, obloukem přes Žlutice, Údrč až k Tocovu.²² Poněkud mimo naznačené území uvádí seznam ještě jako součást vikariátu lounské beneficium s jednou neuvedenou farou.

V roce 1650 bylo v doupovském vikariátu celkem 21 obsazené beneficium. Na jeho území se nacházely 54 fary a filiálky, devět bylo v době sestavování seznamu prázdných. Pět z volných pod patronátem dvorského říšského rady Heřmana z Questenberka (Nepomyšl, Kryry, Zlovětice, Soběchleby a Strojeticce) administroval správce uvedený jako „Magnus Benedictinus“, bohužel se o něm nepodařilo zjistit žádné bližší informace. Tento obvod patřil zároveň s dalším beneficium pod správou Jana Köllera k největším.²³ Naproti tomu najdeme ve vikariátu šest případů, kdy beneficium tvořila jen samostatná fara bez dalších far či filiálek. Čtyři z nich měly světské duchovní pastýře, mašřovskou faru²⁴ spravoval Jan Kašpar Longenhain původem z Mostu, liběšickou faru²⁵ spravoval Michal Vojtěch (Adalbert). Ve Valči²⁶ zaopatřoval své farníky Melichar Seylner a ve Žluticích²⁷ rokycanský rodák Bartoloměj Eretin. Křížovnický Pšov byl v rukách řádového kněze Jiřiho Brauna a bělská fara pod správou minority Františka Paska či Baska.

Vikáři Bedřichu Jiřimu Mayovi či Mayerovi bylo svěřeno doupovské beneficium s filiálkou v Tocově.²⁸ Ve jmenované oblasti mu byl nápomocen v péči o duchovní rozvoj svěřených oveček světský i řeholní klérus. Mezi nejstarší a nejzkušenější správce můžeme zařadit již zmíněného Jana Köllera (presbyterát získal 20. května 1629) a augustiniána Kryštofa Wanckena (na kněze vysvěcen 13. srpna 1628). Síly mezi laickými a řeholními faráři zde byly rozděleny celkem rovnoměrně, vedle deseti světských kněží pomáhalo při správě vikariátu jedenáct řeholníků.

Ve vikariátu se objevují tři křížovníci s červenou hvězdou Ignác Faber z Horšovského Týna,²⁹ Martin Glitz³⁰ a Jiří Braun.³¹ Dále tu žili dva minorité Ondřej Rana a František Pasek, cisterciák Kašpar Godfríd Mayer, strahovský premonstrát Václav Zelinský z Roudnice nad Lábem, augustinián eremita Godfríd Langenauer, augustinián kanovník Kryštof Wancken, karmelitán Alan Richter a španělský benediktin (zřejmě z Mont Serratu) Martin Netzer. Z uvedených jedenácti pastýřů jen dva spravovali řádové fary. Byl to již vzpomínaný křížovnický Pšov a žatecké beneficium jako kolatura strahovského opata. Žatecký děkan působil jako duchovní pastýř v královském městě od roku 1643 až do své smrti 21. března 1652 a administroval také Dobříčany pana z Clary.

Po zjištění této skutečnosti dochází ke závěru, že řeholní klérus využívali arcibiskup a patroni v doupovském vikariátu při obsazování a správě prázdných světských far. S posunem z pohraniční oblasti směrem do vnitrozemí pozorujeme i změnu v národnosti duchovních pastýřů. S ubývajícím německým obyvatelstvem se také snižuje počet krajanů, kteří jim přicházeli kázat slovo boží z různých částí Německa. Přesto se i zde setkáme s několika osobami německé národnosti, například ve Vilémově, Sedlci a Podlesicích sloužil minorita Ondřej Rana z Würzburgu a ve Veliké Vsi a Morech působil Jan Jiří Bucher z Erfurtu. Výše uvedený Jan Köller se dostal na vroutecké beneficium ze saského Hildesheimu.

Na západ od doupovského a kadaňského vikariátu se rozprostíral vikariát loketský. Východní hranice procházela z nejsevernějšího místa Božío Daru přes Krásný Les, Velichov, Bochov až do Bečova nad Teplou. Jižní zasahovala z Bečova do Kynžvartu a odtud šla západním směrem přes Kynšperk, Chlum, Krajkovou, Oloví, Jindřichovice až do Přebuze. Na severním česko-saském pomezí se spojila Přebuz pomyslnou čarou opět s Božím Darem.³²

Poslední třetí vikariát jako součást žateckého kraje čítal v polovině 17. století dohromady 17 beneficií, byl řízen správcem ostrovského benefícia Jodokem Tomášem Selgem, bakalářem teologie. Protože kolatura saského knížete Julia Jindřicha obsahovala vedle ostrovské fary ještě další v Hroznětíně, Boru a Radošově, měl zdejší vikář ještě koadjutora, kterým byl nejmenovaný dominikán.

Žádná z 38 far a filiálek nezůstala neobsazena, všechny měly své správce. Samostatné byly fary v Lokti³³, v horním městě Slavkově, v Lomnici³⁴ a v Krajkově.³⁵ Zdánlivě největší obvod měl ve své péči jáchymovský děkan Wolfgang Atzendorfen původem z Bamberka, který spravoval další královská horní města Horní Blatnou, Oloví a Boží Dar, a navíc ještě Abertamy. Poznámka pod jménem jáchymovského děkana „Opus hic 2. Sacerd(oti)bus“ nabízí úvahu o druhém faráři, určeném ku pomoci ve správě tak rozsáhlého benefícia. Bohužel se nepodařilo zjistit oprávněnost a správnost uvedeného údaje, takže nemůžeme kalkulovat s jednou osobou navíc. Zbývající farnosti zahrnují běžně dvě až tři místa jako sídla far a jejich filiálek. Na první pohled je patrné, že loketský vikariát je podstatně menší než dva předchozí a odpovídá tomu také počet spravovaných beneficií.

Na zdejších farách žilo a svým působením ovlivňovalo náboženské smýšlení obyvatel více laického kléru, i když jeho převaha není příliš výrazná. Proti deseti světským duchovním správcům stálo osm řeholníků i se zmíněným koadjutorem. Byli to tři křižovníci Václav Norbert, farář loketský, Daniel Bernard Neumann v Kynšperku a Chlumu³⁶ a konečně Martin Glitz v Krajkově.³⁷ Premonstráti Godfríd Stelzer a Norbert Watzen či Watzenský spravovali dvě benefícia Heřmana z Questenberka. Stelzer byl farářem v Bečově a Stanovi-

cích³⁸ a Watzen měl na starost beneficium Bochov a Bražec. V další farnosti Nejdek a Děpoltovice sloužil svým farníkům zřejmě jeden z nejstarších duchovních správců celého vikariátu plaský cisterciák Jiří de Lancka původem z Lužice (presbyterát přijal 9. června 1629). Druhý cisterciák Jan Jungelin působil na jindřichovickém beneficium hraběte Nostice.³⁹ „Ze služebně“ nejmladších musíme jmenovat kynšperského duchovního pastýře křížovníka Daniela Bernarda Neumanna (kněžské svěcení 28. března 1648) a Jodoka Jiřího Senfta z Břízy (Kostelní) a Vranova. Pro něj toto beneficium znamenalo asi začátek jeho kariéry, protože mu presbyterát v pražské arcidiecézi byl udělen 21. října 1649.

Podobně jako u sousedního vikariátu doupovského musíme konstatovat, že zdejší řeholní klérus také pomáhal spravovat světské fary a že tu působilo méně německých farářů než na Kadaňsku. Také zde Němci obsazovali beneficia s vysokou koncentrací německého obyvatelstva především v královských horních městech a dalších místech sousedících bezprostředně se Saskem.

V západních Čechách byla organizace církevní správy rozdělena také mezi tři vikariáty - plzeňský, tachovský a týnský. Plzeňský zaujímal východní polovinu tamního kraje. Na severu sousedil s rakovnickým vikariátem, jeho hranice procházela přibližně od Manětína přes Křečov, Dýšinu, Rokycany až k Mirošovu. Jihovýchod vikariátu byl totožný s hranicí Plzeňska s Prácheňskem, zahrnoval „hraniční fary“ Mirošov, Čížkov, Vrčeň, Mileč u Nepomuka, Myslív, Plánice, Zdebořice, Běšiny, Strážov, Dešenice a Nýrsko. Na západě ležela místa Nýrsko, Dlažov, Poleň, Strýčkovice, Merklín, Sekyřany a Stříbro.⁴⁰

Na území plzeňského vikariátu se nacházelo celkem čtyřicet obsazených beneficií, tvořených sedmdesáti farami a filiálkami.⁴¹ V roce 1650 zůstávají neobsazeny Lišťany, Lukavice, Štěpánovice, Dolany, Prádl, Předslav a Janovice. Většina beneficií byla menších, obsahuje jednu, maximálně dvě fary nebo faru s filiálkou. Zde nebyla služba farníkům tak obtížná jako ve většině sousedních vikariátů, kde měli duchovní správci podstatně větší beneficia a při cestě do jednotlivých míst museli překonávat velké časové vzdálenosti bez ohledu na roční období, povětrnostní a dopravní podmínky. Výjimkou plzeňského vikariátu je jedno jediné větší beneficium s farou Chválenice a filiálkami v Nezvěsticích, Žákavě a Prusinách s podacím Alberta Přichovského.⁴² O jednu faru byl menší obvod děkana nepomuckého Kašpara Petra Dražkovského,⁴³ újezdského faráře Ondřeje Úterského,⁴⁴ mirošovského faráře Kašpara Benedikta⁴⁵ a manětínského správce Tobiáše Mitise, cisterciáka z Plas.⁴⁶

Plzeňským arciděkanem byl v roce 1650 Slezan Urban František Pieletius či Pilka, který měl ve svém beneficium k dispozici tři mladé kaplany - Václava Kinekla z Plzně, Vavřince Herela z Chotěšova a Jiřího Markraba.⁴⁷ Také osoba samotného arciděkana je zajímavá. Zdá se, že byl jedním z těch, kteří přišli ve třicátých letech posílit katolickou víru do pražské arcidiecéze. V arcibiskupském archivu se zachoval totiž doklad z 18. února 1633, jímž se jmenovaný kandidát

filosofie zavazuje, že zůstane v arcidiecézi a přistoupí s ostatními ke zkoušce o následujících suchých dnech.⁴⁸ Po splnění předepsaných formalit proběhlo podjáhenské svěcení už další den 19. února 1633. Z předloženého seznamu jsme si mohli ověřit, že Pilka svůj slib splnil, v arcidiecézi zůstal a dokonce se ve věku kolem čtyřiceti let⁴⁹ vypracoval jako hlavní duchovní pastýř v královském městě Plzni, jednom z hlavních opor Harrachovy arcidiecéze. Zbývajících 39 beneficí spravovalo čtyřicet mužů především světského původu. V celém vikariátu se objevuje jen šest řeholníků. O prvním z nich víme, že byl kaplanem střibského faráře, ale neznáme ani jeho jméno. Jako správci kolatur chotěšovského probošta se objevují tři tepelští premonstráti Petr Schirmer původem ze Sokolova na faře v Liticích,⁵⁰ Martin Kilián v Dobřanech⁵¹ a Martin Kastel v Sekyřanech.⁵² Obyvatelům manětínského benefícia sloužil plaský cisterciák Tobiáš Mitis a druhého cisterciáka nalézáme v nečtinské farnosti. Dá se říci, že podíl řeholníků na správě plzeňského vikariátu nebyl příliš výrazný, protože jen každá osmá farnost byla pod jejich odborným dohledem.

Převahu v celé oblasti měl jednoznačně český laický klérus, protože většina beneficí měla světské patrony. V královských městech byla situace jednoznačná, zde měl podací právo arcibiskup namísto krále. Městská rada plzeňská byla kolátorem far ve Starém Plzenci a Dýšině, hraběnka Černínová měla patronát nad švihovským beneficiem, hr. Vratislav z Mitrovic nad beneficiem mirošovským, hr. Vřesovec z Vřesovic nad beneficiem Touškov a Bělá, a tak bychom ve výčtu mohli pokračovat.⁵³ Zajímavá bude otázka místního původu světských správců farností v plzeňském vikariátu, kde byli usazeni kromě několika jazykově blízkých kněží jen samí Češi. Vycházíme z toho, že u poloviny z nich známe jejich rodiště nebo místo odkud pocházeli. Z Plzně bylo pět farářů a jeden kaplan,⁵⁴ z Prahy čtyři faráři,⁵⁵ po jednom duchovním správcí bylo z Klatov, Rokycan, Horšovského Týna, Bělé a Zhoře.⁵⁶

Částečný přehled o neobsazených farách na Plzeňsku si můžeme udělat ze Soupisu poddaných podle víry z roku 1651, který je vizitacím z roku 1650 časově nejbližší a obsahuje alespoň rámcově podobné údaje. Fara Lišřany pod patronátem Albrechta Kristiána Příchovského z Příchovic byla v březnu roku 1651 již rok volná, protože kolátor nemohl žádného pastýře sehnat. Zatím zde přísluhoval všerubský farář Jan Valentin Mazovský.⁵⁷ Fara v Dolanech zůstávala dvanáct let bez duchovního správce, protože shořela a dosud se jí nepodařilo obnovit. Kolátor Ladislav Vladislav z Vydršperku však hodlal nabídnout prozatímní bydlení faráři nebo kaplanovi ve zdejší tvrzi.⁵⁸ Filiální kostel a nově založená fara ve vsi Prádle, které byly mnoho let prázdné, obsadil patron Jindřich Lapáček ze Zrzavého Janem Chrysostomem Woronským, karmelitánem z pražského kláštera u svatého Havla.⁵⁹ Kolatura Petra Viléma Říčanského z Říčan v Předslavi byla nejčastěji administrována faráři z Němčic, protože „není známo, kdy tu naposledy nějaký farář bydlel“.⁶⁰ Také janovické faře pánů Janovských z Janovic se nevyhnul požár a zničení. V roce 1645 byla obnovena

a prvních pět let tu sloužil kněz Jiří Řehoř Bouček, který potom faru opustil. Podle Soupisu poddaných z 28. března 1651 získal konfirmaci na zdejší faru páter Šimon Beer.⁶¹

Po provedeném rozboru můžeme konstatovat, že v plzeňském vikariátu působila řada světských kněží, kteří zde měli svoje rodiště, kořeny a zázemí. Jejich předností po vysvěcení a zapojení se do správy byla kromě znalosti jazyka farníků i znalost místních poměrů a spjatost se známým prostředím. Na plzeňském vikariátu, pro který je typická hustá farní síť, je vidět celkem konsolidovaný vnitřní vývoj, nenarušený negativním děním předchozích století tak, jak tomu bylo v některých dalších oblastech arcidiecéze.

Tachovský vikariát na západě Čech sousedil na severu s vikariáty loketským a doupovským, na východě s rakovnickým a na jihu s plzeňským a horšovskotýnským. Západní hraniční hvozdy ho oddělovaly od Horní Falce. Severní hranice směrem od západu procházela Dolním Žandovem, Kynžvartem, Prameny, Mnichovem a Krásným Údolím, odtud se otáčela na východě přes Toužim, na Dolní Jamné, Krsy, Číhanou, Pernarec, Erpužice a Kšice kolem Stříbra do Kladrub. Nejjižněji položenými místy vikariátu byly kromě Kladrub ještě Holostřevy, Bor, Bohuslav a Pořejev.⁶²

Na vymezeném území leželo třicet obsazených beneficií, což obnášelo 57 far a filiálních kostelů. Stejně jako na sousedním Plzeňsku i zde převažovala menší benefícia vesměs s jednou až dvěma farami. Více než třetinu z nich (dvanáct) tvořila samostatná fara. Byly to Krsy a Dolní Jamné Jana Bedřicha ze Švamberka, Staré Sedliště paní Kavkové z Říčan, Pořejev s podacím právem Arnošta Preislingera. Posledním světským patronem v Kynžvartě a Dolním Žandově byl pán z rodu Metternichů.

K tepelskému premonstrátskému klášteru byly inkorporovány Teplá, Číhaná, Pernarec a Pístov. Právo prezentovat a konfirmovat správce v Kladrubech a Holostřevěch příslušelo opatu benediktinského kláštera v Kladrubech. Dost netypicky proto působí svou velikostí v oblasti obvod kladrubského benediktina jménem Jakub Stephanides či Štěpánův,⁶³ tvořený čtyřmi farami v Čelivi, Okrouhlém Hradišti, Šipíně, Horních Kozolupech a navíc ještě pěti nejmenovanými filiálkami. Patronem prvních tří jmenovaných byl Bedřich ze Švamberka, u zbývajících měl právo ovlivnit výběr pastýře hrabě z Vrbna. Při určení pěti nejmenovaných filiálek si vezmeme na pomoc údaje ze Soupisu poddaných podle víry. Podle něj patřily k farám v Okrouhlém Hradišti a Šipíně dva filiální kostely ve Slavicích a Šipíně.⁶⁴ Součástí čelivského benefícia pod správou kladrubského benediktina Jakuba Stephanida byl i zámecký kostel v Bezručicích⁶⁵ a fara v Leskově. Tu opustil před čtyřmi lety z existenčních důvodů farář doktor Kašpar Haas. Informace o páté filiálce se bohužel nepodařilo vyhledat ani v Soupisu poddaných.

Dále ve vikariátu nacházíme už jen tři větší celky o třech farách. Prvním je lestkovské beneficium⁶⁶ pod správou tepelského premonstráta Norberta Streera,⁶⁷ druhým fara v Bohuslavi se dvěma nejmenovanými filiálkami, kde patronátní právo měli sirotci po Janovi Hussmanovi a třetím světské fary Jana Albrechta z Heimhausen v Chodové Plané, Trstěnicích a Svatém Kříži, i zde přísluhoval tepelský premonstrát. Byl to František Mayer, společně se Streerem jeden z nejmladších kněží, které měl opat k dispozici.⁶⁸ Naopak nejzkušenějším byl správce tepelské fary Jiří František Waidner.⁶⁹ Ten zastával zdejší úřad od 16. prosince 1647 až do své smrti 21. září 1661,⁷⁰ v roce 1650 měl na pomoc kaplana Daniela Randevia (Randevského).

Většinu far vikariátu řízeného kandidátem teologie Janem Františkem Braunem, křížovníkem s červenou hvězdou, spravovali řeholníci. Jen čtyři z celkového počtu třiceti osob byly světského původu.⁷¹ Na faře v Dolním Jamném žil Jan Hisius, v Dolním Žandově Jan Edelin, v Krašově a Brložci Salomon Robean a ve Svojšíně a Boru Jan Jacobides či Jakubův původem z Horšovského Týna. Zbývajících dvacet šest beneficí si mezi sebe rozdělil řeholní klérus.

Vedle tachovského křížovníckého benefícia bylo dalším křížovníkem obsazeno ještě pořejovské pod patronátem Arnošta Preislingera. Na kynžvartské faře žil v roce 1650 cisterciák Jan Mikuláš Weidel. Můžeme předpokládat, že sem přišel z plaského kláštera. Ve vikariátu ještě působil dominikán Matouš Eberle⁷² na farnosti Julia Jindřicha Saského a karmelitán Dominik Zetlicer.⁷³ Zaznamenáváme zde také pět benediktinů. Tři z nich spravovali benefícia kladrubského kláštera – Alex Benedikt byl oporou katolickým farníkům v Kladrubech, Ondřej Bischoff v Holostřevěch a Bernard Kirchner v Tisové a Damnově. Největší světské beneficium tachovského vikariátu administroval čtvrtý kladrubský benediktin Jakub Stephanides. Fary v Erpužicích a Kšicích s podacím pána ze Švamberka obstarával štýrský benediktin Jan Řehoř Laimier.

Více než polovina beneficí v celé oblasti byla pod správou tepelských premonstrátů. Tamní opat postupně vysílal do různých míst vikariátu své bílé oblečené muže a svěřoval jim dohled nad místním obyvatelstvem. Protože v tachovském vikariátu byl zjevný nedostatek laického kléru, obsazovali premonstráti i fary světských patronů nebo je začleňovali do farností pod svým patronátem. Takto vypomáhali tepelští arcibiskupu Harrachovi celkem v sedmi případech.⁷⁴ Dvakrát se stala součástí premonstrátského benefícia fara světského feudála, součástí otročinské farnosti bylo i Krásné Údolí saského knížete Julia Jindřicha. K farníkům v Ovesných Kladrubech byli připojeni i poddaní hraběte Šlika z Boněnova. Obsazení dalších sedmi far tepelské kanonie bylo plně v pravomoci jejího představeného. Do péče premonstrátů patřily svatostánky v Teplé, Číhané, Pernarci, Pístově, Vidžíně společně s Branišovem, v Úterý s filiálkou v Křivcích a v Mnichově s přísluhováním v Pramenech.

Další zajímavé informace o působení premonstrátů na některých benefičních tachovského vikariátu získáme z tepelského nekrologia.⁷⁵ Řádoví bratři zůstávali dlouhá léta na jednom místě,⁷⁶ takže mohli dokonale poznat své farníky a dělit se s nimi o jejich každodenní radosti i starosti. Hlavně však stále posilovali pozice katolické církve. O úspěších jejich práce vypovídají různé přehledy o počtu katolíků a nekatolíků v této části západních Čech.⁷⁷ Podobný výsledek v celé arcidiecézi měla jen pastorační činnost světského kléru v sousedním plzeňském vikariátu.⁷⁸ Správu benefičií tachovského vikariátu měli pevně ve svých rukou tepelští premonstráti s šestnácti obsazenými farnostmi, kterým zdaleka nemohli konkurovat kladrubští benediktini natož členové jiných řádů. Působnost světských kněží v oblasti lze považovat spíše za epizodickou. Návaznost na předchozí nepřerušovaný katolický vývoj potvrzuje poměrně hustá a plně obsazená farní síť, vybudovaná za velkého přispění zdejších klášterů.⁷⁹

Horšovskotýnský vikariát ležel přibližně v místě bývalého děkanátu stejného jména. Na severu sousedil s tachovským vikariátem, na severovýchodě s plzeňským a na jihu s Dolním Bavorskem a Horní Falcí. Severní hranice směrem od západu procházela Stráží, Starým Sedlem, Prostibořím, Skapcemi, Kostelcem, Vsí Touškov a Chotěšovem. Na východě spojovala Chotěšov, Merklín, Koloveč, Úboč a Loučim a na jihu se stáčela přes Všeruby a Klenčí. Západní pomezí ohraničovaly fary Klenčí, Šitboř, Mutěnin, Újezd Sv. Kříže a Dubec.⁸⁰

Ve vikariátu pod vedením Jana Ignáce z Pěšína bylo v polovině 17. století obsazeno 26 benefičií. Dohromady bylo na tomto území 48 far a filiálních kostelů. Pro vikariát jsou typické menší obvody s jednou nebo dvěma farami. Setkáváme se jen s jednou farností, která sestávala ze tří míst - Jan Bonhomin Plzeňský byl správcem v Kolovči, Staňkově a Hlohové.⁸¹ Podobně jako na sousedním Plzeňsku a Tachovsku napočítáme i zde větší počet samostatných far. Jednu faru spravovali pastýři v Horšově, Štítarech, Semněvicích, Újezdu Svatého Kříže, Klenčí,⁸² Mutěnině, Hostouni, Stráží, Mělnicích, Meclově, Kostelci, Merklíně a Hradci. Neobsazené zůstávaly fary Racov nejvyššího vachtmistra Otty Helvesena z Helvesheimu, Dubec Sibyly Maxmiliány Štampachové, Staré Sedlo, Stanětice a Bernartice Evy Marie de Spanco, Bradné Karla Žákavce, Hluboká hraběnky z Lintello a Buková Oldřicha Adama z Říčan. Další dvě fary podle seznamu administroval Jiří Nassal, duchovní pastýř ve Kdyni.⁸³ Jejich kolátorkou byla heretická hraběnka Anna Alžběta Cratzová ze Scharfensteina.

Arciděkan horšovskotýnský, který byl knězem 24 let, spravoval arciděkanský kostel svatého Apolináře a navíc farní ve městě. Podací k oběma příslušelo Adamu Matyášovi hr. z Trautmansdorfu. Spolu s arciděkanem působil na svěřených farách dalších 25 mužů. Mezi nimi zaznamenáváme dva velmi staré kněze. Správce benefícia Blížejev a Osvračín je v seznamu uveden jen jako „Venerabilis senex“, proto můžeme jen stěží odhadnout jeho věk.

U druhého Samuela Benedikta Lopatského původem z Českého Krumlova se o odhad můžeme pokusit. Víme, že presbyterát dostal 18. září 1604 a tehdy mu mohlo být přibližně 25 let. Meclovský farář Lopatský byl tedy v roce 1650 minimálně sedmdesátníkem.

Osmnáct farností vikariátu spravovali světští kněží. Jen osm beneficíí bylo rozděleno mezi řeholníky. Pět z nich obsadili benediktini fary Kostelec a Skapce byly inkorporovány ke kladrubskému klášteru, proto právo prezentovat duchovní pastýře využíval zdejší opat. Zbývá tři beneficia měla světské patrony. Ve Skapcích byl správcem z vůle kladrubského opata Otmar Goldschmidt. Jméno kosteleckého faráře zůstává utajeno, protože je v seznamech zapsán jen jako kladrubský mnich. Další dva benediktini obsadili farnosti na panství pána z Laminguenu. V Újezdu Sv. Kříže působil Jan Medard a v Klenčích Maxim Paretius. Poslední z bratří řádu zasvěceného svatému Benediktu, bratr Wolfhelm z Lovenichu, byl konfirmován ve Straži a jeho patronem byl hr. Gotz. Tepelští premonstráti Arnošt Hisler a Josef Lenck spravovali beneficia Touškov a Chotěšov.⁸⁴ Patronátní právo zde uplatňoval probošt chotěšovského kláštera. Poslední řeholník v horšovskotýnském vikariátu byl augustinián Wolfgang Madlfeder. Ten obsadil fary Šitboř a Poběžovice, které byly v působnosti pivoňských augustiniánů poustevníků.

Na území vikariátu našlo svůj domov osmnáct světských kněží. U deseti z nich dokonce známe jejich rodiště. Většina pocházela z Čech až na Slezana Jakuba Vavřince Eremitu, správce v Loučimi a Úbočí. Za cizince můžeme s určitou výhradou počítat i horšovského faráře Melichara Baczdorfera, jenž pocházel z Kladska. Osm laiků uvedlo jako rodiště či místo původu některé z českých měst nebo městeček.⁸⁵ Matouš Vojtěch Malachovský, farář v Domažlicích a Lštění, Jan Ignác Tauš, pastýř v Bukovci a Čechovicích a Jan Václav Bartoloměj či Bartolomějův pocházeli z Horšovského Týna. Český Krumlov vychoval pro tuto oblast Jiřího Sebastiána Preyera, kněze v Hostouni a již jmenovaného Samuela Benedikta Lopatského. Semněvický Urban Stanislav Kuchenhart byl z Plané a Jan Bonhomin z kolovečského benefícia byl rodem z Plzně.

V horšovskotýnském vikariátu spravovali dvě třetiny far laičtí kněží a řada z nich zde měla i svoje kořeny a zázemí. Stejně jako na Plzeňsku, i zde se arcibiskup Harrach po jejich konfirmaci na zdejší beneficia mohl spolehnout na brzké splnutí s tamním obyvatelstvem. Řeholní klérus obsazoval inkorporované fary a zároveň vypomáhal se správou neobsazených farností. I pro tuto oblast západních Čech je typickým jevem hustá farní síť a menší obvody.

Na východ od Plzeňska se rozprostíral prachatický vikariát, který byl svou velikostí zhruba totožný s prácheňským krajem. Jeho severní hranice procházela směrem od západu přes Kasejovice, Rožmitál, Březnici, Svojišce a Mirovice do Starého Sedla. Odtud se otáčela na východ do Horního Záhoří, Myšence, Vodňan až do Lhenic. Nejjižněji byla položena fara Volary, která se spojovala

pomyslnou čarou se Zdíkovcem a Kašperskými Horami. Na západě vikariátu ležely Kašperské Hory, Sušice, Buděčice, Hradešice, Střelské Hoštice a Kasejovice.⁸⁶

V prachatickém vikariátu bylo v polovině 17. století 35 obsazených beneficií, což znamenalo 51 faru společně s filiálkami. Většina beneficií byla menšího rozsahu, obsahovala jen jednu nebo dvě fary či faru s filiálkou. Jedinou výjimkou byla farnost zahrnující Trhonín, Bavorov a Blanici, kde patronátní právo příslušelo knížeti z Eggenbergu. Čtrnáct beneficií tvořily dvě fary, dvacet far bylo samostatných a osmnáct bylo neobsazených. Farníci Malenic, Kocelovic, Bělčic, Budětic, Petrovic, Zdíkovce, Vacova, Přečina, Rabí, Dobruše, Kraselova, Čimelic, Svaté Maří, Hoštice, Svojšic a dalších dvou míst byli momentálně bez svých duchovních správců.⁸⁷ Jako kolátoři volných far zde vystupovali například páni Chanovští,⁸⁸ Jindřich Hýzrle,⁸⁹ hrabě Colloredo⁹⁰ a řada dalších.

Vikariát řídil prachatický děkan Karel Ferdinand Bergman původem z Moravy.⁹¹ Na správě oblasti se spolu s ním podílelo sedm řeholníků a dvacet sedm laických kněží. Dá se tedy říci, že každá pátá farnost byla pod dohledem některého z řeholníků. Dvě fary administrovali dominikáni, úřad děkana v královském městě Písku zastával převor tamního dominikánského kláštera Rafael Delaminek⁹² a Baltazar Pšenský působil na faře v Záhoří. Rožmitálskou faru na panství arcibiskupa Arnošta z Harrachu obsadil křížovník s červenou hvězdou jménem Tobiáš Fritscher. Je to celkem pochopitelné, protože pražský arcibiskup byl zároveň křížovníckým velmistrem. Správci beneficií knížete z Eggenbergu byli karmelitán Stanislav Przibilowicz a příslušník neurčeného řádu Matyáš Jakub Werner.⁹³ Minorité Bartoloměj Pramer Moravský a Jan Alexandrovic z horazďovického kláštera žili v Březnici a Zbynicích.⁹⁴

Převahu v Prácheňsku měli laičtí kněží, neboť téměř všechna beneficia byla ve světských rukách. Protože se u více než poloviny⁹⁵ podařilo určit jejich rodiště nebo místo původu, získáme o nich některé bližší informace. Největší vzdálenost při cestě na faru do Pohorí musel překonat z italského Friaulu⁹⁶ Jan Křtitel Prodan(us). Další dva správci přišli ze Slezska, radomyšlský farář Šimon Ignác Moller byl z Lehnice⁹⁷ a Adam Canovius či Canovský ze sedleckého benefícia⁹⁸ uvedl jen slezskou národnost. Kromě děkana prachatického pocházel z Moravy ještě děkan v Blatné⁹⁹ Martin Ignác Hloušek. Zbývajících dvanáct pastýřů mělo své rodiště nebo původ v některém z míst pražské arcidiecéze. Kutná Hora vychovala a připravila dva kněze do tohoto vikariátu - Samuel Augustin Tábořský byl správcem ve Volyni, kde měl podací Jan František Raš z Ašenfeldu, probošt pražské kapituly, a Jan Malegius spravoval myšeckou faru. Další osoby pocházely z Bakova, Třebenice, Třeboně, Horšovského Týna, Chrudimi, Mladé Boleslavi, Klatov¹⁰⁰ a jiných míst. Nejzkušenějším ze sboru duchovních pastýřů byl pravděpodobně Matyáš Metan původem z Plzně, farář

v Kasejovicích s podacím hr. Trautmansdorfa. Ten měl v roce 1650 za sebou už čtyřicet let služby ve farní správě.¹⁰¹

Na Prachaticku působil především český laický klérus, protože většina beneficí měla světské patrony. Světští kněží sem přicházeli z různých míst pražské arcidiecéze. Se správou far vypomáhali v omezeném množství cizinci a řeholníci. Ve vikariátu převažují malá beneficia a je zde poměrně velké množství neobsazených far.

Nejjihnější vikariátem pražské arcidiecéze byl krumlovský vikariát. Ten sousedil na západě farami Želnavá a Chroboly s prachatickým vikariátem, na severu s budějovickým a jindřichohradeckým. Na severu směrem od západu k východu ležela Křemže, Kamenný Újezd, Doudleby, (Trhové) Sviny a Nové Hrady. Jihozápad a jihovýchod vikariátu tvořilo česko - rakouské pomezí.¹⁰²

V polovině 17. století leželo na území vikariátu 38 obsazených beneficí se 45 farami a filiálními kostely, jedině fara ve Stropnici byla bez správce. Už z uvedených čísel je jasné, že větší beneficia zde byla výjimkou. Největším byl proto obvod Kamenný Újezd, Doudleby a Újezd pod patronátem knížete z Eggenbergu.¹⁰³ Pět dalších beneficí se skládalo ze dvou far¹⁰⁴ a třicet dva faráři spravovali samostatnou faru.

Za duchovní pastýře a jejich ovečky odpovídal krumlovský arciděkan Jiří Bílek, chrudimský rodák.¹⁰⁵ Spolu s ním ovlivňovalo život a smýšlení zdejších katolíků dalších dvacet čtyři laiků a třináct řeholníků. Znamená to tedy, že ze tří far byly dvě spravovány světským a jedna řádovým knězem. Patnáct ze 38 obsazených beneficí mělo za patrona některý z nedalekých klášterů - ve dvanácti případech měli právo prezentace opati cisterciáckých klášterů ve Vyšším Brodě (sedmkrát) a ve Zlaté Koruně (pětkrát). Beneficia Světlík a Frymburk byla připojena k rakouskému premonstrátskému klášteru v Drkolně. V Rychnově (nad Malší) měla podací právo abatyše českokrumlovských klarišek. K vyšebrodskému klášteru patřily samostatné fary ve Dvořišti (Horním), v Rychnově (Německém), Hořicích, Kaplici, Nových Hradech, Vyšším Brodě a dále rožmitálské beneficium s filiálkou ve Dvořišti (Dolním). Povinnost opatřit farníkům ve Stropnici chybějícího duchovního vůdce měl také vyšebrodský opat.¹⁰⁶ Pod jurisdikci zlatokorunského kláštera spadali správci far v Kájově, Boleticích, Chvalšínách, Polné a Černicích.

V krumlovském vikariátu žilo devět cisterciáků a pět premonstrátů. Na první pohled je viditelný nepoměr mezi počtem inkorporovaných far a počtem duchovních správců z řad „šedých mnichů“, jak byli také někdy cisterciáci nazýváni. Pokud můžeme informace uvedené v seznamu z roku 1650 považovat za nezkrácené a spolehlivé, musíme říci, že některé cisterciácké fary byly obsazovány jinými řeholníky a světskými správci. Laičtí kněží působili podle jeho pisatele například v Kájově a v Německém Rychnově. Kájovské věřící opatroval kněz Tomáš Zanecl a v Německém Rychnově byl farářem Šimon

Bruner. V Horním Dvořišti pod jurisdikcí opata vyšebrodského kláštera žil bavorský premonstrát Jiří Werner¹⁰⁷. Na správě far na Krumlovsku se podíleli další čtyři premonstráti, dva obsadili fary připojené ke klášteru v Drkolné - Václav Arnold faru Světlík a Heřman Hutter Frymburk, Dionýs Švábenský obstarával farníky kaplického benefícia pod patronátem hraběnky Buquoyové a Ambrož Mur sloužil na faře Přídolí neznámého kolátora.

Podací právo u většiny světských beneficií příslušelo dvěma feudálům s velkou pozemkovou drůbou na jihu Českého království. Kníže z Eggenbergu, majitel stříbrných dolů a jeden z nejbohatších mužů v království, mohl ovlivňovat volbu duchovního správce osmi beneficií a hraběnka Buquoyová mohla využít svého práva sedmkrát. U jedenácti z 24 správců světských far se podařilo určit místo původu nebo rodiště. Kromě jednoho muže z Königsteinu¹⁰⁸ byli všichni narození a vychováni v Čechách a tedy i v pražské arcidiecézi. Ondřej Ulrich, Petr Bernard, Vavřinec Kornel Johanides a Daniel Mincer se už jako malí procházeli uličkami Českého Krumlova.¹⁰⁹ Z nedalekých Trhových Svinů přišel na faru do Velešína Jiří Štědrovik či Štědrovský a z Jindřichova Hradce nejmladší kněz vikariátu Melichar Gerkovský či Görichen¹¹⁰ na beneficium Kamenný Újezd, Doudleby a Újezd. V západočeském Stodu vyrůstal správce ve Svinech Bartoloměj Czizman a na východě Čech v Chrudimi tehdejší arciděkan krumlovský Jiří Bšlek. Zajímavé jsou také poznámky autora seznamu, podle něhož byl Daniel Mincer „incorrigibilis“ a cetvícký farář Judex „vagus“. Poznámku u Mincerova jména asi částečně objasní Soupis poddaných podle víry, v němž přiznává chrobolský farář Jan Daniel Müncker z Löwensteinu na svém farním dvoře kromě tří osob osmadvacitiletou kuchařku Annu Goblerovou.¹¹¹

V krumlovském vikariátu připadali na tři laické kněze dva řeholníci. Většina světských beneficií byla pod správou knížete z Eggenbergu a hraběnky Buquoyové. Zbývající fary v česko-rakouském pohraničí ovládli především vyšebrodští a zlatokorunští cisterciáci. Ve vikariátu měly převahu samostatné fary, neobsazená byla pouze jedna.

Na sever od krumlovského se rozkládal rozlohou menší vikariát budějovický. Ten sousedil na západě mezními obcemi Netolice, Zahájí, Purkarec a Hůrka s prachatickým vikariátem. Jeho severovýchodní hranice se zatáčela z Hůrky jižním směrem do Štěpánovic a Ledenic. Na jihu vikariátu ležely Ledenice a Boršov a spojovaly se na západě pomyslnou čarou přes Dubné a Strýčice s Netolicemi.¹¹²

V roce 1650 leželo na území vikariátu pouze devět obsazených beneficií se sedmnácti farami a filiálkami, nebylo zde žádné prázdné beneficium. Úřad vikáře zastával budějovický děkan Jáchym Watsko či Walsko, správce far v Budějovicích, Rudolfově a Adamově. Protože do působnosti budějovického duchovního pastýře patřily další 22 vesnice, pomáhali mu při jeho pravidelné péči o svěřené farníky ještě tři nejmenovaní kaplani. Sedm ze zbývajících

beneficií bylo v rukách světského kléru a jen jediná fara pod jurisdikcí vyšebrodského opata byla administrována cisterciákem jménem Havel.¹¹³ Dvě benefícia se skládala ze tří far, kromě uvedeného budějovického to bylo ještě zahájské.¹¹⁴ Čtyři benefícia měla dvě fary nebo faru s filiálkou a samostatné byly jen strýčická, boršovská a hosínská fara.

Většina laiků musela dobře ovládat mateřský jazyk tamního obyvatelstva. Z nedalekého Jindřichova Hradce pocházel Ludvík Schindler, pastýř v Dubném a ze západočeského Stodu Václav Kuneš, správce far v Ledenicích a Štěpánovicích. Také podle příjmení dalších tří farářů můžeme odhadovat jejich českou národnost.¹¹⁵ Sbor světských kněží budějovického vikariátu doplňovali Slezan Jan Moslar (Mozlar) a Tomáš Palma ze sousedního Rakouska. Postavení slezského faráře na zahájském beneficiu nebylo asi příliš pevné, protože seznam z roku 1650 zde uvádí 142 katolické obyvatele a proti nim 182 nekatolíky! Je však možné, že sem byl dosazen právě z toho důvodu, že se osvědčil jinde v boji s nekatolíky. Rakušan Palma i přes desetiletou zkušenost se správou far (ordinován presbyterem byl 25. března 1640) nebyl velkou oporou budějovického vikariátu, jak upozorňuje pisatel seznamu poznámkou „scandalosus“. Šest světských duchovních, žijících v oblasti, bylo svěceno sufragánem pražského arcibiskupství v letech 1639 až 1649, takže zdejší faráři si mohli být celkem věkově blízcí.

Budějovický vikariát patřil rozlohou a počtem far k menším vikariátům pražské arcidiecéze. Převahu v něm měli čeští laičtí kněží, kteří spravovali všechna benefícia kromě jednoho, přivtěleného k vyšebrodskému klášteřu. Většina světských pastýřů neměla potíže se svou integrací, protože hovořila jazykem svých farníků.

Největším z jihočeských vikariátů byl jindřichohradecký, který na jihovýchodě sousedil s Moravou a Dolním Rakouskem, na jihu s krumlovským a budějovickým vikariátem, na západě s prachatickým a na severu s vltavským, kouřimským a čáslavským vikariátem. Severní hranice procházela směrem od západu přes Jistebnici, Tábor, Chýnov, Černovice, Hořepník až do Červené Řečice. Odtud se potom otáčela na jih přes Pelhřimov, Nový Rychnov a sledovala česko-moravskou hranici do Počátek, Žirovnice, Strmilova, Kunžaku až ke Starému Městu pod Landštejnem. Na jihu ohraničovaly území tyto fary: Staré Město pod Landštejnem, Nová Bystřice, Lutová, Třeboň a Slověnice. Na západě se sousedním prachatickým vikariátem ležely Lomnice, Týn, Bechyně a Jistebnice.¹¹⁶ Údaje o stavu vikariátu jsou neúplné, přiznávají sice třicet beneficií, ale u tří z nich známe jen jména jejich správců nikoliv však rozsah farnosti.¹¹⁷ Ani dodatek o farářích vikariátu jindřichohradeckého také z roku 1650 neodstraní tento nedostatek.¹¹⁸ Naopak rozšiřuje informace o fary v Táboře a Pelhřimově. Musíme se tedy spokojit jen s údaji o dvaceti sedmi obvodech.

Na území vikariátu se nacházely 24 samostatné fary a tři fary s filiálkami. K pelhřimovské faře patřil ještě filiální Rynarec, Počátky byly spojeny s Žirovnicí a Kunžak se Strmilovem. Zodpovědnost za průběh rekatolizace ve svěšené oblasti nesl jako vikář na svých bedrech Jan Pusch a spolu s ním dalších 29 farářů a jeden kaplan. O tom, že právě Pusch byl mužem na svém místě můžeme celkem pochybovat. O jeho nedostatečné ráznosti svědčí to, že nebyl vůbec schopen získat informace ze tří far a věrohodnost dalších je silně otřesena.¹¹⁹ Podobně si „vedl“ i v následujícím roce, kdy měl podat arcibiskupu Harrachovi přehled o stavu duší. Tehdy se mu podařilo shromáždit údaje jen z 23 míst vikariátu a také to byl jeden z jeho posledních úředních výkonů. Po té byl pro nedbalost a neschopnost zbaven svého místa.¹²⁰ Nepochopitelně nízký je počet far na tak velkém území. Už podle jejich pořadí ve vizitačním přehledu se nabízí myšlenka, že jsou evidovány pouze fary ohraničující vikariát. Míst z jeho vnitrozemí je totiž minimum. V porovnání se stavem vikariátu v roce 1642¹²¹ chybí například fary Číměř, Suchdol, Milčín, Ševětín, Drachov, Radouň, Blažejov, Pacov, Bošilec, Bukovsko a řada dalších. Nemůžeme samozřejmě vyloučit, že některé z nich byly vypáleny za třicetileté války a jiné zůstaly neobsazeny.¹²²

Na farách vikariátu se objevilo pět řeholníků - v Třeboni, připojené ke zdejšímu klášteru, sloužil svým farníkům augustinián kanovník František Karel Švábenský, v městečku Deštné křižovník s červenou hvězdou Pavel Halěř a v Novém Rychnově druhý křižovník Václav Gotthard. Nový Rychnov ležel na arcibiskupském statku Červená Řečice a proto byla Harrachova volba pochopitelná. Poslední dva premonstráti spravovali děkanský úřad ve městě Táboře, který byl pod jurisdikcí opata strahovského kláštera. Děkanem byl od roku 1642 Čech Anselm Krams, který zde zůstal až do své smrti 23. ledna 1652, jeho kaplanem byl Dominik Vrtica, čáslavský rodák a ten převzal v roce 1652 uvolněný úřad děkana tábořského.

Převahu na Jindřichohradecku měl světský klérus, dvacet šest laiků spravovalo fary různých patronů. Mezi převážně domácími osobami působili Tobiáš Vavřinec Khal z Lužice,¹²³ Slezan Vít Bernard Lahutkovský či Delikates¹²⁴ a Moravan Vavřinec Calidius z Bítvyšky.¹²⁵ Místní původ českých duchovních správců vypadal asi takto: přímo z Tábora pocházel Václav Hubatský (Hubatius). Nedaleko od místa jeho dospívání mu byla přidělena chýnovská fara. Z Budějovic pocházel Kašpar Macarius, farář v Kardašově Řečici, který měl podobně jako Lužičan Khal z Ostrovce minimální znalosti se správou far.¹²⁶ Dětství a mládí v Rožmberku prožil hořepnický správce Adam Šnurský (Schnurius). Další tři pastýři přišli do vikariátu ze západočeského Stodu, Nepomuku a Horšovského Týna.¹²⁷ Bechyňský děkan Nykodém Matys byl z Kopidlna a z Kladska zavál osud napříč celou arcidiecézí Jana Blovského.¹²⁸

V největším jihočeském vikariátu spravoval většinu far český světský klérus přicházející z různých míst království. Vliv řeholníků zde byl minimální, řádoví kněží vykonávali svoje základní povinnosti na každé šesté faře.

Na sever od jindřichohradeckého vikariátu se rozprostíral vikariát čáslavský. Jeho severní hranice procházela z Kutné Hory do Chotusic a Starkoče a otáčela se východním směrem přes Čáslav, Žleby, Staré Břístě, Humpolec, Senožaty, Křešín a Lukavec a na západě Zruč a Červené Janovice.¹²⁹

Vikariát měl v září 1650¹³⁰ dohromady čtrnáct obsazených beneficíí, což obnášelo třicet far a filiálek a pět neobsazených far. Jednotlivé obvody byly různě velké. Největšími byly přibyslavské beneficium, jež zahrnovalo kromě přibyslavské fary ještě čtyři filiálky v Šumfeldu,¹³¹ Sobínově, Horním Studenci a Borové Rudné a beneficium Chotusice a Starkoč s filiálními kostely v Rohozci, Bojmanech a Zbyslavi. O jedno místo menší byla farnost ledečská s Číhoštěm a Chřenovicemi a humpolecká s filiálkami v Herálci a Starém Břísti. Samostatné farní úřady byly jen ve Zručí, Světlé, Německém Brodě, Habrech, Janovicích (Červených) a Kutné Hoře.

Celý vikariát měl ve své péči kutnohorský arciděkan Šebestián Zbraslavský. S ním spravovalo zbývající beneficia dalších třináct kněží. Poměr řeholníků a laiků v této oblasti je vyrovnan.¹³² Převor sedleckého cisterciáckého kláštera Tomáš Bernard Michel spravoval světské beneficium Chotusice se Starkoč s třemi filiálními kostely. Druhý cisterciák Stanislav Bernardovic byl farářem ve Zručí. Na faře v Německém Brodě momentálně žil obutý karmelitán od sv. Havla Theodor Pěnivoda, magistr teologie. Chotěbořskou farnost měl na starost minorita Ludvík Zambovský a humpolecké beneficium přivtělené želivskému klášteru spravoval premonstrát Augustin Steinprecher. Na kolatuře Lukavec a Křešín hraběnky z Oppersdorfu vychovával farníky ke katolické víře křižovník Matyáš Alois Halěř (Halatz). Ostatní fary měly světské duchovní správce.

Z Prahy pocházeli již uvedený kutnohorský arciděkan Zbraslavský a Matyáš Vojtěch Laetus, děkan v královském městě Čáslavi přísluhující také ve Žlebech. O čáslavském děkanovi víme, že studoval ve třicátých letech filosofii a teologii v Olomouci.¹³³ V nedaleké Polné vyrůstal správce přibyslavské farnosti Kašpar František Henik, označený kutnohorským arciděkanem jako „vitae exemplaris Parochus“. Ve Vojslavicích a Senožatech sloužil svým ovečkám Pavel Padert ze západočeského Stodu. Kaplan pana Obiteckého v Janovicích¹³⁴ Martin Maximilián Gorel(ius) přišel do vikariátu ze Slézska.

Na Čáslavsku žilo dost nekatolíků, ve Zručí a sousedních vesnicích bylo uvedeno jen 18 katolických rodin a ve Světlé žila spousta heretiků a vlažných katolíků. Složitý náboženský vývoj, kterým musel vikariát projít, dokládá řada far světských patronů přísluhovaných některými řeholníky a v porovnání se sousedním jindřichohradeckým vikariátem větší beneficia. Patrony laických far v oblasti byla dokonce nekatolická šlechta.¹³⁵ Bez svých duchovních pastýřů

zůstávali v roce 1650 farníci ve Štokách, Krásné Hoře, Potěhách, Ronově a Zahradce.¹³⁶ Posledně jmenovaná fara byla podle pisatele vizitační zprávy volná už delší dobu. Část světského kléru časlavského vikariátu pocházela z pražské arcidiecéze.

Znovu se vrátíme k otázce neobsazených far ve vikariátu. Ze Soupisu poddaných podle víry zjistíme, že na jaře roku 1651 bylo trvale obsazeno beneficium ve Štokách s filiálkou Ždírec a farou v Ronově.¹³⁷ V krásnohorském farním kostele přísluhoval od Tří králů každou třetí neděli německobrodský děkan, protože poddaní by svého duchovního pastýře neuzívali.¹³⁸ Faru v Potěhách vypálili procházející Dampierrovi vojáci, po jejím obnovení nebyl dostatek peněz pro vlastního kněze a proto zde přísluhoval žlebský farář.¹³⁹ V Zahradce nebyl žádný správce od roku 1637 a i kdysi administrující dominikán Jeremiáš Kutnohorský přestal farníky navštěvovat, protože nebyl dostatečně zaopatřen.¹⁴⁰

Souhrnná zpráva o chrudimském vikariátu z roku 1650 bohužel chybí. Z části ji může nahradit přehled o stavu far na komorním panství pardubickém, zabírajícím přibližně čtvrtinu vikariátu.¹⁴¹ Územní rozloze také odpovídá počet farních a filiálních kostelů. Z celkového počtu obsazených a neobsazených far na Chrudimsku¹⁴² jich patřila asi čtvrtina ke komornímu panství, ležícímu na obou březích Labe v západní části vikariátu.

Na severu a severozápadu se sousedním Hradeckem se rozkládaly obce Selmice, Bělá, Staré Ždánice, Podůlšany a Albrechtice (nad Orlicí), odtud směřovala jeho hranice přes Veliny, Roveň, Slepoticе až do Moravan. Jižní hranice procházela od Moravan přes Hostovice, Tuněchody, Jezbořice, Přelouč až k Semínku. Nejzápadnější fara pardubického panství byla v Týnci nad Labem.¹⁴³ O duchovní rozvoj obyvatel na Pardubicku se dělilo sedm duchovních správců. Ti společně administrovali pod vedením pardubického děkana, Slezana Šimona Ludvíka Vozničovského, osmnáct far a 21 filiálních kostelů. Tamní děkan zodpovídal kromě zmíněné fary v Pardubicích¹⁴⁴ ještě za úřad v Rosicích a Třebosicích. Největší obvod zajišťoval kvardián pardubických františkánů Polák Antonín Rulíkovský. Spravoval fary Sezemice, Holice, Roveň, Ostřetín a devět filiálek,¹⁴⁵ takže pod jeho péčí byla třetina far a filiálek z celého panství. Pět far ve městě Přelouči, městečku Bohdanči, v Bělé, Ždánicích a Osicích a k nim přiřazené čtyři kostely¹⁴⁶ obstarával polský františkán František Silverius Mazurkovicz. Posledním ze žebrového řádu františkánů na panství byl bratr Hyacint, původem z Polska. Do jeho benefícia patřila fara v Mikulovicích s filiální v Tuněchodech a fara Jezbořice. Polák Jan Tomček Potocký dohlžel na farníky v městečku Dašicích a Dřítči.¹⁴⁷ Faru v Týnci nad Labem a filiální v Kojicích a Semicích přísluhoval děkan z nedalekého Kolína. Podobnou výpomoc poskytoval opatovickým obyvatelům královéhradecký arciděkan.

Postavení polských pastýřů na komorním panství nebylo asi jednoduché, přestože se uvádí, že uměli dobře česky a děkan pardubický dokonce hovořil

i německy. Předchozí bouřlivý vývoj v oblasti přinesl roztržštění farní správy a absenci českého světského kléru. Nedostatek domácích kněží se projevil prezentováním polských františkánů a spojováním far do větších celků. Ty potom zamezovaly tolik potřebnému pravidelnému styku s oveskami. O těžké úloze zdejších farářů svědčí i počet nekatolíků, žijících na Pardubicku. V roce 1650 zde bylo 7212 katolických obyvatel a ještě 367 nekatolíků. Nejhůř z tohoto stavu vychází přeloučské beneficium, kde žila plná polovina nekatolíků!¹⁴⁸

Přesto, že chybí ucelené informace o zbytku chrudimského vikariátu, můžeme některé doplnit z dochovaných matrik. Tak například děkanem chrudimským byl Jan Vojtěch Švanda z Roudnice¹⁴⁹ a děkanem vysokomýtským Pavel Žák,¹⁵⁰ oba byli vysvěceni v Praze jako světší kněží. Litomyšlskou faru spravoval želivský premonstrát magistr filosofie Martin Zelenka, chrudimský rodák¹⁵¹ a poličskou křižovník Jan František Schnurhovský.¹⁵² U Martina Zelenky známe z rodného a zachovacího listu, vystaveného chrudimskou městskou radou,¹⁵³ přesné datum narození. Můžeme tedy říci, že mu v roce 1650, kdy zastával úřad litomyšlského děkana, bylo 37 let. Matrika Hlinska uvádí k 30. září 1649 faráře Jana Ludvíka Calisia.¹⁵⁴ Údaj k roku 1650 v ní však chybí a dále matriční zápisy začínají až roku 1697. Z vizitační zprávy o stavu královéhradeckého vikariátu se dovídáme, že v roce 1650 byl Calisius už farářem na častolovickém beneficium Karla z Kolovrat.

Podle zprávy o stavu far z poloviny 17. století byla na Chrudimsku řada far neobsazených. Jednalo se o fary nebo filiálky ve Slatiňanech, Smrčku, Kostelci, Houbici, Žestokách, Bítovanech, Lučiboficích, Bojanově, Trhové Kamenici, Starém Svojanově, Rohožné, Vítějvsi, Zdechovicích, Řečanech, Lepějovicích, Morašicích, Rozhovicích, Uhersku, Řepníkách a Zámrsku.

Ve východní části arcidiecéze se v hradeckém kraji nacházel stejnojmenný vikariát. Jeho západní hranice s Boleslavskem procházela od Vrchlabí přes Jilemnici, Lomnici nad Popelkou, Jičín, Velíš, Nový Bydžov, Chlumeč nad Cidlinou a Žiželice až do Vápna. Na jihu vikariátu ležely fary Smiřice, Černilov, Týniště nad Orlicí, Kostelec, Chleny, Žamberk a Králíky. Na severovýchodě sousedil s Kladskem, směrem na sever procházela hranice přes Mladkov, Bartošovice v Orlických horách, Nebeskou Rybnou, Dobrušku, Nové Město nad Metují a Náchod do Hronova. Zde se otáčela na Rtyni v Podkrkonoší, Úpici, Bernartice, Žaclěř, Maršov a Dolní Lánov zpět do Vrchlabí.¹⁵⁵

Z relace jasně vyplývá, že neobsáhla celý vikariát, protože chybí údaje o beneficiích na Broumovsku pod jurisdikcí tamních benediktinů. Taktéž nebyly podány zprávy o stavu far a jejich personálním obsazení z poděbradského komorního panství, jež bylo v roce 1650 součástí Hradecka. Vizitováno bylo celkem 31 obsazené beneficium, spravované 31 faráři a pěti kaplany. Tito duchovní pastýři pod vedením královéhradeckého arciděkana Šráma obstarávali na daném území 134 far a kaplí.

Těžké postavení na svých benefičích měla jistě řada katolických kněží, dosazených do oblasti vyhlášené svým dlouholetým odporem ke katolickému náboženství.¹⁵⁶ Jejich vliv nebyl asi tak silný, jak by vzhledem k celkovému stavu bylo třeba. Rada farářů měla na starost poměrně rozsáhlá beneficia, takže dopad církevního učení nebyl patrně příliš účinný. Největší farností byla náchodská, která čítala kromě Náchoda ještě fary a filiálky ve Starém Náchodě, Hronově, Rtyni, Kostelci, České Skalici, Úpici, Brusnicích, Třebešově, Slatině a dalších dvou místech. Neudiví nás, že si kolátor hrabě Piccolomini z Amalfy, vrchní velitel císařských vojsk, pozval na beneficium svého vzdělaného krajana Itala Antonína Liscutina z Friaulu.¹⁵⁷ Tento zkušený a světem protřelý Ital spravoval rozsáhlé náchodské beneficium společně s kaplanem Martinem Šípkem z Dobřan.

K větším benefičím vikariátu patřil novoměstský obvod 46letého horažďovického minority Františka Vodičky,¹⁵⁸ hostinnské beneficium pod správou Němce Jana Kašpara Langia¹⁵⁹ a žamberské, svěřené čtyřicetiletému kladskému duchovnímu Bedřichu Vilémovi Clusiovi.¹⁶⁰ Čtyři faráři měli v péči území o šesti farách a filiálkách.¹⁶¹ Větší obvod obstarával také smiřický děkan doktor František Visentainer původem z Tridentu, kterému pomáhali dva kaplani.¹⁶² Minorita Abrahám Kazimír Schuský se staral o farníky v Holohlavech a Číbuži a ještě o čtyři kaple. Druhý kaplan je neznámý, protože nepodal relaci. František Visentainer se svěřenému úřadu asi nemohl vždy plně věnovat, protože byl od roku 1631 zároveň arcibiskupským kancléřem.¹⁶³ Můžeme tedy předpokládat, že právě proto mu byli ke správě beneficia přiděleni ještě dva pomocníci.

Další čtyři duchovní pastýři spravovali beneficia o pěti farách a filiálkách, jedině děkan jaromeřský Ferdinand Weghuber, rakouský minorita původem z Vídně, měl dva pomocné kaplany.¹⁶⁴ V Jaroměři byl kaplanem minorita Jiří Hlasivec a v Nechanicích administroval Bonaventura Haidler, příslušník stejné řehole. Celkem dvanáct farních obvodů z vizitované části vikariátu zahrnovalo pět a více far nebo filiálek, které musel každý farář s určitou pravidelností navštívit a spravovat. Naproti tomu zde byli jen tři duchovní pastýři s povinností správy dvou far¹⁶⁵ a čtyři měli na starost jednu faru s filiálkou.¹⁶⁶ Jako samostatné uvádí vizitační protokol děkanství jičínské Šimona Marcella a děkanství novobydžovské doktora teologie a obého práva Čecha Jáchyma de Wolhaben. O děkanovi z Nového Bydžova se z informace o stavu far dovídáme, že studoval v Římě a odtud se vrátil do rodné arcidiecéze na pokyn Propagandy fide. Z dochované zprávy vyplývá, že v uvedené oblasti byla asi třetina menších far. Fary hradeckého vikariátu poskytl přístřeší devatenácti světským kněžím a třinácti řeholníkům. Zajímavé bude sledování národnostní otázky v této tolik pro katolickou církev problematické části arcidiecéze. Protože u poloviny světských duchovních správců známe potřebné údaje, můžeme vyslovit určité závěry.

Ve vikariátu působili dva Italové, byli to již vzpomínaný Antonín Liscurin, děkan náchodský a doktor František Visentainer, děkan smiřický na gallasovském panství. Ze Slezska přišel čtyřicetiletý Kryštof Vincent Römer, farář ve Vlčici a Pilníkově. Ten byl podle vizitační zprávy znalý čtyř jazyků. Z pražské arcidiecéze pocházelo devět osob. Českou národnost uvedli chlumecký děkan Václav Alexander Baltazar Kopidlantský, novobydžovský děkan ThDr. a JUDr. Jáchym de Wolhaben, Jiří Stanislav Germanus (Němec) z hořického benefícia a farář v Pecce Jan Oldřich Kaplický z Chlumu. Dalších pět českých správců se dostavilo na Hradecko z různých končin. Bedřich Vilém Clusius (Kluský), žamberský farář, byl z Kladska, Bedřich Maximilián Stodský, děkan dobrušský, přišel ze západočeských Klatov a náchodský kaplan Martin Šípek z Dobřan. Z hlavního města království pocházel Bartoloměj Maximilián Aulík (Dvorský) a ze Skutče Jan Ludvík Calisius z častolovického benefícia.

Složitější bylo zjišťování původu u řeholního kléru. Na Hradecku vypomáhali arciděkanovi Šrámovi se správou far světských patronů členové pěti řádů. Minoritů bylo šest, cisterciáci tři a křižovníci také tři. Dále zde žili dva jezuité a benediktini. Benediktinů muselo ve vikariátu působit podstatně více, ale nedochovaly se relace o farách pod jurisdikcí opata broumovského kláštera.

Minorita Jan Křtitel Janovský z vambereckého benefícia pocházel z Přibrami, František Vodička, novoměstský správce, byl z Horažďovic a Ferdinand Weghuber, děkan jaroměřský, přišel z Vídně.¹⁶⁷ Dva z cisterciáků byli ze Slezska z kláštera Krzeszów - Benedikt Moravský a Martin Unibald¹⁶⁸ a třetím byl Polák Albert Losius.¹⁶⁹ Ze tří křižovníků se objevil Jakub Jaron ze slezského Olešna,¹⁷⁰ a Čech Jan Václav Hradecký ze zderazského kláštera.¹⁷¹ U Salomona Riese se nepodařilo zjistit žádné bližší informace.¹⁷² Kryštof Clöse z broumovského kláštera spravoval staročeské beneficium,¹⁷³ na farníky v Králíkách dohlížel přísným okem Pavel Dahindten, bavorský benediktin. Dvě fary na jezuitských statcích spravovali bratři z Tovaryšstva Ježíšova. Tobiáš Michaelis původem z Moravy byl pastýřem v Kostelci nad Orlicí a Chlenech na statku jezuitské koleje u sv. Klimenta v Praze a Jan Černovský (Cziernowský), pozdější rektor jičínské koleje, spravoval nejmenovanou faru se třemi filiálními na panství hraběte Šlika. Můžeme se domnívat, že šlo o faru Milčeves pod jezuitskou jurisdikcí.

Královéhradecký vikariát prošel složitým historickým vývojem, což dokazují velká benefícia, soustředěná do rukou jednoho faráře. Více než jednu třetinu tvořily obvody větší než o čtyřech farách a filiálkách. Nedostatek kněžstva se projevil nejen spojováním far, ale také velkým počtem řeholníků, kteří administrovali světské fary. Život kléru zde přes drobné dílčí úspěchy byl asi tvrdý a těžký. V horách a podhůří se duchovní správci jen s obtížemi vypravovali do odlehlých vsí za svými farníky, aby tam šířili slovo boží a vraceli odpadlé ovce zpět do lůna katolické církve. Čekal je ještě nesnadný a dlou-

ho trvající úkol, protože v roce 1650 připadlo na 12494 vyzpovídanych 13762 nevyzpovídanych!¹⁷⁴

Mezi Hradecko a Litoměřicko byl vklíněn boleslavský vikariát. Severozápadní hranice procházela od Mimoně do Osečné, Světlé, Hodkovic až do Železného Brodu. Na východě ležely fary Semily, Libuň, Sobotka, Markvartice, Rožďalovice a Nymburk. Jižní hranici se sousedním Kouřimskem ohraničoval Nymburk, Kostomlaty a Lysá nad Labem. Ta se potom otáčela západním směrem na Benátky, Strenice a Skalsko zpět do Mšena.¹⁷⁵

V boleslavském vikariátu bylo obsazeno osmnáct beneficí, spravovaných celkem dvaceti osobami. K dispozici máme spolehlivé informace jen o 17 mužích, působících na zdejších farách. Schází nám jméno nymburského duchovního pastýře, protože nepodal zprávu o stavu své fary.¹⁷⁶ Relace o stavu far na Boleslavsku od pátera Basilia podává částečnou informaci o faráři v Benátkách nad Jizerou. Neznáme jeho jméno, ale dovídáme se alespoň, že byl profesem pražského křižovnického kláštera. Naprosto anonymní pro nás zůstává český pomocník správce bělského farního úřadu.

Na vizitovaném území leželo v polovině 17. století 64 obsazených far a filiálek. Kromě toho zůstávala řada beneficí i jednotlivých far a filiálních kostelů volných. Obvody ve vikariátu byly různě velké, část farářů spravovala velká beneficia a zbylí kněží měli na starost podstatně menší úřady. Největší beneficium na panství skalském a turnovském čítalo jedenáct far a zahrnovalo fary Turnov, Loukov, Libuň, Rychnov, Všeň a Skála s filiálkami Přepeře, Hrušnice, Přeslavice, Újezd a Vyskeč.¹⁷⁷ Dvě beneficia měla sedm far a filiálek. První beneficium leželo na hradištském a doubravickém panství hraběte z Valdštejna¹⁷⁸ a druhé na rohozeckém panství hraběte de Fours.¹⁷⁹ Čtyři fary a dvě filiálky spravoval kněz na panství Kost, jež vlastnil hrabě Černín.¹⁸⁰ Další tři faráři měli ve svém obvodu pět far a kostelů.¹⁸¹

Ve vikariátu leželo vedle větších beneficí i několik samostatných far. Kostel a fara ve Strenicích byly pod správou minority Františka Žákovského a v Bezně se staral o farníky Jan Edmund Havlík. Péči o jednu faru také obnášel děkanský úřad v královském městě Mladé Boleslavi.

Bez duchovních správců byly v roce 1650 kostel Nanebevzetí Panny Marie v Mladé Boleslavi, fara u sv. Jiří ve Strenicích pod patronací nekatolického Jindřicha Vančury, fara v Nebuželích, řepínská s filiálkami Kropy a Radouň, fara ve Veleliblech s filiálkou Chorušice. Již dvanáct let nikdo neadministroval faru Hlavice na hradištském panství. Dále byly neobsazeny na panství Zásadka pána z Clary filiální kostely v Mohelnici nad Jizerou a Chocnějovicích, na panství Valečov s podacím právem pana Freislebena fara Boseň a na panství Loukovec paní z Bredau byly volné dvě filiálky. Na panství Jindřicha Vančury byla bez pastýře fara solečská. Na rožďalovickém panství, kde byl patronem

Karel z Valdštejna, byla volná rožďalovická fara s filiálkami. Fary Katusice a Sudoměř uzavírají přehled neobsazených svatostánek na Boleslavsku.

Za činnost duchovních správců ve vikariátu zodpovídal boleslavský děkan Pavel Mincer. Spolu s ním působili na obyvatelstvo další muži světského i řeholního původu. Dvě třetiny beneficí byly pod správou laiků, o zbývající se podělili členové čtyř řádů. Nejstarší ve vikariátu minorita Ondřej Ridel¹⁸² se staral o fary Držkov a (Zlatá) Olešnice, druhý minorita František Žákovský spravoval faru Strenice. Kvardián kláštera boleslavských minoritů Michael Brod byl pomocníkem světského kněze Matyáše Hanče, faráře na hradištském beneficiu. V bělském obvodě působil benediktin Filip Jindřich Lucius společně s pomocníkem, protože sám neovládal češtinu. Neznámý křížovník s červeným srdcem spravoval faru v Benátkách a augustinián Simplicián Reichard byl farářem v Doksech a Dubé. Navíc ještě přisluhoval ve třech filiálkách.

Kromě Pavla Mincera žilo na farech v Boleslavsku ještě jedenáct světských kněží. Byli mezi nimi také tři cizinci. Úřad českodubského děkana zastával Lužičan Martin Cuculus, na faře v Mimoni s podacím nekatolického patrona Jana Zikmunda Zeidlera z Míšně žil Slezan Baltazar Zieger. Děkana soboteckého Jakuba de Zottines zavál osud do vikariátu až z daleké Dalmácie. Jeho soužití se svěcenými farníky mohlo být složité nejen proto, že neovládal ani český ani německý jazyk.

Česká národnost byla prokázána u poloviny světských duchovních správců. Z Horšovského Týna pocházel Ondřej Kobelský (či Kohelský), farář ve Staré.¹⁸³ Do svého rodiště ve Mšeně se vrátil Jan Petr Parvus,¹⁸⁴ který mohl mít mezi svými bývalými sousedy lehčí postavení díky dobrým znalostem místních zvyklostí a poměrů. Mezi Čechy musíme také započítat Pavla Vojtěcha Blažejovského z největšího benefícia boleslavského vikariátu, dále faráře ve Skalsku a Kováni Václava Dočekala, pastýře z bezenské fary Jana Edmunda Havlíka a duchovního správce na rohozeckém panství Jakuba Kousala.

Z vizitační zprávy se také dovídáme o zničených a vypálených farech. Farář Martin Cucul nemohl bydlet na faře v Dubu, protože byla vypálena. Do doby jejího úplného opravení žil v Hodkovicích. Také obydlí mšenského faráře bylo vypáleno, ten jako zdejší rodák žil do opravy domu u svých přátel.

Na boleslavském vikariátu je patrný složitý vývoj, kterým v předchozí době prošel. Dokládá to nejen polovina velkých beneficí pod správou jednoho faráře, ale také téměř čtvrtina far a filiálek bez duchovního správce. Řada z nich měla nekatolické patrony, kteří neprojevovali dostatek zájmu a vůle k jejich obsazení nebo zmenšení obvodu. Nedostatek světského kléru v oblasti se projevil výpomocí řeholníků. Přestože na dva laické kněze připadá jeden řádový farář, přisluhovali řeholníci fary světských patronů. Těžkou úlohu měli katoličtí faráři v Mnichově Hradišti, Bakově, Bělé pod Bezdězem, Českém Dubu a řadě dalších míst, kde žila převážná většina nekatolického obyvatelstva.

Vltavský vikariát ležel ve vnitrozemí arcidiecéze. Na východě sousedil s Kouřimskem farami Netvořice, Neveklov, Maršovice, Olbramovice a Votice. Jižní hranice procházela od Sedlce přes Obděnice a Petrovice až do Klučenic. Odtud zpět přes Krašovice do Počepic. Na západě ležely fary Počepice, Sedlčany, Křečovice a Vysoký Újezd.¹⁸⁵

Vizitační zpráva z Vltavska podává přehled o devíti obsazených benefičích, to je o dvaceti farách a filiálkách. Bez duchovních správců zůstávalo devět farních a filiálních kostelů. Byly to fara Kamýk, Krásná Hora a Nechvalice,¹⁸⁶ Arnoštovice se dvěma filiálními v Červeném Újezdu a Střezimříní¹⁸⁷ a jedna neurčená fara s podacím právem hraběte z Vrtby. Dále se ve vikariátu nacházela fara Václavice a chrám Brodce, kterou administroval ještě před rokem farář benešovský z Kouřimska. Ten bohužel před rokem zemřel, takže farníci byli bez pastýře. Další fary Kovářov a Lašovice na panství knížete z Eggenbergu měly faráře v prachatickém vikariátu.

Na vizitovaném území byly celkem malé farní obvody, výjimkou bylo petrovické beneficium - fara Petrovice se svatyní v Obděnicích a fara Krašovice s filiálkou v Předbořicích. Úřad vikaře zastával Adam Mazovský (Mazovius) ze Slezska, děkan v Sedlčanech a farář v Dublovicích. Více než polovinu benefičí spravovali světší kněží. Chybí nám informace o faráři ve Voticích¹⁸⁸ na kolatuře hraběte z Vrtby. Toho uvádí zpráva křesťním jménem bez příjmení jenom jako Františka.¹⁸⁹ Většina světských duchovních pastýřů neměla v této oblasti jazykové potíže, protože pocházela z Čech a Moravy. Farář v Neveklově, Maršovcích a Křečovcích Václav Bílek se narodil v Kutné Hoře,¹⁹⁰ farář v Počepicích a Jesenicí Václav Velešínský byl z Jistebnice.¹⁹¹ Další český farář Pavel Novák (Novacides) spravoval fary hraběte Michny v Netvořicích s filiálkami v Bělčicích a Vysokém Újezdu. Moravan Jan Alois Katerský žil s farníky Sedlce a Prčic.

Na správě dvou benefičí se podíleli křižovník s červenou hvězdou a jezuita. Faru na křižovnickém statku Klučenice spravoval samozřejmě některý z křižovníků, autor vizitační zprávy však neznal jeho jméno. Stejně to dopadlo s informací o největším beneficium. Zde bylo pouze uvedeno, že je administrováno březnickými jezuity.

Rozlohou i počtem benefičí nevelký vltavský vikariát byl z větší části spravován domácím světským klérem. Přesto téměř čtvrtina far a filiálek zůstávala v polovině 17. století neobsazena. Ve vesnicích bez duchovního pastýře se zdržovalo i velké množství nekatolíků. Například v Kamýku to byla téměř třetina všech obyvatel.

Posledním z vizitovaných vikariátů byl vikariát rakovnický. Na severozápadě sousedily fary Oráčov, Děkov, Hořesedly a Mutějovice se žateckým krajem. Na východě s vedlejším vikariátem slánským ležely Nové Strašecí a Zbečno. Jižní hranice procházela od Zbečna přes Křivoklát, Rousínov,

Břežany, Kožlany až do Kralovic. Na západě se spojovaly Kralovice s Oráčovem.¹⁹² O správu dvaceti osmi far a filiálních kostelů ve vikariátu se podělili jen čtyři správci. Kromě toho bylo na Rakovnicku v roce 1650 ještě čtrnáct prázdných nebo pustých far a kostelů.

Protože se jedná o menší obvod s extrémně malým počtem farářů a spoustou volných far, pokusíme se podle údajů v Soupisu poddaných podle víry o bližší objasnění této situace. Víme, že podklady a čistopis Soupisu vznikaly nejpozději v březnu 1651, takže nemůže dojít k velkému zkresení informací z vizitační zprávy. Nejprve k samotnému stavu v roce 1650.

Úřad děkana v královském městě Rakovnicku zastával laik Jiří Alois Benátský, ten měl v péči celkem sedm far. Patronem většiny z nich byl panovník, protože se nacházely na komorním panství.¹⁹³ Patřily sem fary Rakovník, Kněžves, Senomaty, Pavlíkov, Lubná, Líšany a Lužná. Vizitační zpráva uvádí, že kromě Rakovníka a Kněžvesi byly zbylé fary zničeny. Celkový obrázek o povinnostech rakovnického děkana, stavu far a počtu duší pomohou vytvořit záznamy Soupisu poddaných podle víry. Podle nich přísluhoval Jiří Alois Benátský v Kněžvesi každou třetí neděli,¹⁹⁴ v Pavlíkově, Lubné a Lužné jednou ročně.¹⁹⁵ Fara v Líšanech byla před třiceti lety vypálena i se vsí, v celé vsi bylo jen sedm sedláků a ti platili děkanu rakovnickému, protože „se k němu zpovědí svatou, křtem a oddavky ucházejí“.¹⁹⁶ Podle vizitační relace žil v Líšanech 41 katolík, v Pavlíkově připadlo na 45 katolíků padesát nekatolíků!

Podstatně menší beneficium připadlo druhému faráři Janu Václavu Mindlentovi původem z Břežnice. Tento bakalář filosofie¹⁹⁷ spravoval fary Čistá a Břežany, spadající pod jurisdikci pražské kapituly. Jeho obvod se zdál být malý, protože dosud neznáme jeho další povinnosti, o nichž se zmíníme dále. Při sledování pravidelných úkonů čisteckého faráře byly nápomocny informace ze Soupisu poddaných podle víry pro rakovnický kraj. Po jejich podrobném prostudování zjistíme, že čistecký farář Jan Václav Mindlent přísluhoval ještě v Milíčově,¹⁹⁸ a Všesulově,¹⁹⁹ každou třetí neděli v Kožlanech²⁰⁰ a o správu v Kolečovicích, Slabcích a Hořesedlech se dělil s rakovnickým děkanem.

Dalším správcem na farách komorního panství byl světský pastýř Václav Daniel Soběslavský. Do jeho rukou byla svěřena péče o farníky v Křivoklátě, Zbečně, Novém Strašecím, Mutějovicích a sedmi filiálkách, a navíc ještě dalších sedmi filiálkách z panství Krušovice. Ze Soupisu poddaných se dovídáme další informace o farách v Novém Strašecím a o Mutějovicích. Chrám Páně s farou a mnoha domy v Novém Strašecím byl v roce 1639 vypálen vojáky²⁰¹ a proto tu bohoslužby vykonával zbečenský farář, fara nemohla mít samostatného správce. V Mutějovicích Soběslavský přísluhoval každou třetí a čtvrtou neděli.²⁰²

Z údajů obsažených v Soupisu poddaných podle víry se pokusíme o rekonstrukci názvů čtrnácti filiálek, přísluhovaných zbečenským farářem.²⁰³ Soupis

poddaných uvádí na panství Křivoklát kromě pěti far ještě dvacet jednu filiálku. Právě 14 z nich přísluhoval farář ze Zbečna. Filiální kostel v Městečku administroval Václav Daniel Soběslavský třikrát až čtyřikrát ročně, dvakrát až třikrát do roka sloužil mši svatou v Nezabudicích, Bratronicích a Nesuchyni. Dvakrát v roce se dostavil do Bělče a Hvozdu. Jednou za rok splnil svou povinnost duchovního pastýře farníkům ve Skryjích, Krupé, Hředlech, Třticích a Řevničově. Jedenkrát v roce sloužil zbečenský farář v lesích na samotě čili „nadaupnie“ v kostele sv. Maří Magdalény a v Křivoklátě v kostele za zámekem. Několikrát ročně přísluhoval také v kapli křivoklátského zámku. Jediným řeholníkem rakovnického vikariátu byl plaský cisterciák, zastávající úřad kralovického faráře. Vizitační protokol neuvádí jeho jméno. Podle Soupisu poddaných to byl na jaře roku 1651 Matyáš Hubal.²⁰⁴ Musíme však počítat s tím, že od vizitace do jara r. 1651 mohlo dojít ke změně duchovního správce.

Neobsazené zůstávaly fary Slabce, Kožlany, Vsesulov, Rousínov, Děkov, Oráčov, Šanov a nejmenovaná fara pod kolaturou Jana hr. Nostice. Bez stálého správce byly filiálky Olešná, Veclov, Vysoká Libyně, Kolečovice, Hořesedly a Skřivav. Filiálky Olešná, Veclov a Vysoká Libyně měly patrona Kryštofa Jaroslava Krakovského z Kolovrat a ten uvažoval o jejich obsazení katolickým farářem. Kostel ve Vysoké Libyni byl vypálen nepřitelem a proto byl administrován zatím cisterciáky z Plas, čisteckým farářem a rakovnickým děkanem. Děkovská fara byla 25 let prázdná a v Rousínově od roku 1627 žádný farář nebyl. Fary v Oráčově přísluhoval farář z Jesenice, o povinnosti při filiálce ve Skřivani se podělili rakovnický děkan a zbečenský farář.

Na Rakovnicku byla v polovině 17. století obsazena jen čtyři beneficia a většinu z nich spravoval český světský klérus. Těžkou hospodářskou situací na komorním panství křivoklátském dokládá třetina neobsazených far a filiálek a také velký počet nekatolíků, žijících ve městech a vesnicích tohoto vikariátu.

Přes velké úsilí nekatolické církve zůstávala v polovině 17. století řada beneficií neobsazených. V jednotlivých oblastech se při obnovování farní organizace projevoval rozdílný historický vývoj. Poměrně hustá farní síť a malá beneficia byla na západu a jihu arcidiecéze v plzeňském, horšovkotýnském, tachovském a krumlovském vikariátu, kde část farností byla pod patronátem bohatých katolických feudálů a kde nedošlo k narušení správní struktury za husitských válek.

Jiná byla situace na severu, severovýchodu a východu Čech. V těchto hornatých oblastech arcidiecéze žilo stále dost protestantů, podporovaných ze sousedních zemí. V krušnohorských horních městech Božím Daru, Jáchymově, Blatné a dalších se mezi domácími a saskými horníky stále udržovalo a šířilo Luterovo učení. V jazykově a národnostně smíšené oblasti žila se svými farníky řada německých duchovních správců. Několik far a filiálek bylo spojováno do

velkých celků, takže dopad pastorační činnosti nebyl tak silný, jak by si arcibiskup Harrach přál.

Na Hradecku, Boleslavsku a Chrudimsku bylo třeba vybudovat novou farní síť a velká beneficia rozdělit mezi více farářů. Nejhůř z celého hodnocení vycházejí komorní panství křivoklátské a pardubické. Na nich je nejvíce vidět těžký život obyvatel, sužovaných za třicetileté války procházejícím vojskem a neúměrně zatěžovaných potřebami panovníka a komory.

Čeští svěští duchovní správci měli převahu v jihozápadní části arcidiecéze v jindřichohradeckém a horšovskotýnském vikariátu. Většina světského kléru působila na farách v plzeňském, prachatickém a krumlovském vikariátu. Také úřad vikáře zastávala až na nepatrné výjimky osoba světského původu.

Nedostatek domácího světského kléru pomáhal nahrazovat cizí laický klérus a řeholníci z různých klášterů. Někteří faráři z jiných zemí nebyli v arcidiecézi úplnými cizinci, protože řada z nich přijala od Harracha nebo jeho sufragánů svěcení v Praze. Jiní studovali u jezuitů v Praze nebo Olomouci, takže zde už určitou dobu pobývali.

Většina řeholníků spravovala inkorporované fary nebo vypomáhala na neobsazených farách světských patronů. Dominantního postavení v západních Čechách dosáhli na Tachovsku tepelští premonstráti a kladrubští benediktini. Jih arcidiecéze si mezi sebe rozdělili vyšebrodští a zlatokoronští cisterciáci. Polští a slezští minorité vypomáhali na farách v boleslavském, chrudimském a hradecském vikariátu. Jezuité se do správy far příliš často nezapojovali a podíleli se spíš na misijní činnosti nebo zastupovali na farách dlouhodobě nepřítomné nebo nemocné pastýře.

V několika vikariátech vedle sebe působily dvě až tři generace farářů, takže starší mohli být mladším v lecčems nápomocni. Řada duchovních správců působila dlouhá léta na jedné faře nebo prožila větší část svého života v jedné oblasti. Z té se vzdálila například jen na konvokaci kléru a nebo na jednání v arcibiskupské kanceláři, kam mohla být pozvána k urovnání sporů nebo vysvětlení nějakých nejasností.

Na počátku padesátých let 17. století stála katolická církev před těžkým úkolem vyrovnat se s pozůstatky z dob minulých a zlomit přežívající nekatolické vyznání obyvatel v řadě oblastí. Účinným nástrojem k dosažení tohoto cíle měli být duchovní pastýři, kteří s farníky trávili většinu jejich života od kolébky až po hrob. Pro svou pastorační činnost, obzvlášť když se od nich očekávaly kladné výsledky v působení na smýšlení obyvatel, museli mít farní správci mimo jiné zajištěny základní ekonomické podmínky.

V době, kdy řada usedlostí i celých vesnic byla pustá nebo v ní přežívalo jen několik rodin, musel mít nový kněz zajištěnu alespoň základní obživu. Je celkem pochopitelné, že u mnoha farářů hrála otázka výběru budoucího patrona

svou roli. Vyhledávány byly proto spíše farnosti katolických patronů v oblastech s nepřerušným vývojem farní správy. Každému byla jistě milejší menší benefícia s vyššími platy. Těžší postavení měl samozřejmě ten duchovní pastýř, který se dostal na faru nábožensky vlažného kolátora, jež byl katolíkem jen z přinucení. Zde nejen, že neměl tak dobré ekonomické zázemí, ale musel většinou také spravovat větší farnost, takže pravidelný styk a komunikace s farníky mu chyběla. Často musel překonávat větší vzdálenosti mezi jednotlivými kostely svěřeného benefícia na úkor pastorační činnosti. U těchto a dalších nekatolických patronů byla často zřejmá neochota přijímat na svá benefícia katolické duchovní.

Otázkou zůstává účinek katolického správce v ryze nekatolické oblasti. Věc víry se sice zdála vyřešenou po obsazení fary katolíkem, ale v mnoha případech byl opak pravdou. Katolický správce byl obklopen jen hrstkou věřících mezi nekatolickou většinou, od které museli všichni snášet jen posměšky a ústrky.

Celkovou hospodářskou situaci jednotlivých farností je třeba chápat i z pohledu patronů a jejich poddaných. Jestliže si bohatí kolátoři mohli dovolit vydržování několika kněží na svých farnostech, nemohli si to dovolit jiní v oblastech několikrát navštívených plenícím a palícím vojskem. Často byl některý z patronů rád, když na poškozeném území spojil několik far do jednoho benefícia, které zajistilo alespoň základní životní jistoty pro vyhlédnutého duchovního správce.

Z toho, co bylo řečeno v příspěvku, vyplývá ještě řada závažných otázek, na které bude třeba dále odpovědět. Po seznámení s počtem, národnostním složením, podílem světských a řeholních kněží a velikostí beneficií, bude třeba věnovat pozornost především ekonomickým podmínkám života této ne právě nevýznamné společenské vrstvy.²⁰⁵

Poznámky

- 1) Jsou to například Berní rula z roku 1654, Soupis poddaných podle víry a tzv. Status animarum pražské arcidiecéze oba z roku 1651 a řada dalších regionálních či městských přehledů obyvatelstva.
- 2) T. Bílek, Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v království Českém po bitvě bělohorské. Praha 1892, s. 239 a následující.
- 3) První vizitace v arcidiecézi byly prováděny již za arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice - srovnej K. Borový, Antonín Brus z Mohelnice. Praha 1873, s. 99-101. Z předbělohorského období nejsou zachovány zprávy o vizitacích celé arcidiecéze, jedná se spíš o vizitace jednotlivých panství.
- 4) Srovnej edici F. Štědrého, Znovuzřízení katolické duchovní správy po r. 1620, Sborník historického kroužku (dále SHK) 1925, s. 34-46 a podrobný rozbor průběhu vizitace jednotlivých krajů E. Čánovou, Vývoj správy

- pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620-1671). SAP 35, 1985, č. 2, s. 517-527.
- 5) Srovnej E. Čáňová, c. d., s. 529-534.
 - 6) Srovnej E. Čáňová, c. d., s. 535-539.
 - 7) E. Čáňová, Nejstarší zповědні seznamy 1570-1666. Praha 1973, sv. 1 v řadě Edice dokumentů z fondů Státního ústředního archivu v Praze. Prameny pro hospodářské a sociální dějiny.
 - 8) E. Čáňová, c. d., SAP 35, 1985, s. 541-543.
 - 9) Tuto činnost dokládá F. Štědrý, Stavivo k podrobné historii církevní v Čechách. SHK 1910, s. 1-10, 165-173; 1911, s. 33-46, 193-200; 1912, s. 76-83, 176-181; 1913, s. 41-51, 165- 171; 1914, s. 41-47, 132-137.
 - 10) Státní ústřední archiv v Praze (dále SÚA Praha), fond Archiv pražského arcibiskupství (dále jen APA I), karton 4470, inventární číslo 5359.
 - 11) SÚA Praha, APA I, k. 4470, i. č. 5359.
 - 12) SÚA Praha, APA I, k. 4470, i. č. 5360.
 - 13) SÚA Praha, APA I, k. 4470, i. č. 5359.
 - 14) SÚA Praha, APA I, k. 4470, i. č. 5360.
 - 15) SÚA Praha, APA I, C 109/1, k. 2038, sg. XXXII N. 55.
 - 16) SÚA Praha, fond Stará manipulace (dále SM), signatura R 109/47 nebo edice T. Bílka, Stav far l. 1650-1652 v krajích Chrudimském (zvláště na panství Pardubickém), Kralohradeckém, Boleslavském, Slanském a Žateckém, pak v knížetství Fridlandském l. 1630. Stav a způsob kostelů v kraji Chrudimském zvláště far a jich důchodů na král. komorním panství Pardubickém l. 1650. Památky archeologické a místopisné 13, 1885-1886, s. 9-15.
 - 17) Údaje o svěcencích ověříme v ordinačních matrikách (SÚA Praha, APA I, rkp. B 3/3, B 3/4, B 3/5, B 3/6 a Archiv kláštera premonstrátů na Strahově (dále ŘP), rkp. 4192; informace o vzdělání získáme z edic univerzitních matrik M. Truce, Album Academiae Pragensis Societatis Iesu 1573-1617 (1565-1624). Praha 1968 a J. Andritsche, Die Matrikeln der Universität Graz, I. Band 1586-1630, Graz 1977, II. Band 1630-1662, Graz 1980 a originálu rukopisu matriky olomoucké jezuitské akademie, uloženého ve Státním oblastním archivu Opava, pobočka Olomouc, fond Univerzita Olomouc, rkp. 5. Doplňující informace získáme v řadě dalších pramenů.
 - 18) Při dnešním členění by zahrnoval kadaňský vikariát větší část mosteckého okresu, sever okresu Louny a téměř celý okres Chomutov bez jeho jižního výběžku.
 - 19) Například Daniel von der Hayden spravoval fary Klášterec a Mikulovice s filiálkami Petlery a Lorchov, ještě větší obvod měl jeho kolega Pavel Hildtner, který obhospodařoval fary v Křímově, Hoře Sv. Šebestiána a Volyni s filiálkami ve Výsluní a Nové Vsi.
 - 20) Do jeho obvodu patřila ještě fara v Úhošťanech.

- 21) Srovnej údaje o nekatolickém obyvatelstvu v oblasti z přehledu E: Čáňové, Status animarum pražské arcidiecéze. SAP 29, 1979, s. 53 a 54.
- 22) Doupovský vikariát zabíral přibližně dvě třetiny okresu Louny a třetinu sousedního karlovarského okresu.
- 23) Zahrnoval fary Vroutek, Vidhostice, Libyně, Skytaly a Nahořečice.
- 24) Jana hraběte Verduga.
- 25) Fara byla pod patronátem svobodného pána z Clary.
- 26) V kolatuře Jaroslava ze Štampachu.
- 27) Na kokořovském panství.
- 28) Patronem byl hrabě Verdugo.
- 29) Správcem v královském městě Lounech.
- 30) Na beneficiu Milčeves, Žabokliky a Břežany.
- 31) V Pšově.
- 32) Loketský vikariát by dnes tvořil sokolovský okres a část Karlovarska s horními městy.
- 33) Patronem byli křižovníci s červenou hvězdou.
- 34) Kolátorem zdejší fary byl hrabě Nostic.
- 35) Údaj o patronátu chybí.
- 36) U prvních dvou měli podací právo sami křižovníci s červenou hvězdou.
- 37) Ten byl však už v doupovském vikariátu zapsán jako správce milčevského benefícia hraběte Černína.
- 38) Bečov administroval G. Stelzer ještě před vystavěním fary od roku 1640, trvale se zde usadil v únoru 1642 a působil až do své smrti 23. listopadu 1655.
- 39) Kromě Jindřichovic sem patřila Přebuz a Tatrovice.
- 40) Dnes by se vikariát rozkládal v okresech Plzeň-jih, Plzeň-sever a Plzeň-město, v severní části klatovského okresu a ve východní oblasti okresu tachovského.
- 41) Navíc do tohoto obvodu musíme zahrnout pět svatyní či chrámů bez ustaveného správce z plzeňského benefícia, pět z klatovského a dvě z rokycanského benefícia. Podobně patří ke Starému Plzenci čtyři nejmenované kaple.
- 42) Na zdejším beneficiu působil Daniel Vojtěch Boháč původem z Plzně.
- 43) Zahrnoval fialičky Mileč a Neurazy.
- 44) Do benefícia patřily dvě nejmenované fialičky, bohužel je neuvádí ani jeden ze seznamů.
- 45) Opět sem spadaly dvě neurčené fialičky, patronem byl Vratislav z Mitrovic.
- 46) Celá farnost čítala kromě manětínských fary fialiční v Křečově a Lukové.
- 47) První měl jen jáhenské svěcení z Prahy od 22. září 1646, druzí dva dosáhli presbyterátu v roce 1650. V. Herel 11. března 1650 a J. Markrab 26. května 1650.
- 48) Srovnej SÚA, APA I, rkp. B 3/5.

- 49) Při znalosti zásad kanonického práva vycházíme z odhadu, že se mohl narodit kolem roku 1610. Zároveň však nemůžeme vyloučit možnost, že do Čech přišel už starší.
- 50) Petr Schirmer narozený 12. října 1617 v Sokolově byl farářem v Liticích od počátku ledna 1649 do léta roku 1652.
- 51) Martin Kilián spravoval dobřanskou faru od 22. srpna 1632 až do své smrti 21. června 1659.
- 52) Martin Kastel či Casel, narozený roku 1610 nebo 1611, byl confirmován na faru do Sekyřan (Horních) dne 16. prosince 1647 a spravoval ji až do své smrti 3. července 1658.
- 53) Seznam však neuvádí patrony všech beneficíí.
- 54) Byli to Šebestián Bartoloměj Kryšpín, farář v Rokycanech a Mýtě, Jan Konrád, farář v Přeštici a Vícově, Jan Šlapáček, farář ve Starém Plzenci, Daniel Vojtěch Boháč, správce již zmíněného chválenického benefícia a Tobiáš Cimerman, farář v Malešicích a Kozolupech.
- 55) Kašpar Benedikt, správce mirošovského benefícia, Kašpar Wagner, farář ve Strážově, Tomáš Zikmund Grinwaldt z fary v Bělé a Šimon Fabricius ze žinkovské fary.
- 56) Jan Berger z Klatov byl správcem v Kolínci a Velharticích, z Rokycan byl Václav Sychra, farář myslivský, stříbrský správce Jan Jacobides pocházel z Horšovského Týna, z Bělé byl Jan Faber, farář z Běšin a ze Zhoře přišel Jiří Hájek, duchovní pastýř v Jezné. Celý výčet doplníme ještě o kaplana plzeňského Vavřince Herela z Chotěšova.
- 57) SÚA Praha, fond Stará manipulace - dále SM, signatura R 109/45, Plzeňsko 33 - Líšňany, fol. 4r, zpráva ze 30.3.1651.
- 58) SÚA Praha, SM, R 109/45, Plzeňsko 10 - Dolany, fol. 3r ze 28.3.1651.
- 59) SÚA Praha, SM, R 109/45, Plzeňsko 64 - Prádlo a Drachkov, fol. 9v, informace z 23.4.1651.
- 60) SÚA Praha, SM, R 109/45, Plzeňsko 66 - Předslav, fol. 2r, informace z 25.4.1951.
- 61) SÚA Praha, SM, R 109/45, Plzeňsko 22 - Janovice nad Úhlavou, fol. 5r z 28.3.1651.
- 62) Dnes by vikariát zahrnoval především okres Tachov (kromě jeho jižní části), jih sousedních okresů Cheb a Karlovy Vary a příhraniční obce na západu okresu Plzeň - sever.
- 63) S dalšími farami v Domamyšli a Černošíně.
- 64) SÚA Praha, SM, R 109/45, Plzeňsko 90 - Trpisty, fol. 33v, informace ze 14.6.1651.
- 65) SÚA Praha, SM, R 109/45, Plzeňsko 29 - Krasíkov a Bezdržice, fol. 42v, zpráva ze 14.6.1651.
- 66) Patronem byl opět pán ze Švamberka.
- 67) Presbyterem byl ordinován 12. ledna 1648.
- 68) Kněžské svěcení získal Mayer 21. září 1647.

- 69) Presbyterem byl od 29. května 1627, mezi ním a zmíněným Mayerem byl věkový rozdíl téměř jedné generace.
- 70) SOA Plzeň, pobočka Žlutice, fond Premonstráti Teplá, rkp. 11, pag. 37.
- 71) I když zmíněný děkan tachovský byl ještě v květnu 1643 svěcen jako laik.
- 72) Jednalo se o fary Toužim a Krásné Údolí.
- 73) Byl farářem v Bohuslavi a administroval dvě nejmenované filiálky.
- 74) Spravovali farnost lestkovskou a faru Krsy pod patronátem pana ze Švamberka, Planou s poutním kostelem sv. Anny za městem Františka Arnošta Šlika, Staré Sedliště s podacím právem paní Anny Marie Eusebie Kavkové z Říčan a dále farnosti v Otíně, Brodě n. Tichou a Chodové Plané.
- 75) Srovnej pozn. 70.
- 76) Jiří František Weidner byl správcem v Teplé od 16. prosince 1647 do své smrti 21. září 1661; mnichovský farář Hroznata Uhl či Wohl zde působil od 4. února 1642 do své smrti 16. června 1658 (zemřel údajně na vodnatelnost, obezitu a mrtvici); Norbert Fissel byl v Číhaně od roku 1633, opustil ji jen roku 1639 po vpádu Švédů a potom ji spravoval až do posledního dne svého života (25. dubna 1666), služba farníkům pro něj asi nebyla lehkou, protože posledních dvacet dva let byl sužován obvyklou nemocí vyšších vrstev - podagrou.
- 77) První zpracovávaný seznam z r. 1650 (k. 4470, i. č. 5359) uvádí 15285 katolíků a jen devět nekatolíků, druhý (k. 4470, i. č. 5360) má 16000 katolíků a 24 heretiky, E. Čáňová, c. d., SAP 29, 1979, s. 43-44 registruje ze 39 vsí vikariátu z 16801 vyzpovídáné osoby jen osmnáct nekatolíků.
- 78) Srovnej výsledek E. Čáňové, c. d., SAP 29, 1979, s. 41-42, podle kterého žilo na Plzeňsku jen dvanáct nekatolíků.
- 79) Srovnej J. Hanzal, Rekatolizace v Čechách - její historický smysl a význam. Sborník historický 1990, s. 47 a E. Čáňová, c. d., SAP 35, 1985, s. 521, 524-525.
- 80) Dnes by zahrnoval vikariát téměř celý okres Domažlice a příhraničí okresů Tachov, Plzeň-jih a Klatovy.
- 81) Patronem v Kolovči byl Dionýs Žákavec a ve Staňkově s filiálkou Hlohová hrabě Trautmansdorf.
- 82) Patronem prvních tří far byl hr. Trautmansdorf, patronem v Klenčí a Újezdu Sv. Kříže pánové z Lamingenu.
- 83) Farní sv. Kunhuty a Všeruby. V seznamu i. č. 5359 jsou zapsány jako volné hned pod Kdyní; podle druhého přehledu (i. č. 5360) jsou administrovány farářem z Kdyně.
- 84) K Touškovu byl přifařen Holýšov a k Chotěšovu Stod.
- 85) Jan Jiří Bouček, správce v Merklíně, přiznal před svým vysvěcením českou národnost.
- 86) Vikariát by tvořily okresy Strakonice, Písek, Prachatice a okrajové obce okresů Klatovy a Příbram.

- 87) Jedna z far je v popisu vikariátu označena jako „anonyma“ pod patronátem Adama Vrábského z Vrábí a další s podacím hraběnky Buquoyové s názvem „Wrtiegicensis“ považujeme za faru ve Vítějčích.
- 88) U Budčtic a Rabí.
- 89) Fara Malenice a Svatá Máří.
- 90) U far Zdikovec, Vacov a Přečín.
- 91) K prachatickému beneficiu s podacím knížete z Eggenbergu patřila filiálka Laziště.
- 92) Součástí benefícia byla ještě Putim.
- 93) Příbilovic administroval fary Mirovice a Mirovice a Werner záblatskou faru.
- 94) Patron však není znám.
- 95) Celkem u sedmnácti.
- 96) Dnešního Udine.
- 97) Do jeho benefícia patřily ještě Křepice.
- 98) K Sedlici byly také připojeny Radobytce.
- 99) Se správou filiálky Paštiky.
- 100) Z Bakova pocházel Michal Vojtěch Crusius, správce strakonického benefícia, z Třebenice Ondřej Vrbský ze lhenického benefícia, Jan Schönwald, správce Starého Sedla nebo Sedliště, Bartoloměj Aquileia (Vorlíček) ze strašinského benefícia, Jakub Markovský z Chrudimi spravoval největší obvod Trhonín, Bavorov a Blanice, z Mladé Boleslavi Václav Alex Gallus (Havel) farář ve Vodňanech, Jan Perger farář v Kolínci na Plzeňsku s nejmenovanou filiálkou v Prácheňsku byl z Klatov.
- 101) Presbyterát získal 20. prosince 1608.
- 102) Dnes by vikariát ležel v okrese Český Krumlov a zasahoval by do sousedních okresů Prachatice a České Budějovice.
- 103) Spravoval ho Melichar Gerkovius z Jindřichova Hradce. Ten byl asi nejmladším farářem v oblasti, presbyterát měl od 21. února 1649.
- 104) Bylo to Dubné a Křemže Jakuba Častolara z Chlumce, Chroboly a Frantoly knížete z Eggenbergu, Kaplice a Blansko hraběnky Buquoyové, Sviný s neuvedenou filiálkou kn. z Eggenbergu a Rožmitál a Dolní Dvořiště vyšebrodského opata.
- 105) F. Krásl, Arnošt hrabě Harrach, kardinál sv. církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko-kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od 1623-1667. Praha 1886, s. 525.
- 106) O tom, že svou povinnost splnil již v roce 1651, svědčí údaj získaný ze Soupisu poddaných podle víry (viz SÚA Praha, SM, R 109/45, Bechyněsko 5 - Vyšší Brod, fol. 81r), který uvádí stropnického správce cisterciáka Jakuba Puffera.
- 107) Wenera uvádí stejná signatura Soupisu poddaných na fol. 81v jako 85 letého premonstráta! Údaj o jeho vysokém věku můžeme ověřit v matrice Horního Dvořiště, kde je zapsáno jeho úmrtí (viz SOA Třeboň, Sběrka

- matrik, Horní Dvořiště, matrika narozených, oddaných a zemřelých (N, O, Z) 1649-1666, sg. 1. Podle záznamu ze 14. března 1654 na pag. 101 zemřel Jiří Werner jako 89 letý. Zajímavé je, že na zdejší faře žil 23 let.
- 108) Byl jím Kašpar Hoffman v Myšlanech.
 - 109) Ondřej Ulrich spravoval faru v Těšenově, Petr Bernard faru v Benešově, Vavřinec K. Johanides zátoňskou faru a Daniel Mincer beneficium Chroboly a Frantoly. Všechny fary byly pod jurisdikcí kn. z Eggenbergu kromě benešovské kolatury hraběnky Buquoyové.
 - 110) Kněžské svěcení měl od 21. února 1649.
 - 111) SÚA Praha, SM, R 109/45, Bechyňsko 19 - Chroboly, fol. 1a.
 - 112) V současné době by tento vikariát zabíral asi dvě třetiny českobudějovického okresu. Do sousedního okresu Písek zasahují jen Netolice.
 - 113) SÚA Praha, SM, R 109/45, Bechyňsko 5, fol. 79v uvádí v roce 1651 ve Strýčicích správce Havla Lachmunda, můžeme se domnívat, že se jedná o stejnou osobu.
 - 114) Zahrnovalo ještě Purkarec a Hůrku.
 - 115) Jedná se o Jana Brandejského, správce v Hosíně, Jiřího Dubenského v Boršově a Václava Palackého, pastýře v Netolicích a Němčicích.
 - 116) V současné době by vikariát zabral téměř celé okresy Tábor, Jindřichův Hradec a Pelhřimov s obcemi sousedících okresů České Budějovice a Písek.
 - 117) Byli to Petr Vojtěch Koukal, magistr Jan Blovský a Tomáš Maczel. U všech z nich je poznámka, že neinformovali.
 - 118) SÚA, APA I, k. 4470, signatura 5360.
 - 119) U některých jmen farářů je totiž poznámka, že informoval podobně. Zda vůbec vikář informaci obdržel a na jaké byla úrovni, můžeme těžko posoudit.
 - 120) E. Čáňová, c. d., SAP 29, 1979, s. 46.
 - 121) Srovnej F. Krásl, c. d., s. 431.
 - 122) SÚA Praha, SM, R 109/45, Bechyňsko 76 - panství Třeboň uvádí u Ševětína, že tu býval „včas pokoje“ farář a teď přísluhuje lomnický pastýř (fol. 130v); v Bošilci a Bukovsku administroval farář z Veselí (fol. 128v a 129r).
 - 123) Farářem v Lodheřově.
 - 124) Správcem v Počátkách a Žirovnici.
 - 125) Jarošovský farář.
 - 126) První byl vysvěcen knězem 13. ledna 1647, druhý ještě později 21. září 1649.
 - 127) Ze Stodu Ondřej Windisch, farář v Kunžaku a Strmilově, z Nepomuku Václav Alois Klaudius, děkan v Týnu (nad Vltavou) a Matyáš Hamřík, jistebnický správce.
 - 128) Bohužel schází informace o faře, kterou spravoval.
 - 129) Teď by vikariát zabíral východní část okresu Kutná Hora, celý okres

- Havlíčkův Brod a severní obce okresu Pelhřimov.
- 130) Informaci o kanonické vizitaci čáslavského a vltavského vikariátu podal kutnohorský arciděkan Šebestián Zbraslavský dne 20. září 1650.
 - 131) Dnes Žižkovo Pole.
 - 132) Jistou pochybnost můžeme mít u správce ledečského benefícia polského P. Josefa Kapucína, ze zápisu jednoznačně nevyplývá zda kapucín je příjmení nebo zda označuje člena žebravého řádu. Informaci nemůžeme ověřit ani v Soupisu poddaných podle víry, R 109/45, Čáslavsko 24 - Ledec nad Sázavou, protože na fol. 52r je napsáno, že P. Josef „Capuciner“ již zemřel. Zápis o jeho úmrtí najdeme v kapucínském nekrologiu dne 19. února 1651 (SÚA Praha, ŘK, rkp. 33, fol 26v).
 - 133) Mistrem filosofie se stal v roce 1634 a bakalářem teologie o tři roky později. Mistrem teologie byl ještě děkan v Německém Brodě.
 - 134) Dnes Červené Janovice.
 - 135) Byla to hraběnka Valdštejnová.
 - 136) Jména kolátorů jsou uvedena podle pořadí far - pan Heidler z Bukové, hrabě ze Sulmu, hraběnka de Suis, pan Chiesa a hraběnka z Valdštejna.
 - 137) SÚA Praha, SM, R 109/45, Čáslavsko 38 - Úsobí - Střítež, fol. 1r z června 1651 a Čáslavsko 42 - Ronov, fol. 14r z 1.4.1651.
 - 138) SÚA Praha, SM, R 109/45, Čáslavsko 35 - Okrouhlice, fol. 10v zpráva ze 14.5.1651.
 - 139) SÚA Praha, SM, R 109/45, Čáslavsko 51 - Tupadly, fol. 10r ze 21.3.1651.
 - 140) SÚA Praha, SM, R 109/45, Čáslavsko 57 - Zahrádka, fol. 6v informace ze 16.3.1651.
 - 141) Srovnej SÚA Praha, SM, R 109/47 nebo edici T. Bílka (viz pozn. 16).
 - 142) Při určování počtu far můžeme vycházet ze stavu v roce 1641, kdy měl chrudimský vikariát 165 kostelů a jen 21 farářů. (Srv. F. Krásl, c. d., s. 427). Potom by se Hanzalův odhad (srv. c. d., s. 76) k letům 1650-1652 zdál příliš nízký.
 - 143) Dnes by komorní panství leželo zhruba v okresu Pardubice s malými přesahy do sousedních okresů chrudimského a rychnovského.
 - 144) Pardubice měly filiálky u sv. Jana Křtitele na předměstí a v Pardubičkách.
 - 145) Filiálky Kunětice, Ředice, Vysoké Chvojno, Albrechtice, Moravany, Slepotice, Platěnice, Veliny a filiálku nad městečkem v Holicích.
 - 146) Jednalo se o Semín, Podůlšany, Živanice a filiálku při bohdanečském hřbitovu.
 - 147) Fara Dašice měla filiálky Hostovice a Komárov, k Dřítči patřila filiálka Býšť.
 - 148) Zde na 1295 katolických osob připadl 181 heretik.
 - 149) Státní oblastní archiv Zámorsk, Sběrka matrik, Chrudim matrika narozených a oddaných (N, O) 1630-1658, sg. 947 uvádí, že Švanda byl 15.

- prosince 1646 jmenován administrátorem a od sv. Jiří 1647 byl až do podzimu 1662 děkanem.
- 150) SOA Zámorsk, Sb. matrik, Vysoké Mýto N, O, Z 1609-1698, sg. 2276. Podle ní byl Pavel Žák děkanem do podzimu 1654.
 - 151) SOA Zámorsk, Sb. matrik, Litomyšl N, O, Z 1622-1661, sg. 1295. Působil zde od 25. července 1648 až do dubna 1653.
 - 152) SOA Zámorsk, Sb. matrik, Polička N 1642-1764, sg. 1652. Křížovník s červenou hvězdou přišel na faru 24. listopadu 1642 a opustil ji na začátku února 1652.
 - 153) SÚA Praha, ŘP-listina i. č. 358 dokládá datum narození 11. listopadu 1613.
 - 154) SOA Zámorsk, Sb. matrik, Hlinsko v Čechách N, O, Z 1624-1650, 1697-1702, sg. 213, fol. 137r.
 - 155) Královéhradecký vikariát by zaujímal území dnešních okresů Rychnov nad Kněžnou, Náchod, Trutnov, východní část okresu Jičín, část okresu Hradec Králové a sever okresu Ústí nad Orlicí.
 - 156) Srovnej studii E. Čáňové, Počátky rekatolizace na Hradecku. Práce muzea v Hradci Králové 12, 1970, s. 65-91 o práci Questenberkovy reformační komise ve východních Čechách na konci 20. let 17. století a studii téže autorky - K problematice povstání r. 1628 na trčkovských panstvích v Podorlicku. Orlické hory, Podorlicko 6, 1974, s. 95-112.
 - 157) Filosofii studoval na začátku dvacátých let 17. století ve Štýrském Hradci a zde získal mistrovský grad 3. srpna 1622. Nižší svěcení mu bylo uděleno v Praze 21. prosince 1630 a presbyterské o půl roku později 14. června 1631. Písař pražského arcibiskupství poznamenal v ordinační matrice k jeho jménu, že byl doktorem práv. Není nám však známo, kdy a kde je vystudoval, je možné, že absolvoval na některé z univerzit sousedních zemí a teprve potom zakotvil v pražské arcidiecézi. Nemůžeme vyloučit ani tu možnost, že přišel do Čech se svými katolickými rodiči nebo jinými příbuznými už jako malé dítě a potom odešel na studia do ciziny, aby se poté vrátil zpět.
 - 158) František Vodička spravoval tři fary - v Novém Městě s filiálkami sv. Václava ve městě a v Křinci, faru v Bohuslavicích s filiálkou Černovice a faru Přepychy s filiálkami Opočno a Křinice. Víme o něm, že na Hradecku působil dvacet let. Knězem byl od 20. března 1628 a už v roce 1631 byl farářem ve východočeských Kněžvicích. Svým farníkům však nebyl příliš dobrým vzorem, protože vizitátor o něm tehdy do své zprávy napsal, že měl u sebe mladou dívku, s níž žil. Patronem fary Přepychy a obou filiálek byl hr. Colloredo, patronátní právo u předchozích far uplatňoval hr. z Leslie.
 - 159) Do jeho obvodu patřily fary Hostinné, Dolní Olešnice, Horní Brusnice, Chotějovice a Sejfy s filiálkou Horní Čermná a Javorník s filiálkou Forst. Patronem prvních čtyř far byl Vilém Lamboy.

- 160) Byl farářem v Žamberku, Německé a České Rybné s filiálkami Kunvald, Klášterec, Slatín a Přečín na kolatuře hraběte z Bubna. V Žamberku působil od roku 1636.
- 161) Byli to Jiří Stanislav Němec (Germanus), český farář v Hořicích a Mlázo-
vicích s filiálním chrámem v Hořicích a Újezdu a farář v Milovicích
a Miletíně, který měl v obvodu ještě tři kaple; slezský cisterciák Martin
Unibald, farář v Žacléři s filiálkami v Bernarticích a St. Rokytníku a na
faře Staré Buky s fil. Maršov a „Sohr“(Bohr?) a křižovník Jakub Jaron,
farář ve Velíši a Kostelci se čtyřmi nejmenovanými filiálkami.
- 162) K beneficiu patřily fary Smiřice, Holohlavy, Černilov a filiálky Čfbuz,
Libřice, Jasenná a šest kaplí.
- 163) F. Krásl, c. d., s. 454.
- 164) Zbylá tři větší benefícia spravovali chlumecký děkan Václav Alexander
Baltazar Kopidlantský, novopacký farář Bartoloměj Maximilián Aulík
(Oulík či Dvorský) a farář třebechovický Jan Ignác Koule (Caulius).
- 165) Byli to Daniel Karmínský, správce v Dubenci a Lanžově, moravský
jezuíta Tobiáš Michaelis či Michalův, farář v Kostelci nad Orlicí a Chle-
nech a křižovník Jan Václav Hradecký z Choustníkova Hradiště a Heř-
manic.
- 166) Jednalo se o faru Pecka s filiální v Radimi pod správou padesátiletého
Jana Oldřicha Kaplického z Chlumu, o faru Králíky s filiálkou v Mlad-
kově administrovanou benediktinem Pavlem Dahindtenem, o faru Vrch-
labí s filiálkou v Dolním Lanově spravovanou Maximiliánem Foggerem
a o faru Rokytnice nad Orlicí s filiálkou Neratov vedenou 27 letým
Kašparem Vojtěchem Cleseliem.
- 167) U žádného z kaplanů Bonaventury Haidlera a Jiřiho Hlasivce neznáme
národnost, i když alespoň u posledního z nich můžeme podle příjmení
usuzovat na český původ.
- 168) Moravský na rychnovském beneficiu Karla z Kolovrat a Unibald na
žacléřském beneficiu.
- 169) Byl děkanem ve Dvoře Králové.
- 170) Farář v Kostelci a Velíši se čtyřmi filiálkami na panství hraběnky Šli-
kové.
- 171) Spravoval fary Choustníkovo Hradiště a Heřmanice.
- 172) Byl farářem v Horní Brenně, Jilemnici s filiálkou v Lomnici.
- 173) Jedna fara s filiálkou měla nekatolické patronky.
- 174) Tato čísla jsou uvedena na konci protokolu z Hradecka (viz SÚA Praha,
APA I, C 109/1, k. 2038, sg. XXXII No 55).
- 175) Teď by se vikariát rozkládal v okresech Mladá Boleslav a sousedních
okresech Semily, Jičín, Nymburk a Mělník.
- 176) Jméno nymburského faráře nemůžeme doplnit ani podle Soupisu podda-
ných podle víry, protože ten Nymburk neuvádí.
- 177) Kolátorem byl Maximilián z Valdštejna.

- 178) Byly to fary Mnichovo Hradiště, Bakov n. Jizerou a Loukov s filiálkami Sezemice a Klášterní Hradiště a fara Doubravice s filiální v Rejšvicích.
- 179) Patřily sem fary Semily, Vysoké, Brod (Železný) a Boskov s filiálními v Ruprechticích, Loukové a Jenišovicích.
- 180) K soboteckému děkanátu byly připojeny fary Osek, Dolní Bousov, Markvartice a filiálky Nepřívětice a Libošovice.
- 181) Na panství Bělá to byly fary Bělá a Kuřívody s filiálkami Okna, Dolní Krupá a Čistá (patronem byl hr. Millesimo Caretto). Dále to byly fary na panství Doksy - Doksy a Dubá s filiálními v Tuhani, Deštné a Bezdědicích pod patronátem Marie Anny Buttlerové. Třetí beneficium na českodubském panství zahrnovalo Český Dub, Osečnou a Hodkovice a dvě filiálky Světlá a Letařovice.
- 182) Podjáhenské svěcení podstoupil v Praze už 8. dubna 1612.
- 183) Spravoval navíc filiálky Bystřice a Drahoraz.
- 184) K faře Mšeno patřila filiální Lobeč.
- 185) Dnes by se rozkládal v západní části okresu Benešov a na východě okresu Příbram.
- 186) Patronem těchto far byl kníže Lobkovic.
- 187) Kolátorem byl Štěpán z Talmberka.
- 188) Spravoval ještě filiální kostel v Olbramovicích.
- 189) Dohledat v Soupisu poddaných chybějící údaj nemůžeme, protože pro Votice se nedochoval.
- 190) Patronem far byl hr. Michna.
- 191) Václav Velešínský byl na kolatuře knížete z Lobkovic duchovním správcem od 15. března 1639 (srv. F. Krásl, c. d., s. 229).
- 192) Dnes by se vikariát rozkládal v okresu Rakovník a sousedním okresu Plzeň-sever.
- 193) Pouze fara Senomaty měla za patrona město Rakovník.
- 194) SÚA Praha, SM, R 109/45, Rakovnicko 10 - Křivoklát.
- 195) Srovnej předchozí poznámku.
- 196) SÚA Praha, SM, R 109/45, Rak. 10 - Křivoklát, fol. 54v.
- 197) Vystudoval u jezuitů v Olomouci nejprve rétoriku a bakalářskou zkoušku složil 5. května 1638.
- 198) SÚA Praha, SM, R 109/45, Rakovnicko 5 - Chřč, farář tu nebyl, protože „se tu vychováti nemůže“.
- 199) SÚA Praha, SM, R 109/45, Rakovnicko 20 - Všesulov, kostel a fara byly pusté.
- 200) SÚA Praha, SM, R 109/45, Rakovnicko 7 - Kozlany, fara byla v roce 1649 vypálena nepřitelem.
- 201) SÚA Praha, SM, R 109/45, Rakovnicko 17 - Nové Strašecí.
- 202) Srovnej poznámku 194.
- 203) Soupis křivoklátských poddaných byl sepsán 31. března 1651.
- 204) SÚA Praha, SM, R 109/45, Rakovnicko 9 - Krašov.

- 205) Sociální původ a majetkové poměry kléru v pozdějším období sledují M. Ryantová, Příspěvek k poznání struktury jihočeského světského kléru v období vrcholné rekatolizace. Jihočeský sborník historický 57, 1988, s. 61-74; Z. Kokošková, K problematice nižšího světského kléru v období upevňování výsledků násilné rekatolizace. Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 175-179; Z. Končelová, M. Ryantová, Sociálně majetkové poměry duchovních správců pražských magistrátních far v letech 1671 až 1747. Documenta Pragensia 9, 1991, s. 519-534 a E. Maur, Problémy farní organizace pobělohorských Čech. Traditio et cultus (sborník k šedesátinám arcibiskupa Vlka), Miscellanea historica Bohemica, Univerzita Karlova Praha 1993, s. 163-176.

Tabulka

Přehled obsazených a neobsazených far ve vikariátech

Vikariát	počet farářů	obsaz. fary	volné fary
boleslavský	18 + 2 pomocníci	64	18 (1)
budějovický	9 + 3 kaplani	17	0
čáslavský	14	30	5
doupovský	21	54	9
hradecký	31 + 5 kaplanů	134	neued.
horšovskotýnský	26	38	8-10
jindřichohradecký	30 + 1 kaplan	30 + 3 (2)	
kadaňský	19	53	6
krumlovský	38	45	1
loketský	17 + 1 pomocník	38	0
Pardubicko (3)	5 + 2 (4)	39	20
plzeňský	40 + 3 kaplani	70	7
prachatický	35	51	18
vltavský	9	20	9
tachovský	30 + 1 kaplan	57	0

- (1) nezapočteny jsou filiálky rožďalovické fary, jejichž počet neznáme
- (2) neznáme rozsah tří beneficí ani jména far
- (3) komorní panství na území chrudimského vikariátu
- (4) faru v Týnci nad Labem s filiálkami v Kojicích a Selmicích příslušoval děkan z Kolína, v Opatovicích administroval arciděkan z Hradce Králové

Zlatuše Kukánová

BERICHTE ÜBER DEN STAND DER PFARREN IN DER PRAGER ERZDIÖZESE IM JAHRE 1650

Zusammenfassung

Diese Studie betrifft den Stand und die Anzahl der Pfarren im Jahre 1650, unmittelbar nach dem Schluß des Dreißigjährigen Krieges. Die katholische Kirche strebte nach Gesamtübersicht über ökonomische Lage und religiöse Gesinnung der Einwohner im Königreich Böhmen. Zu den wichtigen Bestrebungen in der Kirche gehörten auch Betrachtungen über eigene Reihen, weil die Pfarrer im regelmäßigen Kontakt mit ihren Pfarrkindern standen und so auch großen Einfluß auf die Bevölkerungsansichten ausüben konnten.

Aus der großen Menge der erhaltenen Archivquellen über die verfolgte Thematik der Rekatholisierung Böhmens um die Mitte des 17. Jahrhunderts wurden Berichte über den Stand der Pfarren, sog. Visitationsprotokolle erwähnt. Nach der Schlacht am Weißen Berg wurden in Böhmen die Pfarren regelmäßig visitiert. Die kirchlichen Würdenträger visitierten in den Jahren 1624 und 1630 faßt die ganze Erzdiözese. Während des Krieges, im Jahre 1640, wurde die Visitation der Kammergüter vorgenommen. Der Abzug der letzten schwedischen Soldaten aus Böhmen anfangs fünfziger Jahre des 17. Jahrhunderts ermöglichte der Kirche an vorangehende Visitationen anzuknüpfen. Verschiedene Verzeichnisse mit Anführung der Anzahl der Katholiken und Unkatholiken und Berichte über die Visitationen in einzelnen Kreisen wurden dem Erzbischof Ernst von Harrach zur Verfügung gestellt. Die vorwiegende Mehrheit dieser Archivquellen aus dem Jahre 1650 wird im Staatlichen Zentralarchiv in Prag im Archivbestand 'Archiv des Prager Erzbistums I' aufbewahrt.

Es handelt sich um Berichte, die aus dem Duppauer, Kaadner, Elbogner, Pilsner, Tachauer, Bischofteinitzer, Krumauer, Budweiser, Rakonitzer, Prachätitzer, Bunzlauer, Časlauer, Moldauer und Königgrätzer Vikariat und aus der in einem Teil des Chrudimer Vikariats liegenden Kammerherrschaft Pardubitz erhalten geblieben sind. Im Gegenteil fehlen Übersichte aus dem Leitmeritzer, Schlaner, Brdy-Wälder, Kauržimer, Friedländer Gebiet und einem Teil des Chrudimer Kreises, sowie auch aus Glatz und aus dem Egerland, das ein Reichspfand war. Wir vermissen auch Angaben über den Stand der Prager Pfarren und Kirchen. Die Mehrheit der vermißten Berichte aus den Kreisen und Vikariaten, die im Laufe der fünfziger Jahre visitiert wurden, muß den Forschern durch weitere Informationen aus späterer Zeit ersetzt werden.

Diese Untersuchung legt eine Übersicht für einzelne Vikariate, nämlich über Gebietsumfassung, Größe und Anzahl der besetzten Benefizien und unbesetzten Pfarrämter vor (siehe Tafel). Sie erwähnt auch die Kirchenpatrone, bzw. Anzahl der anvertrauten katholischen und nicht katholischen Seelen.

Weiter behandelt sie einzelne Vikare, Ortsabstammung der Pfarrer und Anteil der Welt- und Ordensgeistlichen in den Vikariaten. In einigen Fällen widmet sie Aufmerksamkeit ihrer Ausbildung und der Länge ihrer Tätigkeit in den Pfarrsprengeln oder Gebieten. Die Studie bringt eine Reihe von Informationen aus anderen Quellen weltlicher und Kirchenprovenienz, die sich im Staatlichen Zentralarchiv in Prag und in einigen Gebietsarchiven befinden. (Es handelt sich vor allem um Verzeichnis der Untertanen nach ihrer Glaubensbekenntnis aus dem Jahre 1651, um Ordinationsbücher des Prager Erzbistums, um Universitäts-, Geburts-, Trauungs- und Sterbematrikeln, Ordensnektologe usw.)

Auf Grund der durchgeführten Analyse faßt die Autorin nachstehende Schlußfolgerungen. In der Prager Erzdiözese blieb trotz dem großen Bestreben der nicht katholischen Kirche um die Mitte des 17. Jahrhunderts eine Reihe ihrer Benefizien unbesetzt. In einzelnen Gebieten hat sich verschiedene historische Entwicklung erwiesen. Im Pilsner Gebiet und im Krumauer Vikariat befand sich verhältnismäßig dichtes Netz der Pfarren und kleiner Benefizien, weil in diesen Gebieten keine Verwaltungsstrukturverletzung während der Hussitenkriege geschah und die Mehrheit der Pfarren unter dem Patronat reicher katholischer Grundherren stand.

Im Nord-, Nordost- und Ostböhmen lebten weiter viele durch Nachbarländer unterstützte Protestanten; vor allem in den Bergstädten im Erzgebirge wurde die Luthers Lehre unter einheimischen und sächsischen Bergleuten unterstützt. In diesen gemischten Nationalitäts- und Sprachgebieten lebte mit ihren Pfarrkindern auch eine Reihe der deutschen Seelsorger. Im Königgrätzer, Bunzlauer und Chrudimer Gebiet entstand Bedarf eines neuen Pfarrnetzausbaues und außerdem große Benefizien als kleinere unter größere Anzahl der Pfarrer einzuteilen. Aus der ganzen Schlußfolgerung gehen am schlimmsten die Kammerherrschaften Pardubitz und Pürlitz hervor, die während des Dreißigjährigen Krieges unerträglich von durchmarschierenden Soldaten gepeinigt und durch Bedürfnisse des Herrschers und der Hofkammer belastet wurden.

Der Mangel an einheimischen Weltgeistlichen wurde mit Hilfe des ausländischen Laienklerus und Ordensbrüder verschiedener Klöster ausgeglichen. Ganze Reihe dieser Pfarrer war in der Erzdiözese nicht fremd, weil sie in Prag die Priesterweihe empfangen oder die jesuitische Akademie in Prag oder in Olmütz absolvierten.

Die Mehrheit der Ordensbrüder verwaltete inkorporierte Pfarren und wirkte behilflich bei den unbesetzten Pfarren der weltlichen Patronen. Dominierende Stellung in Westböhmen im Tachauer Gebiet erreichten die Prämonstratenser Tepl und Kladrauer Benediktiner und im südlichen Teil der Erzdiözese die Zistenzienser (Hohenfurt und Goldene Krone). Im Bunzlauer, Chrudimer und Königgrätzer Vikariat halfen in der Pfarrverwaltung polnische und schlesische Minoriten aus. Die Jesuiten wirkten vielmehr in der Missionstätigkeit oder

in Vertretung der langfristig abwesenden oder erkrankten Seelsorger, in eigentliche Pfarrverwaltung haben sie sich nur wenig eingegliedert.

Viele Seelsorger verwalteten lange Jahre nur eine Pfarre und verbrachten meistens ihr Leben in einem Gebiet. Diese Seelsorger entfernten sich aus ihrem Tätigkeitsort nur bei Einberufung der Geistlichen oder bei verschiedenen Verhandlungen in der erzbischöflichen Kanzlei. Für einige von ihnen erwiesen sich vorteilhaft ihre Kenntnisse des Milieus oder der Sprache ihrer Pfarrkinder, weil sie in ihre Geburts- oder Kinderzeitgebiete ernannt wurden. So konnten sie am meisten die Gesinnung der Einwohner zu Gunsten des katholischen Glaubens beeinflussen.

Soweit die Kirche von ihren Seelsorgern positive Erfolge erwartete, so mußte sie den Pfarrern mindestens die nötige Ernährung sichern. Deshalb kann man leicht begreifen, daß bei Auswahl der Pfarren auch die Frage des künftigen Patrons wichtige Rolle spielte. Die Geistlichen bevorzugten die Pfarren mit katholischen Patronen in Gebieten mit ununterbrochener Entwicklung der Pfarrverwaltung. Dagegen schwierigere Stellung hatte ein Seelsorger auf dem Benefiz eines religiös lässigen Kolators.

Aus dieser Studie ergibt sich eine Reihe wichtiger Fragen, die man künftig noch beantworten muß. Die nötige Aufmerksamkeit muß man den ökonomischen Lebensbedingungen der Geistlichen, dieser spezifischen Gesellschaftsschichte, widmen.

K DĚJINÁM PRAŽSKÉHO GHETTA V 2. POLOVINĚ 17. STOLETÍ

Lenka Matušíková

Se snahami o omezení růstu židovské populace v Praze i na venkově v 2. polovině 17. století se setkáváme v řadě písemností české dvorské kanceláře, české komory a českého místodržitelství. Spisy dvou posledně jmenovaných institucí z let 1527-1706, spojené a uspořádané do věcných skupin, tvoří fondy „Stará manipulace“ (pro období 1527-1649) a „Nová manipulace“ (pro období 1650-1706), uložené dnes ve Státním ústředním archivu v Praze.¹ Ač je známo, že Židé jako komorní statek podléhali v té době ve věcech majetkových i finančních plně české komoře a ve věcech správních a trestních českému místodržitelství, byly oba zmíněné fondy využity pro studium hospodářského a společenského postavení Židů v Čechách po roce 1627 jen několika badateli.²

Rozboru příčin hospodářského rozmachu židovské obce pražské, jehož přímým důsledkem byl na jedné straně růst počtu obyvatel ghetta a na straně druhé vzrůstající odpor pražských měšťanů, se podrobně věnuje v citované práci o úředním antisemitismu J. Prokeš. Relativní prosperita a možnost provozovat obchod a živnost se svolením a pod ochranou panovníka přiváděla do Prahy i Židy z venkova, kteří tu po vyhnání ze svých domovů hledali útočiště i obživu. Z původní židovské osady se postupně stalo lidnaté město s vlastním správou a bohatým hospodářským a kulturním životem, které však bylo křesťanským okolím pevně uzavřeno ve svých zdech. Společně se Židé a křesťané setkávali jen při hospodářském podnikání.

Schopní řemeslníci a kupci, kteří s povolením panovníka podnikali obchodní cesty např. pro žádané koření a jižní ovoce, se stávali nepříjemnými konkurenty a brzy byli považováni za překážku hospodářského podnikání křesťanů. Ve svých stížnostech komornímu úřadu požadovali měšťané především Starého Města pražského omezení židovského obchodu, snížení počtu obyvatel ghetta a jejich případné vypovězení z města. Úředníci české komory i místodržitelství však s uskutečněním takového programu nespěchali, protože si uvědomovali význam židovské kontribuce a podnikání pro královskou pokladnu a hospodářský rozvoj země.

Záminkou pro pokus o radikální řešení vleklých sporů a nespokojenosti se stalo až nebezpečí morové nákazy v roce 1679. Již v roce 1677 docházely do Prahy zprávy o epidemii moru ve Varšavě a Krakově, odkud prchalo obyvatelstvo, zvláště Židé, do okolních měst či zemí. Svědectví o opatřeních, která učinily česká kancelář a místodržitelství, najdeme ve spisech Staré manipulace a České dvorské kanceláře.³ Mor se však Praze nevyhnul a o dva roky později

se morová nákaza rozšířila do Čech přes Vídeň z Uher. V srpnu 1679 přesídlil do Prahy celý císařský dvůr a česká kancelář v září zřídila infekční komisi⁴, která zpracovala na základě vídeňské předlohy návrh infekčního řádu. V jeho závěru bylo dvanáct zvláštních bodů věnováno Židům ve městech pražských.⁵

Předmětem našeho příspěvku však nejsou jednotlivá nesporně velmi zajímavá opatření a předpisy, jimiž měli krajští a pražští hejtmané čelit morové nákaze⁶, ale soupisy obyvatel ghetta, kteří měli být z Prahy v krátké době vyhoštěni. Podobně jako císařský dvůr se do Prahy stěhovali také Židé z okolních zemí a obava, že z přelidněného ghetta se vzhledem k neutěšeným hygienickým poměrům nákaza rychle rozšíří do ostatních pražských měst, se ukázala jako opodstatněná. Proto byla v srpnu 1679 jmenována zvláštní redukční komise⁷, jejímž úkolem bylo sepsat všechny obyvatele ghetta, kromě cizinců, kteří měli být vyhnáni. Ve spisech české dvorské kanceláře se z té doby zachoval soupis 132 osob již z ghetta vyhoštěných.⁸ V seznamu je zapsáno celkem 54 mužů, jejich manželky a děti. Jmenovitě je uvedeno 34 žen, 33 chlapců a 10 dívek. Podle druhého jména u mužů (Wiener, Nikolsburg, Prossnitz, Leipnikh, Schüttenhofen, Rychnowa, Cremsier, Glogau, Deutscher, Kassowitz a Teltsch) lze soudit, že 20 z nich bylo „cizích“, tj. že přišlo z jiných měst či zemí. Vyhošťování cizinců a přistěhovalců korespondovalo s nařizeními místodržitelství a komory, kterými byla po prvních zprávách o blížícím se moru zpřísněna kontrola hranic i městských bran.

Redukční komise za předsednictví Václava Čabelického ze Soutic svěřila vypracování soupisu židovským starším, což v pražské židovské obci vyvolalo vlnu protestů. Ohradili se především ti, kteří do soupisu nebyli zahrnuti, a obvinili židovské starší, že se záměrně chtěli zbavit některých obci nepohodlných osob. Na vzniklou situaci reagovala česká kancelář příkazem komisařům neřídít se soupisem židovských starších, ale vypracovat seznamy vlastní. Vedle Židů, kteří měli císařský pas, byli v zemi usedlí a platili kontribuci, měly být zvláště evidovány osoby určené k vyhoštění, a to podle pravidel stanovených místodržícími: v první skupině Židé v zemi neusedlí a neplatící daň, ve druhé ti, kteří platili daň malou (ve třetí daňové třídě), a nakonec ti, kteří již byli jednou vyhnáni a podloudně se vrátili zpět.⁹ Sepsání měli být všichni obyvatelé ghetta starší deseti let. Sestavení takových seznamů bylo nakonec po intervencích znovu ponecháno na židovských starších. Přesto, že hrozilo nebezpečí z prodlení, protáhla se celá akce až do počátku února roku 1680, kdy redukční komise doplněná o zástupce české komory Jana Pavla Walderode z Eckenhausenu vypracovala k soupisu předloženému židovskou obcí své dobrozdání a postoupila jej české dvorské kanceláři k posouzení¹⁰.

Seznam byl návrhem na vyhoštění celkem 1337 Židů rozdělených do čtyř skupin takto: v první skupině bylo zapsáno 473 cizích Židů, ve druhé 171 těch, kteří již jednou byli vyhoštěni a znovu se do ghetta vloudili, ve třetí skupině

112 Židů neplatících kontribuci a konečně ve skupině čtvrté 581 Židů, kteří sice daň platili, avšak v nejnižší daňové třídě. Ženatí muži byli do seznamu zapisováni bez manželky, dětí a čeledi, což znamená, že ve skutečnosti byl počet těch, kteří měli pražské židovské město urychleně opustit, značně vyšší. I když po podrobném studiu seznamu nelze souhlasit s názorem J. Prokeše, že udaný počet 1337 se týká pouze rodin, nikoli jednotlivců, bylo po projednání a schválení navrženého seznamu příslušnými úřady v březnu roku 1680 zřejmé, že po sčítání uváděný počet 7113 osob starších deseti let a žijících ve stísněných poměrech v 318 domech ghetta má být vyhoštěním snížen o více než jednu třetinu¹¹. Všichni jmenovaní měli pod trestem smrti opustit Prahu nejpozději do tří týdnů od veřejného vyhlášení seznamu v synagogách, tj. nejpozději do 13. dubna téhož roku. Členové redukční komise si však uvědomovali nereálnost takového termínu a sami navrhli místodržícím jeho prodloužení do doby, než budou na místech určených pro karanténu zřízeny objekty, kam se měli vyhnanci vystěhovat. Než však došlo ke splnění všech nařízení místodržitelství a dvorské kanceláře, propukl mor v Praze s takovou silou, že mu podlehl více než polovina tehdejší židovské populace.

Citovaný seznam redukční komise však není jediným, který se z roku 1680 zachoval. Při inventarizaci fondu „Nová manipulace“ byl v loňském roce nalezen mezi spisy týkajícími se požáru židovského města v roce 1689 a s tím spojeného plánu na další omezení počtu jeho obyvatel také seznam z března 1680, který, pokud jde o jména a počty osob, koresponduje se seznamem české dvorské kanceláře¹². Byl však doplněn o řadu poznámek svědčících o jeho aktualizaci a 22. března 1680 opatřen podpisy a pečeti 5 komisařů jmenovaných do redukční komise. Vzhledem k úvodní pasáži textu a k datu na seznamu se můžeme domnívat, že byl podkladem pro vyhlášení v synagogách, stanovené na sobotu 23. března téhož roku.

Při podrobnějším studiu a porovnání obou textů zjišťujeme, že nově nalezený seznam uvádí ve 292 případech poznámku „není zde“ (nicht hier), ve 252 případech „mrtev“ (todt, ist todt) a ve 153 případech „vloudil se, znovu se vrátil“ (ingeschlichen, widerumb hier). Ve vězení bylo tou dobou 6 osob, ve špitále 14 cizích osob (nebyly však při kontrole nalezeny na místě), čtyři byli uvedeni poznámkou „pokřtěn“ (getauft), čtyři poznámkou „na cestách“ (reiset, abgereiset), dva byli vypovězeni (der Stadt verwisen). Velký počet těch, kteří ať sami, nebo s rodinami nebyli nalezeni, může svědčit snad o tom, že se necítili v Praze bezpeční a možnému vyhoštění se snažili předejít, nebo naopak byli i přes pohružky svými souvěrci zapírání a chránění. Málo není ani těch, kteří byli vedeni jako zemřelí. Šířící se morová nákaza si patrně vybírala svou daň již od počátku roku, setkáváme se i s poznámkami „alles todt ausser des Salamon Schreibers Weib“, „alles todt ausser ein Magdt“.

Dále je v soupisu vedle mužů jako přednostů domácnosti uvedeno 78 žen, z toho 32 nikoli jako „Weib“, ale samostatně. Jednotlivě je uvedeno i 8 dětí, ve 29 případech jsou děti poznamenány jako „Kinder“ bez udání počtu. Výslovně je zapsáno 20 chlapců (především učni a čeledíni) a 24 osob „cizích“ (frembd).

Hovoříme-li o seznamu, pak je nasnadě otázka, jak byli Židé evidováni, pod jakými jmény byli zapsáni, jak je bylo možno v případě nutnosti rozlišit. Ještě ve spisech Staré a Nové manipulace jsou často uvedeni jen jako Žid Izák, případně Jacob Michael (Jakub syn Michaelův) a podobně. K rodným jménům a jménům po otci (dědovi či tchánovi) jsou stále častěji připojována jména odvozená od místa či země původu, řemesla, živnosti, vlastností nebo i od jmen zvířat. Podrobně se této problematice věnoval v roce 1936 V. Žáček a o 30 let později O. Muneles.¹³ V soupise z roku 1680 se už setkáváme se všemi naznačenými variantami příjmení či bližšího určení jednotlivých osob. Skladba jmen odvozených z místa původu naznačuje, že pražské židovské město bylo v té době místem, kam za obchodem, obživou či úkrytem přicházelo mnoho Židů z venkovských obcí Čech i Moravy a z dalších míst monarchie. V 17 případech se vyskytuje jméno Wiener (nebo určení von Wien). V 15 případech jméno Österreicher (Östereich), Lybna (von Liben, Lieben), ve 14 případech Brandeis, Raudniz (von Raudnitz). Dále jsou to jména Aydilitz (Údlice), Bechin, Berlin, Boskowitz, Brod, Brodt, Broth (Uherský Brod), Budin (Budyně), Buntzlau, Putzlauer (Mladá Boleslav, Stará Boleslav, případně Boleslawiec v Dolním Slezsku), Eisenstadt i Aisenstadt, Geding (Hodonín), Glatau (Klatovy), Glogau (Glogów), Hollischau (Holešov), Horaždiowitz (Horažďovice), Chrudimb, Chlumitz (Chlumeč), Jüstebnitz (Jistebnice), Kallada (Koloděje nad Lužnicí), Kogeteiner (Kojetín), Kollin, Köllner (Kolín), Krakauer (Krakov), Krembsier (Kroměříž), Leippen (Česká Lípa), Lemberg i Lemberger (Lvov), Leutmeritz (Litoměřice), Lieblitz (Liblice), Lintz, Lipkowitz, Lichtenstadt (Hroznětín), Lublin, Mähren, Meseritsch (Meziříčí), Miess (Stříbro), Nachod, Nicholspurg (Mikulov), Pardubitz, Pilgram (Pelhřimov), Plan (Planá), Posen (Poznaň), Prager (Praha), Przi Bram i Pschibram (Příbram), Prosnitz (Prostějov), Pürglitz (Křivoklát), Reichenau i Richnowa (Rychnov nad Kněžnou), Sax (ze Saska), Schlesien (Slezsko), Schüttenhoffen (Sušice), Sobotka, Straschnitz (Strážnice), Tachau (Tachov), Teltsch (Telč), Töpplitz (Teplice), Trebitsch (Třebíč), Trietsch (Třešť), Turnau (Turnov), Tausk, Tuska i Taussig (Domažlice), Utitz (Votice) a další. Ve 30 případech je za jménem připsáno Pollak, Polak, což v našem případě jen potvrzuje názor, že v době morové epidemie se do Prahy uchýlilo větší množství Židů z Polska.

Více prostoru pro úvahy o sociální struktuře, hospodářském a společenském životě pražského ghetta v druhé polovině 17. století poskytuje tento seznam (případně další srovnatelné seznamy) u jmen odvozených od řemesel,

živností, povolání případně postavení v židovské obci nebo v přímém označení profese zapsaného. Mezi řemeslníky, kteří měli Prahu opustit, bylo 18 ševců, 13 krejčích, 13 zlatníků, 5 sklenářů, 5 kloboučníků, 5 výrobců jupek (Juppen, Jeppen), 2 koželuhové, 2 šňůrkaři, 2 knihaři a 2 tiskaři, kožešník, punčochář, truhlář, košar, řemenář, barvíř, špejlař, obkladač, brusič a navlékačka perel. Zmiňováni jsou i čtyři tovaryši a jeden řemeslnický učeň. Obchodníci obecně jsou tu zapsáni pouze dva, ale v seznamu se dále nachází 13 řezníků, 8 koňských handlířů, 6 prodavačů chleba, 5 výčepních piva, 2 výčepní nekvašeného piva, výčepní vína, výčepní lihovin a pekař.

Věřejné úředníky ghetta reprezentují 3 prokurátoři, 7 juristů, 16 písařů (z toho 10 bez bližšího určení, 5 písařů desatera a 1 písař pokladní) a sluha u zemských deputovaných. Dále tu nalezneme 13 opatrovníků nemocných (je mezi nimi i jedna žena), 2 lékárníky a doktora.

V seznamu jsou zapsáni také 2 kazatelé, 4 učitelé (Schulmeister), 17 zpěváků (Cantor), 2 zváči (svolávači, Schulklepper) a 7 šámesů (Schuldiener). Je ovšem třeba vzít v úvahu, že v židovské obci byla škola vždy těsně spojena se synagogou a všichni zmínění měli své úkoly i v náboženském životě obce.

Výčet jednotlivých profesí můžeme uzavřít v „oblasti služeb“. Vyoštěno mělo být 31 nosičů (bez bližšího určení), 3 nosiči vody, 17 sluhů, 6 strážných (vězňů), 3 kuchařky, 2 počišťovači, směnárník, posel, lazebník a lazebnický tovaryš a učeň.

Je ovšem třeba na tomto místě přiznat, že v seznamu zůstává i po prostudování řada rodin, případně jednotlivců anonymních, jen poznámky na okraji textu naznačují jejich případný osud. Zda se jednalo o Židy v Praze usazené, nebo o uprchlíky, obchodníky na cestách, nebo vyhoštěnce z venkovských měst, můžeme u některých odhadovat jen podle jmen nebo přízvisek. Rozrůstající se pražská židovská obec, která své postavení staletí budovala za velkých finančních i lidských obětí, byla pro mnohé z nich posledním útočištěm. Ty bohatší přijímala patrně bez obav, ty chudší a chudší s povinností. Za všechny cítila jistě zodpovědnost, ačkoli i židovští starší si plně uvědomovali nebezpečí přelidnění na jedné straně a konkurence obchodní i řemeslné na straně druhé. Nebyl to tedy jen tlak okolního křesťanského světa, čekajícího na první příležitost, jak se židovských obyvatel města zbavit, ale také situace uvnitř ghetta, která donutila představené židovské obce v roce 1680 usilovat o možnost sestavit seznam těch, kteří budou vyhoštěni. Jak je z rozboru patrné, dodrželi místodržitelstvím nařízená kritéria výběru snad ve snaze ulehčit těm, kteří tu byli již usedlí a nesli na sobě větší část kontribučních povinností. Zda aktualizovaná podoba seznamu z 22. března téhož roku byla také jejich dílem, nebo naopak vzešla z úřední činnosti komisařů samých, se můžeme jen dohadovat. Ti asi, zvláště za hrozícího nebezpečí nůkazy, nestáli o průzkum v úzkých

ulíčkách a přečpaných domech ghetta. Je pravděpodobnější, že kontrola seznamu, který komora i místodržitelství byly ochotny akceptovat, byla opět v rukou židovské obce samé. A zde zůstávají jen úvahy, do jaké míry např. poznámka „není zde“ je vyjádřením skutečného stavu, nebo jen zastíracím manévrem, který měl vyhoštěnce chránit. Jiná byla situace u těch, kteří již jednou vyhoštěni byli, ale podloudně se vrátili zpět. Tam se patrně zájem obce i redukční komise shodoval. Ohrožené ghetto se bránilo přílivu těch, kteří nemohli přispět na zaplacení stále rostoucích daní, a s nimi se chtělo zbavit i usedlých, avšak platících jen malé částky. O autorech seznamu, jejich postavení v obci a osobním přístupu k jeho vypracování se v dochovaných písemnostech nedovídáme nic.

Seznam Židů z roku 1680 rozšiřuje poznání struktury pražského ghetta i o jména těch, kteří tu byli již usedlí a v takovém postavení, že ve svých domácnostech mohli poskytnout útulek nebo dlouhodobější ubytování. I zde bychom mohli podle přízvisek, jmen či označení způsobu obživy studovat složení obyvatelstva židovského města ve druhé polovině 17. století, zvláště když se nabízí možnost srovnání s dalšími prameny tohoto období¹⁴. Písemnosti fondů Stará a Nová manipulace tak zůstávají pro ty, kdož chtějí studovat dějiny židovské populace v Praze i na venkově, stále zdrojem dosud nezveřejněných a plně nevyužitých informací.

Poznámky

- 1) Státní ústřední archiv v Praze (dále jen SÚA), fond Stará manipulace (dále SM), signatura J 4/1-108, fond Nová manipulace (dále NM), signatury J 7/1-189 a P 7/1-85.
- 2) J. Prokeš, Úřední antisemitismus a pražské ghetto v době pobělohorské. Redukční a extirpační pokusy z let 1679-1729. Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice, roč. I, Praha 1929, s. 41-224. J. Bergl, Judaica v Archivu ministerstva vnitra v Praze. Sborník Archivu ministerstva vnitra, sv. VI., Praha 1933, s. 7-64. B. Nosek, Soziale Differenzierungen und Streitigkeiten in jüdischen Kultusgemeinden der böhmischen Ländern im 17. Jahrhundert und Entstehung der „Landesjudenschaft“. Judaica Bohemiae, XII/2, Praha 1976, s. 59-92.
- 3) SÚA, SM E 2/5, fond Česká dvorská kancelář (dále jen ČDK), ČDK sign. IV T 1.
- 4) SÚA, SM E 2/4.
- 5) SÚA, SM E 2/4.

- 6) SÚA, SM E 2/5, ČDK IV T 1, 3 z r. 1719.
- 7) Složení komise: Václav Čabelický ze Soutic, Jindřich Julius sv. pán Blum, Jan Petr Hubrik z Henersdorfu a JUDr. Mikuláš František Nicolai, zem. advokát - srovnej ČDK IV T 1, 3 z r. 1719 a J. Prokeš, cit. dílo, s. 95, pozn. 7).
- 8) SÚA, ČDK IV T 1, 3 z r. 1719.
- 9) SÚA, ČDK IV T 1, 1 z r. 1708.
- 10) SÚA, ČDK IV T 1, 8 z r. 1680.
- 11) Výsledky sčítání podrobně komentuje J. Prokeš, cit. dílo, s. 95, pozn. 12.
- 12) SÚA, NM S 2/4.
- 13) V. Žáček, Studie k vývoji židovských jmen osobních v nové době. Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice, roč. 8, Praha 1936, s. 275-296. O. Muneles, Zur Namengebung der Juden in Böhmen. Judaica Bohemiae, II/1, Praha 1966, s. 3-13. Na tomto místě považují za nutné citovat poznámku recenzenta J. Fiedlera o dobově nejrozšířenějších typech jmenných rozlišení u mužů, která je součástí jeho lektorského posudku:
 - a) k prvnímu jménu se připojuje jen první jméno otcovo (např. Joseph Moyses, Isaac David)
 - b) k prvnímu jménu se připojuje (kromě otcova jména, ale i bez něho) povolání pojmenovaného - přičemž toto povolání může tvořit zárodek budoucího příjmení nebo i rodové příjmení (např. Jacob Gerber, Juda Warter, Herschl Schlomo Singer, Herschl Moyses Jurist),
 - c) k prvnímu jménu se připojuje (kromě otcova jména, ale i bez něho) místo původu - které se někdy později ustálilo jako příjmení, případně už mohlo být příjmením (např. Jochanan Eydlitz, Moyses Eysenstadt, Moyses Joseph Sobotka, Jakob Baroch Töpplitz),
 - d) k prvnímu jménu se připojuje (kromě otcova jména, ale i bez něho) další jmenné označení, které můžeme považovat za příjmení; nacházíme zde jednak později běžná, typická příjmení s evropským rozšířením (např. Altschul, Bloch, Popper, Porges, Schulhoff), ale i příjmení typická pro české židovské prostředí (např. Mandelík, Oplatka).
- 14) Např. berní rejstříky, volební protokoly Pinkasovy synagogy, seznamy volených židovských starších, seznamy úředníků obce, knihy židovského perdonu, soupisy Židů apod.

Lenka Matušíková

ZUR GESCHICHTE DES PRAGER GHETTOS

Zusammenfassung

Eine Reihe von Schriftstücken der böhmischen Hofkanzlei, der böhmischen Kammer und der böhmischen Statthalterei deutet auf Bemühungen, das Anwachsen der jüdischen Population sowohl in Prag als auch auf dem Lande in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts zu beschränken. Die Schriften der zwei letztgenannten Institutionen aus den Jahren 1527-1706 bilden Archivbestände 'Alte' und 'Neue Manipulation', die heute in dem Staatlichen Zentralarchiv in Prag aufbewahrt werden.

Steigende Zahl der Bewohner des Ghettos einerseits und der wachsende Widerstand der Prager Einwohner gegen sie andererseits folgten direkt aus dem wirtschaftlichen Aufschwung der jüdischen Gemeinde nach dem Dreißigjährigen Krieg. Relative Prosperität und Möglichkeit der Handels- und Gewerbetätigkeit unter dem Herrscherschutz führten auch manche Juden aus dem Land nach Prag. Aus einer ursprünglich jüdischen Gasse entstand allmählich dicht bevölkerte Stadt mit eigener Verwaltung und mit reichem wirtschaftlichen und kulturellen Leben, die aber durch christliches Milieu in ihren Mauern abgeschlossen wurde. Tüchtige Handelsleute und Handwerker wurden als Hindernis des wirtschaftlichen Unternehmens der altstädtischen Bürger betrachtet, die die Ausweisung der Juden aus Prag forderten. Die Beamten der böhmischen Kammer und der Statthalterei wollten aber diese Beschwerden nicht übereilt lösen, weil sie sich der Bedeutung der jüdischen Kontributionen und ihres Unternehmens für königliche Einnahmen und auch für wirtschaftliche Entwicklung des Landes bewußt waren.

Als Vorwand für den Versuch um radikale Lösung der langwierigen Streite diente im Jahre 1679 die drohende Ansteckungsgefahr zur Pestzeit. Deshalb wurde im August des angeführten Jahres eine besondere Reduktionskommission ernannt, die alle Ghettoseinwohner verzeichnen sollte, die Ausländer aber sollten aus der Stadt vertrieben werden. Die Ausfertigung dieses Verzeichnisses wurde den Gemeindeältesten anvertraut, was in der Gemeinde große Proteste hervorrief. Juden, die in das Verzeichnis nicht eingetragen wurden, beschuldigten die Gemeindevorsteher, daß sie absichtlich von unbequemen Personen loswerden wollten. Deshalb befahl die böhmische Hofkanzlei den Kommissären, Ghettoseinwohner von mehr als 10 Jahren schriftlich anzuführen und selbständig die zur Ausweisung bestimmten Personen aufzunehmen. Nach mehreren Interventionen wurde die Verfassung der Verzeichnisse wieder den Gemeindeältesten überlassen.

Das in dem Archivbestand 'Böhmische Hofkanzlei' aufbewahrte Verzeichnis diene als Vorschlag zur Ausweisung der 1337 in mehrere Gruppen eingeteilten Juden: in die erste Gruppe wurden 473 fremde Juden eingetragen, in die zweite 171 schon einmal ausgewiesene und wieder zurückgekehrte Juden, in die dritte 112 die Kontribution nicht zahlende Juden und schließlich in die vierte 581 Juden, welche die Kontribution der niedrigsten Klasse bezahlten. Die verheirateten Männer wurden in das Verzeichnis ohne ihre Frauen und Kinder eingetragen, und das bedeutet, daß die tatsächliche Anzahl derselben, die unter Todesstrafe die Prager Judenstadt in drei Wochen verlassen sollten, bedeutend größer war. So sollte die Anzahl der Ghettoeinwohner um mehr als ein Drittel herabgesetzt werden.

Unter den Schriften der 'Neuen Manipulation' ist noch ein Ausgewiesenenverzeichnis erhalten geblieben, das — was die Namen und Anzahl der Personen betrifft — dem Verzeichnis der böhmischen Hofkanzlei entspricht. Es wurde aber durch Anmerkungen über weiteres Schicksal dieser Leute ergänzt (nicht anwesend, gestorben, auf Reisen, ist eingeschlichen, getauft, fremd u.ä.), die seine Aktualisierung vor der Endveröffentlichung in den Synagogen beweisen. Durch nähere Analyse kann man auch entdecken, wie die Juden in das Verzeichnis eingetragen wurden. Zu den Familien- und Vaternamen wurden z.B. auch die von dem Herkunftsort abgeleiteten Namen angeführt. Ihre Zusammensetzung bezeugt, daß die Prager Judenstadt in dieser Zeit solchen Aufenthaltsort darstellte, in den viele Juden aus dem Land und Ausland wegen Geschäftsführung, Ernährung oder Unterschlupf kamen. Größeren Raum zu den Überlegungen über die Sozialstruktur und wirtschaftliches und gesellschaftliches Leben im Ghetto im Laufe der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts findet man im Verzeichnis der von Handwerken, Gewerben und Beschäftigungen, event. der von der Stellung in der Gemeinde abgeleiteten Namen oder die unmittelbar angeführte Professionsbezeichnung des Eingetragenen.

Man muß dazu weiter beifügen, daß in dem Verzeichnis noch eine Reihe von Familien oder einzelnen Personen anonym bleibt. Ob es sich um in Prag niedergelassene Juden oder Flüchtlinge, wandernde Geschäftsleute oder aus den Landstädten ausgewiesene Juden handelte, kann man nur entsprechend den Namen oder Spottnamen beurteilen. Die wachsende Prager Judenstadt, die ihre Stellung mit großem Geldaufwand und Menschenopfern verwirklichte, war für manche von ihnen die letzte Zufluchtsstätte. Die reicheren nahm die Stadt wahrscheinlich ohne Sorgen, die ärmeren oder ganz arme nur Pflichtgemäß an. Für alle fühlte sie gewisse Verantwortung, obwohl sich auch die Judenältesten einerseits der Überbevölkerungsgefahr, andererseits auch der Handels- und Gewerbekonkurrenz bewußt waren.

Das Verzeichnis der Juden aus dem Jahre 1680 erweitert unsere Strukturkenntnisse über Prager Ghetto auch um die Namen der Juden, die hier schon

ansäßig waren und in solchem Stande sich befanden, daß sie in ihrem Haushalt Zuflucht oder Unterkunft anbieten konnten. Auch hier besteht die Möglichkeit nach Spottnamen, Namen oder Beschäftigungsbezeichnung die Bewohnerzusammensetzung der Judenstadt am Ende des 17. Jahrhunderts zu studieren, besonders wenn es auch möglich ist, diese Angaben mit anderen Archivquellen aus dieser Zeit zu vergleichen. Die Schriftstücke der Archivbestände 'Alte' und 'Neue Manipulation' bleiben deshalb ständige Quelle der bis jetzt noch nicht veröffentlichten und noch unbefriedigt ausgenutzten Informationen.

ŽIDOVSKÁ POŠTA V PRAZE

Alexandra Špiritová

Koncem minulého století rozhodla městská pražská rada o rozsáhlé asanaci tehdejší páté pražské čtvrti - Josefova. Její hlavní část tvořilo tzv. Židovské město, vzniklé z původní židovské osady, jednoho z nejstarších židovských sídlišť v Evropě. Byly bourány staré a nevzhledné budovy. Na jejich místě vznikaly nové domy, rozšiřovaly se ulice a celá část Prahy od vltavského břehu až po Staroměstské náměstí dostala nový vzhled. Zanikl i dům, který si hrdě říkal židovská pošta i když to byla pouhá sběrna, později expedice, zrušená pravděpodobně v roce 1865 při zřízení poštovního úřadu na Starém Městě. Nutno říci pravděpodobně, protože poslední písemné zprávy o židovské expedici se u nás dochovaly z padesátých let minulého století a jen nepřímé důkazy svědčí o její další existenci.

Historii pražské židovské pošty můžeme sledovat od první poloviny 18. století. Váže se ke jménu Hersche Davida Taussiga, uvedeného v Soupise pražských židů z roku 1729 jako poštovního podomního obchodníka (Post - Hausjud).¹ Spojení pošty a podomního obchodu nebylo v té době překvapující, ba právě naopak. V roce 1527 byla sice v Čechách zřízena králem Ferdinandem státní pošta, ale byla dána v léno rodině Thurn-Taxisů, od kterých později přešla na knížecí rodinu Paarů. Trpěla však soustavným nedostatkem financí, protože poplatky za poštovné vybírali Paarové, ale náklady na udržování spojů hradila česká komora. V důsledku toho se výdaje samozřejmě omezovaly na nejnižší možnou míru. Projevilo se to především na stavu silnic, kterými měla pošta procházet. Státní pošta nebyla ostatně pro listovní zásilky běžně užívána veřejností, ale sloužila toliko výhradně pro účely státní správy. Vrchnostenské úřady i města a obchodníci užívali pro své potřeby, které byly v té době ještě minimální, dosavadní přepravu prostřednictvím posílů (kurýrů) a nebo příležitostných přepravců - cestujících obchodníků, formanů a podobně. Prvním větším pokusem o reorganizaci listovní přepravy v Čechách byl patent císaře Karla VI. z 15. června 1722, který prohlásil poštu za poštovní regal.² Patentem si stát vyhradil výlučné právo zakládat, udržovat, provozovat a opravovat poštovní spojení. Znamenalo to, že v místech, kudy vedla trasa státní pošty, nesměla být provozována žádná soukromá osobní ani listovní přeprava. Současně patent stanovil pevné a proti dosavadním vyšší, poplatky za přepravu. Ve vztahu k rodině Paarů byl patent kompromisem, protože byl regal propůjčitelný a byl s několika výhradami propůjčen této rodině. Hlavní výhradou byl převod příjmů poplatků za poštovní provoz na stát. K jejich správě byla ve Vídni zřízena vrchní poštovní pokladna. Zákaz provozu soukromé poštovní přepravy v místě trasy státní pošty zopakoval i patent ze 6. června 1726.³ Trasa se ovšem omezila jen na základní spojení. V roce 1727 schválil císař vybudo-

vání šesti hlavních silnic v Čechách, spojujících Prahu s velkými městy sousedních zemí: Vídní, Lipskem, Vratislaví, Norimberkem, Lincem a Žitavou. Současně bylo formánům přikázáno při svých cestách užívat tyto tak zvané povinné silnice a nevyhýbat se Praze.⁴ Snahu o zlepšení poštovních spojů převzala i císařovna Marie Terezie. Řízení poštovní přepravy svěřila 17. září 1743 státnímu kancléři hraběti z Uhlenfeldu.⁵ Ten mohl záhy na základě zpráv svých úředníků, jen konstatovat, že císařovna nařízení se nedodržují. Nadále konkurovaly státní poště v českých zemích různé formy soukromých poselů a pošta byla využívána jen nedostatečně i státními úřady. Kancléř z Uhlenfeldu proto pověřil odborníky k vypracování podkladů pro velkou reorganizaci poštovního provozu. Došlo k ní v roce 1748 vydáním dvou císařských patentů: 14. prosince poselského řádu a 16. prosince poštovního řádu.⁶ Patent ze 14. prosince nezakazoval užívání soukromých poselů, ale obnovil pod pokutou 1 zlatého zákaz doručovat jejich prostřednictvím listovní zásilky v místech, kudy vedla trasa státní pošty. Aby se zavedla kontrola tohoto nařízení měli se soukromí poslové (kurýři) hlásit u nejbližší státní poštovní stanice v místech, kudy procházeli a měli mít u sebe zvláštní pověření, kterým se mohli vykázat. Státní pošta tak měla získat evidenci o veškerém poštovním provozu v zemi a zabránit úniku zisku z jeho výnosu. Aby se zvýšilo její využívání nařizoval patent pověřit v místech více vzdálených od poštovní stanice na trasách státní pošty i v jejím širším okolí schopné lidi z místních obyvatel ke sbírání listovních zásilek a jejich dopravě na poštovní stanici. Kontrola soukromých poselů probíhala i prostřednictvím mytních úředníků, kteří mohli uložit pokutu až 4 zlaté, přistihli-li posla při doručování více listovních zásilek. Patent pamatoval i na dopravu příležitostnými posly - formany, lodníky, obchodníky aj. Ti po jeho vydání nesměli dopravovat více než tři listovní zásilky mimo tzv. beschwerte Briefe, což byly zpočátku v podstatě průvodní listy k balíkovým zásilkám. Nařízení poselského řádu byla v poštovním řádu ze 16. prosince 1748 doplněna o pevnou organizaci provozu státní pošty. Veškerá tato nařízení se musí analogicky převést i na stav poštovního doručování listovních zásilek ve velkých městech, jako byla Praha se svým blízkým okolím.

V historii poštovníctví se Praha stala vlastně podnětem pro budování státní správy pošty v českých zemích. Při příležitosti korunovace císaře Františka I. na českého krále potřeboval panovník lepší spojení s Prahou a uložil proto v r. 1526 svému nejvyššímu poštmistru Antonio Taxisovi, aby zřídil pravidelné spojení Praha - Vídeň. Antonio svěřil tento úkol svému synovi Ambrožovi Taxisovi a zároveň s titulem mu svěřil správu pražského poštovního úřadu a dohled nad všemi poštovními stanicemi na této trase. Touto pravomocí dohledu se pražský pošt mistr stal vlastně zástupcem nejvyššího pošt mistra v českých zemích, což způsobilo stálé ohnisko kompetenčních sporů po roce 1615, kdy byly říšské pošty Thurn Taxisů odloučeny od pošt v Rakousku

a dědičných zemích a Lamoral Taxis byl 29. července 1615 zproštěn funkce nejvyššího poštmitra. Pražský poštovní úřad byl zřízen v domě U kříže a až do roku 1610 vystřídal několik správců mimo rodinu Taxisů, které nebyl svěřen dědičně. V letech 1610-1646 byl jeho správcem Ferdinand Prugger, který byl v roce 1629 dokonce císařem vyznamenán za statečnost.⁷ Od roku 1622 však začal mít Prugger kompetenční potíže s úřadem nejvyššího dvorského a zemského poštmitra.⁸ Soustředil se proto více na upevnění organizace poštovního provozu v Praze a tamního poštovního úřadu. K jeho činnosti byli najímáni zpočátku jeden, později dva až tři úředníci a pomocní sluhové. Skutečný rozvoj úřadu však nastal po vykoupení poštovního léna od Paarů v roce 1722, kdy byl pražský poštmitr povýšen na vrchního poštovního správce.⁹ Do roku 1723 sídlila jeho pošta na dnešním Maltézském náměstí v domě čp. 480, později nazvaném „Na staré poště“. V letech 1723 - 1742 úřadoval vrchní poštovní správce v domě U zeleného kříže v Lázeňské ulici čp. 482 (na Malé Straně) a byl jím Jan Petr Nettel z Nellenberku. Zastával opravdu i svou funkci poštmitra, protože pražský poštovní úřad v té době již sloužil i veřejnosti. Nelze tomu ovšem rozumět v dnešním slova smyslu. Po roce 1722 pošta poskytovala zájemcům tři druhy služeb: 1) listovní pošta pro dopravu korespondence a menších balíčků, tzv. ordinária. Listy byly zabaleny do kožené kapsy a dopravovali je poštovní poslové na koních nebo lehkých vozech. Poslové měli stanovený den i čas pro svou jízdu, 2) mimořádná pošta (extraordinaria, též štafeta) dopravovala též listovní poštu a konečně 3) pošta zajišťovala i osobní dopravu. Dopravovala cestující po trase poštovních stanic buď vlastním vozem poštmitra nebo vozem cestujícího, který si najal poštovní koně i kočího. Mimo trasu státní pošty byla obdobně provozována i soukromá pošta. Ve větších městech nebo tam, kde se dal předpokládat větší zájem o poštovní přepravu, podnikaví jedinci zajišťovali za finanční úplatu dopravu listovní pošty na nejbližší poštovní stanici s povolením státní poštovní správy. A to byl i případ poštovního podomního obchodníka Hersche Davida Taussiga, který zajišťoval spojení židovské obce u Prahy s pražskou poštou. Jeho práce spočívala zpočátku v obcházení židovských domů a vyhledávání potenciálních zájemců o donesení zásilky na poštovní úřad za pevně stanovený poplatek. Židé tvořili v první polovině 18. století významnou složku pražského obyvatelstva. Různá nařízení, omezující populační růst pražské židovské obce (1650, 1726) nezabránila tomu, že tvořili zhruba čtvrtinu pražských obyvatel. Jejich hospodářská činnost se omezovala na obchod a lichvu, ale vlivem neustálého styku s ostatním obyvatelstvem a růstu vlastních finančních prostředků se projevoval u židů i zájem o jiné podnikání. K tomu všemu ovšem mohla být vítána služba poštovního podomního obchodníka. Dokonce v roce 1740 již nestačila a na žádost židovské obce byla v Praze zřízena židovská sběrna poštovních psaní. Jejím dědičným nájemcem se samozřejmě stal příbuzný dosavadního poštovního podomního obchodníka Hersche Davida Taussiga, Eliáš Taussig.¹⁰ Vzhledem k tomu, že se

jednalo o první poštovní sběrnou v Praze a okolí je možno předpokládat, že žádost byla podána na Taussigovu iniciativu. Při svém podnikání, které se zřejmě neomezilo jen na donášku listů na poštovní úřad, záhy jistě vystihl zájem státní poštovní správy a možnosti, které mu pro zlepšení podnikání poskytuje. Zavázal se proto pražské vrchní poštovní správě, že najme dva židovské pomocníky, kteří budou ve všední den zajišťovat sběr poštovních zásilek v židovském městě a ve svátek najme jednoho křesťanského pomocníka. Za bezpečnost zásilek převzal osobní zodpovědnost a pravděpodobně zaměstnal své blízké příbuzné a známé. Zpočátku se mu zřejmě nedařilo, ale od roku 1748 se ukázalo, že jeho podnikání bylo zaměřeno správným směrem.¹¹ Posélský i poštovní řád z roku 1748 přímo nařizoval zakládání takových sběrů, jakou se mohlo chlubit židovské město. Teprve v roce 1753 byly v Praze zřízeny dvě první poštovní sběrnou (v čp. 926 a 993) a v roce 1755 další na Koňském trhu v domě čp. 823.¹² Předcházelo je zřízení zvláštního úřadu poštovního pojízdného v Praze počátkem roku 1753.¹³ Pracovní náplní úřadu, který náležel pod dohled vrchní poštovní správy, byla revize dodržování nařízení posélského i poštovního řádu. Pověřený úředník objížděl městské brány i pražská předměstí a měl oprávnění prohlížet zavazadla vrchnostenských, městských i soukromých posílů, formanů, hokynářek a obchodníků. Účelem bylo zabránit podloudnému a nyní i protizákonnému doručování listovních zásilek na silnicích, kudy vedla trasa státní pošty i jejich okolí a to jak do Prahy, tak z Prahy. Pražské obchodníky to samozřejmě nutilo využívat služeb státní pošty a proto také byly jmenované sběrnou urychleně zřízeny. Pro židovskou sběrnou to znamenalo potvrzení účelnosti její existence a zvýšení její agendy, protože již nebylo možno využívat kočovných židovských obchodníků pro písemná spojení pražských židovských podnikatelů s venkovskými i zahraničními partnery. Účelnost i schopnost Taussigovy sběrnou pochopil i pražský tehdejší poštovní mistr Jan Josef Eggerdes, velký znalec poštovního provozu. Uzavřel proto s Taussigem vzájemnou smlouvu nejen na sběr listovních zásilek, ale i na jejich doručování z poštovního úřadu, což bylo nad rámec kompetence zřizovaných sběrů. Praha se v té době skládala ze čtyř rozlehlých měst: Starého a Nového města, Malé Strany a Hradčan. Do roku 1753 doručoval listovní zásilky pro celou tuto oblast jeden listonoš, který mohl pro svou službu sice využívat i jiné osoby, ovšem za zásilky ručil. Po nařízení z roku 1750, které stanovilo vybírat poplatek za poštovní doručování až od příjemce, měl listonoš právo si k poplatku, jako odměnu za doručení, přirazit jeden krejcar.¹⁴ Tento jeho příjem zanikl až v roce 1753, kdy byl počet listonošů zvýšen na tři s ročním platem 100 zlatých, ale zákazem vybírat další příplatky.¹⁵ Byly také stanoveny územní obvody pro doručování zásilek: 1) Malá Strana a Hradčany, 2) Staré Město a 3) Nové Město. Po vzniku sběrů v roce 1753 měli listonoši přísně zakázáno přijímat zásilky a omezit se jen na doručování. Lze říci, že v roce 1753 se v podstatě v Praze položily základy k organizaci poštovní listovní přepravy,

kteře přetrvaly do dnešní doby. Neplatily však v Židovském městě, které sice bylo bráno v úvahu jako „předměstí“ Prahy, ale zákony gheta neumožňovaly zahrnout jeho území do pražské organizace poštovní přepravy. V Židovském městě proto zůstal zachován stav před rokem 1750 a Taussig měl smluvně povoleno za poplatek jednoho krejcaru zajišťovat doručování listovních zásilek z poštovního úřadu (od roku 1742 sídlil poštovní úřad v Lichtenstejnských domech na Malé Straně) v roli listonoše i přijímání listovních zásilek ve své sběrně a jejich doručování na poštovní úřad, opět za poplatek jednoho krejcaru. Rozkvět jeho sběrně byl radikálně ukončen požárem Židovského města v roce 1754 a v roce 1757 sedmiletou válkou, pruským obležením Prahy a jejím bombardováním. Ještě horší pro sběrně však byla náhlá smrt Eliáše Taussiga. Nájem sběrně byl sice dědičný, ale Taussigova dcera i syn byli podle zákona nedospělí a nemohli za ní převzít záruku. Proto ji převzala jejich matka Breyndl Taussigová a teprve v roce 1762 požádala o převedení sběrně na dceru Perl Breyndl a jejího bratra Jachyma Eliáše Taussiga. Povoleno jí to bylo až v roce 1769.¹⁶

Délka vyřizování byla nepochybně způsobena přednostním napravováním škod, způsobených válkou. V důsledku pruské okupace byla poštovní doprava v českých zemích po roce 1763 prakticky zastavena. Poštovní stanice byly převážně vykradeny ne-li vypáleny a především přišly o své koně. Stejná situace byla i u pražského poštovního úřadu, který byl též postižen ohněm.¹⁷ V květnu roku 1763 u něho nastupuje i syn pražského poštmistra a vrchního poštovního správce v Čechách, Konrad Eggerdes a za jeho pomoci začíná být poštovní doprava obnovována.¹⁸ Konrad Eggerdes převzal od otce po roce 1771 ve funkci pokladního kontrolora plně řízení pražského poštovního úřadu.¹⁹ Funkce ho ostatně opravňovala k dohledu nad poštovním provozem v Praze, především jeho vyúčtováním. Již v roce 1769 zřídila císařovna Marie Terezie ve Vídni poštovní účtárnu a vydala nové předpisy pro účtování poštovního provozu.²⁰ Jejich vydáním bylo v podstatě ukončeno jeho poválečné obnovování. Svědčí o tom i nařízení z téhož roku, podle kterého musela každá listovní zásilka státní poštovní správy mít označení místa svého podání.²¹ Konečně v únoru roku 1772 potvrdila císařovna platnost poštovních mandátů z let 1672, 1695 i 1748 a tím i platnost všech dosavadních základních předpisů pro provoz státní pošty.²²

Od konce sedmileté války v roce 1763 až do roku 1769 lze tedy mluvit o jakémsi provizóriu státní poštovní správy v Praze. Přitom poštovní provoz byl již v roce 1764 dosti velký, například poštovní sběrna v Dlouhé ulici vykazovala 100-150 listů denně.²³ O provozu židovské sběrně se zprávy nedochovaly, ale srovnáním počtu obyvatelstva a jeho sociální struktury se dá usuzovat, že se mohl pohybovat kolem 50 listů denně. Vždyť v roce 1771 Židovské město vykazovalo 8532 obyvatel, což bylo deset procent obyvatelstva pražských měst.²⁴ Sběrně vedli v letech 1769-1779 společně sourozenci Taussigovi. Měla

svou stálou místnost v čp. 164 a ulice po ní převzala název Na nové poště, což svědčí o její vážnosti u obyvatel židovské obce. V roce 1779 však nastala pro sběrnou krizová léta, vyvolaná neshody mezi majiteli. Nesporným důvodem bylo přestoupení Perl Taussigové na křesťanství a tím i její vystoupení ze židovské obce, kde ostatně již od svého sňatku řadu let nežila. V roce 1779 se však navíc o pronájem židovské sběrný silně zajímal kupec Jakub Abraham Duschenes a nabízel i odstoupné Taussigovým. S tím nesouhlasil Jáchym Eliáš Taussig a nabídl své sestře vyrovnávací dohodu, podle které převezme sběrnou a z jejího výnosu bude sestře doživotně vyplácet 6 zlatých týdně, po její smrti jejím dvěma dcerám 4 zlaté. S tím Perl souhlasila a 19. listopadu 1779 požádali oba sourozenci společně vídeňskou poštovní správu o schválení dohody. Povolení k jejímu uzavření dostali sice již 16. února 1780, ale narazili u pražské poštovní správy na tvrdou konkurenci Jakuba Abrahama Duschenese, kterému se dokonce podařilo převzít vedení židovské sběrný v praxi. Záhy však poznal svůj mylný odhad vývoje její výnosnosti. Toleranční patent z roku 1781 otevřel sice široké možnosti pro rozvoj podnikání i členům pražské židovské obce, ale přilákal také do Prahy vídeňského poštovního podnikatele francouzského původu Francise Garsieho. Od roku 1772 provozoval ve Vídni tzv. malou poštu a po uvolnění pohybu obyvatelstva, které přinesl toleranční patent, přistoupil k tomu i v Praze. Od 1. srpna 1782 získal povolení otevřít malou poštu v Celetné ulici čp. 559. Jeho pošta směla doručovat a přijímat k odeslání poštovní zásilky do pěti obcí v okruhu tří mil od Prahy. V tomto obvodu zřídil Garsie osm svých sběrů. V rámci Prahy měl povoleno doručovat na Malé Straně a Hradčanech.²⁷ Přímo v Židovském městě samozřejmě poštu neprovozoval, ale měl své hlavní středisko příliš v jeho blízkosti a znamenal proto pro židovskou poštovní sběrnou velkou konkurenci. Jakub Abraham Duschenes přestal mít o sběrnou zájem a v listopadu 1784 byla na ni uzavřena konečně vyrovnávací dohoda mezi sourozenci Taussigovými, podle které ji převzal Jáchym Eliáš Taussig. Její správu vedl prakticky již od začátku roku 1784 protože Duschenes odstoupil od svých požadavků v listopadu 1783. Za Taussigova vedení se provoz sběrný značně zvýšil. Za pouhé čtyři měsíce přijala k doručení na poštovní úřad 4544 listů a sama doručila 1939 listů. Vrchní poštovní správa odhadla její celoroční příjem na 684 zlatých.²⁸ Uvolnění pohybu obyvatelstva, umožněné tolerančním patentem, zasáhlo židovskou obec po roce 1786. Židům bylo povoleno najímat pro své podnikání i obchody a skladovací prostory v křesťanských domech mimo ghetto. Pod podmínkou, že nebudou provozovat drobný místní obchod směli se i mimo ghetto usazovat. Toto právo bylo v roce 1790 omezeno na určitý okruh domů kolem ghetta (domy tzv. pod šňurou), který znamenal v podstatě jeho rozšíření a dal základ k vymezení obvodu pozdější další pražské čtvrti, nazvané podle císaře Josefovem.

Větší volnost pohybu obyvatelstva způsobila i častější porušování poštovního řádu. Proto vydalo 24. července 1788 české gubernium nařízení s vymezením pokoutného doručování poštovních zásilek²⁹ a 27. prosince 1788 císař republikoval dosavadní poštovní řád.³⁰ Novinkou bylo zavedení povinnosti poštovního doručovatele vydávat na doručené zásilky potvrzení o zaplacení poplatku. V březnu 1791 byla činnost poštovních sběrů omezena zákazem přijímat dopisy, které obsahují peníze.³¹ Tento zákaz platil všeobecně a dotýkal se i židovských obchodníků. Pro sběru na pražském židovském městě znamenal dost velkou ztrátu. Zasáhl zřejmě i Garsieho malou poštu na tolik, že se od roku 1792 omezila jen na dopravu dopisů k poštovnímu úřadu, který se v tomto roce přestěhoval do zrušeného kláštera v Karmelitské ulici (dnešní budova SÚA) a v roce 1794 byla postátněna. V Praze zůstaly nadále jen dvě poštovní sběry a jedna židovská. Rozdíl mezi nimi byl především v tom, že jediné židovská měla právo ne jen přijímat listovní zásilky k doručení na poštovní úřad, ale i doručovat zásilky z poštovního úřadu adresátovi. Mimo oblast ghetta doručovali zásilky z poštovního úřadu listonoši. V roce 1791 byl jejich početný stav zvýšen na čtyři. Vyjímečné postavení židovské sběry s doručováním zásilek adresátům bylo prakticky jediným zdrojem jejich příjmů a umožňovalo její existenci. V té době již nemocný Jáchym Eliáš Taussig proto raději převedl nájem sběry od státu na svou po druhé provdanou dceru Terezii Brodovou a jejího syna z prvního manželství Wolfa Lobositze. Při té příležitosti znova v roce 1792 ožil spor s Perl, nyní Marií Annou Taussigovou. Vymáhala neustále povinné 4 zlaté týdně a prokazovala, že sběrna vynáší týdně 20 zlatých.³² Režie sběry spočívala především v placení malého poplatku židovské obci, protože její místnost byla umístěna v budově obce, dále platu 91 zlatých židovskému a 12 křesťanskému poslíčkovi ročně za zastávání funkce listonoše.³³ Provoz sběry se patrně zvýšil po vydání tzv. systemálního patentu v roce 1797, který určoval práva a povinnosti židovského obyvatelstva, ale rodina Taussigů již o ni přestala mít zájem. Rozpoutání války s Francií ostatně jistě narušilo natolik obchod, že se to projevilo i na provozu a tedy i výdělku židovské sběry. Písemné prameny o ní mlčí do roku 1821, kdy zemřel její další nájemce, manžel dcery Jáchyma Eliáše Taussiga Josef Herschl Brod. O výši výdělku židovské sběry si můžeme udělat obrázek ze srovnání s výnosem tzv. malé pošty v Celetné ulici. V roce 1794 ji převzala státní správa, ale její provoz nezrušila. Naopak se během francouzských válek zřejmě rozrostl. V lednu 1820 české gubernium protestuje u vrchního poštovního správce v Praze, že provoz pražské malé pošty narušuje práva soukromých poštovních přepravců v okolí Prahy, protože není již asi dvacet let dodržován územní rozsah jejich služeb. Z původně stanovených tří mil kolem Prahy rozšířila malá pošta okruh své působnosti na třicet mil a české gubernium upozorňovalo, že se z ní tak stala v podstatě zemská pošta a žádalo její zrušení. Přes to tato pošta vykazovala za rok 1819 pouze přebytek dvacet zlatých.³⁴

V prosinci roku 1819 byl ostatně stanoven pevný roční plat pro soukromé poštovní sběrný. Za své služby měly ročně obdržet třicet zlatých a deset procent z částky nad tři sta zlatých z vybraného porta.³⁵ Mimo to zůstával samozřejmě pro židovskou sběrnou zisk jednoho krejcaru z každé doručené zásilky adresá-tovi. Ostatní sběrný měly nadále zákaz doručovat zásilky, směly pouze přijímat. Zavedení pevného platu patrně souviselo se záměrem poštovní správy zavádět v Čechách poštovní schránky. Po jejich osvědčení ve Vídni se v Praze první objevila v roce 1817.³⁶ Protože se při jejím použití neplatil žádný poplatek navíc, hrozila poštovním sběrnám vážná konkurence. V Praze byla první schránka umístěna samozřejmě u poštovního úřadu, ale ještě v roce 1817 byla dána druhá schránka na Staré Město. Obě byly v dosahu židovských obchod-níků, kteří se zvykli docházet se svou poštou osobně na poštovní úřad. Nemuseli tak platit příplatek k portu a ani peněžní zásilky, které byly jistě značnou součástí jejich pošty, nesměli u sběrný podávat. Za těchto okolností vykazovala židovská sběrna především doručovací činnost. V tomto směru byla pro židovské obchodníky samozřejmě nepostradatelná, protože pro Židovské město nebyl stanoven úřední listonoš a jeho kompetence byla přenesena na sběrnou. Proto také po úmrtí jejího nájemce Josefa Hersche Broda v roce 1821 byl vyhlášen konkurs na nového nájemce. Přihlásilo se celkem čtrnáct zájemců. Na doporučení židovské obce byla sběrna pronajata přednímu jejímu občanovi, Nathanu Enochu z Hönigsbergu, vnukovi Izraela Höniga, prvního žida povýše-ného v rakouské říši do šlechtického stavu.³⁷ Rodina Hönigů z Hönigsbergu vlastnila v ghettu dům čp. 15 a otec Nathana, Enoch Hönig z Hönigsbergu zastával v židovské obci váženou funkci obvodního nakladatele pro česko-lipsko.³⁸ Majetek rodiny navíc byl pro obec i pro poštovní úřad zárukou, že u sběrný nemůže dojít k finančním nesrovnalostem a potížím. Poštovní provoz se ve dvacátých letech minulého století již značně zvýšil. Do Prahy docházelo denně 1500-2000 listovních zásilek. Zvýšila se i agenda židovské poštovní sběrný. V letech 1822-1831 vykazovala sběrna ročně průměrně 16 000 podaných a 60 000 doučených listovních zásilek.³⁹ Na růstu poštovního provozu měly v tomto desetiletí nepochybně podíl jeho reformy, navrhované a od roku 1829 i řízené Maxem Ottou z Ottenfeldu.⁴⁰ Především to bylo připuštění dopravy listovních zásilek dostavníky, což značně zrychlilo jejich přepravu. Protože to však naráželo na oddělenou státní správu jízdní a normální pošty, prosadil Ottenfeld v roce 1829 jejich sloučení. Důsledkem toho byla i změna dosavadní funkce vrchního poštovního správce na úřad a v Praze vznikla v roce 1830 vrchní poštovní správa.⁴¹ V roce jejího vzniku jí v Čechách podléhalo 34 dědičných pošt, 107 státních poštovních stanic a úřadů a 34 poštovních sběren. Praha byla rozdělena na tři hlavní doručovací okresy a ty opět na doručovací obvody jednotlivých listonošů, kterých poštovní úřad zaměstnával sedm: čtyři pro Staré a Nové Město a tři pro Malou Stranu a Hradčany. Samostatným okresem bylo samozřejmě Židovské město, kde nadále funkci listonoše zastávala

židovská poštovní sběrna. V květnu roku 1831 se začalo jednat o zlepšení organizace pražské poštovní dopravy. V podstatě šlo o vyřízení stížnosti českého gubernia z roku 1820 na malou poštu. Ve svém rozboru pro dvorní poštovní správu navrhla pražská poštovní správa rozšíření sítě poštovních sběrů v Praze na dvacet a počtu listonošů na 6 pro Malou Stranu, 6 pro Staré Město a 8 pro Nové Město. Mimo hlavní městský poštovní úřad na Malé Straně měly být zřízeny dva pobočné poštovní úřady a to na Starém Městě na Malém rynečku a na Novém Městě na začátku Koňského trhu za podmínky, že by se zrušila sběrna v Celetné ulici. Doporučovalo se rozdělit Prahu na tři hlavní okresy: 1) Malou Stranu se Smíchovem, 2) Staré Město, 3) Nové Město a Karlín. Tyto tři okresy by byly rozděleny na dvacet doručovacích obvodů. Spojení mezi hlavním a pobočnými poštovními úřady by bylo prováděno jednosměrnými kariolkami pětkrát denně. Také spojení s poštovními sběrnami by obstarávalo pětkrát denně šest posílů. Vrchní poštovní správa vypracovala i rozsah kompetence navrhovaných poštovních úřadů. U hlavního poštovního úřadu by byly přijímány listovní i peněžní zásilky a balíky do deseti liber váhy pro obyvatele Prahy a sousedních obcí. U pobočného úřadu by byly přijímány všechny listovní zásilky i balíky, případně předplatné tuzemských i zahraničních novin. U poštovních sběrů by se přijímaly listovní zásilky a balíky bez ceny do váhy 1 libry pro obyvatele Prahy. Provozní doba u navrhovaných úřadů měla být od 7 do 19 hodin. Návrh vrchní poštovní správy počítal pro zajišťování poštovní služby v Židovském městě nadále se židovskou poštovní sběrnou, které naopak potvrdil pravomoc v přijímání i doručování listovních zásilek.⁴² V důsledku příprav této změny organizace poštovní přepravy v Praze a zřízení městské pošty (jak se celá reorganizace nazývala) byla již v únoru 1831 vydána podrobná instrukce pro práci listonoše.⁴³ V říjnu 1831 byl proveden rozbor jejich půlročních příjmů a byl jim stanoven pevný plat za doručování pošty. Mezi doručovateli byl uveden i majitel židovské sběrně, což bylo dalším potvrzením výlučného práva této sběrně na doručování pošty v Židovském městě a tím i zastávání funkce listonoše. Svým příjmem za doručování v období 1.5.-31.10.1831 také vedl mezi státními listonoši částkou 104 zlatých a 14 krejcarů. Proto mu byl povolen roční plat 248 zlatých a 6 krejcarů pro rok 1832.⁴⁴ Při úvahách i návrzích na zlepšení organizace městské pošty se samozřejmě objevil návrh na přeměnu židovské sběrně na státní poštovní expedici, což byl mezistupeň mezi sběrnami a poštovním úřadem s pravomocí odesílat (expedovat) podanou poštu. Návrh měl své opodstatnění ve výlučnosti náplně činnosti židovské sběrně, která plnila náplň sběrně i expedice zároveň. Byl to v podstatě první pokus státní poštovní správy proniknout do Židovského města. Setkal se však s tvrdým odporem židovské obce ze zcela pochopitelných důvodů. V červnu 1832 zřídila vrchní poštovní správa na hlavním poštovním úřadě v Praze další službu pro pražské obyvatele - poste restante. Od 1. srpna bylo možno za poplatek 1 krejcaru z jedné listovní zásilky si ji nechat uložit pro

osobní vybrání ve zvláštní přihrádce na hlavním poštovním úřadě. Novinka se rychle ujala, již za měsíc srpen bylo vykázáno 117 zásilek poste restante.⁴⁵⁾ Představenstvo židovské obce proto odpovědělo na dotaz o možnostech státní poštovní expedice u nich, že nemá žádné vyhlídky. Ukázalo se totiž, že poplatek za doručení dopisu 1 krejcaru, na který měl právo majitel soukromé sběrný, je dobrovolný, zatím co při existenci státní poštovní expedice by museli adresáti tento poplatek platit při vyzvednutí zásilky povinně. Protože byl poplatek stejný jako za poste restante, vyplatilo se více v tom případě využívat této služby, a expedice by proto ztratila hlavní zdroj příjmů. Příjem za podané dopisy vykazovala totiž židovská sběrna ve srovnání s příjmem za doručení takřka mizivý. Za léta 1822-1831 to bylo ročně průměrně 16 000 ku 60 000. Majitel sběrný to vysvětloval skutečností, že na budově hlavního poštovního úřadu je poštovní schránka, kde může zájemce svou zásilku podat bezplatně, bohatí židovští podnikatelé museli své peněžní zásilky podávat a vybírat na hlavním poštovním úřadě, protože sběrna na to neměla oprávnění. Podávali proto při tom pochopitelně bezplatně přes schránku i svou běžnou korespondenci.⁴⁶⁾ Citovaná zpráva majitele židovské sběrný byla předložena 21. července 1832 vrchní poštovní správě a je pro historii židovské sběrný nesmírně důležitá z několika důvodů: 1) dokazuje, že v té době byla ještě v majetku rodiny z Hönigsberku, 2) statisticky rozebírá množství doručených i poslaných zásilek v Židovském městě. Můžeme tak konstatovat, že z celkového počtu 11716 kusů v roce 1822 vzrostly na 14404 kusů v roce 1831. Za těchto sledovaných deset let, které zahrnují celou dobu, kdy sběrna byla majetkem rodiny, prošlo sběrnou celkem 125697 zásilek. Sběrna při tom v roce 1832 zaměstnávala 2 listonoše a 2 pomocníky, 3) zpráva z roku 1832 je poslední dochovaná písemnost židovské sběrný u nás.

Praha v té době zahrnovala 3600 domů, tvořících 193 ulic, 31 uliček a 59 prostranstvích. Byla rozdělena na čtyři části (Staré Město, Nové Město, Malá Strana a Hradčana), samostatnou pátou tvořilo Židovské město se svými 7134 obyvateli. Podle soudobého tištěného průvodce po Praze existovaly v Židovském městě ulice: Stará poštovská ulice (čp. 202-210) a Nová poštovská ulice (čp. 164-168).⁴⁷⁾ Průvodce však neudává sídlo poštovní sběrný v čp. 168, kde byla ještě před rokem 1820.

Reorganizace pražské městské pošty musela být přerušena pro daleko zásadnější změny, spojené s přípravou a vyhlášením poštovního zákona v roce 1837. Zákon byl vyhlášen 5. listopadu 1837 s platností od 1. července 1838.⁴⁸⁾ Na jeho základě byly vydány nové normy pro poštovní provoz: 1) řád listovní pošty ze 6. listopadu 1838 s platností od 1. května 1839 a 2) řád jízdní pošty ze 6. července 1838 s platností od 1. listopadu 1838.⁴⁹⁾

Zákon i jeho prováděcí nařízení znamenaly pro české poštovníctví pevný řád a organizaci, která byla s malými úpravami v platnosti až do roku 1946.

Především zákon opět prohlásil poštu za státní regal. Z jeho prováděcích směrnic již jasně plynula snaha o vykupování a nepovolování dalších soukromých poštovních úřadů. Nedostatek státních financí však bránil plnému postátnění poštovního provozu až do začátku 20. století. Řád listovní pošty proto platil pro státní i soukromou poštu a stanovil jednotné podmínky provozu. Určoval například druh zásilek přijímaných k dopravě, jejich nutnou úpravu a způsob doručování. V souvislosti s přípravou zavedení nového řádu listovní pošty ožila i snaha vybudovat v Praze pevnou organizaci městské pošty. 30. dubna 1837 předložila vrchní poštovní správa v Praze vídeňské poštovní správě svůj zásadní návrh na její organizaci.⁵⁰ S poukazem na rozšíření průmyslu a obchodu v Praze navrhla její rozdělení na tři hlavní doručovací okresy: Nové Město s Karlínem a Vyšehradem, Staré Město s Židovským městem a Malou Stranu s Hradčanami a Smíchovem. V čele každého doručovacího okresu měl být vedlejší (filiální) poštovní úřad, podřízený hlavnímu pražskému úřadu. Pro okres Nového města se uvažovalo o jeho umístění přímo v budově hlavního poštovního úřadu (v té době se již správa přikláněla k jeho přesídlení na Nové Město), pro okres Starého Města na Malém rynku a konečně pro okres Malé Strany na Vlašském náměstí. Spojení mezi hlavním poštovním úřadem a vedlejšími úřady mělo být zajištěno pravidelnou jízdou lehkého poštovního vozíku, taženého jedním koněm (tzv. kariolka). Doručovací okresy se měly stále dělit na doručovací obvody, ve kterých se počítalo se zřízením poštovních sběren. Pro okres Nového Města se uvažovalo o zřízení sběren 1) ve středu Karlína, 2) v Truhlářské ulici, 3) v Jindřišské ulici, 4) ve Spálené ulici, 5) na Karlově náměstí (tehdy Dobyčtím trhu), 6) v Podskalí a konečně 7) na Vyšehradě. Ve druhém doručovacím okrese měly být zřízeny sběrný v 1) Široké ulici, 2) na Uhlém trhu, 3) Cikánské ulici a konečně 4) v Židovském městě. Pro třetí doručovací okres se počítalo jen se sběrnou na Hradčanech a na Smíchově. Sběrný ovšem směly zásilky jen přijímat, o jejich doručování se nadále starali listonoši, kterých bylo v roce 1838 v Praze osm. Oběžník českého gubernia však již v roce 1836 povolil sjednávat si soukromé osoby pro doručování pošty z poštovního úřadu. Pro činnost sběren v Praze byla dokonce 9. prosince 1840 vydána zvláštní instrukce.⁵¹ Z jejího znění vyplývá, že se počítalo se soukromými nájemci sběren, potvrzenými vrchní poštovní správou, ale bez pevného platu. Prakticky jediným výnosem sběrný zůstával poplatek jednoho krejcaru z každé podané zásilky. Právě tento poplatek navíc však odrazoval odesílatele zásilky od využití sběren a o tento druh podnikání byl proto malý zájem. Z pražských sběren si držela své výsadní postavení povolením přijímat i doručovat listovní zásilky židovská sběrna. Hlavním důvodem byla samozřejmě přetrvávající uzavřenost Židovského města, která způsobovala i přímý zájem vrchní poštovní správy na existenci židovské sběrný. Měla se sběrnou uzavřenou dlouhodobou dohodu a počítala s ní i při svém návrhu na organizaci pražské městské pošty, kde přímo uvedla, že židovská pošta má obdobná práva,

jako uvažované vedlejší poštovní úřady. Neohrozilo ji proto ani zřízení nové poštovní expedice na Starém Městě v roce 1838.⁵²

Malý zájem o provozování poštovních sběren zřejmě způsobil neúspěch plánu vrchní poštovní správy na zřízení městské poštovní sítě v Praze. Zřízení staroměstské expedice bylo prakticky do roku 1850 jediným jejím trvalým rozšířením, protože například v Karlíně a na Smíchově se podařilo jen otevřít sběrný 3. třídy, tzn. spojené s jiným podnikáním. Naopak, zahájení železničního spojení s Vídní v říjnu 1845 donutilo poštovní správu řešit urychleně přeložení hlavního poštovního úřadu z Malé Strany do blízkosti nádraží. Byl získán tzv. Urfusův dům Na Poříčí čp. 1035 a k 1. červnu 1849 tam hlavní poštovní úřad přesídlil s tím, že na Malé Straně byl zřízen vedlejší poštovní úřad. V té době se však již pronikavě měnil osud poštovních sběren i expedic. Protože se státní správa neustále setkávala s odporem proti soukromému nájmu a provozování poštovních sběren, povolovala provoz soukromých venkovských poštovních expedic. Toto podnikání přinášelo větší zisk o poplatky za přijímání větších zásilek a také jeho nájemce získával výhodnější finanční podmínky od státu. Nájemce ovšem za expedici zodpovídal, ale k jejímu provozu si většinou najímal placené síly. Protože se u poštovních expedic počítalo s větším provozem, musel jak nájemce, tak jeho pomocník podstoupit od r. 1834 u vrchní poštovní správy předepsanou zkoušku ze znalosti všech předpisů poštovního provozu.⁵³ Zkouška byla prakticky stejná se zkouškou, předepsanou pro praktikanty státních poštovních expedic i úřadů. Je proto zcela pochopitelné, že soukromí poštovní expedienti si v říjnu roku 1845 podali žádost o převzetí do státních služeb.⁵⁴ Znamenalo to jejich zajištění po finanční stránce a neměnilo to příliš jejich dosavadní podnikání, protože od vydání poštovního zákona byli stejně vázáni slibem státní správě o dodržování všech jejich předpisů. Vyřízení žádosti však bylo odloženo na pozdější dobu vzhledem k přípravě reorganizace správy celého poštovníctví i jejich ústředních orgánů ve Vídni. Došlo k ní v roce 1848-1849 převedením poštovních úřadů od ministerstva financí pod ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb, u kterého bylo zřízeno generální ředitelství pro komunikace.⁵⁵ Reorganizace se samozřejmě dotkla i zemských úřadů poštovní správy. V roce 1850 byla Vrchní poštovní správa v Praze změněna na Poštovní ředitelství s vyhraněnou zemskou kompetencí a zvýšeným počtem úřednického aparátu.⁵⁶ Teprve po ukončení všech těchto změn bylo přistoupeno k řešení kompetence nižších institucí poštovní správy, z nichž za nejnižší byla přijata poštovní expedice.⁵⁷ Poslední zákonné opatření mělo přímo existenční význam pro dosavadní poštovní sběrný, které tím zanikly a byly přeměněny na poštovní expedice s daleko více povinnostmi, než dosavadní sběrný. Jejich pracovníci se museli také podrobit předepsané zkoušce u poštovního ředitelství a prokázat dostatečnou znalost předpisů z poštovního provozu. V důsledku toho mnoho dosavadních soukromých sběren

nemohlo tuto podmínku splnit a zaniklo. V Praze byly v roce 1848 tři sběrný: ve Spálené ulici, v ulici Na Poříčí a v Židovském městě. V roce 1849 byly zřízeny sběrný v Karlíně a na Smíchově a konečně v lednu roku 1850 byly povoleny sběrný na Hradčanech, Dobyččím trhu (dnes Karlovo náměstí) a v Nových alejích (dnes Národní třída).⁵⁸ Současně se zřízením posledních tří sběrů zahájila tehdy ještě vrchní poštovní správa jednání s pražskou obcí o uvolnění místností ve staroměstské radnici pro zřízení vedlejšího (filiálního) poštovního úřadu. Jednání však narazilo na neochotu a nedošlo k dohodě. Zřízení tohoto poštovního úřadu by bývalo mělo zásadní význam pro existenci židovské sběrný, protože by svou polohou pro ni znamenalo prakticky zánik. I tak se však od roku 1851 můžeme o existenci židovské pošty v Praze pouze dohadovat. Nařízení o přeměně poštovních sběrů na poštovní expedice znamenalo pro pražské soukromé sběrný prakticky jejich postupné postátnění. V roce 1851 vrchní poštovní práva ve svém rozboru o pražské poštovní síti potvrzuje existenci pěti expedic na místech bývalých sběrů, o šesté - na Židovském městě - se však nezmiňuje.⁵⁹ Může to však být zaviněno přísným dodržováním obvodů pražských čtvrtí, protože Židovské město až do roku 1861 za jejich součást považováno nebylo. Uzavřenost gheta by na další její existenci ukazovala. Z písemných pramenů ji však potvrdit nemůžeme. Z literatury, která je nesporně psána na základě tehdy dochovaných písemných pramenů lze prokázat přeměnu židovské soukromé poštovní sběrný na poštovní expedici k 1. červnu 1851 a její postátnění.⁶⁰ Podobně jen ze skutečnosti, že vedlejší poštovní úřad na Starém Městě byl zřízen až v roce 1865 patrně první ředitel Poštovního muzea v Praze v roce 1919 usoudil, že existovala až do roku 1865.⁶¹ Proti tomuto tvrzení však hovoří soudobý pražský adresář, který poštu na Židovském městě neuvádí.⁶²

Na druhé straně dr. Rüdiger Wurth, současný badatel a zpracovatel poštovní historie, uvádí zánik židovské pošty až v roce 1894, kdy vznikl vedlejší poštovní úřad Praha - Josefov. Tento poštovní úřad však sídlil v jiné části Josefova, než původní sběrna a jeho kompetenční obvod nezahrnoval pouze oblast bývalého Židovského města.⁶³ Nedostatek písemných pramenů nedovoluje uzavřít s konečnou platností k určitému datu existenci židovské pošty v Praze. I tak však patřila a patří k dějinám Prahy a pro svou jedinečnost v nich byla dosud neprávem opomíjena.

Poznámky

- 1) B. Prokeš, Soupis pražských židů z roku 1729. Ročenka Společnosti pro dějiny židů v ČSR, 1932.
- 2) Státní ústřední archiv v Praze (dále SÚA), Patenty 1508-1848, č. 898.

- 3) SÚA, Patenty 1508-1848, č. 968.
- 4) Rozbor budování silnic v polovině 18. století shrnul F. Roubík, Rukopisné mapy silnic v Čechách do poloviny 18. století. Sborník archivních prací 11, s. 176.
- 5) SÚA, Stará manipulace, sign. P 22/8.
- 6) SÚA, Patenty 1508-1848, č. 1291-1293.
- 7) E. Effenberger, Aus alten Postakten. Vídeň 1918, s. 33.
- 8) SÚA, České oddělení dvorské komory (dále ČDKM) II., f.l. 145-146.
- 9) A. Špiritová, Vrchní poštovní správa v Čechách do roku 1850. Sborník Poštovního muzea 1988, s. 114-130.
- 10) Spisy k založení sběrný se patrně nedochovaly, opírám se proto o práci V. Záběhlický, Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v čsl. zemích. Praha /1924/, s. 221.
- 11) V roce 1744 Marie Terezie odsoudila chování pražských Židů za francouzské a pruské okupace jako nelояální a vypověděla je z Prahy. Teprve v roce 1748 byl zámožnějším povolen návrat.
- 12) SÚA, České gubernium - camerale (dále ČG Cam.) 1748-1755, sign. J 1.
- 13) J. Hájek, V. Kurger, Merkantilismus a vývoj poštovní organizace v Čechách. Sborník Poštovního muzea 1987, s. 66.
- 14) SÚA, Patenty 1508-1848, č. 1342.
- 15) F. Roubík, Od nosítek k trolejbusu. Praha 1956, s. 45.
- 16) SÚA, Vrchní poštovní správa (dále VPS), sign. 13/1769.
- 17) 18. února 1763 podal pražský poštovní mistr Jan Josef Eggerdes zprávu o škodách poštovní správy, způsobených válkou (E. Effenberger, Aus alten Postakten. Vídeň 1918, s. 35).
- 18) SÚA, VPS, sign. 32/1763.
- 19) SÚA, VPS, sign. 38/1774.
- 20) SÚA, VPS, sign. 16/1769, 24/1771.
- 21) SÚA, ČG Publ. 1786-1795, sign. 41/1, čj. 6392.
- 22) SÚA, Apelační a trestní vrchní soud (dále AVS), normalie sign. Po2 - 166.
- 23) F. Roubík, Od nosítek k trolejbusu. Praha 1956, s. 45.
- 24) J. Janáček, Malé dějiny Prahy. Praha 1983, s. 235.
- 25) E. Effenberger, citovaná práce, s. 35.
- 26) SÚA, VPS, sign. 77/1780.
- 27) J. Himmel, Malá pošta v Praze. Katalog výstavy Praga 78.
- 28) F. Roubík, citovaná práce, s. 49-50.
- 29) SÚA, VPS, sign. 534/1831.
- 30) SÚA, AVS, Normalie sign. Po 2/9.
- 31) SÚA, VPS, sign. 135/1891.
- 32) SÚA, ČG Publ. 1786-1795, sign. 42/271.
- 33) SÚA, VPS, sign. 77/1780.

- 34) SÚA, VPS, sign. 406/1820.
- 35) V. Záběhlický, citovaná práce, s. 222.
- 36) A. Špiritová, Přespolní pošta v Čechách v letech 1870-1918. Sborník Poštovního muzea 1983, s. 148.
- 37) F. Roubík, citovaná práce, s. 50.
- 38) J. Kuděla, Pražské ghetto v roce 1792. Pražský sborník historický 22, s. 121.
- 39) F. Roubík, citovaná práce, s. 46.
- 40) Österreichische Post - Biographie, díl. I. - Maxmilián Otto von Ottenfeld, Vídeň 1913.
- 41) A. Špiritová, citovaná práce, s. 114-115.
- 42) SÚA, VPS, sign. 537/1831.
- 43) SÚA, VPS, sign. 519 1/2/1831.
- 44) SÚA, VPS, sign. 585/1832.
- 45) SÚA, VPS, sign. 590, 594/1832.
- 46) SÚA, VPS, sign. 597/1832.
- 47) J. Zapa, Popsání král. hl. města Prahy pro cizince i domácí. Praha 1835.
- 48) Politische Gesetze und Verordnungen 1838 č. 47.
- 49) SÚA, AVS - Normalie, sign. Po2 - 241, 246, 248.
- 50) SÚA, VPS, sign. 726/1837.
- 51) SÚA, VPS, sign. 831/1840.
- 52) SÚA, Prezídium policejního ředitelství Praha (dále PP) 1835-1838, sign. B 93.
- 53) SÚA, VPS, sign. 679/1834.
- 54) SÚA, VPS, sign. 1,4/1846.
- 55) Říšský zákon z 22. prosince 1848 č. 49 a z 15. dubna 1849 č. 215.
- 56) SÚA, Ředitelství pošt a telegrafů (dále ŘPT), čj. 12 a 96 z r. 1850.
- 57) Říšský zákon z 31. května 1850 č. 215.
- 58) SÚA, VPS, sign. 11/1850.
- 59) SÚA, ŘPT, čj. 98/1851.
- 60) E. Effenberger, citovaná práce, s. 35; Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des Österreichischen Handelsministeriums, č. 56, roč. 1851.
- 61) V. Dragoun, Židovská pošta v Praze. Československá pošta, telegraf a telefon, č. 4, roč. 1919, s. 50-53.
- 62) J. Stiasny, Adressenbuch der k.k. Behörden und Aemter in Prag dann Handlungen, Fabriken und gewerbe des Königreichs Böhmen. Praha 1862.
- 63) A. Wurth, Prag- „Kleine“ - und „Ghetto“ - Post. Österreichische Postgeschichte, Band XV, Klungenbach 1991, s. 92. Tato práce se mi dostala do rukou až po napsání článku, nicméně souhlasí s mými údaji. Autor v ní bohužel necituje své prameny, jen na závěr stati o židovské poště uvádí seznam jejich zdrojů. Je zajímavé, že nestudoval v Praze, ale pouze ve vídeňských archivech. Odkazuje též na práci Franka Kohna (New

York): Brief - Jüdische Briefsammlung, ale bez bližšího určení. Z četných ukázek, kterými svou práci doprovodil je zřejmé, že jde o prameny, které nemohou být ve vídeňských archivech a zřejmě je převzal z práce F. Kohna nebo z jiného neuvedeného pramene. V obou případech je opodstatněné podezření, že jde o prameny v soukromých rukách. Je proto možné, že písemné prameny k židovské poště se zčásti dochovaly touto formou.

Alexandra Špiritová

PRAGER JÜDISCHE POSTAMTSAMMELSTELLE

Zusammenfassung

Das Gebiet der ehemaligen Judenstadt, später des Prager Stadtviertels Josefov, bildet einen untrennbaren Bestandteil der Stadt Prag. Das tägliche Leben der Bewohner dieses Stadtviertels wurde in vergangenen Jahrhunderten den strengen Gesetzen eines Ghettos unterworfen. Diese Gesetze verursachten auch seine Ausscheidung aus der vorbereiteten Organisation des Stadtpostverkehrs bis zur zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Schon im Jahre 1729 wird in der Judenstadt ein Post-Hausjude Hersch David Taussig erwähnt. Neben seinem Geschäftsunternehmen vermittelte er auch Zustellung und Absendung verschiedener Postsendungen mittels der Fuhrleute, Hausierer u.a.

Den Anfang der Prager Postdienste kann man zum Jahre 1526 festlegen, aber seine wirkliche Entfaltung trat erst nach dem Jahre 1722 ein, als der Prager Postmeister zum Postoberverwalter befördert wurde. Auch in der Judenstadt stieg der Postbedarf und im Jahre 1740 wurde hier auf Ansuchen der Judengemeinde eine selbständige Briefsammelstelle errichtet, die dem Elias Taussig vermietet wurde. Die Unterschiedenlichkeit des Ghettos und seine Gesetze verursachten, daß diese als eine der ersten in der Umgebung des Prager Postamtes gegründeten Sammelstellen einen eigenartigen und privilegierten Charakter hatte. Während andere Postsammelstellen nur Postsendungen sammeln und diese in das Postamt zustellen konnten, die jüdische Postsammelstelle wurde berechtigt, auch die aus dem Postamt eingegangenen Postsendungen gegen Zustellungsgebühr dem Empfänger zuzustellen. Dadurch wurden ihre höheren Einnahmen gesichert und deshalb geriet nach dem Ableben Elias Taussig seine Nachkommenschaft in Streit um Vermietung dieser Postsammelstelle. Der Streit wurde mittels eines Abtrittgeldes erledigt und die Familie Taussig blieb Pächter dieser Sammelstelle bis zum Jahre 1821; damals hat sie ihr Interesse für sie verloren. Die Judengemeinde empfahl als neuen Pächter Nathan Enoch von Hönigsberg, Mitglied der ersten jüdischen in der österreichischen Monarchie geadelten Familie. Diese Familie behielt die Verpachtung bis zum Jahre 1858, in dem diese Sammelstelle amtlich in eine Postexpedition verwandelt und verstaatlicht wurde, d.h. daß ihr Betrieb durch Staatsangestellte gesichert wurde. Nach Enthebung des Ghettos, seiner Umwandlung in ein selbständiges Prager Stadtviertel Josefov und nach Gründung des altstädtischen Postamtes im Jahre 1865 ging diese jüdische Postexpedition wahrscheinlich ein. Ihr indirekter Nachfolger wurde im Jahre 1894 das neu errichtete Nebenpostamt Prag-Josefov.

SOUPIS MATRIK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ V ČECHÁCH — II. ČÁST

Zlatoše Kukánová, Lenka Matušíková

Přehled dochovaných matrik židovských náboženských obcí z Čech a Moravy z let 1784 - 1949 je pokračováním seznamu uveřejněného v předchozím ročníku tohoto sborníku.¹ Do předkládaného soupisu matrik, uložených ve Státním ústředním archivu v Praze, jsou vedle dochovaných originálů a za originály prohlášených duplikátů zařazeny i matriky kontrolní, k nimž dosud nebyl vypracován rejstřík míst.

Záznamy v soupisu obsahují tyto údaje: název sídla matričního úřadu, příslušný okres (podle Statistického lexikonu obcí z roku 1974)², přehled dochovaných matrik a indexů (N = narozených, O = oddaných, Z = zemřelých). Na závěr je připojen abecední seznam všech lokalit, které jsou v matrikách uváděny jako místo narození, sňatku či úmrtí (okres je zaznamenán pouze v případech, že se nekryje s okresem sídla matričního úřadu).

* * *

LABUŤ (o. Tachov)

N	1791-1865
O	1796-1862
Z	1790-1863

Lesná, Mariánské Lázně (o. Cheb)

LAŠOVICE (kontrolní) (o. Písek)

N, O	1813-1894
------	-----------

LÁZNĚ BĚLOHRAD (o. Jičín)

N	1842-1850
O	1856
Z	1842-1850

Bělohrad, Hořice (o. Jičín)

POZNÁMKY:

- 1) Z. Kukánová, L. Matušíková, Soupis matrik židovských náboženských obcí v Čechách. *Paginae historiae* 1, 1993, s. 72 -151.

LÁZNĚ KYNŽVART (o. Cheb)

N	1783-1895
O	1840-1893
Z	1784-1895
N, O, Z	1840-1866

Bečov nad Teplou (o. Karlovy Vary), Drmoul, Františkovy Lázně, Horní Slavkov (o. Sokolov), Hroznětín (o. Karlovy Vary), Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Krásná Lípa, Krásno (o. Sokolov), Lázně Kynžvart, Loket (o. Sokolov), Mariánské Lázně, Mechová, Mnichov, Planá (o. Tachov), Plzeň (o. Plzeň-město), Praha (hl.m.), Sokolov (o. Sokolov), Stará Voda, Svinov (o. Karlovy Vary), Tři Sekery, Valy, Viktorovo Údolí (zanikla)

LEDEČ NAD SÁZAVOU (o. Havlíčkův Brod)

	N, O, Z 1874-1944
index	N 1874-1944

Bělá, Bohdaneč (o. Kutná Hora), Bojiště, Čáslav (o. Kutná Hora), Čřhošť, Dědice (o. Kutná Hora), Dlužiny, Dolní Kralovice (o. Benešov), Dolní Město, Dobrnice, Dobrovítov (o. Kutná Hora), Golčův Jeníkov, Habrek, Habry, Havlíčkův Brod, Heřmanův Městec (o. Chrudim), Horní Ledec, Horní Paseka, Horní Pohled, Hostkovice (o. Kutná Hora), Hroznětín, Humpolec (o. Pelhřimov), Jihlava (o. Jihlava), Kaliště (o. Pelhřimov), Kamenná Lhota, Kojkovice, Kolín (o. Kolín), Košetice (o. Pelhřimov), Kouty, Kožlů, Křenovice (o. Benešov), Křesiny (o. Pelhřimov), Kunemil, Kutná Hora (o. Kutná Hora), Květinov, Ledec nad Sázavou, Leština u Světlé, Nové Strašecí (o. Rakovník), Olešenka, Olešná, Ovesná Lhota, Pavlov, Pavlovice (o. Kutná Hora), Praha (hl.m.), Příseka, Písková Lhota (o. Nymburk), Řeplice (o. Kutná Hora), Služátky, Světlá nad Sázavou, Třebětín (o. Kutná Hora), Tunochody, Týnec nad Lipnicí (o. Kolín), Vilémovice, Vlkanov, Vojslavice (o. Pelhřimov), Vrbka, Zahradka, Závidkovice, Zruč nad Sázavou (o. Kutná Hora)

LEDEČ NAD SÁZAVOU (kontrolní) (o. Havlíčkův Brod)

N	1788-1842, 1845-1862
O	1801-1844, 1846-1860
Z	1786-1861

LENEŠICE (kontrolní) (o. Louny)

N	1788-1809
---	-----------

LESNÁ (o. Tachov)

N	1785-1835
---	-----------

O 1788-1844
Z 1788-1865 (1870)
N, O, Z 1828-1870
N, O, Z 1873-1891

Bažantov, Částkov (o. Cheb-zanikla), České Nové Domky (zanikla), Hošťka, Choďský Újezd, Choustník (o. Tábor), Lhotka, Mělnice (o. Domažlice), Mlýnec, Mutěnin (o. Domažlice), Nové Domky, Nová Knížecí Huť, Olešná, Pavlova Huť, Planá, Pořejov (zanikla), Tachov

LESTKOV (o. Tachov)

N, O, Z 1831-1839 (1857)

Čeliv, Kořen

LETINY (kontrolní) (o. Plzeň-jih)

N, O, Z 1809-1855

LETOV (o. Louny)

N, O, Z (1807) 1817-1839

O 1840-1895

Z 1840-1895

Bílenec, Bílence (o. Chomutov), Blšany, Buškovice, Kryry, Liběšovice, Libořice, Lubenec, Milčeves, Měcholupy, Most (o. Most), Nové Sedlo, Očihov, Podbořany, Siřem, Soběchleby, Stachov, Staňkovice, Strojetic, Tuchořice, Vidhostice, Vroutek, Žatec, Želeč

LIBÁŇ (o. Jičín)

N, O, Z 1868-1889, 1895-1933

index

N, Z 1896-1933

Batín, Bezno (o. Mladá Boleslav), Běchary, Brodce (o. Mladá Boleslav), Březinka (o. Mladá Boleslav), Březno (o. Mladá Boleslav), Bystřice, Čistá (o. Mladá Boleslav), Dětenice, Dobrovice (o. Mladá Boleslav), Dlouhá Lhota (o. Mladá Boleslav), Dobříč (o. Praha-západ), Dobšín (o. Mladá Boleslav), Dolní Bousov (o. Mladá Boleslav), Dolní Cetno (o. Mladá Boleslav), Dolní Krnsko (o. Mladá Boleslav), Dolní Rokytňany, Dolní Slivno (o. Mladá Boleslav), Domousnice (o. Mladá Boleslav), Doubravice (o. Mladá Boleslav), Horní Bousov (o. Mladá Boleslav), Horní Rokytňany, Hrdňovice, Hrušov (o. Mladá Boleslav), Cholenice, Chotětov (o. Mladá Boleslav), Chudř (o. Mladá Boleslav), Jeřice, Kadlín (o. Mělník), Katusice (o. Mladá Boleslav), Kbel (o. Mladá

Boleslav), Končiny, Kopidlno, Kovář (o. Mladá Boleslav), Křešice, Liblice (o. Mělník), Lány (o. Mladá Boleslav), Lítkovice (o. Mladá Boleslav), Lobeč (o. Mělník), Loučeň (o. Nymburk), Luštěnice (o. Mladá Boleslav), Lysá nad Labem (o. Nymburk), Markvartice, Mělnické Vtelnno (o. Mělník), Mladá (o. Mladá Boleslav), Mladá Boleslav (o. Mladá Boleslav), Mlýnec, Mšeno (o. Mělník), Nemyslovice (o. Mladá Boleslav), Niměřice (o. Mladá Boleslav), Nové Benátky (o. Mladá Boleslav), Obodř (o. Mladá Boleslav), Obrubce (o. Mladá Boleslav), Obruby (o. Mladá Boleslav), Osenice, Petkovy (o. Mladá Boleslav), Přepeře (o. Mladá Boleslav), Rakov, Rohatsko (o. Mladá Boleslav), Rokytovec (o. Mladá Boleslav), Řepín (o. Mělník), Sedlec (o. Mladá Boleslav), Seletice (o. Nymburk), Skalsko (o. Mladá Boleslav), Sobotka, Sovínky (o. Mladá Boleslav), Staňkova Lhota, Staré Hrady, Straky (o. Nymburk), Strašnov (o. Mladá Boleslav), Strenice (o. Mladá Boleslav), Struhy (o. Mladá Boleslav), Svijany (o. Liberec), Vanovice (o. Mladá Boleslav), Veselice (o. Mladá Boleslav), Vestec (o. Nymburk), Voděřady (o. Mladá Boleslav), Vrátno (o. Mladá Boleslav), Vrutice (o. Litoměřice), Všejanya (o. Mladá Boleslav), Zámostí, Zdětín (o. Mladá Boleslav), Zlív

LIBČICE NAD VLTAVOU (kontrolní) (o. Praha-západ)

N 1859-1862

LIBEREC (o. Liberec)

N, O, Z 1812-1837

N 1864-1949

O 1865-1949

Z 1865-1949

index N, O, Z 1864-1938

Brno (o. Brno-město), Cvikov (o. Česká Lípa), Čáslav (o. Kutná Hora), Česká Lípa (o. Česká Lípa), České Budějovice (o. České Budějovice), Dlouhý Most, Dobruška (o. Rychnov nad Kněžnou), Dolní Hanychov, Dolní Maxov (o. Jablonec nad Nisou), Dolní Pertoltice, Dolní Řasenice, Františkov, Frydlant, Golčův Jeníkov (o. Havlíčkův Brod), Habartice, Hejnice, Heřmanice, Hodkovice nad Mohelkou, Horní Hanychov, Horní Maxov (o. Jablonec nad Nisou), Horšovský Týn (o. Domažlice), Hradec Králové (o. Hradec Králové), Cheb (o. Cheb), Chrastava, Jablonec nad Nisou (o. Jablonec nad Nisou), Jablonné v Podještědí (o. Česká Lípa), Jablonecké Paseky (o. Jablonec nad Nisou), Janov nad Nisou (o. Jablonec nad Nisou), Janův Důl, Jihlava (o. Jihlava), Jindřichovice pod Smrkem, Jistebsko (o. Jablonec nad Nisou), Kadaň (o. Chomutov), Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Klatovy (o. Klatovy), Kokonín (o. Jablonec nad Nisou), Kolín (o. Kolín), Kosmonosy (o. Mladá Boleslav), Křižany, Lázně Libverda, Liberec, Lovosice (o. Litoměřice), Loučná, Lučany nad Nisou (o.

Jablonec nad Nisou), Ludvíkov pod Smrkem, Mariánské Lázně (o. Cheb), Markvartice (o. Česká Lípa), Mladá Boleslav (o. Mladá Boleslav), Nové Pavlovice, Nové Město pod Smrkem, Nový Harcov, Olomouc (o. Olomouc), Osečná, Ostašov, Pardubice (o. Pardubice), Plzeň (o. Plzeň-město), Polubný (o. Jablonec nad Nisou), Postřelná (o. Česká Lípa), Praha (hl.m.), Příchovice (o. Jablonec nad Nisou), Rakovnick (o. Rakovnick), Raspenava, Rochlice u Liberce, Rudolfov, Ruprechtice, Růžodol, Rynoltice, Sedmidomí, Semily (o. Semily), Smržovka (o. Jablonec nad Nisou), Staré Pavlovice, Starý Harcov, Strakonice (o. Strakonice), Stráž nad Nisou, Svárov, Tanvald (o. Jablonec nad Nisou), Teplice (o. Teplice), Tiefenbach (o. Jablonec nad Nisou - zanikla), Turnov (o. Semily), Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Ves, Vesce, Višňová, Vratislavice nad Nisou, Žibřidice

LIBĚŠICE (o. Louny)

N, O, Z (1795) 1815-1837 (1848)

N 1839-1923

O 1840-1912

Z 1840-1931

N, O, Z 1874-1930

index N 1840-1895

O 1840-1895

Z 1840-1931

Břežany, Deštnice, Dobříčany, Drahomyšl, Dubčany, Hradiště, Hřivice, Jimlín, Kluček, Kounov (o. Rakovnick), Kozlov (o. Karlovy Vary), Libočany, Líčkov, Lipenec, Lipno, Měcholupy, Mutějovice (o. Rakovnick), Nečemice, Pnětluky, Postoloprty, Přistoupim (o. Kolín), Rybňany, Sedčice, Staňkovice, Stekník, Strkovice, Trnovany, Třeskonice, Tuchořice, Vysočany (o. Chomutov), Zeměchy, Žatec

LÍBEZNICE (kontrolní) (o. Praha-východ)

N, O, Z 1842-1926

LIBICE NAD DOUBRAVKOU (kontrolní) (o. Havlíčkův Brod)

N 1797-1811, 1819-1839

N, O, Z 1840-1876

LIBLICE (kontrolní) (o. Mělník)

N, O, Z 1791-1878

LIBLÍN (kontrolní) (o. Rokycany)

N 1840-1872

O 1841-1871
Z 1840-1872

LIBOČANY (o. Louny)

N, O, Z 1800-1825, 1827-1858

Čeradice, Libočany, Měcholupy, Žatec

LIBOCHOVANY (kontrolní) (o. Litoměřice)

N, Z 1790-1873

LIBOCHOVICE (o. Litoměřice)

N 1788-1855

O 1790-1864

Z 1788-1863

N, O, Z 1869-1944

Bohušovice nad Ohří, Budyně nad Ohří, Černiv, Černochoch, Česká Kamenice (o. Děčín), Dlažkovice, Dobřice, Dubany, Evaň, Hostouň (o. Kladno), Hříškov (o. Louny), Chodov (Praha hl.m.-4), Chotěšov, Chrástřany, Klapý, Konojedy, Koštice (o. Louny), Křesín, Ledčice (o. Mělník), Liběšice, Libochovice, Litoměřice, Lkáň, Louny (o. Louny), Lovosice, Lukohořany, Mšené-lázně, Pátek (o. Louny), Peruc (o. Louny), Plzeň (o. Plzeň-město), Poděbrady (o. Nymburk), Poplze, Praha (hl.m.), Radovesnice, Roudnice nad Labem, Sedlec, Semčice (o. Mladá Boleslav), Slatina, Solany, Telce (o. Louny), Terezn, Třebenice, Třebívlice, Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Vojnice (o. Louny), Vojničky (o. Louny), Vrbice, Vrbičany, Žandov (o. Česká Lípa), Želevice (o. Louny)

LIBOCHOVICE (kontrolní) (o. Litoměřice)

N 1839-1860

O 1839-1860

Z 1840-1860

LIBOŘICE (o. Louny)

N 1815-1895

Z 1839-1895

index N (bez časového vymezení)

Kadaň (o. Chomutov), Liběšovice, Libořice, Milčeves, Siřem, Veletice, Železná

LIBOTENICE (kontrolní) (o. Litoměřice)

N 1854

LIBYŇ (o. Louny)

N, O, Z (1816) 1833-1840

N 1841-1930

O 1839-1931

Z 1840-1938

N, O, Z 1857-1937

Bílenec, Bochoř (o. Karlovy Vary), Čichořice (o. Karlovy Vary), Čistá (o. Rakovník), Drahonice, Horní Záhoří, Hořesedly (o. Rakovník), Hořetice, Chomutov (o. Chomutov), Chyše (o. Karlovy Vary), Jeřeň (o. Karlovy Vary), Jesenice (o. Rakovník), Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Knězeves (o. Rakovník), Kostrčany (o. Karlovy Vary), Krásný Dvůr, Ležky, Libkovic, Libořice, Lubenec, Luka (o. Karlovy Vary), Lužec, Mukoděly. Nahořečice (o. Karlovy Vary), Novosedly (o. Karlovy Vary), Nový Dvůr (o. Plzeň-sever), Petrohrad, Plzeň (o. Plzeň-město), Podbořany, Přiběnice, Pšov, Rakovník (o. Rakovník), Řepany, Skytaly, Tis u Blatna (o. Plzeň-sever), Valeč (o. Karlovy Vary), Vidhostice, Vlkovice (o. Cheb), Vrbice (o. Karlovy Vary), Vroutek, Zatec, Zlutice (o. Karlovy Vary)

LIDICE (o. Kladno)

N, O, Z (1819) 1829-1852

Brandýsek, Buštěhrad, Dřetovice, Hostouň, Hřebeč, Tachlovice (o. Beroun)

LIPNICE NAD SÁZAVOU (o. Havlíčkův Brod)

N 1777-1882

O 1814-1859

Z 1791-1879

index

N (bez časového vymezení, společný pro obce Havlíčkův Brod, Lipnice nad Sázavou)

Babice, Bezděkov (o. Pelhřimov), Bohostice (o. Příbram), Březina (o. Pelhřimov), Březinka, Budíkov (o. Pelhřimov), Bystrá (o. Pelhřimov), Dobrá Voda, Dolní Město, Dřevíkov (o. Chrudim), Dvorce, Hrubcova Lhota, Hurtova Lhota, Jedouchov, Kejžlice (o. Pelhřimov), Kojkovice, Koňkovice, Krásná Lhota, Květínov, Leština, Lipnice nad Sázavou, Loukov, Meziklasí, Michalovice, Mozolov, Okrouhlice, Poděbavy, Přibyslav, Radenín (o. Pelhřimov), Rejčkov, Řečice (o. Pelhřimov), Skála, Smilovice, Světlice (o. Pelhřimov),

Svitavka (o. Blansko), Veselice, Veselý Žďár, Věž, Vilémov (o. Pelhřimov), Vlašim (o. Benešov), Volichov, Záběhlice (o. Pelhřimov)

LIPOLTICE (kontrolní) (o. Pardubice)
N 1851-1868

LÍSKOVICE (kontrolní) (o. Jičín)
N 1837-1858
O 1849
Z 1846

LÍŠNICE (kontrolní) (o. Praha-západ)
N, O, Z 1830-1852

LITEŇ (o. Beroun)
N, O 1781-1838
N 1804-1839
O 1822-1836
Z 1806-1839
N, O, Z 1868-1930

index (bez časového vymezení, společný pro obce
Mořina, Velký Újezd, Hořelice, Suchomasty,
Lochovice, Liteň)

Běleč, Beroun, Běštín, Bezdědice, Borek, Buková u Příbramě (o. Příbram), Bykoš, Čelina (o. Příbram), Čenkov (o. Příbram), Černolice (o. Praha-východ), Čím (o. Příbram), Dobřichovice (o. Praha-západ), Dobříš (o. Příbram), Dolany (o. Praha-západ), Dolní Vlence, Halouny, Hatě, Hlásná Třebáň, Hostomice, Hudlice, Hýskov, Chodouň, Jáchymov (o. Karlovy Vary), Jarov, Jince (o. Příbram), Klinec (o. Praha-západ), Koněprusy, Králův Dvůr, Lažovice, Leč, Lety (o. Praha-západ), Libomyšl, Liteň, Lochovice, Lounín, Málkov, Měňany, Milín (o. Příbram), Mníšek pod Brdy (o. Příbram), Mořina, Mořinka, Mýto (o. Rokycany), Nesvačily, Neumětely, Otročiněves, Osov, Pičín (o. Příbram), Podbrdy, Postřižín (o. Praha-východ), Poučnick, Praha (hl. m.), Praskolesy, Radouš, Řevnice (o. Praha-západ), Řitka (o. Praha-západ), Skřípel, Skuhrov, Slivenec (o. Praha-západ), Smidary (o. Hradec Králové), Stašov, Suchomasty, Svináře, Tetín, Tmář, Točnky, Trnové (o. Praha-západ), Velké Popovice (o. Praha-východ), Velký Chlumec, Velký Újezd (o. Rakovník), Vinařice, Višňová (o. Příbram), Vonoklasy (o. Praha-západ), Všeradice, Výřina, Zadní Třebáň, Želkovice

LITOMĚŘICE (o. Litoměřice)

N	1868-1949
O	1868-1949
Z	1869-1949
N, O, Z	1868-1937
N, O, Z	1902-1912

index

Bohušovice nad Ohří, Býčkovice, České Budějovice (o. České Budějovice), České Kopisty, Dolánky, Encovany, Hlinná, Horní Beřkovice, Hostinné (o. Trutnov), Kamýk, Křešice, Kundratice, Liběšice, Libochovany, Libochovice, Lovosice, Malíč, Mlékojedy, Mnichovo Hradiště (o. Mladá Boleslav), Myštice, Píšťany, Podbořany (o. Louny), Pohořany, Pokratice, Polepy, Praha (hl.m.), Prosmyky, Roudnice nad Labem, Sedlec, Slaný (o. Kladno), Štětí, Těchobuzice, Teplice (o. Teplice), Terezín, Trnovany, Třeboutice, Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Velké Žernoseky, Vrbice, Vrutice, Zahořany, Žalhostice, Žatec (o. Louny), Žitenice

LITOMYŠL (o. Svitavy)

N	1874-1944
O	1872-1944
Z	1869-1944
N	1841-1945

index

Bílovec (o. Nový Jičín), Bohuňovice, Brno (o. Brno-město), Břehy (o. Pardubice), Budislav, Cerekvice nad Loučnou, Černá Hora (o. Blansko), Česká Třebová (o. Ústí nad Orlicí), České Heřmanice (o. Ústí nad Orlicí), Damníkovo (o. Ústí nad Orlicí), Desná, Dětrichov, Dolní Sloupnice (o. Ústí nad Orlicí), Dolní Újezd, Džbánov (o. Ústí nad Orlicí), Gajer, Horky, Horní Sloupnice (o. Ústí nad Orlicí), Horní Újezd, Hradec Králové (o. Hradec Králové), Hroubovice (o. Chrudim), Choceň (o. Ústí nad Orlicí), Chotěboř (o. Havlíčkův Brod), Chotovice, Jablonné nad Orlicí (o. Ústí nad Orlicí), Janov, Jarošov, Jehnědí (o. Ústí nad Orlicí), Kamenná Horka, Karle, Kolín (o. Kolín), Lanškroun (o. Ústí nad Orlicí), Lubná, Mikuleč, Mladočov, Náchod (o. Náchod), Opatov, Ostrov (o. Ústí nad Orlicí), Pardubice (o. Pardubice), Parník (o. Ústí nad Orlicí), Pohora, Polička, Praha (hl.m.), Rybníček (o. Chrudim), Rybník, Řetová (o. Ústí nad Orlicí), Sebranice, Seč (o. Chrudim), Semanín (o. Ústí nad Orlicí), Střítež, Suchá Lhota, Svátá Kateřina, Svitavy, Svatka (o. Žďár nad Sázavou), Šumperk (o. Šumperk), Třebovice (o. Ústí nad Orlicí), Újezdec, Ústí nad Orlicí (o. Ústí nad Orlicí), Vysoké Mýto (o. Ústí nad Orlicí), Zahrada (o. Žďár nad Sázavou), Zámorsk (o. Ústí nad Orlicí)

LOBKOVICE (kontrolní) (o. Mělník)

N, O, Z	1841-1895
---------	-----------

LOBZY (kontrolní) (o. Tachov)
N 1816-1840

LODĚNICE (kontrolní) (o. Beroun)
N, O, Z 1822-1851

LOCHKOV (o. Praha-západ)
N, O, Z 1813-1816, 1827-1840, 1869-1873
(společně s N, O, Z obce Všenory 1869-1873)

Dobřichovice, Dolní Břežany, Dolní Mokropsy, Horní Mokropsy, Choteč, Klínek, Kosoř, Lety, Lipany, Lipence, Malá Chuchle (o. Praha hl.m.- 5), Modřany (o. Praha hl.m.- 4), Praha (hl.m.), Radotín, Sliveneč, Třebotov, Velká Chuchle (o. Praha hl.m.- 5), Vonoklasy, Vrané nad Vltavou, Všenory, Záběhlce (o. Praha hl.m.- 4,10), Zbraslav, Zvole, Žižkov (o. Praha hl.m.- 3, 8, 10)

LOCHOVICE (o. Beroun)
N, O, Z 1839-1895
index N 1868-1895 (společný pro obce Mořina, Velký Újezd, Hořelice, Suchomasty, Liteň)

Beroun, Cerhovice, Hořice (o. Jičín), Hořovice, Chodouň, Kočvary, Komárov, Libomyšl, Netolice, Obora, Rpety, Stará Huť (o. Příbram), Stašov, Tlustice, Záběhlce (o. Příbram), Zahořany, Želkovice

LOCHOVICE (kontrolní) (o. Beroun)
N, O, Z 1790-1854

LOKET (o. Sokolov)
N, Z 1874-1895
O 1840-1890

Horní Chodov, Horní Slavkov, Hroznětín (o. Karlovy Vary), Chodov, Chranišov, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Loučky, Nová Role (o. Karlovy Vary), Nové Sedlo, Sedlec (o. Karlovy Vary)

LOMNICE NAD LUŽNICÍ (kontrolní) (o. Jindřichův Hradec)
N, O 1790-1866

LOMNIČKA (o. Cheb)
N, O, Z (1819) 1820-1839

Dolní Luby, Hazlov, Horní Luby, Hrzín, Kaceřov (o. Sokolov), Kraslice (o. Sokolov), Luby, Nový Kostel, Skalná, Starý Rybník, Vackovec

LOŠANY (kontrolní) (o. Kolín)

N 1805-1862

N, O, Z 1843-1863

LOUČIM (kontrolní) (o. Domažlice)

N, O, Z 1791-1836

LOUŇOVICE POD BLANÍKEM (kontrolní) (o. Benešov)

N, Z 1835-1838

LOUNY (o. Louny)

N 1869-1949

O 1869-1949

Z 1869-1949

N, O, Z 1912-1936

index

N 1868-1940

Bílíchov, Břvany, Cítoliby, Česká Lípa (o. Česká Lípa), Dobroměřice, Dolní Ročov, Domoušice, Donín, Františkovy Lázně (o. Cheb), Hořany, Hrádek, Hředle (o. Rakovník), Hříškov, Hřivice, Chlumčany, Chomutov (o. Chomutov), Lenešice, Líštany, Most (o. Most), Orasice, Panenský Týnec, Patokryje (o. Most), Peruc, Postoloprty, Praha (hl.m.), Raná, Ročov, Senkov, Slaný (o. Kladno), Slavětín, Spomyšl (o. Mělník), Teplice-Šanov (o. Teplice), Terezín (o. Litoměřice), Touchovice, Trnovany (o. Teplice), Třebívlice (o. Litoměřice), Třeboc (o. Rakovník), Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Veltěže, Vraňany (o. Mělník), Vrbno nad Lesy, Zeměchy

LOVOSICE (o. Litoměřice)

N 1815-1937

O 1797-1936

Z 1797-1939

N, O, Z 1859-1938

Bílenc (o. Louny), Bílina (o. Teplice), Bílý Újezd, Bohušovice nad Ohří, Brocno, Březno, Budyně nad Ohří, Cítoliby (o. Louny), Cítov (o. Mělník), Čelechovice (o. Kladno), Černochoch (o. Louny), Česká Lípa (o. Česká Lípa), Čížkovice, Dlačkovice, Habrovany (o. Ústí nad Labem), Hrušovka, Chomutov

(o. Chomutov), Chotiměř, Jablonec nad Nisou (o. Jablonec nad Nisou), Jenčice, Kamýk, Kojetín (o. Chomutov), Kozárovce (o. Mělník), Kůzová (o. Rakovník), Lenešice (o. Louny), Lhota, Liberec (o. Liberec), Libochovany, Litoměřice, Louny (o. Louny), Lukavec, Malé Březno (o. Ústí nad Labem), Malé Žernoseky, Malíč, Medvědice, Milešov, Mlékojedy, Mlýnce (o. Louny), Most (o. Most), Ostrov (o. Ústí nad Labem), Pálec (o. Kladno), Plzeň (o. Plzeň-město), Pnětluky, Podbořany (o. Louny), Podmokly (o. Děčín), Pokratice, Prackovice nad Labem, Prosmuky, Přelouč (o. Pardubice), Radouň, Roudnice nad Labem, Roztoky (o. Praha-západ), Sedlec, Sifejovice, Sitné (o. Mělník), Sobědruhy (o. Teplice), Solany, Stebno (o. Ústí nad Labem), Strupčice (o. Chomutov), Sulejovice, Sutom, Šlapanice (o. Kladno), Teplice (o. Teplice), Teplice-Šanov (o. Teplice), Terezín, Tisá (o. Ústí nad Labem), Třeбенice, Třebívlice, Úpohlavy, Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Velemín, Velké Žernoseky, Vlastislav, Zálezly, Žalhostice, Žatec (o. Louny), Želkovice (o. Louny), Žím (o. Teplice)

LSTIBOŘ (kontrolní) (o. Kolín)
N, O, Z 1840-1856

LUBENEC (o. Louny)
N 1813-1865
Z 1838-1865

Chyše (o. Karlovy Vary), Lubenec

LUBY (kontrolní) (o. Karlovy Vary)
N 1828-1868
O 1833-1863
Z 1829-1862

LUČICE (o. Havlíčkův Brod)
N 1840-1865
Z 1842-1846

Habry, Lučice, Olešnice

LUČICE (kontrolní) (o. Havlíčkův Brod)
O 1840

LUKA (o. Karlovy Vary)
N, O, Z 1780-1852
N 1839-1934

O 1840-1937
Z 1840-1938
N, O, Z 1862-1937

Andělská Hora, Bochov, Bražec, Budov, Čichalov, Činov, Dlouhá (zanikla), Dlouhá Lomnice, Dvory, Hartmanov, Holetice (o. Chomutov), Hřivínov, Chlum, Kalek (o. Chomutov), Karlov, Karlovy Vary, Kolová, Libkovic (o. Louny), Libyně, Lochotín (o. Plzeň-město), Lučiny, Luka, Metikalov (dř. o. Kadaň, zanikla), Plzeň (o. Plzeň-město), Podbořany (o. Louny), Praha (hl.m.), Radošov, Stružná, Svatohor, Tašovice, Teleč, Týniště, Údrč, Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Valeč, Velichov, Velký Hlavákov, Verušice, Verušičky, Veselov, Vroutek (o. Louny), Žatec (o. Louny), Žlutice

LUKAVEC (o. Pelhřimov)

N 1781-1839
Z 1786-1839
N, O, Z 1869-1895

Babice, Bezděkov, Bořeňovice (o. Benešov), Bratřice, Čáslavsko, Děsná (o. Jindřichův Hradec), Dolní Kralovice (o. Benešov), Dolní Lhota (o. Benešov), Hájek (o. Tábor), Horní Lhota (o. Benešov), Kopaniny, Křešín, Lovčice (o. Klatovy), Lukavec, Malá Černá, Mezilesí, Neveklov (o. Benešov), Otročice (o. Benešov), Petrovsko, Pravonín (o. Benešov), Praha (hl.m.), Přehořov (o. Tábor), Radonín (o. Žďár nad Sázavou), Řísnice (o. Benešov), Salačova Lhota, Skočidolovice, Stavětín (o. Benešov), Smilovy Hory (o. Tábor), Starý Smrdov, Štědrovice, Velká Černá, Velká Ves, Velké Heřmanovice (o. Benešov), Votice (o. Benešov), Vraždovy Lhotice (o. Benešov), Vyklantice, Zálesí (o. Benešov), Zbraslavice (o. Kutná Hora), Zhoř, Želiv

LUKAVEC (kontrolní) (o. Pelhřimov)

N, O, Z 1839-1864
N 1862-1864

LUŠTĚNICE (kontrolní) (o. Mladá Boleslav)

N, O, Z (1799) 1802-1892

LUTOVÁ (kontrolní) (o. Jindřichův Hradec)

N, O, Z 1852-1858

LUŽANY (kontrolní) (o. Jičín)

N, Z 1844-1851

LUŽE (o. Chrudim)

	N	1788-1926 (1935), 1942-1946
	O	1788-1925, 1940-1944
	Z	1786-1945
indexy	N	1788-1926
	O	1788-1925
	Z	1795-1926

Bezděkov (o. Pardubice), Bělá (o. Svitavy), Běstvina (o. Havlíčkův Brod), Bohuňovice (o. Svitavy), Bor u Chroustovic, Borohrádek (o. Rychnov nad Kněžnou), Borovnice (o. Žďár nad Sázavou), Brandýs nad Orlicí (o. Ústí nad Orlicí), Brdo, Budislav (o. Svitavy), Bystré (o. Svitavy), Cerekvice nad Loučnou (o. Svitavy), Česká Rybná, Česká Třebová (o. Ústí nad Orlicí), Damníkovo (o. Ústí nad Orlicí), Daňkovic (o. Žďár nad Sázavou), Desná (o. Svitavy), Dědová, Dobrkov, Dolní Újezd (o. Svitavy), Domanice, Domoradice (o. Ústí nad Orlicí), Doudleby nad Orlicí (o. Rychnov nad Kněžnou), Dřenic, Džbánov (o. Ústí nad Orlicí), Golčův Jenkov (o. Havlíčkův Brod), Hartmanice (o. Svitavy), Herálec (o. Žďár nad Sázavou), Heřmanice (o. Havlíčkův Brod), Heřmanův Městec, Hlinsko, Hluboká (o. Ústí nad Orlicí), Holetín, Holice (o. Pardubice), Hořínoves (o. Hradec Králové), Hostinné (o. Trutnov), Hradec Králové (o. Hradec Králové), Hrachoviště (o. Pardubice), Hroubovice, Hrušová (o. Ústí nad Orlicí), Humpolec (o. Pelhřimov), Chlum, Chocně (o. Ústí nad Orlicí), Chotěboř (o. Havlíčkův Brod), Chotovice, Chrast, Chroustovice, Janovičky (o. Ústí nad Orlicí), Jaroslav (o. Pardubice), Jarošov (o. Svitavy), Javorníček (o. Ústí nad Orlicí), Javorník (o. Svitavy), Jedlová v Orlických horách (o. Rychnov nad Kněžnou), Jehnědí (o. Ústí nad Orlicí), Kaliště (o. Ústí nad Orlicí), Kameničky, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Kolín (o. Kolín), Krátká (o. Žďár nad Sázavou), Krouna, Leština, Lhota u Chroustovic, Libecina (o. Ústí nad Orlicí), Litomyšl (o. Svitavy), Lozice, Lubná (o. Svitavy), Luže, Malšovice (o. Hradec Králové), Městec, Mikolovice (o. Pardubice), Milovy (o. Žďár nad Sázavou), Mravín, Náchod (o. Náchod), Nové Hradý, Nožín (o. Ústí nad Orlicí), Olešná (o. Ústí nad Orlicí), Opočno (o. Rychnov nad Kněžnou), Ostrov (o. Ústí nad Orlicí), Otradov, Pardubice (o. Pardubice), Paseky, Perálec, Perná (o. Ústí nad Orlicí), Pěšice, Podhořany u Nových Hradů, Pohofí (o. Svitavy), Pokřikov, Polička (o. Svitavy), Poříčí u Litomyšle (o. Svitavy), Praha (hl.m.), Proseč, Přestavky, Příluka (o. Svitavy), Pustina (o. Ústí nad Orlicí), Radhošť (o. Pardubice), Radnín, Raná, Rokytnice v Orlických horách (o. Rychnov nad Kněžnou), Rosice, Rychnov, Řepníky, Řestoky, Seč, Sedlec (o. Ústí nad Orlicí), Semanín (o. Ústí nad Orlicí), Sezemice (o. Pardubice), Skuteč, Stradouň, Sudlíčkova Lhota (o. Ústí nad Orlicí), Suchá Lhota (o. Svitavy), Svatá Kateřina (o. Svitavy), Svojanov (o. Svitavy), Svratka (o. Žďár nad Sázavou), Trhová Kamenice, Trusnov (o.

Pardubice), Třemošnice, Týništko (o. Pardubice), Uhersko (o. Pardubice), Újezdec, Včelákov, Velké Meziříčí (o. Žďár nad Sázavou), Vojtěchov (o. Žďár nad Sázavou), Vysoké Mýto (o. Ústí nad Orlicí), Záboří, Zájezdec, Zalažany, Zámorsk, Zderaz, Žacléř (o. Trutnov), Žumberk, Žďárec

LUŽE (kontrolní) (o. Chrudim)

N	1840-1848
Z	1840-1873

LUŽEC NAD VLTAVOU (kontrolní) (o. Mělník)

N, O, Z 1796-1856

MALÁ ŠITBOŘ (o. Cheb)

N	1798-1895
O	1798-1885
Z	1799-1895

index N, O, Z 1799-1888

Bděněves (o. Plzeň-sever), Dolní Žandov, Františkovy Lázně, Hazlov, Horní Žandov, Cheb, Jesenice, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Kozolupy (o. Plzeň-sever), Malá Šitboř, Mariánské Lázně, Stružná, Velká Šitboř

MALÍKOVICE (kontrolní) (o. Kladno)

N, O, Z 1847-1875

MALEŠOV (o. Kutná Hora)

N, O, Z 1848-1895 (1918)

index N 1839-1895

Bahno, Bělušice (o. Kolín), Bohouňovice (o. Kolín), Bořetice (o. Kolín), Brandýs, Brandýs nad Labem (o. Praha-východ), Březí, Březová, Církvice, Čáslav, Čejkovice, Čejtice, Červené Janovice, Červený Hrádek (o. Kolín), Dědek (o. Pardubice), Dobřeň, Dolní Bučice, Golčův Jeníkov (o. Havlíčkův Brod), Hájek, Hatě (o. Kolín), Hlízov, Hraběšín, Chlístovice, Chlum, Chotouchov (o. Kolín), Chotusice, Chroustkov, Chrudim (o. Chrudim), Jakub, Kaňk, Kateřina, Kbel (o. Kolín), Klucké Chvalovice, Kluky, Kolaje (o. Nymburk), Kolín (o. Kolín), Kořenice (o. Kolín), Košice, Kralice, Krchleby, Krupá, Křechoř (o. Kolín), Křesetice, Křinec (o. Nymburk), Kutná Hora, Ledeč nad Sázavou (o. Havlíčkův Brod), Libodřice (o. Kolín), Lomeček, Malešov, Malín, Mikuláš, Miletín, Miskovice, Nebovidy (o. Kolín), Nepo-měřice, Nová Lhota, Nové Dvory, Olšany, Onomyšl, Opatovice (o. Kolín), Pardubice (o. Pardubice), Pašinka (o. Kolín), Pečky (o. Nymburk), Petrovice, Pohled (o. Havlíčkův

Brod), Polánka, Poličany, Pucheř, Ratboř (o. Kolín), Rohozec, Roztěž, Sedlov (o. Kolín), Semtěš, Solopysky, Souňov, Starkoč, Suchdol, Šebestěnice, Štrampouch, Třebešice, Třebětín, Třebonín, Tuchtovice, Týnec nad Labem (o. Kolín), Uhlířské Janovice, Újezdec, Úmonín, Vernýřov, Vidice, Vlkaneč, Vrbka (o. Havlíčkův Brod), Zařičany, Zásmuky (o. Kolín), Zbraslavice, Zboží (o. Havlíčkův Brod), Zbýšov, Zdeslavice, Žehušice

MALOTICE (kontrolní) (o. Kolín)

N, O, Z (1788) 1827-1875

MANĚTÍN (kontrolní) (o. Plzeň-sever)

N, O, Z 1814-1870

MARIÁNSKÉ LÁZNĚ (o. Cheb)

N, O, Z (1845, 1849) 1850-1869

N 1870-1949

O 1871-1949

Z 1870-1949

Dolní Kramolín (o. Tachov), Dobřany (o. Plzeň-jih), Františkovy Lázně, Horní Slavkov (o. Sokolov), Cheb, Chomutov (o. Chomutov), Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Klimentov, Lázně Kynžvart, Mariánské Lázně, Ovesné Kladruby, Pačín (o. Tachov), Plzeň (o. Plzeň-město), Praha (hl.m.), Prameny, Rájov, Soběslav (o. Tábor), Šance (od r. 1947 Valy), Teplá (o. Karlovy Vary), Teplice-Šanov (o. Teplice), Úšovice, Velká Hleďsebe, Zádub

MARKVAREC (o. Pelhřimov)

N 1823-1848, 1855

Markvarec

MAŠŤOV (o. Chomutov)

N 1839-1926

O 1840-1922

Z 1839-1938

Brody (o. Louny), Černovice, Doubrava (o. Karlovy Vary), Doupov (o. Karlovy Vary), Horní Litvínov (o. Most), Chmelištná (o. Louny), Chomutov, Kadaň, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Kaštice (o. Louny), Klášterec nad Ohří, Kolečov (o. Karlovy Vary), Krásný Dvůr (o. Louny), Liběšovice (o. Louny), Lubenec (o. Louny), Mašťov, Most (o. Most), Mukoděly (o. Louny), Novosedly (o. Karlovy Vary), Podbořany (o. Louny), Praha (hl.m.), Prachometry (o.

Karlovy Vary), Pšov (o. Karlovy Vary), Radonice, Stebno (o. Louny), Vilémov, Vintřfův, Žatec (o. Louny), Železná (o. Louny), Žlutice (o. Karlovy Vary)

MCELY (kontrolní) (o. Nymburk)
N, O, Z 1785-1848

MECLOV (o. Domažlice)
N, O, Z (1807) 1812-1861
N 1842-1895
O 1844-1895
Z 1845-1896
O, Z 1844-1895 (1901)

Blížejov, Bor u Tachova (o. Tachov), Bukovec, Domažlice, Horšovský Týn, Chodová Planá (o. Tachov), Klatovy (o. Klatovy), Kozolupy (o. Plzeň-sever), Meclov, Mířkov, Nové Hrady (o. České Budějovice), Plzeň (o. Plzeň-město), Semněvice, Srby, Staňkov, Stod (o. Plzeň-jih), Tachov (o. Tachov), Třebnice, Valdorf, Věvrov,

MĚCHOLUPY (o. Louny)
N 1788-1894, 1902-1930
O 1788-1912
Z 1788-1895, 1901-1930

Blšany, Bratronice (o. Kladno), Deštnice, Dražov (o. Karlovy Vary), Holedeč, Hostouň (o. Kladno), Kadaň (o. Chomutov), Libočany, Libořice, Líčkov, Malá Černoc, Měcholupy, Milčeves, Milošice, Nová Hospoda, Praha (hl.m.), Pšov, Radčeves, Strkovice, Široké Třebčice (o. Chomutov), Velká Černoc, Vysoká Libyně (o. Plzeň-sever), Žatec, Želeč, Železná

MĚLNÍK (o. Mělník)
N 1811-1846
O 1831-1840, 1896-1919
Z 1826-1872
N, O, Z 1874-1945
index N, O, Z -1895, 1896-

Blata, Bosyně, Bukol, Byšice, Cítov, Čečelice, Černoušek (o. Litoměřice), Daminěves, Dědibaby, Dolení Přivory, Dolní Beřkovice, Dřínov, Dubá (o. Česká Lípa), Dušníky, Hostín, Hoření Přivory, Chloumek, Chlumín, Janova Ves, Jeníčkov, Jenišovice, Kamenné Žehrovice (o. Kladno), Kanina, Kly, Kokořín,

Koryčany, Kostomlaty pod Řípem (o. Litoměřice), Kozárovice, Kozomín, Kropáčova Vrutice (o. Mladá Boleslav), Krp (o. Mladá Boleslav), Křivenice, Ledčice, Libiš, Liblice, Lužec nad Vltavou, Mělník, Mělnické Vtelnlo, Měšice (o. Praha-východ), Minice, Mlazice, Mlčechvosty, Mšeno, Nebužely, Nová Ves, Nové Košátky (o. Mladá Boleslav), Obříství, Okrouhlík, Opřetice (o. Benešov), Podolí (o. Mladá Boleslav), Podhořany, Postřizín (o. Praha-východ), Předměstí, Přívory, Pšovka, Račice (o. Litoměřice), Roudnice nad Labem (o. Litoměřice), Řepín, Skuhrov, Spomyšl, Semilkovice, Tuhaň, Úžice, Vehlovice, Velký Borek, Veltrusy, Vidím, Vliněves, Vlčkov, Vojkovice, Vraňany, Všetaty, Vysoká Libeň, Záduší, Zátor, Zlosyň

MĚLNÍK (kontrolní) (o. Mělník)

N	1840-1866
O	1840-1849
Z	1840-1865

MERKLÍN (o. Plzeň-jih)

	N, O, Z	1796-1865 (1867)
	N, O	1840-1894 (1895)
index	N	1840-1895 (společný pro obce Přeštice, Merklín, Příchovice)

Buková, Čelákovy, Červené Poříčí (o. Klatovy), Dnešice, Chotěšov, Kanice (o. Domažlice), Klatovy (o. Klatovy), Koloveč (o. Domažlice), Kozolupy (o. Plzeň-sever), Lhota, Lukavec (o. Pelhřimov), Malinec, Merklín, Plzeň (o. Plzeň-město), Příchovice, Pučlice (o. Domažlice), Roupov, Soběkury, Stříbro (o. Tachov), Štěpánovice (o. Klatovy), Vodňany (o. Strakonice), Vojtěšín (o. Plzeň-sever), Vřeskovice (o. Klatovy), Zemětice

MERKLÍN (kontrolní) (o. Plzeň-jih)

	N, O, Z	1796-1840
	N	1840-1866
	O	1840-1865
	Z	1840-1867

MĚSTEC KRÁLOVÉ (o. Nymburk)

N, O, Z 1896-1944

Běrunice, Břístev, Bříství, Činěves, Dlouhopolsko, Dymokury, Chlumeck nad Cidlinou (o. Hradec Králové), Chotěšice, Kněžice, Městec Králové, Sloveč, Velenice, Vrbice, Záhornice, Žehuň

MEŠNO (kontrolní) (o. Rokycany)
N 1864

MIKULOVICE (kontrolní) (o. Pardubice)
N, O, Z (1740, 1799) 1843-1868

MILAVČE (kontrolní) (o. Domažlice)
N, O, Z 1801-1875

MILEVSKO (o. Písek)
N 1784-1868
Z 1784-1863
N, O, Z 1869-1944

Bechyně (o. Tábor), Božetice, Červená, České Budějovice (o. České Budějovice), Druhlice (o. Příbram), Držkrajov, Hodušín (o. Tábor), Holešice (o. Jindřichův Hradec), Horní Záhoří, Hrazánky, Hrejkovice, Chobot (o. Tábor), Chyšky, Jamný, Jickovice, Jindřichův Hradec (o. Jindřichův Hradec), Jistebnice (o. Tábor), Klisinec, Kojetín (o. Příbram), Kostelec nad Vltavou, Kotýřina, Kovářov, Křižanov, Kučeň, Květov, Lašovice, Líšnice, Mašov (o. Příbram), Milevsko, Něžovice, Níkovice, Olší (o. Tábor), Osek, Pechova Lhota, Petrovice (o. Příbram), Písek, Podmaršovice (o. Benešov), Podolí, Podolsko, Pořešín (o. Český Krumlov), Předbořice, Přilepov, Rataje (o. Tábor), Ratiboř, Rohozov, Sedlčany (o. Příbram), Senožaty (o. Tábor), Sepekov, Sobědraž, Tchořovice (o. Strakonice), Velká, Vilasova Lhota (o. Příbram), Vlksice, Voltýřov (o. Příbram), Vůsí, Záhoří, Zhoř

MILIČÍN (kontrolní) (o. Benešov)
N, O 1826-1857

MILÍKOV (o. Cheb)
N 1775-1894
O 1750-1871
Z 1806-1892

Kamenice (o. Sokolov), Lázně Kynžvart, Milíkov, Pozorka, Sokolov (o. Sokolov)

MILÍN (o. Příbram)
N 1839-1863
O 1839-1863
Z 1839-1863

N, O, Z 1864-1895

index (bez časového vymezení, společný pro obce
Kamenná, Milín, Zduchovice)

Bělčice, Bohostice, Brod, Březnice, Bytíz, Dobříš, Drsník, Dubenec, Dubno, Háje, Horní Hbity, Horosedly (o. Písek), Hostovice, Chraštice, Chraštičky, Jerusalemský, Konětopy, Lašovice (o. Písek), Lazsko, Lešetice, Milín, Mirovice (o. Písek), Pečice, Pečičky, Poříčí nad Sázavou (o. Benešov), Příbram, Radčice, Rtišovice, Slivice, Smolotely, Stěžov, Terešov (o. Rokycany), Trhové Dušníky, Votice (o. Benešov), Vrančice, Zbenice, Zlučín, Životice

MILÍŘE (o. Tachov)

N 1864-1885

Lučina, Milře

MILOŠICE (o. Louny)

N 1822-1829

Milošice

MIROŠOV (kontrolní) (o. Rokycany)

N, O, Z 1841-1867

MIROTICE (kontrolní) (o. Písek)

N 1823-1852

Z 1840-1860

MIROVICE (o. Písek)

N, O, Z 1869-1944

indexy N 1859-1934

O 1902-1912

Z 1902-1913

Bělčice (o. Strakonice), Blatná (o. Strakonice), Boješice, Boudy, Březnice (o. Příbram), Buková u Příbramě (o. Příbram), Bukovany (o. Příbram), Buzice (o. Strakonice), Cerhonice, Čekanice (o. Strakonice), Čimelice, Dobrošov, Dobříš (o. Příbram), Dolní Ostrovec, Drahenice (o. Příbram), Horažďovice (o. Klatovy), Horosedly, Chraštice (o. Příbram), Jistebnice (o. Tábor), Kozárovice (o. Příbram), Králova Lhota, Krsice, Lety, Lochovice (o. Beroun), Milčice (o. Strakonice), Milešov (o. Příbram), Milín (o. Příbram), Mirotice, Mirovice, Myslín, Nerestce, Nevězice, Nové Hrady (o. Chrudim), Nový Knín

(o. Přeboram), Orlík nad Vltavou, Oslov, Ostrovec, Pardubice (o. Pardubice), Písek, Plíškovice, Plzeň (o. Plzeň-město), Postřižín (o. Praha-východ), Probulov, Rakovice, Sedlice (o. Přeboram), Slavkovice, Smetanova Lhota, Smolotely (o. Přeboram), Staré Sedlo, Stránčice (o. Praha-východ), Strážovice, Suchomasty (o. Beroun), Škvořetice (o. Strakonice), Tábor (o. Tábor), Těchařovice (o. Přeboram), Těchnice, Touškov, Uzenice (o. Strakonice), Varvažov, Voltýřov (o. Přeboram), Záhoří, Zalužany (o. Přeboram), Zbenice (o. Přeboram), Zbonín, Životice (o. Přeboram)

MIROVICE (kontrolní) (o. Písek)
N, O, Z 1825-1862

MLADÁ BOLESLAV (o. Mladá Boleslav)
N 1788-1839
O 1788-1870
Z 1788-1839
N, O, Z 1868-1949
index N 1858-1937

Bakov nad Jizerou, Bechov, Bělá (o. Semily), Bělá pod Bezdězem, Benátky nad Jizerou, Bezdčín, Bezno, Bítouchov, Bošice (o. Kolín), Brandýs nad Labem (o. Praha-východ), Brodce, Březno, Bystrice (o. Jičín), Česká Lída (o. Česká Lída), České Budějovice (o. České Budějovice), Český Dub (o. Liberec), Čistá, Debr, Dětenice (o. Jičín), Dlouhá Lhota, Dlouhopolsko (o. Nymburk), Dobrá Voda, Dobrovice, Dobrovíz, Doksy (o. Česká Lída), Dolní Bousov, Dolní Cetno, Dolní Krnsko, Dolní Rokytnice (o. Semily), Dolní Slivno, Domousnice, Doubravany (o. Nymburk), Doubravice, Dražice, Družec (o. Kladno), Frýdlant (o. Liberec), Habr, Havlíčkův Brod (o. Havlíčkův Brod), Hlinoviště, Horka, Horní Slivno, Horní Stakory, Hostín (o. Mělník), Houska (o. Česká Lída), Hradec Králové (o. Hradec Králové), Chomutov (o. Chomutov), Chrást, Chudř, Jabkenice, Jáchymov (o. Karlovy Vary), Jestřebice (o. Mělník), Jičín (o. Jičín), Jíkev (o. Nymburk), Jizbice (o. Nymburk), Josefův Důl, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Katusice, Kbel, Kochánky, Kolín (o. Kolín), Konětopy (o. Mělník), Kosmonosy, Kosořice, Kostelec nad Labem (o. Mělník), Kounice (o. Nymburk), Kovanec, Kovanice (o. Nymburk), Kován, Krnsko, Křimice (o. Plzeň-sever), Křinec (o. Nymburk), Kuřívody (o. Česká Lída), Kutná Hora (o. Kutná Hora), Lhota (o. Mělník), Libáň (o. Jičín), Liberec (o. Liberec), Libichov, Liblice (o. Mělník), Lično (o. Jičín), Lipník, Litoměřice (o. Litoměřice), Lobeč (o. Mělník), Loučeň (o. Nymburk), Lučany nad Nisou (o. Jablonec nad Nisou), Lukavec (o. Litoměřice), Luštěnice, Lysá nad Labem (o. Nymburk), Markvartice (o. Česká Lída), Martinovice, Mečeříž, Mělnické Vtelnio (o. Mělník), Mělník (o. Mělník), Mladá, Mladá Boleslav, Mnichovo Hradiště, Na

Ptáku, Násedlnice, Nebužely (o. Mělník), Nedomice (o. Mělník), Němčice, Nemyslovice, Niměřice, Nová Paka (o. Jičín), Nové Benátky, Nové Košátky, Nymburk (o. Nymburk), Obrubce, Obruby, Opolany (o. Nymburk), Osek (o. Jičín), Oskoříněk (o. Nymburk), Pardubice (o. Pardubice), Pětikožly, Písková Lhota, Poděbrady (o. Nymburk), Podlázky, Podlužany (o. Nymburk), Podolí, Polubný (o. Jablonec nad Nisou), Předměřice nad Jizerou, Přelouč (o. Pardubice), Přepeře, Příbram (o. Příbram), Pyšely (o. Praha-východ), Radim (o. Jičín), Rokytňany (o. Jičín), Rožatov, Rožďalovice (o. Nymburk), Řepín (o. Mělník), Řepov, Řevnice (o. Praha-západ), Seletice (o. Nymburk), Semily (o. Semily), Skalsko, Skramouš, Sovenice, Stará Lysá (o. Nymburk), Staré Benátky, Staré Hradý (o. Jičín), Staré Košátky, Strenice, Struhy, Sudovo Hlavno, Sukorady, Sušno, Svárov (o. Liberec), Svijany (o. Liberec), Škvorec (o. Praha-východ), Šluknov (o. Děčín), Tanvald (o. Jablonec nad Nisou), Trenčín, Trutnov (o. Trutnov), Turnov (o. Semily), Tuřice, Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Úštěk (o. Litoměřice), Vanovice, Velké Všelisy, Veselá, Veselice, Vinec, Vlkava, Vojetín (o. Česká Lípa), Vrátno, Všejaný, Všetaty (o. Mělník), Vtelno (o. Most), Zákupy (o. Česká Lípa), Zámostí, Zboží (o. Jičín), Železnice (o. Jičín), Želízky (o. Mělník), Židněves

MLADÁ VOŽICE (o. Tábor)

	N	1802-1944
	O	1869-1944
	Z	1868-1944
	N, O, Z	1818-1846, 1849 (O do r. 1821)
index	N	1869-1937

Babčice, Běleč, Bendovo Záhoří, Benešov (o. Benešov), Blanice, Blanička, Bořkovic (o. Benešov), Bostov, Bradáčov, Buková, Bzová, Červené Záhoří, České Budějovice (o. České Budějovice), Daměnice (o. Benešov), Dědice, Dolní Hrachovice, Domamyšl, Dub, Elbančice, Hartvíkov, Hlasivo, Hlinice, Horky, Horní Hrachovice, Horní Střítež, Horní Světlá, Hoštice, Hrnčfře, Chocov, Chmoutova Lhota, Chotoviny, Chýnov, Janov, Jedlany, Jindřichův Hradec (o. Jindřichův Hradec), Kouty (o. Benešov), Krchova Lomná, Křenovice (o. Benešov), Křtěnovice, Laby (o. Benešov), Lažany, Leština, Lhotka (o. Pelhřimov), Lhýšov, Libouň (o. Benešov), Liderovice, Malešín, Malý Ježov (o. Pelhřimov), Maršovice (o. Benešov), Mašovice, Mezilesí (o. Pelhřimov), Mezimostí, Miličín (o. Benešov), Mitrovce (o. Benešov), Mladá Vožice, Moravec, Mostek, Mutice, Nahořany, Nemyšl, Noskov, Nová Ves u Mladé Vožice, Nové Dvory, Oblajovice, Obrátice, Oldřichov, Pacov (o. Pelhřimov), Pavlov, Petrovice (o. Benešov), Pohnánek, Pohnání, Popovice, Pravětice, Pravonín (o. Benešov), Proseč u Pošné (o. Pelhřimov), Prudice, Radostovice, Radvanov, Rašovice, Ratibořice, Ratibořské Hory, Ratměřice (o. Benešov),

Rodná, Řemíčov, Slapsko, Smilovy Hory, Soutice (o. Benešov), Stará Vožice, Stojslavice, Střezimíř (o. Benešov), Sudoměřice u Tábora, Svinky, Šebřov, Tábor, Temešvár, Těchobuz (o. Pelhřimov), Těmice (o. Pelhřimov), Úlehlá, Úraz, Ústějov, Včelička (o. Pelhřimov), Velký Ježov (o. Pelhřimov), Vřlice, Vitanovice, Vodice, Vosná, Votice (o. Benešov), Vrcholovice, Vyšetice, Zadař Střítež, Zahorany (o. Benešov), Záhoří u Miličína, Zátříčí u Mladé Vožice, Zhoř u Mladé Vožice, Žibkov (o. Benešov)

MLEČICE (kontrolní) (o. Rokycany)
N, O, Z 1839-1868

MLÉKOSRBY (kontrolní) (o. Hradec Králové)
N 1837-1866
Z 1837-1866
index N, O, Z 1840-1866

MNICHOVO HRADIŠTĚ (o. Mladá Boleslav)
N 1776-1838
O 1788-1814, 1821-1839
Z 1787-1839
N, O, Z 1869-1939
index N, Z 1896-1941

Bakov nad Jizerou, Bělá pod Bezdězem, Bítouchov, Boreč, Boseň, Březina, Březovice, Buřínsko, Český Dub (o. Liberec), Dařenice, Dneboh, Dobříš (o. Příbram), Doksy (o. Česká Lípa), Dolní Krupá, Dolní Rokytá, Doubrava, Dubá (o. Česká Lípa), Heřmanův Městec (o. Chrudim), Hlinoviště, Horní Rokytá, Hroubovice (o. Chrudim), Chocnějovice, Jablonec nad Nisou (o. Jablonec nad Nisou), Klášter Hradiště nad Jizerou, Kluky, Kolín (o. Kolín), Koprník, Kováře, Kuřívody (o. Česká Lípa), Liberec (o. Liberec), Líny, Loukovec, Malobratřice, Mimoň (o. Česká Lípa), Mnichovo Hradiště, Mohelnice nad Jizerou, Mužský, Násedlnice, Nová Ves, Obruby, Ouč, Podhora, Podolí, Přepeře, Rostkov, Roudnice nad Labem (o. Litoměřice), Skalsko, Skokovy, Solec, Sovenice, Sudoměř, Šumburk nad Desnou (o. Jablonec nad Nisou), Terezín (o. Litoměřice), Veselá, Veselice, Vrátno, Záduší (o. Mělník), Žehrov

MNICHOVO HRADIŠTĚ (kontrolní) (o. Mladá Boleslav)
N, O, Z (1776) 1787-1839
N 1839-1850
O 1788-1852
Z 1840-1854

MNÍŠEK POD BRDY (o. Přeboram)

N, O, Z 1869-1912, 1924

index

N, O, Z 1869-1944

Benešov (o. Benešov), Brunšov (o. Praha-západ), Březnice, Černošice (o. Praha-západ), Čisovice (o. Praha-západ), Davle (o. Praha-západ), Dobřichovice (o. Praha-západ), Dolní Mokropsy (o. Praha-západ), Horní Mokropsy (o. Praha-západ), Hradištko, Hvozdnice (o. Praha-západ), Chýnice (o. Praha-západ), Klínek (o. Praha-západ), Kytín, Lety (o. Praha-západ), Lipany (o. Praha-západ), Lšnice (o. Praha-západ), Masečín (o. Praha-západ), Mníšek pod Brdy, Nová Ves, Nový Knín, Obory, Petrov (o. Praha-západ), Přeboram, Roblín (o. Praha-západ), Rymáně, Řevnice (o. Praha-západ), Řitka (o. Praha-západ), Sedlčany, Senešnice, Slapy (o. Praha-západ), Sloup (o. Praha-západ), Svidná (o. Plzeň-jih), Štěchovice (o. Praha-západ), Třebotov (o. Praha-západ), Velká Hraštice, Vodňany (o. Strakonice), Vonoklasy (o. Praha-západ), Všeroky (o. Praha-západ), Zahofany (o. Praha-západ)

MOČIDLEC (o. Karlovy Vary)

N, O, Z (1816) 1825-1861 (1868, O do r. 1828)

Močidlec, Novosedly

MODLETÍN (kontrolní) (o. Havlíčkův Brod)

N 1840-1890

Z 1839-1863

MODŘANY (kontrolní) (o. Praha hl. m.- 4)

N 1853

MOŘINA (o. Beroun)

N 1788-1858, 1868-1895

O 1867-1890

Z 1786-1839, 1868-1895

index

N 1868-1895 (společný pro obce Mořina, Velký Újezd, Hořelice, Suchomasty, Lochovice, Liteň)

Běleč, Beroun, Běštín, Bubovice, Budňany (neuvádí se), Bykoš, Čím (o. Přeboram), Dobříč (o. Praha-západ), Dolní Ptice (zanikla), Dolní Stupno (zanikla), Drahelčice, Hlásná Třebáň, Holešovice (Praha hl.m.-1, 7), Horní Mokropsy (o. Praha-západ), Hořelice, Hýskov, Chrustenice, Chyňava, Jinočany (o. Praha-západ), Karlštejn, Koněprusy, Kozolupy, Krupná (zanikla), Kuchař, Lhotka u

Berouna, Libečov, Loděnice, Lužany (o. Plzeň-jih), Lužce, Málkov, Mezouň, Mořina, Mořinka, Nenačovice, Nový Knín (o. Příbram), Pardubice (o. Pardubice), Poučnick (zanikla), Praha (hl.m.), Řevnice (o. Praha-západ), Smíchov (Praha hl.m.-5), Srbsko, Suchomasty, Svätý Jan pod Skalou, Tachlovice, Tmaň, Trhové Dušniky (o. Příbram), Trněný Újezd, Troja (Praha hl.m.-7, 8), Úhonice (o. Kladno), Vinařice, Vonoklasy (o. Praha-západ), Vráž, Všeradice, Vysoký Újezd, Zdice, Železná, Želkovice, Žilina (o. Kladno)

MORĚNA (kontrolní) (o. Beroun)

N	1788-1844
O	1790-1843
Z	1788-1843

MOST (o. Most)

N, O, Z	1831-1888 (Z 1892-1895)
N	1845-1938, 1946-1949
O	1847-1949
Z	1845-1947

Bečov, Bělušice, Bílina (o. Teplice), Blažim (o. Louny), Brno (o. Brno-město), Bylany, Čtrnáct Dvorců, Dobřčice, Dolní Jiřetín, Dolní Litvínov (zanikla), Doubí (o. Karlovy Vary), Duchcov (o. Teplice), Ervěnice, Františkovy Lázně (o. Cheb), Golčův Jeníkov (o. Havlíčkův Brod), Havraň, Holešice, Horní Jiřetín, Horní Litvínov, Hořany, Hořenice (o. Chomutov), Hřensko (o. Děčín), Chanov, Chomutov (o. Chomutov), Chudeřín, Chýše (o. Karlovy Vary), Jirkov (o. Chomutov), Jesenice (o. Rakovník), Kadaň (o. Chomutov), Kamenná Voda, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Komořany, Konobrz, Kopisty, Koporeč, Korozluky, Krásný Dvůr (o. Louny), Liběšovice, Libočany (o. Louny), Líčkov (o. Louny), Lindava (o. Česká Lípa), Lísnice, Litoměřice (o. Litoměřice), Lom, Louka u Litvínova, Louny (o. Louny), Lovosice (o. Litoměřice), Lubenec (o. Louny), Malé Březno, Mariánské Lázně (o. Cheb), Mašťov (o. Chomutov), Měcholupy (o. Louny), Mělník-Pšovka (o. Mělník), Měrunice (o. Teplice), Mladá Boleslav (o. Mladá Boleslav), Moravěves, Most, Mukoděly (o. Louny), Nemilkov, Nové Těchanovice (o. Opava), Obrnice, Osek (o. Teplice), Pařidla (zanikla), Patokryje, Planá (o. Plzeň-sever), Plzeň (o. Plzeň-město), Podbořany (o. Louny), Podmokly (o. Děčín), Postoloprty (o. Louny), Praha (hl.m.), Raná (o. Louny), Roudnice nad Labem (o. Litoměřice), Sedlec, Skršín, Slatinice (zanikla), Snědovice (o. Litoměřice), Sobědruhy (o. Teplice), Souš (sloučena s obcí Most), Stránce, Strážov (o. Klatovy), Strřimice (zanikla), Sutom (o. Litoměřice), Tábor (o. Tábor), Teplice (o. Teplice), Třebušice, Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Vejprty (o. Chomutov), Velebudice, Volevčice, Vrřany, Vtelno, Záluží, Žatec (o. Louny), Židovice

MŠEC (kontrolní) (o. Rakovník)
N 1841-1863

MUKAŘOV (kontrolní) (o. Praha-východ)
N, O, Z 1840-1884

MUTĚJOVICE (kontrolní) (o. Rakovník)
N 1858-1867
O 1840
Z 1840

MUTĚNÍN (o. Domažlice)
N, O, Z 1793-1840
N 1803-1936
O 1840-1881, 1888-1935
Z 1803-1815, 1839-1936
N, O, Z 1867-1937

Bedřichov (neuvádí se), Bělá pod Radbuzou, Blížejev, Bystřice, Děčín (o. Děčín), Domažlice, Frančina Huť (zanikla), Hasatice (neuvádí se), Hostouň, Jindřichovice (o. Klatovy), Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Lázně Kynžvart (o. Cheb), Lštěnín, Melnice, Mířkov, Mířkovice, Mnichov, Mostek, Mutěnín, Ostrov, Plzeň (o. Plzeň-město), Poběžovice, Potvorov (o. Plzeň-sever), Praha (hl.m.), Příbram (o. Příbram), Rybník, Stará Huť (zanikla), Svatá Anna, Švihov (o. Klatovy), Tachov (o. Tachov), Tasnovice, Závist

MYSLKOVICE (o. Tábor)
N, O, Z 1869-1930
index N, O, Z 1869-1930 (společný pro obce
Myslkovice, Tučapy, Budislav)

Branná (o. Jindřichův Hradec), Cep (o. Jindřichův Hradec), Český Krumlov (o. Český Krumlov), Deštná (o. Jindřichův Hradec), Doubí, Dražice, Hlavatce, Hojovice (o. Pelhřimov), Hroby, Janov, Košice, Mažice, Mezimostí, Myslkovice, Netolice (o. Prachovice), Planá nad Lužnicí, Roudná, Sedlečko u Soběslavě, Skalice, Soběslav, Strkov, Třeboň (o. Jindřichův Hradec), Veselí nad Lužnicí, Vlčeves, Zálší, Zhoř u Tábora, Zlatá Koruna (o. Český Krumlov), Želeč

MÝTO (kontrolní) (o. Rokycany)
N, Z 1821-1861

NAHOŘEČICE (o. Karlovy Vary)

N, O, Z 1813-1861

Kostrčany, Libkovice (o. Louny), Libyně (o. Louny), Luka, Nahořečice

NAČERADEC (o. Benešov)

	N	1840-1895
index	N	1874-1895 (společný pro obce Vlašim a Načera- dec)

Božkovice, Buková, Daměnice, Chotěmice (o. Tábor), Křížov, Laby, Libouň, Louňovice pod Blaníkem, Načeradec, Olešná, Pravětice, Pravonín, Slavětín, Smilovy Hory (o. Tábor), Tisek, Vračkovice, Zálesí, Zvěstov

NAČERADEC (kontrolní) (o. Benešov)

	N, Z	1792-1839
	N	1827-1847
	N, O, Z	1840-1867

NADĚJKOV (o. Písek)

	N	1838-1878
	N, O, Z	1874-1894

Borotín (o. Tábor), Brtec, Hranice (o. Příbram), Chlístov, Chválov (o. Příbram), Chyšky, Jistebnice (o. Tábor), Kaliště, Kvašňov, Květuš, Nadějkov, Ouběnice (o. Příbram), Petrovice (o. Příbram), Ratiboř, Rovina (o. Příbram), Růžená, Starcova Lhota, Šichova Vesec, Toskánka (o. Kladno)

NAHOŠICE (o. Domažlice)

	N	(1828-1837) 1840-1871
	O	1840-1867
index	N, O, Z	1840-1930 (společný pro obce Nahošice, Puc- lice, Osvračín, Staňkov)

Blížejov, Dnešice (o. Plzeň-jih), Domažlice, Františkov, Horšovský Týn, Chotiměř, Lštěn, Meclov, Nahošice, Osvračín, Radonice

NÁCHOD (o. Náchod)

	N	1788-1949
	O	1788-1855, 1866-1949
	Z	1839-1949

Adršpach, Babí, Barchůvek (o. Hradec Králové), Batňovice (o. Trutnov), Běloves, Bernartice (o. Trutnov), Běstviny (o. Rychnov nad Kněžnou), Bohdašín, Bohuslavice, Brno (o. Brno-město), Broumov, Brusnice (o. Trutnov), Břeclav (o. Břeclav), Bystré, Červený Kostelec, Česká Skalice, Česká Třebová (o. Ústí nad Orlicí), Dobruška (o. Rychnov nad Kněžnou), Dolní Adršpach, Dolní Teplice, Dolní Verněřovice (o. Trutnov), Golčův Jeníkov (o. Havlíčkův Brod), Hlavňov, Hodkovice (o. Trutnov), Horní Adršpach, Horní Radechová, Horní Teplice, Hoříčky, Hradec Králové (o. Hradec Králové), Hronov, Humpolec (o. Pelhřimov), Chlístov, Chlumeck nad Cidlinou (o. Hradec Králové), Choťánky (o. Nymburk), Chrudim (o. Chrudim), Chvalkovice, Jaroměř, Jihlava (o. Jihlava), Josefov, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Kolín (o. Kolín), Koněprusy (o. Beroun), Kosmonosy (o. Mladá Boleslav), Křivšoudov (o. Benešov), Lhota za Červeným Kostelcem, Libeč (o. Trutnov), Litoboř, Litomyšl (o. Svitavy), Malá Čermná, Malá Skalice, Machovská Lhota, Malé Poříčí, Malé Svatoňovice (o. Trutnov), Mariánské Lázně (o. Cheb), Meziměstí, Mladá Boleslav (o. Mladá Boleslav), Náchod, Nové Město nad Metují, Ohnišov (o. Rychnov nad Kněžnou), Olešnice, Olivětín, Opočno (o. Rychnov nad Kněžnou), Ouběnice (o. Příbram), Pardubice (o. Pardubice), Police nad Metují, Polička (o. Svitavy), Praha (hl.m.), Přerov (o. Přerov), Rumburk (o. Děčín), Rychnov nad Kněžnou (o. Rychnov nad Kněžnou), Sedlčany (o. Příbram), Sezemice (o. Pardubice), Skalka, Slatina nad Úpou, Slavětín nad Metují, Smidary (o. Hradec Králové), Solnice (o. Rychnov nad Kněžnou), Staré Město nad Metují, Starkoč, Stárkov, Studnice, Tábor (o. Tábor), Teplice nad Metují, Trutnov (o. Trutnov), Úpice (o. Trutnov), Ústí nad Orlicí (o. Ústí nad Orlicí), Velká Bukovina, Velká Jesenice, Velká Ves, Velké Poříčí, Velké Svatoňovice (o. Trutnov), Velký Třebešov, Vlašim (o. Benešov), Vrchlabí (o. Trutnov), Vysoká Srbská, Vysoké Mýto (o. Ústí nad Orlicí), Zbečnick, Žamberk (o. Ústí nad Orlicí), Žernov

NÁCHOD (kontrolní) (o. Náchod)

O 1840-1860

NEBOVIDY (kontrolní) (o. Kolín)

N, O, Z 1788-1865

NEBUŽELY (kontrolní) (o. Mělník)

N, O, Z (1788) 1831-1867

NEČEMICE (o. Louny)

N, O, Z 1834-1895

Nečemice

NEČTINY (o. Plzeň-sever)

N, O, Z 1880-1887, 1911-1936 (1938)

Březín, Kralovice, Krašov (neuvádí se), Manětín, Nečtiny, Plzeň (o. Plzeň-město), Potvorov

NEHVIZDY (kontrolní) (o. Praha-východ)

N, O, Z 1840-1878

NECHVALICE (kontrolní) (o. Příbram)

N, O, Z 1840-1872

NEJDEK (o. Karlovy Vary)

N, Z (1834) 1853-1873

Nejdek

NELAHOZEVES (kontrolní) (o. Mělník)

N, Z 1841-1854

NEPOMUK (o. Plzeň-jih)

N, O, Z (1839) 1849-1933

Bezděkovec, Čížkov, Čmeliny, Dvorec, Kasejovice, Klášter, Kozlovice, Kramolín, Maňovice, Měčín (o. Klatovy), Měcholupy, Mileč, Mohelnice, Myslív (o. Klatovy), Neurazy, Nová Ves u Nepomuka, Obecnice (o. Příbram), Opařany (o. Tábor), Plzeň (o. Plzeň-město), Podhůří, Prádlo, Praha (hl.m.), Příbram (o. Příbram), Radochovy, Sedliště, Skašov, Soběsuky, Srby, Tojice, Vojovice, Vrčeň, Záhoří, Záchlumí (o. Tachov), Zalužany (o. Příbram), Želvice, Žinkovy

NEUMĚTELY (kontrolní) (o. Beroun)

Z 1813-1839

N, O, Z 1840-1892

NEUSTUPOV (o. Benešov)

N 1790-1895

O 1847-1895

Z 1839-1896

N, O, Z 1790-1835

Barčov, Bořetice, Bořkovice, Božkovice, Broumovice, Čečkov, Čeňovice, Červený Újezd, Dolní Borek, Hlohov, Horní Střítež (o. Tábor), Hostišov, Hrzín, Chlístov, Jankov, Jankovská Lhota, Jiřetice, Jiřín, Kobylí, Křtěnovice (o. Tábor), Květuš (o. Písek), Leština (o. Tábor), Louňovice pod Blanškem, Malešín (o. Tábor), Malovice, Martinice, Miličín, Miřetice, Mladá Vožice (o. Tábor), Mutice (o. Tábor), Neustupov, Nosákov, Nové Dvory, Odlochovice, Oldřichov (o. Tábor), Otradovice, Ouběnice, Petrovice, Podlesí, Podolí (o. Tábor), Popovice, Postupice, Prčice, Ratměřice, Římovice, Sedlčany (o. Příbram), Sedlečko, Skrýšov (o. Tábor), Slapsko (o. Tábor), Slavín, Sudoměřice u Tábora (o. Tábor), Světlá, Šlapánov, Tábor (o. Tábor), Tomice, Vestec, Vítanovice (o. Tábor), Vlašim, Vojslavice, Votice, Vrcholovice (o. Tábor), Vyšetice (o. Tábor), Záhoří u Miličína, Zahrádka (o. Tábor), Zálesí, Zvěstov

NEUSTUPOV (kontrolní) (o. Benešov)

N	1792-1864
O	1833-1864
Z	1770-1864

NEVEKLOV (o. Benešov)

N, O, Z (1803)	1812-1840
N	1839-1944
O	1870-1904, 1922-1944
Z	1869-1944

index

N	1803-1839
---	-----------

Bělice, Blažim, Borovka, Božkovice, Břežany, Bukovany, Bystřice, Divišov, Dlouhá Lhota, Drachkov, Dublovice, Hodětice, Hořetice, Hůrka, Chleby, Chvojínek, Jablonná, Jílové u Prahy (o. Praha-západ), Kamenný Přívoz (o. Praha-západ), Kostelec nad Černými Lesy (o. Kolín), Krchleby, Krňany, Křečovice, Křivsoudov, Lešany, Lešov (o. Pelhřimov), Lhota, Maršovice, Mladá Boleslav (o. Mladá Boleslav), Mlékovice, Nahoruby, Nesvačily, Netvořice, Neveklov, Nová Ves, Nový Knín (o. Příbram), Oušovice, Ouštice, Petrovice, Podělusy, Podmaršovice, Poříčí nad Sázavou, Praha (hl.m.), Příbyšice, Pyšely (o. Praha-východ), Radějovice, Radošovice, Radslavice, Řehovice, Sedlčany (o. Příbram), Skoupý (o. Příbram), Starý Knín (o. Příbram), Strážovice, Šebáňovice, Teletín, Tisem, Tloskov, Tomice, Třebsín, Týnec nad Sázavou, Vlkonice, Vodňany (o. Strakonice), Vysoký Újezd, Zahrádka, Zaječí, Zderadice, Zhorný, Živohošť

NEVEKLOV (kontrolní) (o. Benešov)
N, O, Z 1839-1867

NEZNAŠOV (o. České Budějovice)
N, O, Z 1788-1839
N 1840-1861
N, O, Z 1853-1904

index N 1863-1904 (společný pro obce Koloděje nad
Lužnicí a Neznašov)

Albrechtice nad Vltavou, Bořovany, Branovice, Březí u Týna nad Vltavou, Březnice (o. Tábor), Bzí, České Budějovice, Český Krumlov (o. Český Krumlov), Dolní Bukovsko, Drahotěšice, Dříteň, Hodňov (o. Český Krumlov), Hůrka (o. Český Krumlov), Chřešřovice (o. Písek), Kardašova Řečice (o. Jindřichův Hradec), Koloděje nad Lužnicí, Kouty (o. Písek), Křtěnov, Lomnice nad Lužnicí (o. Jindřichův Hradec), Modrá Hůrka, Nákří, Neznašov, Oslov (o. Písek), Pořežany, Protivín (o. Písek), Purkarec, Sedlec, Temelín, Týn nad Vltavou, Újezd (o. Písek), Vodňany (o. Strakonice), Vysoký Hrádek, Žimutice

NEZNAŠOV (kontrolní) (o. České Budějovice)
N 1839-1863
O, Z 1840-1862

NOUTONICE (o. Praha-západ)
N, O, Z (1811) 1829-1853

Kamýk, Lichoceves, Statenice

NOVÁ CEREKEV (o. Pelhřimov)
N, O, Z 1869-1895
index N 1869-1895 (společný pro obce Pelhřimov a No-
vá Cerekev)

Bělá, Bělá pod Bezdězem (o. Mladá Boleslav), Blanička (o. Tábor), Božejov, Čakovice, Částkov, Čelistná, Černovice, Čížkov, Dobrá Voda, Dolní Kralovice (o. Benešov), Drahoňov, Hamr, Hanuska, Havlíčkův Brod (o. Havlíčkův Brod), Holakov, Hořepečník, Hrobská Zahrádka, Hroby (o. Tábor), Chodeč, Chválkov, Chvojnov, Kámen, Kojčice, Košetice, Křivsoudov (o. Benešov), Leskovec, Libkova Voda, Lidmaň, Lhotka, Markvarec, Mezná, Moraveč, Myslov, Nová Cerekev, Olešná, Ondřejov, Pavlov, Pejškov, Pelhřimov, Praha (hl.m.), Proseč-Obořiště, Proseč u Pošné, Rynárec, Stanovice, Strměchy, Svěpravice, Tábor (o. Tábor), Tisov (o. Tábor), Ústrašín, Útěchovičky, Vlásenice, Votice

(o. Benešov), Vratišov, Vřesník, Vyskytná, Zachotín, Zbilidy (o. Jihlava), Zbraslavice (o. Kutná Hora), Zlaténka, Zruč nad Sázavou (o. Kutná Hora), Želiv

NOVÁ CEREKEV (kontrolní) (o. Pelhřimov)

N, O, Z	1784-1844
N	1842-1860
O	1842-1865
Z	1842-1864

NOVÁ VČELNICE (o. Jindřichův Hradec)

N, O, Z	1813-1895
N	1841-1876

Božejov (o. Pelhřimov), Březina, Častrov (o. Pelhřimov), České Budějovice (o. České Budějovice), Deštná, Dírná (o. Tábor), Dolní Radouň, Drahoňov (o. Pelhřimov), Gabrielka (o. Pelhřimov), Horní Radouň, Jarošov nad Nežárkou, Jihlava (o. Jihlava), Kamenice nad Lipou (o. Pelhřimov), Kostelní Radouň, Lomnice nad Lužnicí, Mnich (o. Pelhřimov), Metánov (o. Pelhřimov), Nová Olešná, Nová Včelnice, Pelhřimov (o. Pelhřimov), Popelín, Pošná (o. Pelhřimov), Praha (hl.m.), Prčice (o. Benešov), Soběslav (o. Tábor), Starý Bozděchov, Stranná (o. Pelhřimov), Svata Kateřina (neuvádí se), Štítné (o. Pelhřimov), Těšínov (o. České Budějovice), Trutnov (o. Trutnov), Veselá (o. Pelhřimov), Vlásenice-Drbohlavy (o. Pelhřimov), Žirovnice (o. Pelhřimov)

NOVÁ VES (kontrolní) (o. České Budějovice)

N, O, Z	1799-1871
---------	-----------

NOVÁ VES (kontrolní) (o. Kolín)

N, Z	1841-1866
------	-----------

NOVÁ VES U CHOTĚBOŘE (kontrolní) (o. Havlíčkův Brod)

N, O, Z	1840-1857
---------	-----------

NOVÉ BENÁTKY (kontrolní) (o. Mladá Boleslav)

N, O, Z	1797-1847
---------	-----------

NOVÉ MITROVICE (kontrolní) (o. Plzeň-jih)

N, O, Z	1813-1865
---------	-----------

NOVÉ SEDLIŠTĚ (o. Tachov)

N	1904-1916
O	1904-1915
Z	1904-1915

Bažantov, Hošťka, Labuť, Lesná, Nová Ves, Nové Sedliště, Pořejov (zanikla), Přimda, Rozvadov, Staré Sedliště, Tušimice (zanikla)

NOVÉ SEDLO (o. Louny)

N, O, Z 1800-1868

Dolany (o. Chomutov, zanikla), Chudeřín, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Liběšice, Libočany, Nové Sedlo, Přívlaky, Soběsuky (o. Chomutov), Vikletice (o. Chomutov), Žabokliky

NOVÉ STRAŠECÍ (o. Rakovník)

N, O, Z (1797)1805-1842

N 1840-1872

O 1845-1854

Z 1842-1857

N, O, Z 1869-1936

Beroun (o. Beroun), Břence (o. Chomutov), Bratronice (o. Kladno), Budyně nad Ohří (o. Litoměřice), Čelechovice (o. Kladno), Černý Vůl (o. Praha-západ), Dušníky (o. Litoměřice), Hřešice (o. Kladno), Hvězda (o. Kladno), Ješín (o. Kladno), Kačice (o. Kladno), Kalivody, Kamenné Žehrovice (o. Kladno), Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Kladno (o. Kladno), Kroučová, Krušovice, Kyšice (o. Kladno), Lány, Lhota, Libušín (o. Kladno), Lodenice, Malčkovice (o. Kladno), Milý, Mšec, Mšecké Žehrovice, Mšené-lázně (o. Litoměřice), Mutějovice, Nové Strašecí, Pecínov, Pochvalov, Pozdeň (o. Kladno), Praha (hl.m.), Přerubenice, Rakovník, Ročov (o. Louny), Roudnice nad Labem (o. Litoměřice), Roztoky, Ruda, Rynholec, Řeřichy, Řevničov, Saky (o. Kladno), Sazená (o. Kladno), Slaný (o. Kladno), Smečno (o. Kladno), Srbeč, Srby (o. Kladno), Stochov (o. Kladno), Svinařov (o. Kladno), Třebichovice (o. Kladno), Třeboc, Třtice, Tuchlovice (o. Kladno), Újezd pod Kladnem (neuvádí se), Velké Přítočno (o. Kladno), Velká Buková, Vinařice (o. Kladno), Žilina (o. Kladno)

NOVÝ BYDŽOV (o. Hradec Králové)

N 1788-1944

O 1788-1855, 1868-1944

Z 1788-1839, 1868-1944

index

N 1788-1839, 1860-1944

O 1788-1839

Z 1788-1839

Babice, Barchov, Barchůvek, Běchary (o. Jičín), Běrunice (o. Nymburk), Běruničky (o. Nymburk), Bláto (o. Pardubice), Bohdaneč (o. Pardubice), Borovnička (o. Trutnov), Brno (o. Brno-město), Broumov (o. Náchod), Bydžovská Lhotka, Černé Údolí (neuvádí se), Červeněves, Děčín (o. Děčín), Dobřenice, Dvůr Králové nad Labem (o. Trutnov), Horní Lánov (o. Trutnov), Hořice (o. Jičín), Hostinné (o. Trutnov), Hoříněves, Hradec Králové, Hradištko (o. Jičín), Chlumec nad Cidlinou, Chomutice (o. Jičín), Chomutov (o. Jičín), Chotěšice (o. Nymburk), Chroustov (o. Jičín), Chudeřice, Chýšť (o. Pardubice), Janovice, Jaroměř (o. Náchod), Jičín (o. Jičín), Jilemnice (o. Semily), Josefov (o. Náchod), Káranice, Klamoš, Kněžice (o. Nymburk), Komárov, Kopidlno (o. Jičín), Kozojedy (o. Jičín), Krakovany (o. Kolín), Královské Poříčí (o. Sokolov), Krásná (o. Jablonec nad Nisou), Krásno nad Bečvou (o. Vsetín), Kratonohy, Křičov, Kšely (o. Kolín), Labské Chrčice (o. Pardubice), Lanškroun (o. Ústí nad Orlicí), Levín, Libčany, Liberec (o. Liberec), Librantice, Libštát (o. Semily), Lískovice (o. Jičín), Lodín, Lomnice nad Popelkou (o. Semily), Loukonosy (o. Kolín), Lovčice, Lučice, Lužec nad Cidlinou, Lysá nad Labem (o. Nymburk), Malé Výkleky (o. Pardubice), Měnský, Městec Králové (o. Nymburk), Miletín (o. Jičín), Mladá Boleslav (o. Mladá Boleslav), Mlékosrby, Myštěves, Nechanice, Nevratice (o. Jičín), Nová Paka (o. Jičín), Nové Město, Nové Smrkovice (o. Jičín), Nový Bydžov, Nymburk (o. Nymburk), Obora (o. Jičín), Opolany (o. Nymburk), Osek (o. Jičín), Pecka (o. Jičín), Písek (o. Písek), Poděbrady (o. Nymburk), Podhůří (o. Chomutov), Polní Chrčice (o. Kolín), Polubný (o. Jablonec nad Nisou), Praha (hl.m.), Prasek, Přepychy (o. Pardubice), Převýšov, Pševs (o. Jičín), Radovesnice (o. Kolín), Rovensko pod Troskami, Rožďalovice (o. Nymburk), Rtanov (neuvádí se), Rusek, Sběh (o. Jičín), Semily (o. Semily), Sezemice (o. Pardubice), Skochovice, Skřivany, Slavhostice (o. Jičín), Sloveč (o. Nymburk), Smidary, Sopřech (o. Pardubice), Stará Paka (o. Jičín), Stará Voda, Stárkov (o. Náchod), Staré Smrkovice (o. Jičín), Starý Bydžov, Stěžery, Stračov, Strašov (o. Pardubice), Střední Lánov (neuvádí se), Stříhov (o. Nymburk), Svratouch (o. Chrudim), Syrovátka, Šaplava, Teplá (o. Karlovy Vary), Trutnov (o. Trutnov), Třenice (neuvádí se), Třesovice, Ústí nad Orlicí (o. Ústí nad Orlicí), Varnsdorf (o. Děčín), Velké Poříčí (o. Náchod), Veselská Lhota (o. Jičín), Vesec u Sobotky (o. Jičín), Vinary, Vlkov (o. Jičín), Volanice (o. Jičín), Vrchlabí (o. Trutnov), Vršce (o. Jičín), Vysoké Veselí (o. Jičín), Zábědov, Záhornice (o. Nymburk), Zboží (o. Jičín), Zacléf (o. Trutnov), Žáravice (o. Pardubice), Železnice (o. Jičín), Židovice (o. Jičín), Žiželice (o. Kolín), Žlunice (o. Jičín)

NOVÝ BYDŽOV (kontrolní) (o. Hradec Králové)

	N	1839-1865
	O	1839-1865
	Z	1839-1865
index	N, O	1859-1865

NOVÝ KOSTEL (o. Cheb)

	N	1839-1868
	O	1843-1859
	Z	1840-1868

Arnoltov (o. Sokolov), Drmoul, Hazlov, Hranice, Hrzín, Cheb, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Kraslice (o. Sokolov), Lesná, Lomnička, Mikulov (o. Teplice), Nový Kostel, Plzeň (o. Plzeň-město), Pozorka (zanikla), Sokolov (o. Sokolov), Vachovec, Velká Šitboř

NOVÝ KOSTEL (kontrolní) (o. Cheb)

	N, O, Z	1794-1891
--	---------	-----------

NOVÝ RYCHNOV (kontrolní) (o. Pelhřimov)

	N, O, Z	1788-1873 (1912)
--	---------	------------------

NYMBURK (o. Nymburk)

	N, O, Z	1896-1944
index	N	1890-1935
	O	1896-1934
	Z	1896-1942

Bošín, Budiměřice, Čilec, Doubrava, Dvory, Hradec Králové (o. Hradec Králové), Hronětice, Hrubý Jeseník, Chleby, Kopidlno (o. Jičín), Kostomlaty nad Labem, Kovanice, Krchleby, Křinec, Loučeň, Mcery, Nymburk, Oskořínek, Pňov, Poděbrady, Praha (hl.m.), Ronov, Rožďalovice, Seletice, Sovenice, Straky, Studce, Vanovice (o. Mladá Boleslav), Všejsanská Zavadilka, Všejsany (o. Mladá Boleslav)

NYMBURK (kontrolní) (o. Nymburk)

	N	1840-1862
	O	1841-1856

NÝRSKO (o. Klatovy)

	N	1807-1840 (svazky zvlášť pro chlapce a dívky)
		1839-1874
	O	1808-1839, 1841-1863

	Z	1808-1864
	N, O, Z	1825-1840, 1862-1937
index	N	1825-1935
	O	1825-1915
	Z	1825-1917

Běšiny, Bezděkov, Bystřice nad Úhlavou, Čachrov, Červené Dřevo (neuvádí se), Děsenice, Dobříkov (o. Domažlice), Domažlice (o. Domažlice), Frymburk (o. Český Krumlov), Hamry, Hodousice, Hojsova Stráž, Horažďovice, Chodová Planá (o. Tachov), Janovice nad Úhlavou, Kdyně (o. Domažlice), Klatovy, Loučim (o. Domažlice), Mariánské Lázně (o. Cheb), Milence, Mutěšín (o. Domažlice), Nýrsko, Petrovice nad Úhlavou, Plzeň (o. Plzeň-město), Praha (hl.m.), Prapořiště (o. Domažlice), Slavíkovice (o. Domažlice), Strakonice (o. Strakonice), Strážov, Štěnovice (o. Plzeň-jih), Švihov, Tachov (o. Tachov), Tajanov, Tisová (o. Tachov), Všeruby (o. Domažlice), Zdeslav, Zelená Lhota, Železná Ruda

NÝŘANY (o. Plzeň-sever)

N	1896-1923, 1926
O	1900-1935
Z	1896-1937

Blatnice, Dolní Sekyřany, Heřmanova Huť, Horní Sekyřany, Kamenný Újezd, Líně, Nýřany, Popov (o. Tachov), Přehýšov, Sulislav (o. Tachov), Tlučná, Úherce, Vejprnice, Zbůch

OBORA (kontrolní) (o. Louny)

N, O, Z	1812-1865 (1867)
---------	------------------

OHAŘE (kontrolní) (o. Kolín)

N, O, Z	1840-1875
---------	-----------

OKROUHLÉ HRADIŠTĚ (o. Tachov)

N, O	(1803) 1824-1850
------	------------------

Okrouhlé Hradiště

OKROUHLICE (kontrolní) (o. Benešov)

N, O, Z	(1827) 1840-1868
---------	------------------

OLEŠKA (kontrolní) (o. Kolín)

N, O, Z	1840-1860 (1863)
---------	------------------

OLEŠNÁ (o. Tachov)

N, Z 1807-1827 (1828)

Olešná

ONDŘEJOV (kontrolní) (o. Praha-východ)

N, O, Z 1802-1825

ONŠOV (kontrolní) (o. Pelhřimov)

N, O, Z 1810-1867 (1869)

OPAŘANY (kontrolní) (o. Tábor)

N, O, Z 1819-1851 (1858)

OPATOVICE NAD LABEM (kontrolní) (o. Pardubice)

N, O, Z 1833-1853

OPOČNO (kontrolní) (o. Louny)

N 1824-1867

O 1850

Z 1845-1859

OPOČNO (kontrolní) (o. Rychnov nad Kněžnou)

N, O, Z 1842-1868

ORÁČOV (o. Rakovník)

Z 1845-1895

Blatno (o. Louny), Hořovice (o. Beroun), Chlumčany (o. Louny), Chmelištná (o. Louny), Chotěšov, Krty, Oráčov, Pastuchovice (o. Plzeň-sever), Petrohrad (o. Louny), Plzeň (o. Plzeň-město), Podbořany (o. Louny), Skytaly (o. Louny), Soseň, Stebno (o. Louny), Žďár, Žihle (o. Plzeň-sever)

OŘECH (kontrolní) (o. Praha-západ)

N, O 1809-1847

OSEK (o. Rokycany)

N, O, Z 1793-1839

N 1839-1877

Borek, Bušovice, Dobřív, Holoubkov, Horomyslice (zanikla), Kamenný Újezd, Klabava, Kocanda, Litohlavy, Osek, Rokycany, Strašice, Tymákov (o. Plzeň-jih), Vitinka, Volduchy

OSEK (kontrolní) (o. Rokycany)
N, O, Z 1793-1862

OSEK (o. Strakonice)
N, O, Z (1803) 1818-1839

Mirotice (o. Písek), Neznašov (o. České Budějovice), Osek, Plzeň
(o. Plzeň-město), Strakonice

OSICE (kontrolní) (o. Hradec Králové)
N, O (1850) 1853-1885

OSLOV (kontrolní) (o. Písek)
N, O, Z 1836-1893

OSOV (kontrolní) (o. Beroun)
N, O, Z 1810-1860 (1863)

OSTROV NAD OHŘÍ (o. Karlovy Vary)
N 1858-1864
Z 1857-1868

Ostrov nad Ohří

OSVRAČÍN (o. Domažlice)
O 1842, 1848, 1851

Osvračín

OSVRAČÍN (kontrolní) (o. Domažlice)
N 1839-1853
N, O 1821-1856
O 1837-1851

OUBĚNICE (kontrolní) (o. Benešov)
N 1840-1868

OVČÁRY (kontrolní) (o. Kolín)
N 1840-1867

PACOV (o. Pelhřimov)
N 1828-1944
O 1827-1944
Z 1828-1944

index	N	1841-1916
	O	1842-1936
	Z	1828-1841

Babčice (o. Tábor), Bácovice, Bělá, Benešov (o. Benešov), Borek (o. Jindřichův Hradec), Bratřice, Březina, Cetule, Cetoraz, Častrov, Čechtice (o. Benešov), Červená Řečice, Dačice (o. Jindřichův Hradec), Dobrá Voda u Pacova, Drahonice (o. Strakonice), Důl, Eš, Habry (o. Havlíčkův Brod), Hladov (o. Jihlava), Hořepník, Hořice, Hrádek, Chabrovice (o. Tábor), Chotoviny (o. Tábor), Jetřichovec, Jihlava (o. Jihlava), Jindřichův Hradec (o. Jindřichův Hradec), Kácov (o. Kutná Hora), Kámen, Kopaniny, Křemže (o. Český Krumlov), Lechovice (o. Znojmo), Lejčkov (o. Tábor), Lesná, Lukavec, Malá Černá, Mezilesí, Moravec, Nová Ves, Nový Dvůr, Obrataň, Pacov, Pelhřimov, Plzeň (o. Plzeň-město), Pošná, Proseč u Pošné, Prudice (o. Tábor), Radonín (o. Žďár nad Sázavou), Radostovice, Roučkovice, Řísnice (o. Benešov), Salačova Lhota, Samšín, Skočidolovice, Střítež pod Křemešním, Střítež u Bořejova, Tábor (o. Tábor), Těchobuz, Tučapy (o. Tábor), Útěchovice, Velká Chyška, Věžná, Vodice, Vyklantice, Vysoká Lhota, Zahradka u Pošné, Zámorsk (o. Ústí nad Orlicí), Zhoř, Zhořec

PALÍČ (kontrolní) (o. Cheb)

N	1863-1865
---	-----------

PALUPÍN (kontrolní) (o. Jindřichův Hradec)

N	1811-1856
---	-----------

PANOŠÍ ÚJEZD (kontrolní) (o. Rakovník)

N	1849-1857
---	-----------

PARDUBICE (o. Pardubice)

N	1869-1949
---	-----------

O	1869-1949
---	-----------

Z	1870-1949
---	-----------

index	N	1869-1949
-------	---	-----------

Barchov, Bělečko, Bohdaneč, Brandýs nad Orlicí (o. Ústí nad Orlicí), Brno (o. Brno-město), Brozany, Bukovina, Býšť, Čeperka, Černá za Bory, Česká Třebová (o. Ústí nad Orlicí), Dašice, Dolany, Dražkovice, Dřenic (o. Chrudim), Dříteč, Holice, Horní Roveň, Hostovice, Hradec Králové (o. Hradec Králové), Hradiště na Písku, Hrobice, Jesničanky (neuvádí se), Jezbořice, Jihlava (o. Jihlava), Kaliště (o. Ústí nad Orlicí), Kolín (o. Kolín), Křičeň, Kunětice, Kutná Hora (o. Kutná Hora), Lány u Dašic, Libišany, Litětiny,

Mikulovice, Nemošice, Nové Jesenčany, Nymburk (o. Nymburk), Opatovice nad Labem, Osice (o. Hradec Králové), Osičky (o. Hradec Králové), Ostřešany, Pardubice, Plaňany (o. Kolín), Poděbrady (o. Nymburk), Podůlšany, Pohránov, Pohřebačka, Polizy (o. Hradec Králové), Praha (hl.m.), Přelouč, Ráby, Rohovládova Bělá, Rokytno, Rosice, Roudnice nad Labem (o. Litoměřice), Řečany nad Labem, Sezemice, Slepotice, Srch, Staré Čivice, Staré Jesenčany, Stěblová, Svítkov, Teplice (o. Teplice), Trávník (o. Hradec Králové), Ústí nad Orlicí (o. Ústí nad Orlicí), Vysoká nad Labem (o. Hradec Králové), Vysoké Chvojno, Vysoké Mýto (o. Ústí nad Orlicí), Zdechovice, Žáravice

PAVLOV (o. Pelhřimov)

N, O, Z (1804) 1819-1857, 1868-1893

index

N, O, Z bez časového vymezení

Čelistná, Dlouhá Ves (o. Havlíčkův Brod), Hořepník, Houserovka, Hřibčcí, Jihlava (o. Jihlava), Kamenice nad Lipou, Lhotka, Libkova Voda, Nový Rychnov, Pavlov, Pelhřimov, Rynárec, Starý Hubenov (o. Jihlava), Úsobí (o. Havlíčkův Brod), Vratišov, Vyskytná, Vyskytná nad Jihlavou (o. Jihlava), Vysoká Lhota, Zajčkov

PEČICE (kontrolní) (o. Příbram)

N, O, Z (1808) 1822-1869 (1880)

PAVLOVICE viz též Damnov

PEČKY viz též Zásmuky

PELHŘIMOV (o. Pelhřimov)

N, O, Z 1895-1944

index

N 1895-1944 (společný pro obce Pelhřimov a Nová Cerekev)

Bezděčín, Božejov, Cetoraz, Červená Řečice, Červené Záhoří, Čížkov, Dobrá Voda, Dolní Cerekev (o. Jihlava), Habry (o. Havlíčkův Brod), Horní Ves, Hořepník, Hradiště (neuvádí se), Chodeč (neuvádí se), Jihlava (o. Jihlava), Kojčice, Krasíkovice, Lhotka, Libkova Voda, Litohošť, Lukavec, Malacky (o. Bratislava-vidiek), Moraveč, Myslov, Nová Cerekev, Nový Rychnov, Paseka (o. Tábor), Pelhřimov, Praha (hl. m.), Rohozná (o. Jihlava), Rynárec, Svěpravice, Těchoraz, Ústrašín, Útěchovice, Útěchovičky, Velký Rybník, Věžná, Vratišov, Vyskytná, Zajčkov, Žirovnice

PERUC (kontrolní) (o. Louny)

N, Z 1856-1864
PETROHRAD (o. Louny)
N 1846-1866

Bílenec, Hořovičky (o. Rakovník), Chmelištná, Chotěšov (o. Rakovník),
Jesenice (o. Rakovník), Klečetné (o. Rakovník), Kolečov (o. Rakovník), Krty
(o. Rakovník), Kryry, Malměřice, Petrohrad, Podbořany, Stebno

PETROVICE (kontrolní) (o. Klatovy)
N, O, Z 1810-1856 (1861)

PETROVICE (o. Rakovník)
N, O, Z (1840) 1842-1866

Petrovice, Příčina, Senec, Zavidov

PETROVICE (kontrolní) (o. Rakovník)
N, Z 1783-1851

PCHERY (kontrolní) (o. Kladno)
N 1811-1869
N, O, Z (1840) 1846-1857

PIČÍN (kontrolní) (o. Příbram)
N 1829-1840

PÍSEČNÉ (o. Jindřichův Hradec)
Z 1942

PÍSEK (o. Písek)
N 1785-1839, 1869-1947
Z 1786-1836
O, Z 1869-1949
index N 1896-1941
O 1896-1941
Z 1890-1941

Bechyně (o. Tábor), Bzí (o. České Budějovice), Čekanice, České Budějovice
(o. České Budějovice), Čížová, Dobešice, Dobeš, Chřešřovice, Heřmaň, Jamné
(o. České Budějovice), Kasejovice (o. Plzeň-jih), Kašina Hora, Krašovice,
Křešice, Květov, Leskovice (o. Strakonice), Milevsko, Oldřichov, Oslov, Písek,
Plzeň (o. Plzeň-město), Podbořany (o. Louny), Podolí I, Praha (hl.m.), Putim,

Sedlice (o. Strakonice), Slaný (o. Kladno), Strakonice (o. Strakonice), Sušice (o. Klatovy), Svatonice, Tábor (o. Tábor), Teplice (o. Teplice), Topělec, Varvažov, Vodňany (o. Strakonice), Votice (o. Benešov), Záhोří

PÍSEK (kontrolní) (o. Písek)

N	1840-1867
O	1839-1866
Ú	1839-1866

PLANÁ (o. Tachov)

N, O, Z 1841-1871

Brod nad Tichou, Planá, Řešín

PLAŇANY (kontrolní) (o. Kolín)

N, O, Z 1804-1868

PLASY (kontrolní) (o. Plzeň-sever)

N, Z 1844-1852 (1858)

PLZEŇ (o. Plzeň-město)

N, O, Z	1799-1869
N	1864-1949
O	1868-1949
Z	1869-1949

index N, O, Z 1802-1869, 1906-1938

N, O, Z	1874-1900
N	1869-1906
O	1869-1925
Z	1869-1943

Bečov nad Teplou (o. Karlovy Vary), Běšiny (o. Klatovy), Bezdrůžice (o. Tachov), Blovice (o. Plzeň-jih), Božkov, Březnice (o. Píseň), Bukovec, Bušovice (o. Rokycany), České Budějovice (o. České Budějovice), Číčov (o. Plzeň-jih), Číhaná (o. Plzeň-sever), Dnešice (o. Plzeň-jih), Dobřany (o. Plzeň-jih), Doksy (o. Česká Lípa), Dolany (o. Klatovy), Dolní Bělá (o. Plzeň-sever), Dolní Lukavice (o. Plzeň-jih), Domažlice (o. Domažlice), Doubravka, Doudlevec, Dožice (o. Plzeň-jih), Drmoul (o. Cheb), Druztová (o. Plzeň-sever), Dýšina (o. Plzeň-sever), Františkovy Lázně (o. Cheb), Golčův Jeníkov (o. Havlíčkův Brod), Hartmanice (o. Klatovy), Heřmanův Městec (o. Chrudim), Horažďovice (o. Klatovy), Horní Bříza (o. Plzeň-sever), Horomyslice (o. Plzeň-sever), Horšovský Týn (o. Domažlice), Hracholusky

(o. Plzeň-sever), Chodová Planá (o. Tachov), Chotěšov (o. Plzeň-jih), Chrančovice (o. Plzeň-sever), Chrást (o. Plzeň-sever), Chválenice (o. Plzeň-jih), Janovice nad Úhlavou (o. Klatovy), Jaroměř (o. Náchod), Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Kasejovice (o. Plzeň-jih), Kaznějov (o. Plzeň-sever), Kdyně (o. Domažlice), Kladruby (o. Tachov), Klatovy (o. Klatovy), Kolín (o. Kolín), Kozlov (o. Karlovy Vary), Kozolupy (o. Plzeň-sever), Královice (o. Plzeň-sever), Křimice (o. Plzeň-sever), Ledec nad Sázavou (o. Havlíčkův Brod), Lestkov (o. Tachov), Líně (o. Plzeň-sever), Litice, Lobzy, Lochotín, Lužany (o. Plzeň-jih), Mariánské Lázně (o. Cheb), Město Touškov (o. Plzeň-sever), Mutěňín (o. Domažlice), Mýto (o. Rokycany), Nečtiny (o. Plzeň-sever), Nedražice (o. Plzeň-jih), Nepomuk (o. Plzeň-jih), Nezvěstice (o. Plzeň-jih), Nová Hospoda, Nýřany (o. Plzeň-sever), Ohnišovice (o. Domažlice), Petrohrad, Petrovice (o. Klatovy), Plasy (o. Plzeň-sever), Plzeň, Poběžovice (o. Domažlice), Podbořany (o. Louny), Poděbrady (o. Nymburk), Podmokly (o. Děčín), Postoloprty (o. Louny), Praha (hl.m.), Prostiboř (o. Teplice), Přeštice (o. Plzeň-jih), Příbram (o. Příbram), Radnice (o. Rokycany), Rakovník (o. Rakovník), Rokycany (o. Rokycany), Skvrňany, Soustov (o. Klatovy), Spálené Poříčí (o. Plzeň-jih), Staňkov (o. Domažlice), Starý Plzenec, Stod (o. Plzeň-jih), Strakonice (o. Strakonice), Strašice (o. Rokycany), Střebro (o. Tachov), Sudoměř (o. Strakonice), Sudoměřice u Tábora (o. Tábor), Sušice (o. Klatovy), Svojsín (o. Tachov), Šlovice (o. Plzeň-jih), Štáhlavy (o. Plzeň-jih), Štěnovice (o. Plzeň-jih), Štipoklasy (o. Plzeň-sever), Švihov (o. Klatovy), Terešov (o. Rokycany), Terežín (o. Litoměřice), Třemošná (o. Plzeň-sever), Tymákov (o. Plzeň-jih), Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Úšovice (o. Cheb), Vejprnice (o. Plzeň-sever), Vlachovo Březí (o. Prachatice), Volyně (o. Strakonice), Vrčeň (o. Plzeň-jih), Všeruby (o. Plzeň-sever), Zaječov (o. Beroun), Zbiroh (o. Rokycany), Zruč (o. Plzeň-sever), Žatec (o. Louny)

POBĚŽOVICE (o. Domažlice)

N, O, Z 1797-1840

N 1818-1933 (1937)

O 1840-1919

Z 1840-1937

index

N, O, Z 1819-1933

Annathal (zanikla), Babylon, Bělá nad Radbuzou, Bernartice (o. Tachov), Bezvěrov u Poběžovic (neuvádí se), Čečovice, Domažlice, Drahotín, Franzbrunnhütte (neuvádí se), Grafenried (zanikla), Havlovice, Horažďovice (o. Klatovy), Horšovský Týn, Chlumčany (o. Plzeň-jih), Chodov, Chotiměř, Jesenice (o. Rakovník), Klenčí pod Čerchovem, Kolín (o. Kolín), Kout na Šumavě, Lazce, Lísková (neuvádí se), Meclov, Mostek (zanikla), Mutěňín, Nemanice, Nové Sedliště (o. Tachov), Ohnišovice, Olešná (o. Tachov), Osvračín, Ošelín (o.

Tachov), Plzeň (o. Plzeň-město), Poběžovice, Pořejov (o. Tachov-zanikla), Postřekov, Prostibůf (o. Tachov), Puclice, Rejkovice (neuvádí se), Rybník, Srby, Staňkov, Stará Huť (zanikla), Střibro (o. Tachov), Svržno, Štěnovice (o. Plzeň-jih), Štítary, Štokov (o. Tachov), Štoky (o. Havlíčkův Brod), Švihov (o. Klatovy), Tachov (o. Tachov), Trhanov, Veselíčko (o. Písek), Vlkanov, Vodňany (o. Strakonice), Všeruby, Wilhelmshof (neuvádí se)

POBĚŽOVICE (kontrolní) (o. Domažlice)

N	1840-1868
O	1840-1866
Z	1840-1868

POČÁPLY (kontrolní) (o. Příbram)

N, O, Z 1853-1861

POČEPICE (kontrolní) (o. Příbram)

N, O, Z 1801-1867

PODBOŘANSKÝ ROHOZEC (o. Louny)

N	1798-1895
O	1833-1890
Z	1839-1884

Dětov (o. Rakovník), Dobřeneč (o. Chomutov), Domažlice (o. Domažlice), Doupov (o. Karlovy Vary), Františkovy Lázně (o. Cheb), Kadaň (o. Chomutov), Kostrčany (o. Karlovy Vary), Letov, Nepomyšl, Nová Ves, Novosedly (o. Karlovy Vary), Plzeň (o. Plzeň-město), Podbořanský Rohozec, Podbořany, Praha (hl.m.), Skytaly, Teplice (o. Teplice), Valečov (o. Karlovy Vary), Vrbitce (o. Karlovy Vary), Vroutek

PODBOŘANY (o. Louny)

N	1896-1936
Z	1896-1938

Buškovice, Dobřany (o. Plzeň-jih), Dolánky, Hlubany, Kaštice, Karlovy Vary (o. Karlovy Vary), Krásný Dvůr, Kryry, Letov, Lužec, Mariánské Lázně (o. Cheb), Mlýnce, Mory, Nepomyšl, Podbořanský Rohozec, Podbořany, Praha (hl.m.), Pšov, Skytaly, Sýrovce, Široké Třebčice (o. Chomutov), Valov, Vidhostice, Vroutek, Vysoké Třebušice, Žatec

PODĚBRADY (o. Nymburk)

N, O 1874-1949

	Z	1874-1949
index	N	1811-1948

Běrunice, Běruničky, Bříství, Činěves, Davle (o. Praha-západ), Dlouhopolsko, Dobřichov (o. Kolín), Dobšice, Doubrava, Dubečno, Dvořiště, Dymokury, Golčův Jeníkov (o. Havlíčkův Brod), Havlíčkův Brod (o. Havlíčkův Brod), Hrubý Jeseník, Chleby, Choťánky, Chroustov, Chvalovice, Kanín, Kluk, Kněžice, Kolaje, Kolín (o. Kolín), Kopidlno (o. Jičín), Kostelní Lhota, Kostomlátky, Kostomlaty nad Labem, Kovanice, Krouna (o. Chrudim), Křinec, Libice nad Cidlinou, Lípec (o. Kolín), Lužec nad Cidlinou (o. Hradec Králové), Městec Králové, Michle (Praha hl.m.- 4), Milčice, Netřebice, Nové Zámky, Nový Bydžov (o. Hradec Králové), Nový Dvůr, Nymburk, Odřepsy, Opolánky, Opolany, Osek, Oškobrh, Pátek, Pečky, Písková Lhota, Písky, Plaňany (o. Kolín), Plzeň (o. Plzeň-město), Pňov-Předhradí, Poděbrady, Podmoky, Poříčany, Praha (hl.m.), Račany (zanikla), Rašovice, Ratenice, Sadská, Sáňy, Sedlčánky (o. Praha-východ), Senice, Slibovice, Sloveč, Smíchov (Praha hl.m.- 5), Sokoleč, Stříhov, Sušice (o. Chrudim), Světlá nad Sázavou (o. Havlíčkův Brod), Syrovátka (o. Hradec Králové), Šlotava (zanikla), Uhlířská Lhota (o. Kolín), Uhlířské Janovice (o. Kutná Hora), Úmyslovice, Velim (o. Kolín), Velké Chvalovice, Velké Zboží, Vítězov (o. Kolín), Vlkov nad Lesy, Vrbice, Vrbová Lhota, Záhornice, Zbožíčko, Znojmo (o. Znojmo), Žamberk (o. Ústí nad Orlicí), Žehuň, Živonín (o. Mělník)

PODĚBRADY (kontrolní) (o. Nymburk)

	N	1840-1861
	O	1842-1860
	Z	1840-1863

PODHŮŘÍ (o. Plzeň-jih),

	N, O, Z	1815-1840
	N	1840-1861

Břežnice (o. Příbram), Čmeliny, Horažďovická Lhota (o. Klatovy), Kasejovice, Klášter, Kosova Hora (o. Příbram), Lety (o. Písek), Nepomuk, Oselce, Podhůří, Prádlo, Záhoří, Zelená Lhota, Životice

PODMOKLY (o. Děčín)

	N	1896-1949
	O	1896-1949
	Z	1896-1949
	N, O, Z	1945-1949
index	N	1896-1949

O 1896-1949
Z 1896-1949

Bělá, Benešov nad Ploučnicí, Blankartice, Boletice nad Labem, Byňov, Čermná (o. Ústí nad Labem), Česká Kamenice, Děčín, Dobkovice, Dolní Oldřichov, Dolní Žleb, Filipov, Horní Kamenice, Horní Prusk (o. Česká Lípa), Horní Žleb, Hradec Králové (o. Hradec Králové), Hřensko, Huntřov, Choratice, Jetřichovice, Jílové, Kamenická Nová Víska, Kamenický Šenov (o. Česká Lípa), Libouchec, (o. Ústí nad Labem), Markvartice, Martiněves, Modrá, Oldřichov (sloučen s obcí Františkov), Ostrov (o. Ústí nad Labem), Plzeň (o. Plzeň-město), Podmokly, Praha (hl.m.), Prácheň (o. Česká Lípa), Prostřední Žleb, Přípeř, Radešín (o. Ústí nad Labem), Sněžník, Šanov (zanikla), Těchlovice, Tisá (o. Ústí nad Labem), Trnovany (o. Litoměřice), Ústí nad Labem (o. Ústí nad Labem), Verneřice, Veselé, Weiher (zanikla)

POHLED (kontrolní) (o. Havlíčkův Brod)
N 1847-1850

POHNÁNÍ (kontrolní) (o. Tábor)
N, Z 1807-1862 (1893)

POHOŘÍ NA ŠUMAVĚ (o. Český Krumlov)
N, O, Z (1840) 1844-1877 (1890)

Pohoří na Šumavě, Rožmberk nad Vltavou

POCHLOVICE (o. Sokolov)
N, O, Z (1797) 1829-1839
Z 1841-1917

viz též Kynšperk nad Ohří

Kaceřov, Kynšperk nad Ohří, Pochlovice (Horní a Dolní)

POLIČKA (o. Svitavy)
N 1839-1864, 1869-1944
O 1839-1863
Z 1840-1867
O, Z 1869-1944
index N, O, Z 1839-1941

Banín, Bělá nad Svitavou, Benátky, Bojanovice (o. Chrudim), Borová, Brnělec, Brno (o. Brno-město), Borovnice, Březiny, Bystré, Česká Třebová (o. Ústí nad Orlicí), Dlouhá, Golčův Jenkovi (o. Havlíčkův Brod), Hartmanice, Herálec (o. Žďár nad Sázavou), Heřmanův Městec (o. Chrudim), Hlinsko (o. Chrudim), Hradec Králové (o. Hradec Králové), Hroubovice (o. Chrudim), Chrudim (o. Chrudim), Jedlová, Jimramov (o. Žďár nad Sázavou), Kamenec u Poličky, Korouhev, Krásná (o. Žďár nad Sázavou), Křenovice (o. Přerov), Lačnov, Litomyšl, Milovy (o. Žďár nad Sázavou), Náchod (o. Náchod), Nepomyšl, Nová Ves, Nové Město na Moravě (o. Žďár nad Sázavou), Oldříš, Pardubice (o. Pardubice), Poděbáby (o. Havlíčkův Brod), Pohora, Polička, Pomezí, Předměstí, Pustá Rybná, Radiměř, Rapotín (o. Šumperk), Rohozná, Rovečné (o. Žďár nad Sázavou), Sádek, Sedliště, Stašov, Strážec, Svatá Kateřina, Svitávka (o. Blansko), Svratouch (o. Chrudim), Široký Důl, Tábor (o. Tábor), Telecí, Trhová Kamenice, Trhanice (o. Žďár nad Sázavou), Trpín, Uhelná Příbram (o. Havlíčkův Brod), Vítějeves

POPOVICE (kontrolní) (o. Benešov)
N, O, Z 1821-1879

POPOVIČKY (kontrolní) (o. Praha-východ)
N, O, Z 1840-1854

POŘEJOV (o. Tachov, zanikla)
N 1824-1867
O 1831-1864
Z 1824-1868
N, O, Z 1868-1903 (společně s obcí Nové Sedliště)

Bažantov (zanikla), Částkov, Davle (o. Praha-západ), Dlouhý Újezd, Hošťka, Chodský Újezd, Kateřina, Labuť, Lesná, Lukavice (neuvádí se), Mělnice (o. Domažlice), Nové Sedliště, Ošelín, Planá, Pořejov (zanikla), Přimda, Rozvadov, Staré Sedliště

POŘÍČANY, KLUČOV (o. Nymburk, Kolín)
N, O, Z 1806-1818, 1819-1840

Klučov (o. Kolín), Poříčany (o. Nymburk)

POŘÍČANY (kontrolní) (o. Nymburk)
N, O, Z 1840-1855

POŘÍČÍ NAD SÁZAVOU (kontrolní) (o. Benešov)

N, O 1846-1866

POSTOLOPRTY (o. Louny)

N 1788-1938
O 1789-1938
Z 1788-1938

Bečov (o. Most), Bělušice (o. Most), Bílina (o. Teplice), Bitozeves, Blažim, Blšany, Březno, Břvany, Cítoliby, Děčín (o. Děčín), Dobruče (o. Most), Dobroměřice, Dobřany (o. Plzeň-jih), Domoušice, Hostomice (o. Teplice), Hrádek, Hranice (o. Cheb), Chomutov (o. Chomutov), Chrámce (o. Most), Jičín (o. Jičín), Jimlín, Kolín (o. Kolín), Konětopy, Korozluky (o. Most), Krásný Dvůr, Lenešice, Lipenec, Lišany, Líšnice (o. Most), Litoměřice (o. Litoměřice), Louny, Lubenec, Měrunice (o. Teplice), Moravěves (o. Most), Most (o. Most), Mradice, Mutějovice (o. Rakovník), Nehasice, Nová Víska u Rokle (o. Chomutov), Nové Město (o. Teplice), Nový Hrad (neuvádí se), Opočno, Petrovice (o. Rakovník), Postoloprty, Praha (hl. m.), Raná, Ročov, Selibice, Seménkovice, Senkov, Skršín (o. Most), Slaný (o. Kladno), Staňkovice, Stekník, Stránce (o. Most), Strkovice, Strupčice (o. Chomutov), Tatinná, Teleč (o. Karlovy Vary), Teplice (o. Teplice), Touchovice, Trnovany, Třebívlice (o. Litoměřice), Třískolupy, Údlice (o. Chomutov), Volevčice (o. Most), Zbrašín, Zlonice, Žatec, Žerotín, Židovice (o. Most)

POSTOLOPRTY (kontrolní) (o. Louny)

O 1840-1856

POSTŘÍŽÍN (o. Praha-východ)

N, O, Z 1782-1864
N 1840-1944
O, Z 1861-1944

index N 1859-1938 (společný pro obce Postřížín, Kralupy n. Vltavou a Ješín)
N, O, Z 1861-1908
Z 1897-1939

Bašŕ, Bořanovice, Bukol (o. Mělník), Buřkovic (o. Louny), Cítov (o. Mělník), Dolíněk, Drasty, Dřínov (o. Mělník), Hostín u Vojkovic (o. Mělník), Hořtice, Hovorčovice, Chvatěrub (o. Mělník), Jevišev (o. Mělník), Karlín (Praha hl. m.- 8), Klecánky, Klecany, Klíčany, Kojetice, Korycany (o. Mělník), Kozárovice (o. Mělník), Kozomín (o. Mělník), Kralupy nad Vltavou (o. Mělník), Líbeznice, Libiš (o. Mělník), Lobkovic (o. Mělník), Máslovice, Milevsko (o. Písek), Mratín, Neratovice (o. Mělník), Obříství (o. Mělník), Odolena

Voda, Pakoměřice, Panenské Břežany, Plzeň (o. Plzeň-město), Postřížín, Praha (hl. m.), Předboj, Předboř, Přemyšlení, Pšovka (zanikla), Roztoky (o. Praha-západ), Sedlec, Teplice (o. Teplice), Třeboradice (Praha hl. m.- 9), Úžice (o. Mělník), Veliká Ves, Větrušice, Vodochody, Vojkovice (o. Mělník), Zálezlice (o. Mělník), Zlosyň (o. Mělník)

POSTUPICE (kontrolní) (o. Benešov)
N, O, Z 1840-1876

POŠNÁ (kontrolní) (o. Pelhřimov)
N 1801-1850

POTĚHY (kontrolní) (o. Kutná Hora)
N, O, Z 1841-1871

POTŠTEJN (kontrolní) (o. Rychnov nad Kněžnou)
N, O, Z 1840-1879

POTVOROV (kontrolní) (o. Plzeň-sever)
N, O, Z 1831-1893, 1906

POUTNOV (o. Karlovy Vary)
N 1840-1912
O 1840-1893, 1900-1929
Z 1840-1895
N, O, Z 1840-1912

Aš (o. Cheb), Beranov, Bezvěrov, Číhaná, Heřmanov, Chodová Planá (o. Tachov), Jankovice, Loket (o. Sokolov), Louka (o. Sokolov), Mariánské Lázně (o. Cheb), Mnichov (o. Cheb), Nadlesí (o. Sokolov), Ošelín (o. Tachov), Otročín, Ovesné Kladruby (o. Cheb), Plzeň (o. Plzeň-město), Poutnov, Prachomety, Rájov (o. Cheb), Skalka (o. Cheb), Stříbro (o. Tachov), Svatý Vojtěch (zanikla), Štědrá, Teplá, Výškovice (zanikla)

POZDEŇ (kontrolní) (o. Kladno)
N, Z 1823-1879

(pokračování v příštím čísle)

JUDR. JOSEF SCHIESZL A JEHO PÍSEMNÁ POZŮSTALOST

Jiří Křestfan

V září roku 1964 se dostavil do Státního ústředního archivu v Praze JUDr. Josef Schieszl, bývalý šéf politického a legislativního odboru Kanceláře prezidenta republiky v letech 1920-1938 a ministr sociální péče a správce ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy v druhé Černé úřednické vládě v roce 1926.¹ Nabídl k převzetí svůj osobní archiv, uložený v jeho bytě. Na Státní ústřední archiv byl Josef Schieszl odkázán Památkem národního písemnictví, kde se předtím informoval o možnosti uložení svých písemností.

Samotné předání proběhlo ve dvou etapách — v říjnu 1964 a v lednu 1965 formou darování. Přestože se uvažovalo o přednostním zpracování osobního archivu, byla nakonec promarněna šance uspořádat fond ještě za života původce. Ke zpracování se přikročilo až na podzim roku 1992.

V rozsahem nevelkém fondu (1,2 bm) byly skartovány pouze písemnosti duplicitní, torzovitě, bezobsažné či znehodnocené poškozením. Celkový rozsah skartace byl minimální, ve fondu byly ponechány i kopie písemností (strojopisných záznamů, expertiz, úředních dopisů), u nichž lze předpokládat, že jejich originály jsou uloženy v Archivu Kanceláře prezidenta republiky. Tento předpoklad však není možno zejména z časových důvodů potvrdit, vyřazení výše uvedených materiálů by navíc ochudilo jednotlivé tematické celky fondu, jejichž organickou součást v řadě případů tvoří. Potvrzuje se rovněž, že skartovat v osobních fondech je nutno velice opatrně, neboť i zdánlivě bezvýznamné písemnosti (např. intervence v osobních záležitostech) mohou mít v jistých souvislostech historickou hodnotu.

Naprostá většina fondu byla původcem netříděna. Při pořádání byly zachovány všechny celky vyčleněné původcem, byly respektovány i všechny náznaky členění či spojování archiválií. Základním principem při pořádání se stal princip věcný,² jenž byl kombinován s hlediskem diplomatickým. Tento postup odráží skutečnost, že Josef Schieszl shromažďoval materiály k jednotlivým problémům a oblastem společenského života a úřední činnosti bez ohledu na druh písemností. Z výše uvedených skutečností vyplývá, že nebyla například vyčleněna osobní korespondence původce fondu všude tam, kde tvoří součást určitých tematických skupin. Rovněž tisková dokumentace byla vyčleněna pouze v těch případech, kde netvořila organický celek s jinými archiváliemi.

Za inventární jednotku byl pojat soubor písemností k jednotlivým tematickým problémům či subjektům společenského života. Uvnitř inventárních

jednotek byly materiály řazeny chronologicky, výjimečně i podle druhu písemnosti. Při pořádání a vnitřním členění fondu byla respektována základní pravidla pro zpracování osobních archivních fondů.³

Písemnosti, uložené v osobním fondu Josefa Schieszla, jsou psány v jazyce českém, slovenském, německém, francouzském a anglickém. V průběhu inventarizace fondu byly zpracovány rejstříky osobní, zeměpisný, věcný a rejstřík institucí. V zájmu co nejlepší orientace ve fondu byla hesla vybrána přímo z textu dokumentů všude tam, kde to vyžadoval jejich obsah.

Těžiště materiálů osobního fondu Josefa Schieszla tkví v období let 1918-1938, kdy kulminovalo jeho působení v politickém životě. Starší archiválie souvisí zejména s publikační a přednáškovou činností Josefa Schieszla a s jeho členstvím ve výkonném výboru České strany pokrokové.

Osobní archiv Josefa Schieszla obsahuje písemnosti, jež mají hodnotu pro poznání politického života první republiky (zejména pak politiky Hradu), spolkového života (jde například o cenné písemnosti týkající se činnosti Společenského klubu, částečně i Autoklubu Republiky československé, Svazu skautů Republiky československé, zednářských lóží, Československé obce sokolské) i fungování Kanceláře prezidenta republiky.

Největší pozornost přitahují diáře Josefa Schieszla z let 1922-1936, zejména záznamy o jednáních původce fondu s významnými československými politiky. Charakter záznamů, často značně důvěrný, vylučuje, že se Schieszlovy zápisy o jednáních staly beze zbytku součástí hlášení, jež podávali členové kanceláře ve formě strojopisných záznamů kancléři Šámalovi a svým kolegům. Zápisy dokládají významnou úlohu, kterou hrál v politickém zákulisí Josef Schieszl.

Je nutno ovšem upozornit, že diáře se nedochovaly všechny (ve fondu jsou uloženy diáře z let 1922-1927 a 1932-1933, z diářů z let 1934 a 1936 se dochovaly pouze jednotlivé listy). Josef Schieszl navíc své diáře nevedl ve všech obdobích zcela systematicky, takže jejich vypovídací hodnota je různá. Část zápisků je vedena ve stenografickém písmu.

Za obvykle vysoce ceněnou součást osobních fondů bývá považována korespondence. Je nutno konstatovat, že korespondence, uložená v osobním archivu Josefa Schieszla, obsahuje poměrně málo informací o osobních a rodinných záležitostech původce. Souvisí většinou s jeho úřední, veřejnou a odbornou činností a její značná část má rutinní charakter.

Z Schieszlovy korespondence s jednotlivými osobami bych chtěl upozornit na korespondenci s Karlem Absolonem o projektu zřízení Muzea Anthropos v Brně, Vojtěchem Čížkem o jeho pedagogické činnosti, Karlem Englišem o jeho politickém a pedagogickém působení, Mílou Grimmichovou o její

politické a žurnalistické činnosti, Vojtěchem Vladimírem Klecandou o vojenských záležitostech (zejména o jeho poslání v Kolumbii ve třicátých letech) a jeho činnosti na konci druhé světové války a v neposlední řadě na obsáhlou korespondenci s českožidovským aktivistou M. Schoenbaumem. Nezajímavé nejsou ani písemnosti týkající se některých představitelů německého politického života (Konrad Henlein, Robert Mayr-Harting, Wilhelm Medinger, Gustav Peters, Heinrich Rauchberg).

Výše uvedená korespondence byla soustředěna vesměs ve zvláštní řadě „Jednotlivé osoby“ a nebyla oddělena od ostatních písemností týkajících se těchto osob. Součástí jiných tematických celků je zejména Schieszlova korespondence s Přemyslem Pitterem o hnutí odpírání vojenské služby, Vladimírem Fajnorem o soudnictví či s Františkou Plamínkovou o ženské otázce. Korespondence Josefa Schieszla s institucemi a politickými subjekty má zpravidla rutinní povahu.

K poznání původce fondu jsou cenné zejména písemnosti obsahující životopisné údaje o něm. Hodnotu mají rovněž rukopisy prací Josefa Schieszla, ať se již jedná o koncepty jeho přednášek či rukopisné úvahy, glosy a komentáře, jež později nebyly publikovány.

* * *

Podrobnější informace o osobním archivu Josefa Schieszla by nebyla smysluplná bez zamyšlení nad osobností samotného původce fondu.⁴ Josef Schieszl byl, řečeno slovy Bohumila Markalouse (Jaromíra Johna), představitelem oné „rozkročené generace“,⁵ jež kořenila v době před první světovou válkou a jež musila vstřebet převratné skutečnosti let válečných a poválečných. V roce 1936, kdy spisovatel adresoval výše zmíněné řádky Josefu Schieszlovi, se navíc český národ nezadržitelně blížil k počátku období, kdy byla konfrontována jeho existence s ideologiemi fašismu a komunismu. I zkušenosti z „velkého skluzu“ měl stárnoucí Schieszl intenzívně prožít.

Josef Schieszl se narodil dne 30. dubna 1876 ve Ždánicích na Moravě. Podle rodinné tradice přišel jeho pradědeček na Moravu ve službách lichtenštejnských z Rakouska.⁶ Počátkem roku 1884 přesídlili Schieszlovi rodiče do Bučovic, kde jeho matka Julie, rozená Pešerová, zdědila po svém otci čtvrtlán. V Bučovicích navštěvoval Josef Schieszl obecnou školu. Pevná vazba na rodný kraj zůstala Schieszlovi vlastní po celý jeho život. Svědčí o tom jeho kontakty s místními historiky, spisovateli a vlastivědnými pracovníky (např. Augustinem Kratochvílem, Josefem a Františkem Šujanovými, Františkem Strouhalem, Antonínem Kolkem, Václavem Valentou, Čeňkem Kramolišem) i důvěra, s níž se na „Jožku“ obraceli krajané a příbuzní, žádající pomoc při řešení osobních záležitostí.

V letech 1889-1897 studoval Josef Schieszl na českém gymnáziu v Brně. Jeho spolužáky byli mimo jiné pozdější čelný představitel národně demokratické strany František Sís a pozdější zakladatel Muzea Anthropos v Brně, archeolog, speleolog a geolog profesor Karel Absolon, s nímž udržoval Schieszl i později živé styky. Po maturitě a jednoroční vojenské službě odešel Schieszl studovat práva na českou univerzitu v Praze. Studia ukončil v roce 1902 a v následujícím roce získal titul doktora práv.

Vzhledem ke skromným poměrům rodičů byl Josef Schieszl odkázán sám na sebe. Při hledání prostředků ke studiu měl štěstí, když se v roce 1899 stal stenografem v advokátní kanceláři doktora Antonína Schauera. Tento známý pražský právník, politicky činný v mladočeské straně, zůstal Schieszlovi celoživotním vzorem nejen svým stylem práce, ale i vztahem k podřízeným a klientům.⁷ V jeho advokátní kanceláři si Schieszl přivydělával ještě v době své nedlouhé soudní praxe. Na doporučení Schauera vstoupil v roce 1904 Josef Schieszl do služeb advokátní komory v Praze. Po třech letech se stal sekretářem komory. Léta práce v advokátní komoře, jejímž zaměstnancem zůstal až do roku 1920, hodnotil Schieszl později⁸ zejména jako zkušenost potvrzující možnost korektních vztahů a spolupráce příslušníků české a německé národnosti na základě odbornosti a společné dobré vůle.

Krátce po absolvování univerzity se stal Josef Schieszl pražským dopisovatelem brněnských Moravských rozhledů a zanedlouho se začaly objevovat i další jeho příspěvky v odborných právnických periodikách i v denním tisku. Jeho články z předválečné doby svědčí o vzrůstajícím zájmu o sociální a hospodářské otázky. Současně s publikační činností zahájil Schieszl svou aktivitu přednáškovou, zaměřující se v prvním období především na etické problémy.

Publikační a přednášková činnost souvisela se Schieszlovou aktivitou politickou. Už jako student reprezentoval realistickou mládež ve výkonném výboru Masarykovy České strany pokrokové. Zde rovněž učinil v roce 1905 svou první trpkou zkušenost z politické sféry. Šlo o tak zvanou Herbenovu aféru sirotčích peněz. Svou účast na aféře charakterizoval později Schieszl jako „největší hřích, kterého jsem se dopustil ve své práci veřejné“.⁹ Josef Schieszl v roce 1905 na návod Emanuela Chalupného přispěl jako referent výkonného výboru k spěšnému vyloučení Jana Herbena z realistické strany. Tento krok musel být vzápětí napraven, neboť úmysl Herbena defraudovat peníze, získané na podporu sirotků po neštěstí na severočeském dole Jupiter v roce 1902, se nepodařilo prokázat. Aféra skončila fiaskem pro jejího iniciátora Emanuela Chalupného a přispěla zřejmě k značnému ochlazení Masarykova poměru k němu.¹⁰

Počátek století znamenal pro Josefa Schieszla rovněž dobu změn v osobním životě — v roce 1907 uzavřel sňatek s Ludmilou Gebauerovou, dcerou profesora Jana Gebauera. V roce 1908 se jim narodil syn Jan a dva roky poté dcera Olga.¹¹ Je možno konstatovat, že rodina poskytla Josefu Schieszlovi klidné zázemí, naplněné láskou a vzájemným porozuměním, bez něhož by bylo těžko myslitelné rozvinutí jeho veřejných aktivit.

V roce 1904 oznámil Josef Schieszl pražskému policejnímu ředitelství vystoupení ze svazku římskokatolické církve a svůj úmysl nevstoupit do žádné státem uznané církve.¹² Tento akt odrážel náboženskou krizi, již v tu dobu intenzivně prožívala mladá pokrokařská inteligence. Pro Schieszla nešlo o popření významu náboženství — nadále je uznával jako nutný základ světového názoru.¹³ Jednalo se mu především o kritiku bigotní formálnosti a dogmatismu tehdejší římskokatolické církve. Tato kritika se přes některé výhrady nesla v duchu Masarykově.¹⁴ O tom, že náboženství zůstalo součástí Schieszlova duševního světa, svědčí i jeho pozdější příklon k českobratrské církvi evangelické.

Účast poručíka Josefa Schieszla¹⁵ v první světové válce skončila šťastně: po šesti dnech, kdy v kasárnách na Pohořelci komandoval v civilním oděvu svou četou, používaje místo šavle vycházkové hole, byl vyreklamován jako nepostradatelný (údajně jako jediný Čech v obvodu pražského vojenského velitelství). Za tento vývoj událostí mohl vděčit přmluvě manželky prezidenta advokátní komory Friedricha Kaufmanna, jež zřejmě pronikla až k místodržiteli hraběti Coudenhovovi, ale zejména nepořádku vládnoucímu v rakouské válečné mašinérii.

V předvečer první světové války uveřejnil Josef Schieszl v listu pokrokové mládeže Klín článek,¹⁶ kriticky hodnotící současnou českou politiku: „Není velké ideje v české politice, která by národ žijící v tak těžkých poměrech držela... Stranické boje dostoupily toho stupně, že se nám zdá, že dál to již skutečně nejde.“ Autor požadoval skoncovat s oportunní politikou české reprezentace. Cílem české politiky má být podle něho „neodvislost našeho národa, též státoprávním jeho postavením završená“.

V té době patřil již Josef Schieszl k známějším představitelům realistické strany a článek naznačil jeho politické ambice. V srpnu roku 1915 byl Schieszl vyzván osobně Edvardem Benešem ke společnému odchodu za Masarykem do zahraničí. Schieszl s odvoláním na rodinu i své údajně nedostatečné znalosti a osobní vlastnosti odmítl.¹⁷

Existují pozdější zmínky o Schieszlově aktivní účasti na domácím odboji za první světové války.¹⁸ V jeho osobním archivu k podobným tvrzením bližší vysvětlení nenalezneme.

Se Schieszlovým jménem se znovu setkáváme na počátku roku 1918, kdy vrcholí úsilí části české politické reprezentace o aktivizaci české politiky, její osamostatnění a překonání stranických přehrad. Jde tedy vesměs o požadavky, jež cítil Schieszl jako naléhavé již před válkou. Výsledkem sjednocovacích snah se stal vznik České státoprávní demokracie v únoru roku 1918. Strana měla podle Schieszlova názoru sdružovat „všechny příslušníky národa, kteří se nestaví na stanovisko třídní nebo stavovské“.¹⁹ V řadách České státoprávní demokracie se sešli členové Národní strany svobodomyšlné (jedním z nejhorlivějších stoupenců sjednocení v mladočeské straně byl Schieszlův spolužák František Šís), Strany státoprávně pokrokové, moravské Strany lidovo-pokrokové, Strany národní (staročeské) a část realistů. Dodejme, že šlo o nejnámější a nejohlasnější představitele České strany pokrokové: Josefa Svatopluka Machara, Jana Herbena, Františka Drtinu, Přemysla Šámala. Lze dát za pravdu Ferdinandu Peroutkovi, který mezi výše zmíněnými „nejškvělejšími jmény strany“ výslovně uvedl i Josefa Schieszla, že „ztráta těchto lidí zhatila naděje realistické strany, že bude moci hrát vynikající roli v republice“.²⁰ Nutno současně přiznat, že představa realistů, že v České státoprávní demokracii naleznou členové České strany pokrokové „větší možnost uskutečňovati náš starý, s námi srostlý program“²¹ a dobudou vliv na vedení nové strany, později nedošla svého naplnění.

V roce 1918 byl Josef Schieszl Českou státoprávní demokracií vyslán do Národního výboru, Zemské hospodářské rady a po převratu i do revolučního Národního shromáždění. Archiválie uložené v jeho osobním archivu²² dokládají, že jeho aktivita směřovala v této době zejména k řešení sociálních problémů.

V době popřevratové vnímal Josef Schieszl citlivě celkový posun veřejného mínění doleva. Domníval se, že národní demokracie by se neměla zříkat sebemenší možnosti ovlivnit dění v republice útekem k negativistické kritice. V jeho rukopisné úvaze z roku 1919 čteme: „Jest třeba, abychom — nezadávejte zásadě liberalismu... — postavili se jak jen to jde daleko a upřímně na levé křídlo.“²³ Jde přece v první řadě o zachování majetku národa, nikoli pouze jednotlivců. Vstřícnost pravice překoná možnost rozkolu uvnitř národa. Schieszl byl přesvědčen, že požadavek dělnictva na získání podílu na zisku je spravedlivý a jeho naplnění bude mít blahodárný účinek. Současně výslovně odmítl řešení, jež nabízeli komunisté.

Vývoj v národně demokratické straně však šel jiným směrem, než si přál Josef Schieszl. Na I. sjezdu národní demokracie v březnu 1919 dokázalo levé křídlo, nacházející své vůdce v Karlu Englišovi a Jaroslavu Stránském, prosadit řadu svých programových požadavků (z doby předsjezdové či sjezdové pochází zřejmě i Englišův rukopis programového dokumentu národní demokracie s korekturami Josefa Schieszla, uložený v Schieszlově pozůstalosti.²⁴ V dalším období se však ve straně začaly prosazovat motivy konzervativní a nacionální.

Schieszlovy komentáře v listu Služba z roku 1920²⁵ dokládají, že sledoval s obavami nárůst konfrontačních tónů v národně demokratické straně vůči vedení mladé republiky. S nelibostí konstatoval proměnu strany, jež si měla podle něho hledět „všech potřeb státu a národa“, ve „stranu zámožných lidí“, jež začíná přispívat k růstu emocionálního napětí i stavovské a nacionální atomizace společnosti.

Důležitý střet o charakter národně demokratické strany představoval sjezd národně demokratické mládeže v červenci roku 1920. Jeden z vůdců levice národně demokratické mládeže, pozdější blízký spolupracovník Josefa Schieszla z Kanceláře prezidenta republiky Emil Sobota, ocenil i s odstupem let, že Schieszl byl jediným předákem levého křídla ve straně, který se na sjezd dostavil.²⁶ Střetl se zde ostře s Viktorem Dykem. Sjezd mládeže se nakonec postavil za program pravicových vůdců strany, který shrnul Alois Rašín heslem „národ nad stát“.

Pokus Josefa Schieszla a Františka Drtiny vytvořit klub národně demokratické levice pro Čechy a mobilizovat opozičně naladěné Moravany kolem Engliše a Stránského měl již jen epizodický charakter. Výzva k pozitivní politice národně demokratické strany a k součinnosti se socialistickými stranami nedosáhla většího ohlasu.

Josef Schieszl k 1. srpnu 1920 vstoupil do služeb Kanceláře prezidenta republiky a v téže době ukončil své členství v národně demokratické straně. K jeho rozhodnutí nesporně přispěla i skutečnost, že ač jako kandidát této strany získal v parlamentních volbách nejvyšší počet hlasů ze všech krajů, kde národní demokracie nezískala volební číslo, nebyl vedením zařazen do druhého skrutinia.

Po svém rozchodu s národně demokratickou stranou nevstoupil již Josef Schieszl do žádné politické strany. Odmítl rovněž všechny pokusy skupin realistů o obnovu realistické strany.²⁷ Víme, že o intenzivních diskusích realistů o znovuoobnovení strany byl například informován Janem Blahoslavem Kozákem v dopise z 25. srpna 1921. Na podzim roku 1925 pak Josef Schieszl celou vahou své autority vystoupil proti obnovovacímu pokusu, k němuž došlo z iniciativy brněnských realistů vedených Inocencem Arnoštem Bláhou. Podle informace listu Reforma z 1. října 1925 Schieszl varoval na setkání bývalých realistů v kavárně Opera před zneužíváním jména Masarykova, před zakládáním nových politických stran, jež by zřejmě nezískaly významnější vliv. Téhož dne vyšla v Nové Svobodě Schieszlova stať „Nové strany“, v níž čteme jeho výzvu všem nespokojencům: „Vytrvej ve své straně, nezakládej dokonce nové. Věř, že tvá strana bude taková, jakou ji učiníš.“

Lze předpokládat, že tato Schieszlova aktivita zcela souzněla s názorem Masarykovým a že s jistou skepsí byly sledovány Hradem i souběžné přípravy

k založení Stránského Národní strany práce,²⁸ jejíž členové se měli rekrutovat především z odpadlíků z národně demokratické strany. Je nutno ovšem konstatovat, že Hrad určité naděje s Národní stranou práce jako nástrojem oslabení národní demokracie zřejmě spojoval.

Schieszlova studie „Co s realistickou stranou?“, jež vyšla na pokračování v květnovém a červnovém čísle Služby,²⁹ představuje mistrnou analýzu slabin intelektuálů inklinujících k realismu — jejich hyperkritičnosti, nepraktičnosti, nedostatečného smyslu pro organizovanost a kompromis. Schieszl uznával, že těchto lidí je v politice třeba, neměli by se však sdružovat ve zvláštní straně. Masarykův humanismus, jehož se realisté dovolávali, chápal Schieszl nikoli jako politický program, schopný sjednotit masy voličů, ale jako životní názor velkého člověka — praktika.

Vystoupení proti obnovovacím snahám realistů zůstalo jedním z mála okamžiků, kdy Josef Schieszl otevřeně a výhradně za svou osobu zasáhl do stranických pútek naší politické scény. Po roce 1920 vystupuje především jako loajální úředník ve službách prezidenta republiky. Po svém nástupu do kanceláře prezidenta, kdy vyhověl opakovaným nabídkám kancléře Přemysla Šámala,³⁰ byl pověřen vedením jejího politického a legislativního odboru. Je možno konstatovat, že na tomto poli působnosti sehrával značně samostatnou úlohu, zhusta přesahující akční rádius samotného kancléře.³¹ Svědčí o tom především Schieszlovy diáře, jejichž podrobnější analýza si ovšem zasluhuje větší pozornost, než umožňuje rámec této studie. (V ní chci využít především záznamy v diářích vztahující se k osobnosti Josefa Schieszla.)

Vzhledem k okolnosti, že působnost Josefa Schieszla je spojena především s Kanceláří prezidenta republiky, nebude od věci citovat z jeho smuteční řeči při pohřbu jeho spolupracovníka Emila Soboty, v níž formuloval krédo úředníka kanceláře: „Musí dokonale ovládat slovo i ducha ústavy a jiných zákonů s ní souvisejících, musí vědět, jaký výklad jim dává, nebo podle dosavadních zkušeností předvídat, jaký výklad jim dá prezident republiky, jehož stanovisko — pokud je v mezích ústavy — je povinen hájit. Musí ostatní vedoucí činitele odhadnout, jaký účinek to, co řekne, vyvolá u nich. Musí si být stále vědom toho, že jeho slovo, ať mluvené nebo psané, musí odolát kritice představených, hlavně prezidenta samého, kritice odborné i neshovívavé kritice politických odpůrců. Musí myslit na to, že žadatel, který na svou žádost dostane nějaké vyrozumění z Kanceláře prezidenta republiky, nevidí za ním úředníka na něm podepsaného a žadateli neznámého, nýbrž svého prezidenta. K tomu třeba mnoho taktu, znalosti lidských povah a situace a mnoho ohledu na všechny strany.“³²

Josef Schieszl, jehož kancléř Přemysl Šámal považoval za svého pravděpodobného nástupce,³³ nezůstal zřejmě výše uvedenému krédu v době své

aktivní služby mnoho dlužen. Politikové a publicisté oceňovali jeho snahu po objektivitě a nestrannosti. „Dr. Schieszl dovedl vždy udržeti spoje a mosty při všech příležitostech i v době, kdy se zdála izolace stran i osob nepřekonatelná,³⁴ čteme v článku Venkova z 1. května 1936 věnovanému šedesátým narozeninám Josefa Schieszla.

V Kanceláři prezidenta republiky našel Josef Schieszl „dobře sladěný celek odborníků, oddaných své práci, loajálních, nezištných, bez hašteření mezi úředníky se občas vyskytujícího“,³⁵ jak uvedl ve své vzpomínce z roku 1947. Příznivou a dělnou atmosféru v kanceláři navodil nesporně v první řadě vliv osobnosti Tomáše Garrigua Masaryka, schopného spolupracovat s odborníky bez ohledu na jejich politické přesvědčení.

Zásadu zdrženlivosti, objektivnosti a nestrannosti si ukládal Josef Schieszl i při psaní svých četných novinových článků. Pokud měl potřebu vyjádřit svůj názor, který mohl vzbudit nelibost některé strany, učinil tak zpravidla pod pseudonymem,³⁶ aby tento názor nemohl být spojován se jménem prezidenta.

Diskrétní jednání s politickými předáky, navazování kontaktů a uzavírání dohod skrytých veřejnosti mohou navodit představu nečistých prostředků, jež mohly být používány v této politické hře za oponou. Je však možno konstatovat, že neexistuje jediný důkaz, jenž by naznačil, že Josef Schieszl postupoval nečestně vůči svým partnerům. Podobné podezření se neukázalo oprávněným ani v těch případech, kdy se jeho jméno dostalo do nepřijemných souvislostí například ve vztahu k Růžkové aféře³⁷ a Hajšmanově aféře.³⁸

Svou práci v Kanceláři prezidenta republiky opustil Josef Schieszl jen na poměrně nedlouhou dobu od 18. března 1926 do 12. října 1926, kdy byl povolán do Černého druhé úřednické vlády jako ministr sociální péče a správce ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Je známo, že o úřednické vládě se uvažovalo již delší dobu a že jedním z kandidátů na jejího předsedu byl právě Josef Schieszl.³⁹ S ohledem na další výklad není jistě bez zajímavosti, že iniciátorem zamýšleného jmenování Schieszla předsedou úřednické vlády byl Jiří Stříbrný.

Písemnosti v osobním archivu Josefa Schieszla, vztahující se k jeho působení v úřednické vládě, mají bohužel jen torzovitý charakter.⁴⁰ Dokumentují však, že jeho hlavní zájem se soustřeďoval na legislativní i praktické problémy spojené s řešením bytové otázky a stavebního ruchu, se systémem sociálního pojištění a důchodového zabezpečení.

Schieszlovo působení v blízkosti prvních prezidentů Republiky československé navozuje otázku jeho poměru k Tomáši Garriguovi Masarykovi a Edvardu Benešovi. „Masaryk byl mi vzorem politika a člověka vůbec a jím jsem tedy měřil ty, kdož byli voláni nebo se nabízelí ke správě národa,“ čteme

v komentáři k údajnému dopisu Edvarda Beneše Karlu Čapkovi z emigrace v roce 1938,⁴¹ který psal Schieszl zřejmě v roce 1946. Schieszl uznává, že Benešova situace byla mnohem složitější než doba, kdy prezidentský úřad zastával Masaryk. Beneš navíc nebyl „přírodou“ vybaven tak, jako jeho předchůdce. V rukopisném komentáři se objevuje dodatečně škrtnutá věta: „Dle mého soudu byli si tito dva mužové málo podobní.“ Schieszl přiznává, že Benešovu kandidaturu v souladu s přáním Masarykovým podporoval, že však ji přijímal s jistými pochybnostmi. Po Benešově nástupu na Hrad mu Schieszl dvakrát nabídl svou rezignaci.

Masarykem zůstal Schieszl celoživotně fascinován, jeho vztah však nebyl servilní a nekritický. Schieszlův obdiv nemohla zkalit ani vzpomínka na závěrečné období vlády Masarykovy, kdy již starý prezident nebyl schopen vykonávat svůj úřad. Pro pracovníky kanceláře znamenal tento stav věcí často nepřijemnou a nevděčnou práci,⁴² narážející na nepochopení politiků.

Pro příslušníky Schieszlovy generace byl typický intenzivní zájem o spolkový život, v němž si zvykli členové dříve nesamostatného národa realizovat své zájmy a ambice a jenž v jisté míře suploval aktivity v oblastech, do nichž byl Čechům přístup znesnadňován. Dodejme, že široký vějíř spolkových zájmů pomáhal překonávat to, co bychom současnou terminologií mohli nazvat jednorozměrností osobnosti.

V osobním archivu Josefa Schieszla nalezneme písemnosti vztahující se k funkcím, které zastával v předsednictvu Československé společnosti Bílého kříže a v Autoklubu Republiky československé,⁴³ jež mají ovšem charakter spíše torzovitý. Jsou zde rovněž uloženy archiválie, dokládající Schieszlův zájem o tělocvičné, turistické, kulturní, zdravotní, profesní i jiné spolky.⁴⁴

Poněkud specifickou aktivitu Josefa Schieszla představovala jeho účast na práci zednářské lóže „28. říjen“, s níž se ovšem na počátku 30. let rozešel.⁴⁵ Je zajímavé, že dne 10. ledna 1927 byl právě Josef Schieszl vyzván Josefem Volfem, aby vypracoval doporučení na Edvarda Beneše, který se ucházel o členství v zednářské lóži „J. A. Komenský“. Ve zmíněné inventární jednotce jsou rovněž uloženy písemnosti naznačující vztah Tomáše Garrigua Masaryka k zednářům. Korespondence se zednáři dokládá „kádrovou politiku“, již se snažili členové tohoto hnutí uplatňovat.

Jméno Josefa Schieszla zůstane ovšem spojeno především se Společenským klubem, k jehož iniciátorům a čelným představitelům patřil (byl jeho dlouholetým jednatelem). „Zakládající klub, měli jsme... na mysli, že se na jeho půdě sejdou i lidé protilehlých názorů a naučí se — pokud je toho ovšem třeba — i při různosti svých názorů společensky korektně se stýkati,“⁴⁶ napsal Josef Schieszl dne 11. února 1926 při hodnocení půlleté činnosti klubu Haně Benešové. Společenský klub, který během dvou roků své existence získal tisíc

sto členů, se stal místem, v němž v luxusním prostředí Sylva Tarouccova paláce na Příkopech byly navazovány užitečné kontakty mezi politiky a kulturními činiteli z Československa i zahraničí. Josef Schieszl úzkostlivě dbal se svými spolupracovníky, k nimž po řadu let patřil i sekretář klubu Bohumil Markalous, o udržování přátelské atmosféry ve Společenském klubu, v němž chtěl sblížit představitele různých politických směrů.

V polovině třicátých let se jméno Josefa Schieszla zapsalo výrazněji do povědomí širší veřejnosti. Dne 29. června 1935 uveřejnil Schieszl v Hospodářské politice článek „Průmysl a politika“, který vyvolal mimořádný ohlas v denním tisku i odborných periodikách.⁴⁷ Schieszl v následujícím půlroce uveřejnil několik replik, jejichž největší část byla adresována Ferdinandu Peroutkovi. V listopadu roku 1936 potom přednesl Josef Schieszl obšrnou přednášku o demokracii v sekci pro studium moderní demokracie při Státovědné společnosti,⁴⁸ v níž využil podnětů z diskuse.

Důvod, proč se Schieszlovy články o průmyslu a politice setkaly s tak širokým ohlasem, nespočíval v tom, že by otevřely zcela nové téma. Diskuse o potížích demokratického systému probíhaly prakticky po celou dobu existence první republiky.⁴⁹ Pozornost vyvolala zejména skutečnost, že s nestandardními návrhy, jež ovšem zůstaly spíše v náznaku, přišel muž, jehož si veřejnost zvykla považovat za Masarykova důvěrníka v politických záležitostech, v době zjitřené řadou naléhavých vnitropolitických i zahraničně politických otázek.

Josef Schieszl, který po roce 1918 zaznamenal růst vlivu socialistických idejí, registroval ve třicátých letech vzrůst významu nového fenoménu, který měl ovlivnit evropský vývoj — fašismu. Schieszla zneklidňoval zejména ménící se postoj části podnikatelských vrstev k fašismu. V jeho dopise Ferdinandu Peroutkovi ze 4. října 1932 čteme: „Kapitalisté a průmyslníci... mají dnes už zájem na rozvratu, jak svědčí jejich podporování fašismu.“⁵⁰

Schieszl si kladl otázku, proč se fašistické řešení stává přitažlivým. V jeho diáři, v zápisu o rozmluvě s Janem Masarykem ze dne 14. března 1933 je uvedena Schieszlova myšlenka: „V tzv. faš. programu je leccos, co je přirozenou reakcí na dosavad. chyby a bude musit být uskutečněno. V zájmu státu je, aby to provedla koalice, aby to neprováděl Stříbrný. Je nutno studovat, co to je.“⁵¹

V seriálu článků „Průmysl a politika“ vyjádřil Josef Schieszl názor, že strana hájící potřeby průmyslníků a finančníků (Národní sjednocení) má tvář v tvář stranám, využívajícím zájmů masových stavovských skupin (dělníků, zemědělců, živnostníků) stále menší možnost vlivu na politické dění, vyplývající právě z malého počtu příslušníků buržoazie. Nacionalismus, umožňující získat přívržence i z nekapitalistických stavovských skupin, se začíná ukazovat nepřítliš

efektivním, proto se podnikatelské vrstvy zajímají více o řešení opouštějící půdu demokracie, o fašistickou diktaturu.

Josef Schieszl naznačil cestu nápravy, jejíž předobraz spatřoval v paritním jednání zaměstnavatelů a zaměstnanců při uzavírání kolektivních smluv. Volby by měly probíhat v jednotlivých stavovských skupinách. Byla by přesně stanovena pravidla vztahů mezi stavovskými skupinami. Představitelé vyšších orgánů by byli voleni činovníky nižších orgánů. Na rozdíl od diktátorských režimů se stavovským zřízením by zůstala zachována demokratická pravidla jako volba činovníků, právo voličů kontrolovat je a volat k zodpovědnosti, rovné a tajné hlasování — to ovšem pouze uvnitř stavovských bloků. Tím, že bude zajištěn vliv průmyslníků a finančníků (váha každého stavovského bloku bude v zásadě stejná), zastaví se jejich ústup od demokracie. Schieszlův první článek o průmyslu a politice byl zakončen výmluvným „S.O.S.!“

Výše zmíněná přednáška o demokracii z listopadu roku 1936 vyústila v Schieszlův apel na politický střed, aby vhodným postupem vůči průmyslníkům zabránil rýsuujícímu se konfliktu krajních křídel — fašismu a komunismu. Přitom má být zachováno maximum občanských svobod v politické a hospodářské oblasti. V přednášce zazněla masarykovská výzva k uvědomělému individu: „Abychom nepropadli diktatuře, musíme být schopni — každý z nás, nést odpovědnost za celý svůj život.“

Ohlasy na Schieszlovy články o průmyslu a politice přinesly jejich autorovi zejména v počáteční fázi řadu zklamání. Místo věcné diskuse, již chtěl vyvolat, přicházely osobní útoky. Rudé právo ze dne 10. července 1935 označilo Schieszlův článek za „reakční, a možno říci přímo fašistický“. Jako odmítnutí v podobně důrazném duchu vyzněly články v Českém slovu z 5. a 11. července 1935. Venkov z 24. srpna 1935 reagoval článkem s výmluvným názvem „Průmysl sám zavinil svou izolaci“. Blahovolněji, byť nikoli bez kritických výhrad, přijaly naopak Schieszlovy články Polední list (9. července 1935), Národní politika (13. července 1935) a Národní listy (2. srpna 1935). Za skupinu kolem listu Program (Demokratický střed) přivítal Schieszlův článek Hubert Ripka⁵² jako slovo do diskuse o demokracii a reformě politického zřízení, po nž list již delší dobu volá.

První článek „statečného člověka“ Josefa Schieszla ocenil jako „kurážný“, byť nejdoucí dostatečně daleko ve své kritice stávajícího systému ochromeného stranictvím, v Poledním listu ze dne 16. července 1935 Jiří Stříbrný. Vyzvedl Schieszlovu snahu „pomoci průmyslu, bez něhož bude u nás hlad a bída“. Jeho koncepci však označil za „vyčichlou demokracii“, přicházející již pozdě. Stříbrný sám však nepředložil jiný návrh než návrat k většinovému volebnímu systému známému z Rakouska.

Nejvytrvalejším oponentem Josefa Schieszla se stal Ferdinand Peroutka. Ocenil Schieszlovu snahu pomoci průmyslu — průmyslníci si však především musí pomoci sami tím, že se budou rozumně chovat. Odmítl snahu „polekaného příznivce demokracie“ vpravit do demokratického systému prvky, jež přináší fašismus. „Autor ujišťuje, že ani pak demokracie nepřestane být demokracií. Doufám, že to nemyslí v tom smyslu, že ani vycpaná kočka nepřestává být kočkou“, čteme v Peroutkově článku „Co chce od nás průmysl“, uveřejněném v Přítomnosti dne 31. července 1935. Sarkastický výrok Peroutkův mřil k zásadní otázce: lze demokracii bránit pomocí nedemokratických prostředků?

Peroutka však ve svých závěrech dospěl pouze k apelu k „dohodě průmyslových zaměstnavatelů s průmyslovými zaměstnanci o jim společných zájmech“ (Přítomnost, 11. září 1935), přičemž rezolutně odmítl považovat Národní sjednocení za reprezentanta průmyslu (Lidové noviny, 30. prosince 1935). Abstraktnost a nepřesvědčivost navrhované dohody průmyslníků se zaměstnanci nemůže zakrýt ani přitakání, jež si Peroutka vyžádal od Rudolfa Bechyně (Přítomnost, 23. října 1935).

Josef Schieszl musil čelit v průběhu diskuse výtce, že jeho vystoupení bylo učiněno v souladu s přáním šedé eminence české politické scény, Jaroslava Preisse. Dojem byl posílen skutečností, že Schieszlův článek byl odevzdán do tisku souběžně s Preissovým vystoupením na manifestační schůzi československých průmyslníků, jež obsahovalo zamyšlení nikoli nepodobné úvahám Schieszlovým.⁵³ Byl kontakty obou mužů byly zřejmě četnější, než připouštěl Schieszl v průběhu diskuse i později,⁵⁴ nezdá se pravděpodobným, že by Schieszl v diskusi vystoupil ve službách ředitele Živnostenské banky.

Stejně nevěrohodné jsou úvahy o možném spojení s předáky Národního sjednocení, jmenovitě s Jiřím Stříbrným. Ve Stříbrném respektoval Schieszl silnou politickou osobnost, odmítal svého času použití represivních prostředků proti němu,⁵⁵ jejich politické linie se však po přechodu Stříbrného do negativistické opozice definitivně rozešly. Domnívám se, že vystoupení Schieszlovo vyplynulo z jeho vnitřní, palčivě pociťované potřeby vyjádřit se k problému dalších osudů demokracie v republice.

Série článků „Průmysl a politika“ přispěla k diskusi o demokracii, jež se rozvíjela v Československé republice zvláště intenzívně ve třicátých letech. Skromný myšlenkový výtěžek polemiky o názorech Josefa Schieszla byl signálem jisté bezradnosti, jíž začala společnost propadat tváří v tvář myšlenkovým systémům fašismu a komunismu, proklamujícím otevřeně příklon k systému diktatury.

Jak známo, obavy Josefa Schieszla o osud demokracie u nás se dokonale naplnily. Schieszl demonstroval jednoznačně svůj odmítavý postoj k probíhající změnám — dne 26. listopadu 1938, čtyři dny před nástupem Emila

Háchy, požádal o udělení šestinedělní dovolené a dnem 31. ledna 1939 odešel do výslužby.⁵⁶ Hácha poděkoval Schieszlovi za jeho dosavadní práci v dopise, přinášejícím střízlivé ocenění, v podobném duchu byly psány i články v českém tisku, zaznamenávající jeho odchod do důchodu. Völkischer Beobachter ze dne 4. února 1939 však nazval věc pravým jménem: v Schieszlově odchodu i souběžně probíhajících změnách v diplomatických službách jde o odstavení lidí spjatých s Edvardem Benešem.

Po odchodu do důchodu žil Josef Schieszl v ústraní. Pozornosti gestapa za války neušel (byl dvakrát vyslýchán⁵⁷), okupační moci se však zřejmě nezdál nebezpečným. Josef Schieszl se ovšem nesporně o politický vývoj ve své vlasti zajímal a byl informován dokonce i o situaci na Hradě. V jeho pozůstalosti nalezneme záznam o podrobné informaci o dění v okolí Emila Háchy a jeho úmyslu abdikovat po zatčení Aloise Eliáše, kterou Schieszlovi v září 1941 poskytl pracovník Kanceláře prezidenta republiky Jaroslav Čihař.⁵⁸

Josef Schieszl se zúčastnil přivítání prezidenta republiky Edvarda Beneše při jeho návratu do Prahy dne 16. května 1945 v salóнку Wilsonova nádraží a v červenci téhož roku byl pozván na Hrad. Téměř tříhodinová beseda potvrdila prohloubení odcizení mezi dvěma muži. Neshodli se zejména v otázce pojetí kolaborace jako kolektivní viny.⁵⁹

O návrat do politiky se Josef Schieszl po roce 1945 nepokoušel. Vedle věkových důvodů a ztráty důležitých osobních kontaktů působila zřejmě i skutečnost, že Schieszl se svými kolegy z vedení bývalého Společenského klubu musel od léta 1945 čelit nařčení z protizidovského jednání, jehož se měli dopustit v prosinci roku 1938 vyloučením některých židů z klubu. Obviněným podle dekretu prezidenta republiky č. 138/1945 Sb. z 27.10.1945 z činu proti národní cti se teprve na jaře 1947 podařilo dosáhnout zastavení řízení a prokázat, že v prosinci 1938 šlo o vyloučení členů, kteří neplatili členské příspěvky.⁶⁰ Tento akt vycházel ze stanov spolku a neměl rasový motiv. Stín nepřijemného podezření však zůstal, neboť podle svědectví Františka Langerá, Ferdinanda Peroutky, Petra Zenkla i Oly Scheinpflugové bylo ve své době vyloučení jako protizidovská akce v intelektuálních kruzích vnímáno.

V zářijovém čísle Laichterovy Naší doby z roku 1946 připomněl Josef Schieszl ještě jednou své dřívější polemické zápasy. Vystoupil kriticky proti článku profesora Antonína Hobzy, který v Rudém právu z 4. září 1946 plédoval pro revoluční právo a zpochybnil princip nezávislosti soudců.⁶¹ Publikáční prostor se však pro Josefa Schieszla, sledujícího nikoli bez obav vývoj v republice po roce 1945, nezadržitelně zužoval a po únoru 1948 zmizel téměř úplně. Schieszl si však podržel zvyk komentovat či alespoň glosovat politické dění. V jeho osobním archivu je uložena celá řada jeho rukopisných poznámek reagujících na vnitropolitické i zahraničně politické otázky. Opakuje se kritika

nedemokratických prvků poučovacího režimu, kritika silného historického negativismu i kritika Západu za jeho postoj vůči Východu. Je zajímavé, že velice povzbuzujícím dojmem zapůsobilo na Schieszla známé vystoupení Chruščova proti stalinismu.⁶²

Studium materiálů obsahujících údaje o životě Josefa Schieszla po roce 1948 je smutným čtením dokládajícím nepříjemná příkoří, jimž byl stárnoucí a nemocný Schieszl vystaven, ať už šlo o nátlak na odevzdání bytu v Tiché ulici na Smíchově, kde prožil téměř všechna léta po svém příchodu do Prahy, odnětí penze v roce 1953, důsledky měnové reformy či ponižující rituály při volbách.⁶³ Život Josefa Schieszla se uzavřel v Praze dne 10. března roku 1970.

* * *

„Patříš k těm, kteří neoslňují náraz, ale získávají rozum i srdce soustředěnou vážností a opravdovostí,“ napsal výstižně v blahopřání k šedesátým narozeninám dne 2. května 1936 Josefu Schieszlovi jeho dlouholetý přítel Antonín Pavel.⁶⁴ Obdobně Jiří Stanislav Guth-Jarkovský ve svých Pamětech ocenil Schieszlovo gentlemanství, jež „netkvělo ve vnějškostech, ale v srdci a smýšlení“.⁶⁵ Zdá se, že lidé, kteří blíže poznali Josefa Schieszla, oceňovali jeho tichou, leč o to usilovnější pracovitou povahu, smysl pro čest a spravedlnost, spolehlivost, snahu najít řešení i ve zdánlivě neřešitelných situacích. Jeho smysl pro pořádek provázel důsledně jeho úřední i rodinný život.⁶⁶

Doménou Josefa Schieszla se nestalo působení na veřejnosti a zápas o přízeň davu. Byl jedním z těch, kteří přispěli k budování Republiky československé nenápadnou prací, jejíž důsledky je však možno jen těžko docenit.

Jeden z největších politiků první republiky, Antonín Švehla, řekl v roce 1933 Karlu Čapkovi, že Josefa Schieszla považuje za jednoho ze čtyř „slušných byrokratů“, které u nás zná.⁶⁷ Dejme však na závěr slovo manželce Josefa Schieszla, jež jej znala zřejmě ještě lépe než politikové: „Je stoprocentní státní úředník, který všechen svůj volný čas věnuje veřejným záležitostem, aniž se ohlíží na to, jestli to něco 'vynesou' Dovede jednat proti svým zájmům, jen když je to na prospěch zájmů veřejných,“⁶⁸ čteme v dopise Ludmily Schieszlové Přemyslu Šámalovi z 3. června 1931.

Josef Schieszl nehledal štěstí ve vnější okázalosti, v bohatství, ale v nitru člověka. „Naše duše, to je ten zlatý proutek, který nás může učiniti šťastnými. Duše se svými schopnostmi, jsou-li řádně využítovány, jest tím bezpečným zdrojem štěstí. Ale také tento kouzelný proutek, jako onen z pohádek, musí býti namáhavě vybojován přísnou duševní sebekázní,“⁶⁹ čteme v konceptu přednášky „O štěstí a lidech šťastných“, která se uskutečnila 9. února 1902. Přehlédne-

me-li dlouhý život Josefa Schieszla, můžeme vyslovit domněnku, že svůj proutek štěstí skutečně našel.

Poznámky

- 1) Při výkladu dějin fondu vycházím zejména z faktů obsažených ve spisu o fondu č. I/218. Státní ústřední archiv, fond Archivní registratura, 1955-1967, sign. 355,1, kart. 115.
- 2) Potvrzuje se prioritá věcného hlediska při pořádání osobních archivů veřejných činitelů, jak to v průběhu diskuse o osobních fondech požadoval např. J. Soukup. Srv. J. Soukup, K článku M. Wurmové o problematice písemných pozůstalostí. Archivní časopis, roč. 9, 1959, s. 230-234.
- 3) Shrnutí viz: R. Edererová — V. Podaný, K problematice osobních archivních fondů. Sborník archivních prací, roč. 34, č. 2, 1984, s. 322 n.
- 4) Základní osobní údaje o J. Schieszlovi jsou kromě běžných příruček (Masarykův slovník naučný, České biografie, Ottův slovník naučný — dodatky, Malá československá encyklopedie, Československý biografický slovník) čerpány zejména z osobního spisu J. Schieszla, uloženého v Archivu Kanceláře prezidenta republiky. Autorem stručného životopisu otištěného v: A. Kratochvíl, Dějiny Bučovic, díl VIII. Praha 1927, s. 12-13 je Schieszl sám (srv. Státní ústřední archiv, Pozůstalost JUDr. Josefa Schieszla /dále jen SÚA, Pzst. J. Schieszl/, inv. č. 1, kart. 1. Odkazy na fond vycházejí ze stavu uspořádání k 1.9.1993). Pro úplnost dodávám, že stručné informace o původci fondu byly zařazeny do některých reprezentativních zahraničních encyklopedií: Who's Who in Central and East Europe. Zurich 1937, s. 961 (srv. k tomu SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 1, kart. 1); The International Who's Who 1938. London 1938, s. 1015.
- 5) SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 7, kart. 1. Blahopřání B. Markalouse J. Schieszlovi k 60. narozeninám z 5.5.1936.
- 6) Tamtéž, inv. č. 2, kart. 1. Dopis J. Schieszla neznámému adresátovi z 21.11.1933.
- 7) Tamtéž, inv. č. 1, kart. 1. Vzpomínka J. Schieszla na A. Schauera z roku 1942.
- 8) Tamtéž.
- 9) Tamtéž, inv. č. 147, kart. 8. Nedatovaná životopisná glosa J. Schieszla ke knize J. Kvapila „O čem vím“.

- 10) Tamtéž, inv. č. 136, kart. 7. Nedatovaný komentář J. Schieszla k údajnému dopisu E. Beneše K. Čapkovi z emigrace v roce 1938. O. Scheinpflugová existenci podobného dopisu popírá. O. Scheinpflugová, Český román. Praha 1946, s. 561. S pochybnostmi přistupují k dopisu i současní odborníci — srv. hodnocení A. Klimka in: Z druhé republiky, sv. 1. Praha 1993, s. 174 n. Dodejme, že dopisu nevyužili za války propagandisticky ani nacisté právě s ohledem na problematičnost jeho autentičnosti. Srv. SÚA, Úřad státního tajemníka při říšském protektoru, sign. 109-4-305.
- 11) Blíže viz Archiv Kanceláře prezidenta republiky, osobní spis J. Schieszla.
- 12) SÚA, fond Policejní ředitelství v Praze, 1921-1930, sign. S 2606/1, kart. 3316.
- 13) Srv. SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 8, kart. 1. Schieszlovy přednášky „O štěstí a lidech šťastných“ (1902) a „O otázce náboženské“ (po roce 1904).
- 14) Srv. T. G. Masaryk, V boji o náboženství. Praha 1904. Masarykovi vytýkal Schieszl zejména jeho apodiktičnost.
- 15) SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 1, kart. 1. Nedatovaná životopisná črta J. Schieszla „Můj případ“.
- 16) Tamtéž, inv. č. 188, kart. 9. Klín, 8.5.1914.
- 17) Tamtéž, inv. č. 136, kart. 7. Komentář J. Schieszla k údajnému dopisu E. Beneše K. Čapkovi z emigrace v roce 1938. Uvedená epizoda nesporně nezůstala bez vlivu na vztah Beneše a Schieszla.
- 18) Tamtéž, inv. č. 7, kart. 1. Srv. články k Schieszlovým 60. narozeninám v Lidových novinách z 30.4.1936 a v Národních listech z 1.5.1936.
- 19) Tamtéž, inv. č. 8, kart. 1. Nedatovaný Schieszlův rukopis z roku 1918.
- 20) F. Peroutka, Budování státu, díl III. Praha 1991, s. 906.
- 21) SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 92, kart. 7. Nedatovaný rukopis prohlášení „Příslušníkům České strany pokrokové“.
- 22) Srv. tamtéž, inv. č. 12, kart. 2.
- 23) Tamtéž, inv. č. 8, kart. 1.
- 24) Tamtéž, inv. č. 139, kart. 7.
- 25) Tamtéž, inv. č. 188, kart. 9.
- 26) Tamtéž, inv. č. 7, kart. 1. Blahopřejný dopis E. Soboty J. Schieszlovi k 60. narozeninám z 30.4.1936. Srv. též F. Peroutka, Budování státu, díl III. Praha 1991, s. 1155.

- 27) K násl. srv. SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 92, kart. 7.
- 28) Také tato iniciativa byla ovšem bedlivě pozorována Hradem. Srv. tamtéž, inv. č. 40, kart. 4.
- 29) Tamtéž, inv. č. 188, kart. 9.
- 30) Tamtéž, inv. č. 2, kart. 1. Dopis J. Schieszla J. Stivínovi ze dne 7.7.1925.
- 31) Ve své glose z 20.9.1955 ke strojopisnému záznamu z 9.1.1926 charakterizuje Schieszl P. Šámala jako „vzácného, ušlechtilého a dobrého člověka“, který však prý pro politiku neměl „buňky“. Masaryk údajně se Šámalem počítal pouze pro styk s Preissem, Scheinerem, Kramářem. SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 180, kart. 8.
- 32) JUDr. Emil Sobota. Praha 1945, s. 14-15. Srv. též E. Sobota, Co byl protektorát. Praha 1946, s. 7-8 (předmluva J. Schieszla).
- 33) Srv. záznam z 8.4.1932, sign. T 664/32, přiložený k osobnímu spisu J. Schieszla v Archivu Kanceláře prezidenta republiky.
- 34) SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 7, kart. 1.
- 35) T. G. M. jak jsme ho viděli. Praha 1947, s. 210.
- 36) Srv. SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 188, kart. 9. Nedatovaná rukopisná poznámka J. Schieszla „Jak jsem podepisoval své žurnalistické články“.
- 37) Tamtéž, inv. č. 175, kart. 8. V Růžkově aféře šlo o podvrh Schieszlova dopisu, jež měl nabízet peníze vedení ľudové strany za likvidaci V. Tuky.
- 38) Tamtéž, inv. č. 143, kart. 8. Jednalo se o činnost šéfa zpravodajské služby J. Hajšmana. Zájemce o aféru upozorňují též na dokumenty vztahující se k činnosti jednoho z klíčových svědků — Bořivoje Nesměráka — uložené ve fondu.
- 39) Tamtéž, inv. č. 28, kart. 3. Zápis v díři J. Schieszla ze dne 24.4.1925: „Stř. (Střfbrný — J.K.) mi sdělil, že navrhne mé jmenování prem. Pres. bude chtít Černého, toho nechťjí soc. dem., tíží je vděčnost k němu (Lid. dům). Líbí se mu, že při své lásce k pres. mám kritický poměr k němu. Do min. nebudou snad povoláni úředníci z ministerstev. Úkoly: soc. pojištění, úřednickou otázku, berní reforma (volně bez zasahování pětky), voleb. řád (nemá znemožnit malé strany kvůli Bubníkovi). Meissner prý je mnou nadšen, Kramář uznává mou loyaltitu.“
- 40) Tamtéž, inv. č. 55, kart. 5. Srv. SÚA, fond Předsednictvo ministerské rady, inv. č. 2960, kart. 4067-4068.
- 41) Tamtéž, inv. č. 136, kart. 7.

- 42) „Vzpomínám s hrůzou na poslední měsíce vlády Prezidenta Osvoboditele,“ přiznal J. Schieszl v dopise J. Smutnému z 22.10.1946. Tamtéž, inv. č. 8, kart. 1.
- 43) Tamtéž, inv. č. 98 a 96, kart. 7.
- 44) Chci na tomto místě upozornit alespoň na korespondenci J. Schieszla s J. Scheinerem z roku 1926 o sokolské ideji. Tamtéž, inv. č. 97, kart. 7.
- 45) Tamtéž, inv. č. 125, kart. 7.
- 46) Tamtéž, inv. č. 111, kart. 7.
- 47) Seriál Schieszlových článků „Průmysl a politika“ a ohlasy na ně viz tamtéž, inv. č. 189, kart. 9.
- 48) Tamtéž, inv. č. 10, kart. 1.
- 49) Uvádím alespoň příklad z nejbližšího okolí J. Schieszla: E. Sobota, Rozpaky s demokracií. Praha 1927. V knize „Jsme stále ještě demokraté?“ (Praha 1936) upozornil Schieszlův podřízený z Kanceláře prezidenta republiky na některé radikálnější domácí návrhy na reformu politického systému v ČSR, jež časově předcházely vystoupení Schieszlova (F. Weyr, J. Krejčí, F. Sander, manifest „Demokracie řádu a činu“).
- 50) SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 2, kart. 1.
- 51) Tamtéž, inv. č. 28, kart. 3. Své argumenty opakoval J. Schieszl podle diářového záznamu z 6.4.1933 i T. G. Masarykovi, přičemž výslovně upozornil na některé výsledky Mussoliniho režimu v hospodářské a sociální sféře. Ze zápisu vyplývá, že prezident Schieszla vyslechl, s jeho názory se však neztotožnil. O Itálii byl Schieszl informován mj. znalcem tamějších poměrů, šéfredaktorem časopisu Zlín A. Cekotou — viz tamtéž, inv. č. 70, kart. 6.
- 52) Program (Demokratický střed), roč. 1, č. 27, 19.7.1935, s. 1-2. Tento článek není jako jediný ze zmíněných uložen v osobním fondu J. Schieszla. Jak však vyplývá z přiložené korespondence, Schieszl o něm věděl.
- 53) Srv. SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 189, kart. 9. Dopis J. Schieszla redaktoru Práva lidu J. Koudelkovi z 11.7.1935.
- 54) Srv. Schieszlova vzpomínku na J. Preisse v glose ke knize „Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka“ z let 1954-1955 tamtéž, inv. č. 11, kart. 2. V Schieszlově pozůstalosti jsou uloženy písemnosti, dokládající jeho styky s Preissem — srv. tamtéž, inv. č. 171, kart. 8.
- 55) Tamtéž, inv. č. 188, kart. 9. Schieszlova vzpomínka „Jak vládl prezident Masaryk?“ uveřejněná v roce 1947 v Naší době.

- 56) Archiv Kanceláře prezidenta republiky, osobní spis J. Schieszla. Ve světle těchto faktů zní krajně nevěrohodně pozdější konstrukce V. Kopeckého, že Schieszl v době mnichovské krize bránil akcím na záchranu republiky (V. Kopecký, ČSR a KSČ. Praha 1960, s. 272). J. Schieszl tuto Kopeckého konstrukci glosoval slovy: „Nic takového se nestalo.“ (SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 11, kart. 2).
- 57) Srv. SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 2, kart. 1. Dopis J. Schieszla neznámému adresátovi z 7.3.1956.
- 58) Tamtéž, inv. č. 141, kart. 8.
- 59) „Teprve při výkladu p. pres. jsem prohlédl, co znamená rozdělení národa na emigraci, polit. vězně, barikádníky (partyzány) a zrádce či kolaboranty. Odcházel jsem z hradu jako spráskaný“, čteme v nedatovaném konceptu dopisu J. Schieszla J. Jūnovi(?). Tamtéž, inv. č. 2, kart. 1. Srv. též poznámky J. Schieszla k údajnému dopisu E. Beneše K. Čapkovi z emigrace v roce 1938 tamtéž, inv. č. 136, kart. 7.
- 60) Blíže k tomu viz Archiv hlavního města Prahy, fond „Malý dekret“, sign. 36-19029. Srv. též O. Scheinflugová, Český román. Praha 1946, s. 552-553.
- 61) SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 188, kart. 9.
- 62) Tamtéž, inv. č. 11, kart. 2. Schieszlova glosa „Skok ve vývoji situace“.
- 63) Srv. Schieszlovu rukopisnou glosu z 19.5.1957 tamtéž, inv. č. 11, kart. 2. Konstatování J. Schieszla z dopisu V. Pekárkovi z 28.12.1955 „jsme skoro žebráci“ je nanejvýš výmluvné. Tamtéž, inv. č. 2, kart. 1.
- 64) Tamtéž, inv. č. 7, kart. 1.
- 65) J. S. Guth-Jarkovský, Paměti, díl III, sv. 1. Praha 1929, s. 284.
- 66) V dopise M. Jungové z 15.9.1926 poděkoval J. Schieszl za nabídku jakési „africké opice“ a přiznal, že se členy rodiny vede mnohaletý boj o „domácí zvířinu“. Připustil, že je „zásadním odpůrcem těchto tvorů (tedy psů, koček či morčat — J.K.) ve svém domě“. SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 2, kart. 1.
- 67) Tamtéž, inv. č. 28, kart. 3. Záznam v diáři J. Schieszla z 8.9.1933. Švehlův výrok je třeba ocenit i z toho důvodu, že mezi oběma muži nepanovaly vztahy právě idylické.
- 68) Archiv Kanceláře prezidenta republiky, osobní spis J. Schieszla.
- 69) SÚA, Pzst. J. Schieszl, inv. č. 8, kart. 1.

Jiří Křesťan

JUDR. JOSEF SCHIESZL UND SEINE SCHRIFTLICHE VERLASSENSCHAFT

Zusammenfassung

Diese Studie unterrichtet über den Inhalt der schriftlichen Verlassenschaft von JUDr. Josef Schieszl (30.4.1876 — 10.3.1970), der die politische und legislative Sektion der Kanzlei des Präsidenten der Republik in den Jahren 1920-1938 leitete und außerdem als Minister für Sozialfürsorge und Verwalter des Ministeriums für öffentliche Gesundheit und Körpererziehung in der zweiten Beamtenregierung des Premiers J. Černý im J. 1926 tätig war. Das Staatliche Zentralarchiv in Prag erhielt diesen Archivbestand als persönliche Gabe dieses Politikers in den Jahren 1964-1965.

Als Aufbewahrungsprinzip dieses Archivbestandes, der größtenteils zur Zeit der Übergabe durch den Verfasser noch unsortiert blieb, wurde das Sachprinzip angenommen. Die Verlassenschaft von Dr. Schieszl umfaßt viele Schriften, die sowohl zum Vervollkommen der Erkenntnisse über politisches Leben der sog. ersten Republik (vor allem über Prager Burgpolitik) und über das Vereinsleben (in erster Reihe betreffen die bedeutenden Archivalien die Tätigkeit des Gesellschaftsklubs in Prag), als auch zur Kenntnis des Tätigkeitsablaufes in der Kanzlei des Präsidenten der Republik beitragen können. Größte Aufmerksamkeit ziehen seine Tagebücher aus den Jahren 1922-1936 an, die vor allem Vermerke über seine Verhandlungen mit bedeutenden tschechoslovakischen Politikern enthalten.

Diese Studie ist der Persönlichkeit Dr. Josef Schieszl gewidmet, dabei wird seine amtliche, politische und publizistische Tätigkeit berücksichtigt. Dr. Schieszl gehörte am Anfang des Jahres 1918 zu den Gründern der Tschechischen staatsrechtlichen Demokratie, in die er gemeinsam mit der Gruppe der bedeutendsten Vorsteher der Tschechischen Fortschrittspartei eingetreten ist. Für die realistischen Politiker wurde die neue Partei zum Symbol des tschechischen politischen, alle Klassen- und Ständebarrieren überwindenden Lebens. Als sich in der Nationaldemokratischen Partei die rechte Flügelrichtung durchsetzte, die an das staatsrechtliche Prinzip und an das Entgegenkommen gegenüber die Linke zweifelte, verließ J. Schieszl die Partei und blieb weiter ohne Parteizugehörigkeit. Er wies entschieden alles Streben einiger realistischen Politiker nach Erneuerung der Tschechischen Fortschrittspartei ab.

Seine Tätigkeit in der Kanzlei des Präsidenten der Republik wurde von den Politikern und Publizisten hoch geschätzt, vor allem deshalb, weil er durch seine geduldige und unauffällige Arbeit zur Erhaltung der angemessenen Kontakte zwischen den einzelnen politischen Parteien und Persönlichkeiten

beigetragen hat. Dem gleichen Ziel hat er auch seine Tätigkeit in dem Gesellschaftsclub gewidmet. Während seiner zahlreichen publizistischen Auftritte bewies er immer zurückhaltende, objektive und unparteiische Stellung. Der breiteren Öffentlichkeit wurde er vor allem durch seine Aufsatzreihe »Industrie und Politik« aus den Jahren 1935-1936 bekannt, in der er eine Reform des politischen Systems durch Übernahme einiger Elemente des ständischen Regierungssystems entwarf.

Dr. Schiezl verließ die Kanzlei des Präsidenten der Republik nach der Abdikation des Präsidenten Edvard Beneš. Nach dem Jahre 1939 griff er in das politische Leben nicht bedeutungsvoll ein. In seiner Verlassenschaft kann man aber eine ganze Reihe eigenhändiger Vermerke finden, die beweisen, wie er die Entwicklung sowie in der Tschechoslovakei, als auch im Ausland verfolgte.

VÝSLEDKY HEYDRICHOVY SPRÁVNÍ REFORMY Z POHLEDU OKUPAČNÍHO APARÁTU

Jaroslava Milotová

Heydrichova správní reforma je na prvý pohled úzkým a vyhraněným tématem. Věnujeme-li však pozornost dílčím problémovým okruhům, jež s touto správní reorganizací souvisejí, je patrné, že mají svoji důležitost nejen z hlediska hlubšího poznání dynamiky správního vývoje českých zemí v letech nacistické okupace, ale i pro posouzení celkového charakteru zavedeného okupačního režimu. Při analyzování problematiky správní reformy je kromě jiného nutné si položit i otázku, podle jakých kritérií hodnotit její význam. Prvou možností je její posuzování z hlediska záměrů a cílů, jichž měla dosáhnout. Druhou pak podle konkrétních výsledků a dopadu na činnost a funkci správy. V dosavadních studiích, jež se správní reorganizací v různém rozsahu zabývají, je nepřímou navozen dojem, že změny ve správní struktuře protektorátu byly ukončeným a bezproblémovým procesem, po jehož realizaci se v činnosti správní sféry nevyskytly závady, které by byly předmětem kritiky a diskusí.¹ Pro posouzení oprávněnosti takovéto interpretace je bezesporu vhodné věnovat alespoň v krátkosti pozornost některým názorům úředníků okupačního aparátu na práci nově uspořádaného správního systému protektorátu.

Dojem závěrečného mezníku při provádění správní reformy navozuje 15. červen 1942, kdy vstoupilo v platnost vládní nařízení o nové organizaci českých centrálních úřadů a současně začali vykonávat svoji funkci oberlandráti-inspektoři. Pražský viceprezident Zemského úřadu Horst Naudé ve svých pamětech dokonce vymezuje ukončení reformy květnem 1942.² Z pohledu dobové dokumentace je však patrné, že toto Naudého tvrzení neodpovídá realitě. Z hlediska stanovení alespoň rámcové chronologie je možné správní reorganizaci rozdělit do dvou fází. Na fázi přípravnou a realizační. Ponecháme-li stranou fázi přípravnou, pak vlastní reorganizace správních institucí začala probíhat na přelomu let 1941-1942. Na německé straně došlo ke zrušení služebny říšského protektora v Brně a 19. ledna byla na základě Hitlerova příkazu uvedena do funkce nová protektorátní vláda. Časový harmonogram, vypracovaný Úřadem říšského protektora, dále předpokládal, že 13. března 1942 bude dán protektorátnímu ministerstvu vnitra příkaz k provedení přípravných prací k reorganizaci ústředních orgánů s termínem do 1. dubna.³ Téhož dne měly oberlandráty přenést svoji správní agendu na okresní a zemské úřady. K 1. dubnu se rovněž měly uskutečnit změny v organizaci centrálních úřadů protektorátní správy na základě připravovaného vládního nařízení o nové územní organizaci politických okresů. Do 10. dubna se předpokládalo ukončení koordinace činnosti skupin Úřadu říšského protektora s českými ústředními

úřady včetně vydání služební instrukce pro německé úředníky, kteří byli převedeni do centrálních institucí protektorátní správy. Současně měli oberlandráti-inspektoři a jejich personál obdržet příkaz k nástupu do jim přidělených obvodů spolu s vydáním obdobného rozkazu pro nové okresní hejtmany a provést převedení zaměstnanců do německých oddělení nových okresních úřadů spolu s předáním rozděleného spisového materiálu. S ukončením těchto změn se počítalo k 1. květnu, kdy měla být završena likvidace oberlandrátů a osobní správní kompetence oberlandrátů-inspektorů přizpůsobena novému rozčlenění okresů s paralelním utvářením referentských štábů u řídicích okresních hejtmánů. Tento rozvrh se zřejmě ukázal nereálným, a proto byl vypracován další s určitou časovou korekcí.⁴ Nová územní organizace okresních úřadů se měla vyhlásit 15. dubna a příkaz k jejímu provedení měly dát písemnou formou zemské úřady.⁵ Do 23. dubna měli odstoupit okresní hejtmáné, v rozmezí od 1. května do 5. května pak ostatní personál. Během této doby se také předpokládalo převedení části správní agendy okupačních institucí na okresní a zemské úřady. Do 15. května se počítalo s vydáním výnosu o nové organizaci prvního a druhého stupně protektorátní správy, aby tak nejpozději do 1. června byla zajištěna likvidace úřadů oberlandrátů spolu s provedením koordinace činnosti odborných skupin okupační správy se správou protektorátní.

Významným zásahem do uskutečňování změn ve správě protektorátu byl atentát na Heydricha, který ve svých důsledcích vedl k novému obsazení místa vedoucího představitel okupačního aparátu. 27. května nebyla správní reforma zdaleka ukončena. Ještě nebyla završena reorganizace Úřadu říšského protektora, uskutečněny všechny změny ve struktuře protektorátního policejního aparátu a další potřebná opatření.⁶ Dokončení správní reorganizace mělo tudíž spočívat na Heydrichově nástupci Kurtu Daluegovi. Toto období do konce roku 1942 lze považovat za další etapu v provádění reformy.

Daluegova pozice v protektorátu nebyla však tak jednoznačná jako v případě jeho předchůdce. Podle šéfa bezpečnostní služby v protektorátu Waltera Jacobiho zaměřil Daluege svoji hlavní pozornost na správní novoty, které se dotýkaly německých úředníků i úřadů a okupačním aparátem byly považovány za pochybené.⁷ Jeho reformní pokusy ve správě způsobovaly názorové rozdíly a protiklady, které se podle Jacobiho zpětně odrazily ve stížnostech K. H. Franka u nadřízených míst, a to u Himmlera, Bormanna, ale i Hitlera. Rovněž Werner Landmann, pracovník řídicího úseku bezpečnostní služby v Praze, po válce vypověděl, že Daluege jako říšský protektor neměl vlastní linii a snažil se v protektorátu posílit vliv pořádkové policie, přičemž tento rys jeho politiky nevycházel z nějaké určité koncepce, zvláště pokud šlo o české obyvatelstvo, nýbrž byl výslednicí jakési „Ordnungspolizei-Hausmacht-Politik“.⁸ Jeho tendence posílit vliv pořádkové policie narazila na odpor ve vedoucích kruzích okupačního aparátu, jelikož by tím již zcela jasně vynikl

policejní charakter režimu. Především byl proti K. H. Frank, jenž podle Landmanna považoval za svou povinnost uskutečnit Heydrichovy plány na správní reformu, které se chtěly vyhnout jednostrannému a příliš viditelnému německému vlivu v české správě. Landmann sám považoval Daluegeho působení za bezplánovité.

Zásadním mezníkem, jenž výrazným způsobem ovlivnil provádění změn a dosažení cílů, které byly vytýčeny v roce 1941, je bezesporu počátek roku 1943, kdy byly v Úřadu říšského protektora připravovány směrnice a opatření pro převedení německé a protektorátní správy na totální válku. Veškerá opatření, která okupační aparát v této souvislosti přijal a v následujících letech ještě prohluboval, již nelze jak z hlediska struktury správy, tak i jejího personálního vybavení spojovat se správní reformou.

Na základě Hitlerova výnosu ze 13. ledna 1943 pověřil K. H. Frank 5. února vrchního vládního radu Heinze Landmanna z Úřadu říšského protektora vypracováním programu válečných opatření ve správě protektorátu.⁹ Program v první řadě navrhoval přezkoušet válečnou důležitost veškeré správní činnosti v protektorátu. Okupační správa se měla koncentrovat na zabezpečení klidu a pořádku a na zajištění požadovaného množství výroby. Z programu proto vyplynulo, že složky policejního aparátu, soudnictví a propagandy, které sloužily k pacifikaci obyvatelstva a k rozšiřování politické demagogie, neměly být v oblasti svého působení nijak omezovány. Totéž platilo pro řízení výroby a dopravních závodů. Naproti tomu z pohledu nacistického aparátu okrajové správní oblasti jako např. sociální zabezpečení, jež nebyly považovány za válečně důležité, měly svoji činnost zásadně zredukovat. Dále mělo pro práci správního aparátu platit, že bude pozastavena zákonodárná činnost a až na další budou omezeny organizační změny, inspekční cesty se sníží na minimum. Směrnice také přikazovaly neprovádět žádné přípravy a rozpracování plánů na poválečné uspořádání protektorátu a zaměřit se jen na nejbližší úkoly války. Rovněž se měl uvolnit dohled okupačního aparátu, který by se soustředil jen na sledování základních úkolů správy, nikoliv na jednotlivosti. Podle směrnic měly okupační orgány při jejich řešení postupovat velkoryse, aniž by se zabývaly každou maličkostí, čímž by vedení okupační správy bylo zbaveno rozhodování v záležitostech, které byly nepodstatné. Současně se připravovala opatření upřednostňující fungování válečně důležitých oborů správy a zastavující obory nedůležité spolu s likvidací jejich zařízení. Principy, jež byly schváleny pro sféru správy, měly být směrodatné i pro hospodářský život protektorátu, obzvláště pro hospodářskou samosprávu, kde se počítalo s nutností přezkoušet nezbytné nasazení německých sil.

Jak informoval 6. února 1943 K. H. Frank generálního inspektora správy Heinze Reinefahrta, měla tato opatření v souvislosti s novou situací po Hitlerově výnosu ze 13. ledna přispět k maximálnímu uvolnění sil pro

wehrmacht a zbrojní průmysl spolu s dalekosáhlým zjednodušením a koncentrací činnosti všech správních oblastí při zachování vedoucí pozice okupačního aparátu.¹⁰

Když 15. června 1942 přijal Daluge nové oberlandráty-inspektory, konstatoval v projevu předneseném při této příležitosti, že správní reforma představuje především „další velký krok vpřed za splnění vůdcova příkazu připravovat země Čechy a Moravu jak po stránce správní, tak i výchovné jako budoucí země říšské“ a němečtí úředníci měli učinit vše, „aby Čechy a Morava byly na věčné časy nerozborně zapojeny do velkoněmeckého životního prostoru“.¹¹ Pouze praktické fungování reorganizovaných úřadů však mohlo ověřit, nakolik nově koncipovaný správní systém vyhovoval těmto požadavkům a záměrům okupačního aparátu. To ovšem vyžadovalo nejen perfektní organizační zvládnutí, ale i dostatek času a prostoru pro odstranění závad, které by se případně v rámci nového správního modelu vyskytovaly.

Prvé kritické připomínky na adresu mnohých nedostatků a nejasností objevujících se v práci nově strukturovaného správního aparátu se začaly mezi německými úředníky ozývat poměrně brzo po 15. červnu. Připomínky se především zaměřovaly na kritiku nejednotného a roztržitého přístupu k provádění vlastní správní činnosti, u některých typů úřadů na nejasnosti v kompetenci a správní příslušnosti, existenční nejistotu a špatnou spolupráci mezi německými zaměstnanci českých a okupačních institucí. Konstatované nedostatky podle kritiků vnášely do vlastní práce úřadů neklid, který jenom zvyšoval celkovou nervozitu ve správní sféře, vyplývající z válečné situace.¹² Zvláště důrazně byly kritizovány organizační a funkční nedostatky v činnosti prvního stupně správy okupační a středního stupně protektorátní správy. Ve sféře protektorátní správy se tato kritika dotýkala jak oblasti správy politické, tak i policejní, u institucí správy okupační pak v první řadě oberlandrátů.

Již 7. srpna 1942 požadovali zemský viceprezident v Praze Naudé a prezidiální šéf Zemského úřadu Blaschek při jednání se státním podsekretářem von Burgsdorffem, aby byl jednoznačně vymezen pracovní vztah mezi oberlandráty-inspektory a zemskými viceprezidenty.¹³ Naudé a Blaschek shodně argumentovali tím, že obě instituce působí na nižší články protektorátní správy a přitom je zcela nejasné, v čem se okresní úřady mají řídit pokyny zemských viceprezidentů a v čem příkazy oberlandrátů-inspektorů. Nepřesně vymezená kompetence a celkové nejasnosti ve formě spolupráce mezi oběma institucemi byly podle představitelů Zemského úřadu příčinou toho, že na rozdíl od původních záměrů docházelo k nejednotnému řízení a přidělování protikladných úkolů německým úředníkům, kteří působili v protektorátní správě na úrovni okresních úřadů. Naudé s Blaschekem v tom viděli předpoklad pro tříštění jednotné linie okupační politiky v oblasti správy, a proto činnost Němců v okresních úřadech měla být důrazně usměrňována pouze jednou institucí. Jen

tak se mohla vyloučit možnost vydávání navzájem si odporujících příkazů. Naudé s Blaschekem pochopitelně preferovali řídicí úlohu zemských viceprezidentů ve vztahu k prvnímu stupni protektorátní správy, protože v rámci reformy vytvořenou strukturu oberlandrátních úřadů a náplň jejich práce považovali za přechodnou a navrhovali ji časem zcela zrušit. Doporučovali konstituování oberlandrátní na nové organizační platformě, a to nejen z politických, ale i správních důvodů, protože podle jejich názoru se na oberlandráty měla přenést celá řada úkolů a pravomocí pro zajištění účinného prosazování cílů okupační politiky.¹⁴

Německé vedení Zemského úřadu v Brně pak přímo vystoupilo s kritikou vnitřní struktury a organizace činnosti v institucích středního stupně protektorátní správy. Vládní rada Hofmann za podpory zemského viceprezidenta Schwabeho předložil 16. září 1942 Úřadu říšského protektora konkrétní návrh na uspořádání obou zemských úřadů.¹⁵ Podle názorů z Brna členění zemských úřadů především ve sféře správy z pověření říše vůbec neodpovídalo úkolům, jejichž plnění měly zajišťovat. Jak důrazně upozorňoval Hofmann, „bude za současného stavu naprosto nemožné uskutečnit včleňování správy z pověření říše do činnosti správy protektorátní, což je konečný cíl, o který usilujeme“.

Značné nejasnosti v kompetenční příslušnosti jednotlivých typů úřadů byly hlavním obsahem informace, kterou zaslal v říjnu 1942 generální inspektor správy Reinefahrt na vědomí I. oddělení Úřadu říšského protektora.¹⁶ Konstatoval, že při svých inspekčních cestách zjistil, že pro práci reorganizovaných úřadů je jejich nevymezená věcná příslušnost téměř typickým jevem. Jako konkrétní příklad uvedl zcela neujasněné postavení německého policejního prezidenta v Praze, přičemž zároveň zdůraznil, že „obdobný stav je i u dalších bezpočetných služeben“. Další negativní prvek, který se začal vyskytovat vzápětí po provedení reorganizačních změn, spatřoval Reinefahrt v tom, že navzdory racionalizačním opatřením usilovala odborná správa o rozšiřování své samostatnosti a získávání personálu z jiných institucí. Co však generální inspektor správy obzvláště kritizoval, to byla nedostatečná a na některých úrovních přímo špatná vzájemná informovanost a spolupráce mezi německým vedením různých typů úřadů. Nízká úroveň vzájemné spolupráce, zvláště pak mezi těmi institucemi, kde to bylo z hospodářských, politických a bezpečnostních důvodů nezbytné, podle jeho názoru negativně ovlivňovala konečný efekt správních činností. Doporučil proto I. oddělení Úřadu říšského protektora, aby vypracovalo nařízení, které by přispělo k odstranění tohoto závažného nedostatku. Jelikož se připravovala realizace dalších opatření, „aby se reforma rozvíjela“, předložil rovněž návrh na provedení rozboru skutečné situace ve správě, na jehož podkladě se pak mělo pokračovat v uskutečňování plánovaných změn a současně zlepšit i celková funkčnost správního systému. Prvým konkrétním krokem k dosažení tohoto cíle mělo být zpracování schématu, ve

kterém by byla jednoznačně určena návaznost a propojenost všech složek českého a německého sektoru správy a jasně vymezena věcná příslušnost. Jen po vyjasnění těchto vazeb mohlo být podle Reinefaharta zajištěno požadované plnění správních úkolů, odpovídající kontrola činnosti úřadů, ale i potřebná součinnost mezi různými typy správních institucí.

Právě otázka nedostatečné spolupráce mezi německými úředníky na různé úrovni řízení protektorátní a okupační správy byla centrem řady kritických připomínek. Pražský policejní prezident Weidermann ji v oblasti svého působení dokonce považoval za tak tristní a nevyhovující, že žádal, aby o celé záležitosti byl osobně informován Himmler.¹⁷ Podle něj byla situace v policejní sféře v Praze nejasná a nepřehledná a reorganizace nepřinesla požadované výsledky. Jednotné vedení a řízení policejní správy se spíše vytrácelo v důsledku spleťtých kompetenčních vazeb. V oblasti exekutivy a vyšetřování v Praze působilo 5 složek německé policie a 2 složky policie české.¹⁸ Jejich činnost nebyla odpovídajícím způsobem propojena a korigována. Svě vlastní postavení Weidermann považoval za originalitu svého druhu. Vycházel totiž z toho, že je německým policejním prezidentem a že by tudíž jeho pravomoci měly být shodné s těmi, které měli policejní prezidenti v říši. Podle statutu zastával ve svém obvodu sice místo vedoucího činitele policejní správy, ale jeho pravomoci se omezovaly pouze na protektorátní policii. Akce německých policejních složek probíhaly bez jakéhokoliv vyrozumění jeho osoby. Byl tedy oficiálně informován jen o činnosti protektorátní policie ve svém obvodu, ne však policie německé. Pokud vůbec obdržel nějaké zprávy, pak jen díky osobním kontaktům s dalšími německými policejními úředníky. Za tohoto stavu označil svůj titul hlavy policejní správy v obvodu Prahy za více než iluzorní. Další nedostatek spatřoval v tom, že ačkoliv byla pražskému policejnímu ředitelství přidělena správa z pověření říše, nemohlo disponovat německým četnictvem a ochrannou policií při vyšetřování přečinů německého obyvatelstva. Obdobná situace byla i při zajišťování transportů vězňů k nacistickým justičním orgánům do říše. Tyto poměry, se kterými se podle Weidermanna střetávali i další němečtí úředníci dosazení do funkcí policejních ředitelů v protektorátu, považoval za neúnosné a v rozporu s praxí platnou v říši.

Výhrady k organizačním změnám v oblasti protektorátní policie, ke spolupráci s policií německou a stejně tak i dalšími složkami se ozývaly také z řad okupačních úředníků politické správy. Pražský oberlandrát přirovnal situaci v reorganizovaném Zemském úřadu ke vroucímú kotli, ve kterém pro okupační režim zajišťovalo potřebné úkoly několik německých zaměstnanců, jejichž politické spojení s jednotlivými okupačními úřady nebylo řádně zabezpečeno.¹⁹ Jako příklad byl uveden postup při zatčení většího počtu českých zaměstnanců z oddělení pro vodní hospodářství gestapem, o kterém byl

německý zemský viceprezident informován teprve po týdnu. Pražský oberlandrát proto zdůraznil, že je nutné nastolit jednotnou linii pro spolupráci mezi okupačním aparátem a německými úředníky, kteří infiltrovali do protektorátních institucí. To ovšem podle něj předpokládalo vypracovat přesné směrnice, kterými se měli řídit němečtí referenti na ministerstvech, zemských úřadech a zaměstnanci Úřadu říšského protektora. Ostravský oberlandrát Jonak sdělil v prosinci 1943 vedení Státního ministerstva pro Čechy a Moravu, že „s existující formou policejní organizace v protektorátu nemůže být spokojen“.²⁰ Vytvořenou strukturu považoval za nepřehlednou a v praxi komplikující a zpomalující spolupráci mezi politickou a policejní správou. Na tentýž nedostatek upozorňoval K. H. Franka vedoucí I. oddělení jeho ministerstva Watter, podle kterého základní chybou bylo již to, že se schematicky na protektorátní policii přenášely organizační formy platné v Německu.²¹ Takový postup považoval za zcela zbytečný, protože centrální řízení bylo pro českou policii charakteristické už v době předmnichovské republiky. Se stejným názorem vystoupil i brněnský zemský viceprezident Schwabe, když z vlastní iniciativy předložil návrh na novou organizaci protektorátní policejní správy.²²

Nejsložitěji se situace vyvíjela ve sféře reorganizovaných oberlandrátů. Především byla zpochybňována již sama existence tohoto správního stupně. Aparát NSDAP dával přednost vytvoření přímého spojení s okresními úřady, vládními komisaři a starosty bez zprostředkovací funkce oberlandrátů-inspektorů.²³ Stejně stanovisko však zastávali i okresní hejtmani, podle nichž oberlandráti-inspektoři fungovali jen jako „poštáci říšského protektora“.²⁴ Za zbytečné považovala oberlandráty-inspektory také značná část německého obyvatelstva. V obvodu hradeckého oberlandrátu se otevřeně tvrdilo, že vlastní praxe prokázala, že tamní oberlandrát-inspektor je úplně nepotřebný.²⁵

Pochybnosti o vlastní účelnosti úřadů oberlandrátů vnášely pochopitelně neklid do práce těchto institucí a nedávaly jistotu existenční perspektivy ani jejich zaměstnancům. To se ovšem odráželo i v rozdílném přístupu jednotlivých oberlandrátů-inspektorů k zabezpečování funkce těchto úřadů. Hlavním úkolem, který jim byl uložen, mělo být provádění inspekce v příslušném správním obvodu. V první fázi svého funkčního působení se měli koncentrovat na získání všeobecného přehledu o odborné a politické situaci v přidělených okresech. Pak již se měli soustředit na vlastní inspekční činnost, jež spočívala v kontrolování správní práce nižších úřadů a případně potřebném pojednávání závažných otázek a problémů přímo na místě. S touto náplní činnosti byli oberlandráti-inspektoři před nástupem do svých funkcí srozuměni.²⁶ Většina z nich sice směřovala k pouhému inspekčnímu působení a jejich odklon od vykonávání správní práce byl stále zjevnější, ale vlastní postoj oberlandrátů-inspektorů k úkolům, které zajišťovali, byl velmi rozpačitý. Ve vedení okupační správy převážoval dojem, že oberlandráti-inspektoři „nejsou svým úkolem šťastni

a pracovně se necítí spokojeni“.²⁷ Sami oberlandráti-inspektoři se na vedení okupačního režimu přímo obraceli s otázkou, zda jejich nespokojenost s novým organizačním a pracovním uspořádáním oberlandrátních úřadů je pouze subjektivního charakteru, nebo se rovnou jedná o konstrukční chybu ve správní struktuře okupačního aparátu.²⁸

Při výstavbě reorganizovaného I. stupně okupační správy byly úřady oberlandrátů nejprve obsazeny tak, že oberlandrát-inspektor měl ještě k dispozici svého zástupce s titulem vládního rady, dále pak inspektora či sekretáře a dvě písařské síly. Avšak i za tohoto personálního složení usilovala řada oberlandrátů-inspektorů o to, aby mohla vykonávat vlastní správní činnost.²⁹ Pokračující odvozy do armády však přispěly k dalšímu snižování zaměstnanců a prakticky nutily oberlandráty-inspektory, aby se skutečně soustředili jen na provádění inspekci.³⁰

Jak ale konstatovala zpráva bezpečnostní služby z 28. června 1943 určená K. H. Frankovi, byla prováděná praxe v jednotlivých oberlandrátech různá a výrazně se v ní projevovaly vlastní postoje a iniciativa každého oberlandráta-inspektora.³¹ Někteří z nich využívali každé příležitosti k reprezentativnímu vystupování před veřejností. V jiných oberlandrátech převažovalo úsilí maximálně zachovat správní charakter úřadu. Tito oberlandráti-inspektoři vyžadovali, aby jim každý den venkovní služebny gestapa podávaly hlášení a přehledy o svých akcích v příslušném obvodu. Pravidelně svolávali na určitý den v měsíci porady okresních hejtmanů, vedoucích oddělení správy z pověření říše, starostů měst a obcí, vládních komisařů, představitelů správních korporací a požadovali i účast zástupců aparátu NSDAP, bezpečnostní služby a gestapa.

Na provádění vlastní správní činnosti oberlandráty-inspektory především trval oberlandrát Jonak z Moravské Ostravy. Proto měl také výhrady ke snižování stavu zaměstnanců oberlandrátních úřadů. V říjnu 1942 se obrátil na Úřad říšského protektora se žádostí, aby mu byli ponecháni všichni jeho podřízení.³² Svou žádost vysvětloval tím, že činnost oberlandrátů-inspektorů, především v oblasti národnostní politiky, je velice rozsáhlá, a v jeho správním obvodu o to složitější, že se jedná o aglomeraci, kde žije přes milion obyvatel, z nichž je však pouze 90 tisíc Němců. Nutnost bezprostředního výkonu správních funkcí vyplývala podle Jonaka ze skutečnosti, že Moravská Ostrava po stránce hospodářské i politické představovala pro nacistické Německo mimořádně důležitou oblast, a to jak za války, tak i vzhledem k budoucím záměrům osidlovací politiky.³³

Na rozdíl od Jonaka byl oberlandrát v Hradci Králové Schultze von Dratzig zastáncem jednoduchého inspekčního působení.³⁴ Zredukoval proto obsazení oberlandrátního úřadu na svou osobu, písařku a řidiče. Dále provedl důkladnou likvidaci registratury, když nechal odstranit a zničit všechny podle

jeho názoru nepotřebné spisy. Svou písemnou agendu omezil na nezbytné minimum. V inspekčních cestách spatřoval nejlepší prostředek, jak projednat správná a politická záležitosti obvodu.³⁵

Ačkoliv v rozboru bezpečnostní služby o situaci v oberlandrátech po prvním roce působení oberlandrátů-inspektorů byly postoje ostravského a hradeckého oberlandráta hodnoceny jako krajní extrémy, přijalo vedení okupačního aparátu závěr, že pro inspekční činnost neměla pochopení značná část oberlandrátů a ani němečtí zaměstnanci v protektorátních úřadech, což jejich postavení ještě více komplikovalo.³⁶ Zatímco u česky řízených okresních úřadů si inspekce podržely svůj kontrolní charakter, u německých se díky osobním kontaktům staly přímo formálními. Stejný nedostatek byl spatřován i v plnění jednoho z důležitých úkolů oberlandrátů-inspektorů, a to ve zpracování měsíčních zpráv pro potřeby Úřadu říšského protektora. V nich měli shrnout svá stanoviska k problémům příslušných obvodů, předkládat další podněty pro racionalizační opatření uvnitř správy, a to jak z vlastní iniciativy, tak i nižších složek. Mnozí oberlandráti-inspektoři si svoji práci i v tomto ohledu zjednodušovali. Bez jakékoliv analýzy zasílali Úřadu říšského protektora informace převzaté ze zpráv okresních hejtmanů.³⁷

Když vedoucí bezpečnostní služby v protektorátu Walter Jacobi předkládal K. H. Frankovi rozbor situace ve sféře oberlandrátů-inspektorů, zdůraznil, že by se tím mělo přispět jak k objasnění účelnosti těchto institucí vzhledem k budoucím prognózám a plánům ve správě, tak i ke sjednocení prováděné praxe. Konečné rozhodnutí o tom, zda oberlandráty budou likvidovány či ponechány, mělo padnout až po válce, kdy tento faktor již by nedeterminoval správní život.³⁸ Nejasnosti v oblasti kompetenční a pracovní mělo v této fázi odstranit Frankovo nařízení o postavení oberlandrátů-inspektorů, které se začalo připravovat od září 1943.³⁹

Jak tedy ukázala vlastní praxe, vyskytovalo se ve fungování reorganizovaných úřadů množství nedostatků a nejasností, které pro úspěšnost reformy bylo nutné odstranit. V tomto ohledu však okupační správě chyběl potřebný čas a prostor. Z rámcové chronologie je patrné, že realizační fáze reformy se na rozdíl od původních předpokladů protáhla na mnohem delší čas, než se plánovalo. Během této doby došlo i ke změnám ve vedení okupačního aparátu, přičemž je evidentní, že každý z vedoucích představitelů okupační moci měl tendenci tento proces osobitým způsobem ovlivňovat. Nejdůležitější je však skutečnost, že se podstatným způsobem změnila realizační podmínky. Jiná byla situace v roce 1941, kdy se reforma připravovala, a jiná na konci roku 1942. Určujícím faktorem se stalo ztroskotání zahraničně politické koncepce nacismu. Nutnost reagovat na tento fakt měla pochopitelně vliv na praktické zavádění nového správního mechanismu a jeho organizačního dotážení. Na jedné straně setrvala tendence dokončit plánované změny, na straně druhé válečná realita

stavěla správu před mnohem aktuálnější úkoly. Prvořadým z nich byla totální mobilizace všech sil pro další vedení války, přičemž po opatřeních z jara 1943 bylo v prosinci téhož roku vedení okupačního aparátu nuceno přistoupit k dalšímu zjednodušování správní struktury a práci řady institucí zastavit úplně.⁴⁰ Navzdory právním předpisům a normám, které byly zveřejněny na počátku správních změn, zůstala reforma v oblasti realizační nedokončena. Rozpory mezi schválenými reorganizačními návrhy a praktickými funkčními nedostatky se již nepodařilo v plné míře odstranit, přičemž konečné výsledky, které od ní okupační aparát očekával, se už v důsledku defenzívy hitlerovského Německa těžko mohly dostat.

Poznámky

- 1) Srovnej např. S. Šisler, Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939-1945. Sborník archivních prací 13, 1963, s. 55; V. Král, Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích 1938-1945. Praha 1957, s. 22-23, I. díl; D. Brandes, Die Tschechen unter deutschem Protektorat. München 1969, s. 221-225.
- 2) H. Naudé, Erlebnisse und Erkenntnisse. Als politischer Beamter im Protektorat Böhmen und Mähren. München 1975, s. 140.
- 3) Verwaltungsreform-Zeitafeln z 15.3.1942. Státní ústřední archiv v Praze (dále SÚA), fond Úřad říšského protektora (dále ÚŘP), I-1a-6120, kart. 304.
- 4) Tamtéž.
- 5) Nová územní organizace okresních úřadů byla vyhlášena až 26.5.1942 nařízením ministerstva vnitra č. 185/42 Sb. z. a n. s účinností od 1.6.1942.
- 6) Reorganizace Úřadu říšského protektora byla dokončena vydáním druhého nařízení říšského protektora o členění jeho úřadu z 25.11.1942, které vstoupilo v platnost 1.12.1942. Viz Verordnungsblatt des Reichsprotektor in Böhmen und Mähren 1942, s. 307-308. Nová organizace protektorátní policie vstoupila na základě výnosu říšského protektora v platnost 1.7.1942, zveřejněna byla až 28.3.1944 vládním nařízením č. 77/1944 Sb. z. a n.
- 7) Výpověď Waltera Jacobiho z 30.8.1946. SÚA, fond Ministerstvo spravedlnosti (dále MS), kart. 2106 a.
- 8) Výpověď JUDr. Wenera Landmanna ze 4.9.1946. SÚA, fond MS, kart. 2106 a.

- 9) SÚA, fond 110-1-5.
- 10) Tamtéž.
- 11) Daluegeho projev k oberlandrátům z 15.6.1942. SÚA, fond ÚŘP, I-1d-6310, kart. 309.
- 12) Elaborát o zkušenostech z činnosti oberlandrátů-inspektorů „Der Oberlandrat Inspekteur in Böhmen und Mähren“ z 30.4.1943, jehož autorem byl pravděpodobně generální inspektor správy Reinerfahrt. SÚA, fond 110-1-6.
- 13) Záznam rozhovoru Naudého, Blascheka a Burgsdorffa ze 7.8.1942 o správním poměru mezi oberlandráty-inspektory a zemskými viceprezidenty. SÚA, fond 114-2-46.
- 14) Tamtéž.
- 15) SÚA, 114-2-46. Současně Hofmann v příloze předložil i návrh na nové zorganizování protektorátní policie s důrazem na postavení inspektorů uniformované a neuniformované policie, kteří byli řízeni zemskými úřady.
- 16) Reinefahrt I. oddělení Úřadu říšského protektora 1.10.1942. SÚA, fond 114-2-62.
- 17) Zpráva pražského policejního prezidenta Weidermanna německému státnímu ministerstvu z 8.12.1943, týkající se názorů na stav policejní organizace v protektorátu. SÚA, 110-8-37.
- 18) Weidermann uvádí, že v německém sektoru působilo gestapo, kriminální policie, ochranná policie, četnictvo a bezpečnostní služba, na straně české pak uniformovaná vládní policie a protektorátní kriminální policie. SÚA, 110-8-37.
- 19) Politická zpráva pražského oberlandráta-inspektora za květen 1943. SÚA, fond ÚŘP, I-1a-6120, kart. 304.
- 20) Dopis oberlandráta Jonaka státnímu ministerstvu k organizaci policejní správy ze 4.12.1943. SÚA, 110-8-37.
- 21) Zpráva Wattera K. H. Frankovi z 8.12.1943. SÚA, 110-8-37.
- 22) Schwabeho reorganizační návrh na organizaci protektorátní policie z 10.12.1942. SÚA, 110-8-37.
- 23) Rozbor bezpečnostní služby o výsledcích ročního působení oberlandrátů-inspektorů pro K. H. Franka z 28.6.1943. SÚA, 110-1-6.
- 24) Tamtéž.
- 25) Tento názor vyplynul ze skutečnosti, že v důsledku nemoci oberlandráta-inspektora v Plzni tam byl předisponován jeho kolega z Hradce Králové

- na dobu neurčitou, aniž by byl v Hradci Králové ustanoven jeho zástupce, který by ho po dobu nepřítomnosti zastupoval. Podle názoru veřejného mínění správa v obvodu však plnila svou funkci nadále i bez oberlandráta-inspektora. Zpráva bezpečnostní služby z 28.6.1943. SÚA, 110-1-6.
- 26) Záznam rozhovoru s oberlandrátem Schultze von Dratzigem z 30.3.1943 pořizovaný pro K. H. Franka. SÚA, 114-9-42.
 - 27) Reinefahrtův rozbor situace v oberlandrátech z 30.4.1943. SÚA, 110-1-6.
 - 28) Tamtéž.
 - 29) Tamtéž.
 - 30) 28.9.1942 dal Reinefahrt oberlandrátům-inspektorům pokyn, aby přezkoušeli stavy svých zaměstnanců a nepotřebné pracovní síly dali k dispozici armádě. SÚA, 114-2-1.
 - 31) SÚA, 110-1-6.
 - 32) Dopis oberlandráta Jonaka Úřadu říšského protektora z 5.10.1942. SÚA, 114-2-1.
 - 33) Zpráva bezpečnostní služby z 28.6.1943. SÚA, 110-1-6.
 - 34) Tamtéž.
 - 35) Podle názoru Schultze von Dratziga neformální posezení s okresními hejtmany a dalšími činiteli „při kávě a koňaku“ vytvářelo nejlepší atmosféru k prodiskutování všech problémů. Záznam rozhovoru s Schultze von Dratzigem z 30.3.1943 pořizovaný pro K. H. Franka. SÚA, 114-9-42.
 - 36) Zpráva bezpečnostní služby z 28.6.1943. SÚA, 110-1-6.
 - 37) Tamtéž.
 - 38) Tamtéž.
 - 39) 24.10.1943 byli oberlandráti-inspektoři informováni oběžníkem státního ministra o svém právním postavení a úkolech, jež byly v jejich kompetenci. SÚA, 110-1-6.
 - 40) Zpráva ze 4.4.1944 o rozpracování úsporných opatření, jež byla vyhlášena 12.11. a 9.12.1943. SÚA, 110-2-3.

Jaroslava Milotová
ERGEBNISSE DER
VERWALTUNGSREORGANISATION AUS DER SICHT
DES BESATZUNGSAPPARATES

Zusammenfassung

Vorliegende Untersuchung behandelt Ansichten der Besatzungsbeamten bezüglich der Tätigkeit der sog. Heydrichs-Verwaltungsreform. Unmittelbare Reaktionen auf die ersten Funktionserfahrungen der reorganisierten Behörden besitzt ihre Wichtigkeit für die Reformfolgeninterpretation in der Fachliteratur, von der man indirekten Eindruck erwerben könnte, als wenn die Änderungen in der Protektoratsverwaltungsstruktur abgeschlossen und problemlosen Prozeß bildeten.

Aus der Analyse der damaligen Dokumente ist aber ersichtlich, daß sich im Laufe der Reorganisation Disproportionen zwischen Absichten und deren Einführung in die Verwaltungspraxis erwiesen haben. Kurz nach Reorganisationseinführung kritisierten die Besatzungsbeamten Unklarheiten in der Kompetenz und Verwaltungszuständigkeit von einzelnen Behörden, Unifikationsmangel beim Ausüben der Verwaltungstätigkeit, schlechte Form der Zusammenarbeit der deutschen Beamten des Okkupations- und Protektoratsapparates usw., wobei sie die Beseitigung der Funktionsunabgeschlossenheiten als Grundbedingung der erfolgreichen Reform betrachteten. Die Besatzungsverwaltung befand sich unter dem Druck von Zeit- und Raummangel. Die Reform-einführungsphase benötigte viel mehr Zeit, als wieviel man ursprünglich voraussetzte. Während dieser Zeit kamen auch Änderungen in der Okkupationsapparatführung vor, wobei jeder leitende Vertreter der Besatzungsmacht Tendenz bewies, diesen Prozeß in eigener Art und Weise zu beeinflussen. Das wichtigste dagegen war die Tatsache, daß sich die Durchführungsbedingungen in wesentlicher Weise änderten. Ganz anders stand die Lage im Jahre 1941, wenn die Reform vorbereitet wurde, im Vergleich mit der am Ende des Jahres 1942. Als maßgebende Faktoren für die Tätigkeit der Protektoratsverwaltung muß man das Scheitern der ausländisch-politischen Konzeption des Nazismus und darauffolgende Erklärung des Totalkriegsprogrammes ansehen, weil sie die Organisationsvollendung der neuen Verwaltungsreform grundsätzlich beeinflussten. Einerseits dauerte die Tendenz alle projektierten Änderungen zu vollziehen, andererseits verlangte die Kriegslage von der Verwaltung die Lösung der mehr aktuellen Aufgaben. Trotz den Rechtsnormen und Vorschriften, die am Anfang der Verwaltungsänderungen veröffentlicht wurden, blieb die Reform im Durchführungsbereich unvollendet. Die Widersprüche zwischen den genehmigten Reorganisationsvorschlägen und den praktischen Funktionsmängeln konnten

in vollem Maße nicht mehr beseitigt werden, wobei die vom Okkupations-
apparate erwartete Enderfolge als Folge von Defensive Hitlers Deutschlands
nicht mehr zu Verwirklichung kommen konnten.

RUKOPISY VE FONDU RODINNÝ ARCHIV METTERNICHŮ

Jaroslava Hoffmannová

Rod Metternichů

Starý porýnský šlechtický rod Metternichů, se znakem tří černých mušlí na stříbrném štítě, získal své jméno podle vsi Metternich, nyní části obce Weilerswist, západně od Bonnu.¹ Z několika postupně vymírajících větví donedávna trvala linie Metternich-Winneburg. Paul Alfons, šestý kníže Metternich-Winneburg, který zemřel 21. září 1992, byl posledním přímým mužským členem rodu.

Metternichové vedle svého rodového jména užívali postupně, od začátku 15. století, měnící se přídomky: Johann Metternich zu Zievel, Carl Metternich zu Sommerberg und Zievel, Edmund Metternich zu Sommerberg und Vettelhoven, Johann Metternich zu Vettelhoven.²

V roce 1635 získali Metternichové titul říšských svobodných pánů. Náleželi mezi přední šlechtu porýnských kurfiřtství. Tři z příslušníků rodu se stali arcibiskupy, trevírským Lothar (1588-1623), mohučskými Lothar Friedrich (1617-1675) a posmrtně Karl Heinrich (1622-1679). V císařských službách se Metternichové dostali za třicetileté války do Čech, kde zakoupili dva statky. Kynžvart získali v roce 1622 a Kynšperk v roce 1630.

Jeich jmění se velmi rozmnožilo, když se v roce 1654 stali dědici po meči vymřelého rodu Winneburgů, od té doby s predikátem Winneburg-Beilstein. Hrad Beilstein nad Moselou byl sídelním místem Winneburgů a před nimi Braunschornů, jejichž majetek přešel na Winneburgy v roce 1335. V roce 1679 přešla na Metternichy také většina statků rodu Brömserů. Od roku 1679 byli Metternichové říšskými hrabaty.

Clemens Wenzel Lothar, pozdější rakouský kancléř, se sice narodil ještě v Koblenzi (1773), ale již jeho otec Franz Georg byl ve službách vídeňských Habsburků. Za napoleonských válek ztratili Metternichové své původní porýnské statky. Náhradou dostali švábský Ochsenhausen. Franz Georg hrabě von Metternich-Winneburg se v roce 1803 stal knížetem von Metternich zu Ochsenhausen. Pro všechny své potomky získal v roce 1813 za své zásluhy knížecí titul Clemens Wenzel Lothar von Metternich-Winneburg-Ochsenhausen.

Ochsenhausen však drželi Metternichové jen do roku 1825, tedy přechodně, podobně jako v roce 1814 darovaný Daruvar. V roce 1816 dostal Clemens Wenzel Lothar darem od císaře Františka I. (II.) porýnský Johannisberg, který

zůstal posledním sídlem Metternichů. Zatímco Kynšperk prodali už v roce 1726, Kynžvart opustili až před koncem války v roce 1945. Tehdy v Čechách zanechali i rozsáhlé panství Plasy, které kancléř koupil v roce 1827.

Rodinný archiv Metternichů

Až do roku 1794 byl Rodinný archiv Metternichů³ uložen v Koblenzi. Když napoleonská vojska donutila Metternichy opustit levý břeh Rýna, byl jejich archiv spolu s ústřední správou statků v Bambergu, pak byl přestěhován do Ochsenhausenu, později putoval do Vídně a delší dobu setrval v Plasích, odkud byl v dubnu 1953 převezen do Ústředního zemědělsko-lesnického archivu v Praze, který se stal od počátku roku 1956 součástí Státního ústředního archivu v Praze.

Rodinný archiv Metternichů (RAM) z let 1209-1935 se dělí na pět fondových částí. Základem celého Rodinného archivu Metternichů byla fondová část Starý archiv. Z něho byla již koncem 18. století vydělována Sběrka listin (L). Ve Sběrce listin nebyly však zdaleka soustředěny všechny listiny Metternichů a sprízněných rodů. Hodně listin spolu s dalšími druhy archiválií zůstalo dodnes ve Starém archivu (A), stále základní fondové části rodinného archivu. Postupně se ustavovaly další fondové části vztahující se ke třem významným příslušníkům rodu, a to Francisco-Georgicum (FG), Acta Clementina (AC) a Acta Richardiana (AR). Nejde však o přesně vymezené osobní archivy (písemné pozůstalosti). Některé materiály, které by do nich patřily, zůstaly totiž ve Starém archivu. A naopak v posledně jmenovaných třech fondových částech jsou i takové dokumenty, jež charakter osobních archivů přesahují.

Otec kancléře Franz Georg (9.3.1746 Koblenz - 11.8.1818 Vídeň) byl činný v rakouských diplomatických službách. Jeho manželkou byla od 9. 1. 1771 Maria Beatrix Antonia Aloisia hraběnka von Kagenegg. Byl kromě jiného v letech 1771-1806 posledním ředitelem katolické části vestfálského kolegia říšských hrabat. Archiv tohoto kolegia tvoří jeden oddíl fondové části Francisco-Georgicum, tzv. říšskostavovské záležitosti (R = Reichsständisches).

Do volných prostor fondové části Francisco-Georgicum za poslední signaturu V (= Varia) byly ukládány různé větší přírůstky po celé 19. století i později. Bylo to snazší, než je včleňovat do složité struktury Starého archivu.

Clemens Wenzel Lothar (15.5.1773 Koblenz - 11.6.1859 Vídeň), rakouský vyslanec u saského kurfiřta v Drážďanech (1801-1803), u pruského krále v Berlíně (1803-1805) a u Napoleona I. v Paříži (1806-1809), ministr zahraničí (od 1809) a proslulý rakouský kancléř (1821-1848), byl třikrát ženat. Jeho první manželkou se stala ve Slavkově 27.9.1795 Marie Eleonora hraběnka Kaunitz-Rietberg (1.10.1775 - 19.3.1825), vnučka velkého kancléře Marie Terezie. Ovdovělý Metternich se znovu oženil 5.11.1827 s Antonií svobodnou paní von

Leykam (15.8.1806 - 17.1.1829), která se při této příležitosti stala hraběnkou von Beilstein. Zemřela nedlouho po porodu syna Richarda. Svou třetí chotí učinil kancléř 30.1.1831 Melanii hraběnkou Zichy-Ferraris (28.1.1805 - 3.3.1854). Clemens Wenzel Lothar všechny své ženy, s nimiž v rozmezí let 1797-1837 zplodil 11 dětí, přežil.

Ani Acta Clementina nejsou zcela totožná s písemnou pozůstalostí (osobním archivem) kancléře Metternicha. Některé provenienčně příslušné materiály zůstaly rovněž v jiných částech Rodinného archivu Metternichů. A naopak ve fondové části Acta Clementina jsou i takové archiválie, které tam přísně vzato nenáleží. Archivní materiál fondové části Acta Clementina nese zřetelné stopy pořádací či alespoň identifikační činnosti samotného kancléře, což platí zejména pro tzv. Memoranda, v podstatě přípravný a podkladový materiál k Metternichovým pamětím a vlastnímu životopisu. Celá Acta Clementina byla vyčleněna v sedmdesátých letech 19. století z tehdy ještě širě pojímaného Starého archivu. Byla vymezena především jako pramenná základna pro edici „Aus Metternich's nachgelassenen Papieren“⁴, jejíž přípravy se z podnětu kancléřova syna Richarda ujal na počátku sedmdesátých let 19. století vídeňský archivář Alfons von Klinkowström.

Acta Richardiana vznikla činností kancléřova syna Richarda (7.1.1829 Vídeň - 1.3.1895 Vídeň), který byl atašé v Paříži a Londýně (od 1852), vyslanec tajemníkem v Paříži (od 1855), rakouským vyslancem u dvora saského krále v Drážďanech (od 1856) a rakouským vyslancem u dvora Napoleona III. v Paříži (1859-1870). Richard se oženil 13.6.1856 s Pauline Clementine hraběnkou Sandor de Slavnitza, svou neteří, která byla tedy zároveň kancléřovou vnučkou i snachou. Toto manželství nebylo obdařeno synem.⁵

Franz Georg, Clemens Wenzel Lothar i Richard měli kromě jiného společné i to, že byli rytíři Řádu zlatého rouna, jednotlivě postupně od roku 1792, 1810 a 1867. Všichni tři také, spolu s dalšími příbuznými, odpočívají v rodové kryptě, kterou nechal kancléř zříditi v Plasích.

Literatura o fondu a základní edice

Nejstarší publikovanou zprávou o Rodinném archivu Metternichů je popis Ottokara Webera zveřejněný v roce 1913.⁶ Weber na základě osobní návštěvy podrobně seznámil odbornou veřejnost s třemi fondovými částmi, které nazýval:

- I. Familienarchiv, jímž rozuměl Acta Clementina,
- II. Urkunden, nyní Sběrka listin,
- III. Reichsständisches, jímž rozuměl celou fondovou část Francisco-Georgicum.

V závěru se zmínil jen o některých archiváliích, které dnes tvoří fondovou část Acta Richardiana.⁷ Weber tedy zcela pominul rozsáhlou část skutečného Starého archivu.

Když po převzetí Rodinného archivu Metternichů do Státního ústředního archivu v Praze informoval o něm, u příležitosti 100. výročí úmrtí kancléře Metternicha, v roce 1959 Josef Görner,⁸ soustředil se na Sběrku listin, tzv. vlastní rodinný archiv neboli Starý archiv a Francisco-Georgicum, překvapivě však pominul nejen Acta Richardiana, ale právě kancléřovi nejbližší Acta Clementina. Görner připomněl, stejně jako Weber před ním, Klinkowströmovo rozvržení rodinného archivu, o jehož zprávy, předkládané při pořádacích a edičních pracích Richardu Metternichovi, se v podrobnostech opíral.

Nejúplnější popis celého rodinného archivu se objevil až v Průvodci po archivních fondech Státního oblastního archivu v Plzni v roce 1976, z pera Jaroslava Honce.⁹ Na rozdíl od předchozích zpráv byla věnována pozornost všem pěti fondovým částem. Kromě některých menších odlišností od reálného stavu Honc zejména nepopsal skutečné členění fondové části Acta Clementina, které vzešlo z inventarizačních prací Antonína Haase v letech 1966-1969.

Nejstarší listiny ze Sběrky listin i Starého archivu zahrnuli Ivan Hlaváček a Zdeňka Hledíková do svého přehledu nebohemikálních středověkých originálních listin v českých zemích do roku 1500, který byl publikován v roce 1977.¹⁰

Podrobný registář listinného archivu panství Winneburg-Beilstein v Rodinném archivu Metternichů do roku 1400 (panství drželi do roku 1335 Braunshornové), který vypracoval Johannes Mötsch, se objevil tiskem v roce 1989.¹¹

Základní edici využívající dokumentů z fondu Rodinný archiv Metternichů připravil z podnětu Richarda Metternicha v sedmdesátých letech 19. století již vzpomínaný Alfons von Klinkowström. Autorizované originální vydání edice „Aus Metternich's nachgelassenen Papieren“ v 8 svazcích se uskutečnilo v letech 1880-1884.¹² V Paříži vyšla v roce 1881 tatáž edice pod názvem „Mémoires, documents et écrits divers, laissés par le prince de Metternich“ a v Londýně s titulem „Memoire of Prince Metternich.“ V edici jsou publikovány v úplném nebo částečném znění dokumenty, z nichž zdaleka ne všechny byly a jsou uloženy v Rodinném archivu Metternichů. Nemalé množství editovaných dokumentů bylo opisováno z jiných zdrojů. Editor neuvedl u žádného dokumentu údaje o původu a uložení.

Zejména korespondence významných činitelů z různých oborů, která se zachovala v tomto fondu, posloužila vícekrátě větším i menším edičním počínům, jež nelze při této příležitosti uvádět v úplném výčtu. Vzpomenout je

však třeba nejvýznamnější dílo Marie Ullrichové, vydané v roce 1976, v němž sepsala a zčásti editovala rukopisy a korespondenci Alexandra Dumase st.¹³

Realizován byl námět na první ediční titul CD-ROM materiálově vycházející z fondu Rodinný archiv Metternichů, s jehož konkrétní přípravou se začalo v říjnu 1989. Edice „Kancleř Metternich a jeho doba“ byla kompletně připravena k vydání v lednu 1991. Ukázku z této edice přinesl demonstrační disk CD-ROM, který Albertina Icome spol. s r. o. vyrobila v Gramofonových závodech Loděnice v říjnu 1992.¹⁴ Archivní správa MV předpokládá vydání celé rozsáhlé edice CD-ROM, jež zpřístupňuje formou registů tzv. Memoranda z fondové části Acta Clementina. Nejde o edici výběrovou, registována byla všechna tzv. Memoranda, ve skutečnosti dokumenty různého druhu z pera Metternichova i mnoha dalších známých i neznámých pisatelů. Tato tzv. Memoranda ve velmi koncentrované podobě obsahují nejruznější informace o závažném dění v Evropě i jinde od konce 18. století do smrti exkancléře v roce 1859.¹⁵

Soupis rukopisů

Komise pro soupis a studium rukopisů, která se ustavila při tehdejším Archivu ČSAV (později Ústředním archivu ČSAV) v roce 1955 a jejímž pracovištěm je dodnes oddělení Archivu AV ČR, si vytkla na počátku sedmdesátých let jako jeden ze svých hlavních úkolů vypracování celkového přehledu o rukopisném bohatství českých zemí.¹⁶ Zpracování tohoto úkolu by nebylo možné bez spolupráce odborníků v knihovnách, muzeích a v archivech. Od začátku nebylo ovšem pochyb o tom, že evidence rukopisů v archivech bude velmi složitá, neboť nejde jen o podchycení rukopisných sbírek v užším slova smyslu, ale také rukopisů rozptýlených v různých ne vždy dostatečně zpracovaných archivních fondech. S Archivní správou MV bylo dohodnuto, že evidence bude v archivech ukončena do roku 1975,¹⁷ což se ukázalo jako nereálné.

Při zpracování zásad pro pořízení základní evidence rukopisů v archivech, knihovnách a muzeích, zpracovaných v rukopisné komisi počátkem roku 1971, bylo nutné pokusit se o vymezení pojmu rukopisu. Za základní hledisko František Hoffmann a Jiří Pražák zvolili záměr při vzniku zápisu, nikoli dnešní uložení rukopisu, neboť „při vzniku rukopisu je důležité, že 1. zpravidla nebyl ‚veden‘ jako kniha úřední, 2. zpravidla nebyl a není součástí organického fondu ve smyslu archivním a mnohdy se vyskytuje v celcích vzniklých sběrnou nebo sběratelskou činností, 3. původní sepsání i opisy zpravidla sledovaly literární, vědecké nebo dokumentační cíle. Žádný z těchto znaků sám o sobě nestačí k tomu, aby písemnost jednoznačně určoval jako rukopis. Dokonce ani přítomnost všech tří znaků nemusí písemnost zařazovat mezi rukopisy.“¹⁸

Nověji se vyjádřil k definici rukopisu jako předmětu kodikologie Ivan Hlaváček.¹⁹

Soupis rukopisů ve fondu Rodinný archiv Metternichů (SÚA 4780/40-92) zpracovala autorka tohoto článku během první poloviny roku 1992. Pomůcka (58+3 s.) slouží badatelským potřebám ve studovnách Státního ústředního archivu v Praze a byla samozřejmě předána Archivu AV ČR, oddělení soupisu a studia rukopisů.

Pouze ke třem fondovým částem - Sběrka listin, Acta Clementina, Acta Richardiana - existují vyhovující archivní pomůcky. Dvě největší fondové části - Starý archiv, Francisco-Georgicum - nejsou uspokojivým způsobem archivně zpracovány. Důmyslné staré uspořádání bylo bohužel před časem rozrušeno, je třeba je pracně rekonstruovat.

Soupis rukopisů nemohl proto být sestavován pouze na základě archivních pomůcek. Bylo třeba nahlížet do archivního fondu, a to jednak hledat na předpokládaných místech, jednat přesněvat údaje o konkrétních rukopisech. Nelze proto vyloučit doplnění tohoto soupisu po dokončení inventarizace fondových částí Starý archiv a Francisco-Georgicum.

Stranou byly ponechány jednotlivé básně, drobné literární útvary uvnitř dopisů (např. kratší popisy cest), menší pamětní spisy či pojednání (až na výjimky do 10 s.) související s úřední činností. Časový mezník poloviny 19. století byl překročen v případech hodných zřetele (např. Dumasovy rukopisy).

Měl-li rukopis původní název, je uváděn obvykle v transliterované podobě, bez upozornění na odlišnosti od dnešního pravopisu. Nejde tedy, ani v mladších rukopisech, o chyby.

Pokud se uvádějí strany rukopisu, jde o strany popsané, zatímco foliace může zahrnovat i čisté listy.

Rukopisy v jednotlivých fondových částech

1. Sběrka listin (L)

Na přelomu 18. a 19. století zregestoval vyčleněné listiny metternišký archivář Ludwig Gaisser. V roce 1960 Antonín Haas dokončil inventář chronologicky řazených listin, který zahrnuje listiny pod inventárním čísly (dále jen i. č.) 1 - 1685 z let 1209-1799. Podrobné registry listin panství Winneburg-Beilstein, jak již bylo vzpomenu, vydal Johannes Mötsch.²⁰

V této fondové části žádné rukopisy nepřicházejí.

2. Starý archiv (A)

Ludwig Gaisser na sklonku 18. století vytvořil také promyšlený systém věcných signatur Starého archivu, propojený s ukládacími znaky. Archiválie jednotlivě nebo častěji v menších i větších celcích byly bez ohledu na diplomatické druhy označeny signaturami A-J, s kombinacemi podsignatur, uloženy do skříní (cista 1-19) a krabic (custod I - maximálně XXIX) a opatřeny arabskými pořadovými číslicemi.

Původní elenchy byly bohužel pro vyhledávání znehodnoceny v době ne tak dávne, když archiválie byly v rozrušeném pořadí z originálních krabic uloženy do normalizovaných kartónů. Stalo se tak v souvislosti s inventarizačními pracemi Jaroslava Honce v letech 1970-1975, které byly opuštěny ve stavu rozpracovaného konceptu inventáře. Nyní bylo započato s rekonstrukcí Gaisserova uspořádání.

Signatura B a aa zahrnuje genealogické materiály (Honc mezi č. 3101 - 3305), zejména vývody a rozrody Metternichů a spřízněných rodů. Většinou jsou to jen jednodílná grafická znázornění, ale také seznamy příslušníků rodu o několika stranách, vjimečně však i větší elaboráty z 16. - 18. století.

K nejstarším z větších elaborátů patří Genealogia Gyminichiana pro období 1310-1570 (č. 3288, seš. orig., něm., lat., 16 fol.) a Von dem Ursprung und Ankunfft des löblichen alten Hauses und Geschlechts der Herren Grafen zu Seyn und derer Genealogi, asi z roku 1585²¹ (č. 3219, seš. orig., něm., 22 fol.).

Rodu Metternichů se týkají především ověřený kreslený rodový vývod Johanna Reinhardta s verbálním doprovodem z roku 1687 (č. 3149, seš., něm., lat., 10 s.), slovní popis linií Wilhelma a Lothara z roku 1732 (č. 3131, orig., něm., 16 s.) a nedatované výpisy o rodu Metternichů a jeho příslušnicích²² (č. 3134, orig., něm., lat., 26 s.).

Z 18. století pocházejí stručné životopisy příslušníků rodu Brömserů von Rüdesheim od roku 938 do roku 1565²³ (č. 3188, seš. orig., něm., 40 fol.). K pozoruhodným dokumentům patří kniha v pergamenové vazbě s výstižným názvem *Freiherrlicher Brömberischer Stamm so ausgangen anno 1668 ahn gefangen anno 938 undt graefflicher Metternichischer Stam nebst andern bemerkten Wapen, welche ich Frantz Niclas Gutman anno 1697 zu Franckhfurt in den Brömberischen Briffschaften undt sonsten hero bekommen undt hier zusammen getragen anno 1707*²⁴ (č. 3211, kn. orig., něm., fol. 1-27, 24-26, 31, dále s. 32-45, 4 listy popsaných a kolorovaných tisků).

Pravděpodobně už ze 17. století je soubor k rodu Wurmsserů²⁵ (č. 3223, orig., něm., 8 fol. ad.). Ověřený kreslený rodový vývod Lucie von Bornstett z rodu Lochstettů včetně verbálního doprovodu je z roku 1700 (č. 3150, orig., něm., lat., 12 s.). Ve dvou opisech se dochoval materiál vztahující se ke

Quidobaldu Eberhardu Augustu hraběti Regalovi pro řád německých rytířů z roku 1739 (č. 3140 a 3141 z let 1743 a 1747, obojí něm., po 11 s.). Specification von der Abstammung des Grafen Georg Wilhelm zu Leiningen Westenburg und dessen Gemahlin Sophia Elisabetha gebohrne Gräfin und Edlefrau von der Lipp je z roku 1776²⁶ (orig., něm., 20 s.).

Pod signaturou B d dd jsou uloženy heraldické materiály. Pozornost si zaslouží kniha kreslených a kolorovaných erbů starých německých šlechtických rodů s některými dalšími výjevy, pravděpodobně z 15. - 17. století²⁷ (kn. orig., něm., 46 fol.). V 17. století má počátek rovněž Wappen-Büchlein, jehož obsah vystihuje podtitul: Eine Anzeige und Auflöschung aller in und ausländischer Potentaten, Herschaften und Stände Wapen, aus vielen Stammbüchern, Historien und Weltbeschreibungen und sonderlich aus den dreyen Theilen des Illuminirten Grossen Atlantis genohmen und in diese Ordnung gebracht (seš.orig., něm., 26 fol.).

V roce 1679 zemřel mohučský arcibiskup Karl Heinrich Metternich. K této události se váže vznik rukopisu Series Dominorum Scholasticorum Ecclesiae Metropolis Moguntinae ab anno 1080 ad annum 1655, v němž je právě tento Metternich uveden jako poslední.²⁸ Předtištěné obrysy erbů byly barevně dokreslovány (č. 4740, kn. orig., lat., nestr.).

K jinému, staršímu a slavnějšímu arcibiskupovi z rodu Metternichů, trevírskému Lotharovi, má vztah rukopis z roku 1599 Absterben, Begräbnus und Seelenbegengnus R^{mi} Johansen von Schönenburg. Item Election und erlangte churfürstliche Dignitet Ihrer churfürstlichen Gnader, Herrn Lotharii des Stammens von Metternich²⁹ (č. 5420, kn. orig., něm., lat., 48 a 57 fol.). Kniha má původní pergamenový titulní list, byla nově svázána po získání kancléřem Metternichem v roce 1842.

Diplomatickou cestou byl kancléři v roce 1840 předán také opis kodexu z univerzitní knihovny v Giessenu, obsahující listiny z let 1338-1532 k rodu Winneburgů a Beilsteinů, nazvaný Literae Feudales, Pacta etc.³⁰ (č. 5421, něm., franc., lat., nestr.). Na počátku jsou opisy listin Jana Lucemburského a Václava Lucemburského.

Dějiny rodu Metternichů, tzv. ausführliche Hausgeschichte, sepisovali metternišští úředníci a archiváři Ludwig Gaisser v letech 1780-1783 a Franz X. Streitberger v letech 1798-1811. Poslední záznamy jsou k roku 1885³¹ (č. 5422, kn. orig., něm., 131 fol.).

Kancléřova matka Marie Beatrix rozená Kagenneck (Kagenegg) si zapisovala myšlenky a výroky, které ji zaujaly při četbě (Seneca, Mirabeau, Montesquieu, Voltaire, Pascal ad.), včetně vlastních postřehů³² (kn. orig., franc., něm., s. 1-28).

Při návštěvě rakouského císaře Františka I. (II.) na Johannisbergu dne 12.9.1818 byla založena kniha návštěvníků *Einschreibebuch für die den Johannisberg besuchenden Fremden*, vedená do roku 1837³³ (č. 5418, kn. orig., něm., franc., nestr.). *Chronik von Königswart* z let 1833-1835 obsahuje seznamy návštěvníků Kynžvartu a záznamy o událostech, včetně pobytu císaře Ferdinanda I. (V.) s císařovnou Marií Annou³⁴ (seš. orig., něm., 16 fol.).

Nebyla náhoda, že kancléř poznámky a výpisky své matky přípisem na předešlý nazval *Pensées, recuillies*. Kancléřovy vlastní rukopisy ve fondové části Starý archiv vzniklé z podobného zájmu se nazývají obdobně: *Recueil de Pensées et de Môts* z let 1829-1859 (orig., franc., 22 s.), *Pensées et axiomes politiques* z let 1819-1851 (orig., franc., něm., 4 s.) a *Gedanken* z let 1844-1845 (orig., něm., lat., 3 s.).

Na rozdíl od matky si však kancléř vedle výroků jiných autorů poznamenával v převážné míře své vlastní myšlenky, někdy s vrocením, méně často s uvedením měsíce, výjimečně i dne, např.:

s. 6 „La guerre entre la France et l'Angleterre est une lutte entre l'égoïsme personnel et l'égoïsme national. Entre deux le dernier devra l'emporter. Moi. 1808.“

s. 12 „Die Natur der Dinge ist eine gestörende und aus sich selbst wieder aufbauende Gewalt. Ich.“

s. 12 „Das Prinzip voraus; die Mitte und Wege hintennach. Ich.“

s. 13 „L'enthousiasme chez les sots usurpe la place que la réflexion tient chez les sages. Moi.“

Alfredu Windischgrätzovi patřil nedatovaný rukopis s německými překlady základních dokumentů k Řádu zlatého rouna z let 1431-1713, ve vínově červené kožené vazbě s erbovním znamením vlčí hlavy (kn. orig., něm., 33 s.). Na jiném místě v této fondové části je uložen francouzsko-latinský tisk řádových ustanovení vydaný Johannem Thomasem Trattnerem ve Vídni v roce 1757³⁵, do něhož byla dopsána v obou jazycích kap. XXII (č. 4337).

Bez bližších údajů o původci se ve fondové části Starý archiv dochovalo pojednání o českých zemských silnicích, jak v té době bylo zvykem s výmluvným názvem: *Beschreibung der böhmischen Landstrassen nach ihrem ganzen Zuge, wie viel hierauf kunstgemäss schon gebaut ist, mit Schluss des Jahres 1826 in der Conservation stehet und wie viel noch zu bauen bevorstehet* (seš. orig., něm., 43 s.).

3. *Francisco-Georgicum (FG)*

Pro potřebu kancléřova otce Franze Georga byla vytvořena v prvních desetiletích 19. století fondová část, sestávající ze čtyř hlavních signatur, dále

členěných na fascikly a sešity:

R = Reichsständisches, fascikly I - LXIII, z let 1494-1806,

P = Publica, I - XI, 1802-1818,

F = Finanzen, I - XXXVI, 1747-1818, včetně F.O. = Ochsenhausen,

V = Varia, I - XX, 1699-1817.

Ve srovnání se Starým archivem bylo tehdy zvoleno podstatně jednodušší pořádací schéma. Podobně jako předchozí fondová část byly však i tyto archiválie v poněkud rozrušeném pořadí přeloženy z původních krabic do normalizovaných kartónů v souvislosti s inventarizačními pracemi Jaroslava Honce na přelomu šedesátých a sedmdesátých let našeho století, které dospěly do stavu rozpracovaného konceptu inventáře.

Pro naléhavé badatelské potřeby v roce 1986 sepsala Jaroslava Hoffmannová prozatímní inventární seznam signatury R = Reichsständisches s využitím nadpisů na původních obalech.

Honcův rozpracovaný koncept inventáře zamýšlel podchytit i jakási varia za signaturou V = Varia. Protože složitější struktura Starého archivu se poněkud, z hlediska méně obeznámených úředníků, vzpírala jednoduchému zařazování, ukládali větší nové přírůstky od druhé poloviny 19. století za již existující Varia, a to byla signatura ve fondové části Francisco-Georgicum. V těchto volných prostorách se tak octly vedle sebe postupně přibývajících velice různorodé materiály, včetně některých rukopisů.

Nejstarší rukopisy v této fondové části jsou ze začátku 18. století a jsou to v pergamenu vázané cestovní deníky dvou mladých a předčasně zesnulých Metternichů.

Ernst Eberhard (1691-1717) zanechal po sobě tři svazky s podrobnými popisy svých cest: 1. sv. 1709-1710 Německo, Belgie, Holandsko, Anglie (č. 2914, kn. orig., franc., něm., 456 s.), 2. sv. 1710-1712 Itálie, Německo (č. 2915, kn. orig., ital., franc., s. 257-840) a 3. sv. 1712 - před 1715 Holandsko, Německo, Čechy a Švýcarsko (č. 2916, kn. orig., něm., s. 841-1051). Ve třetím svazku je na s. 1051 záznam matky o úmrtí Ernsta Eberharda ve 26 letech v roce 1717. Ve stejném svazku je pak deník zatím neidentifikovaného jiného mladého Metternicha z cesty po Německu a Francii, kterou podnikl v letech 1730-1732. Do prvního svazku Diarii neboli Reisetagebuchu Ernsta Eberharda je před titulním listem vlepen darovací list císaře a českého krále Ferdinanda V. u příležitosti korunovace v Praze a vlastnoruční záznam kancléře Metternicha o darování rukopisu z univerzitní knihovny v Olomouci z roku

1836. Čtvrtým svazkem souboru je abecední rejstřík k cestovním deníkům, který si vedl sám Ernst Eberhard (č. 2917, kn. orig., franc., nestr.).

Ernst August Metternich začal psát svůj cestovní deník v Utrechtu v roce 1712. Cestoval po Holandsku, Německu, Rakousku, Uhrách a Čechách do roku 1716 (č. 2918, kn. orig., něm., 242 s.). Další svazek je z let 1718- 1719, popisuje cestu po Německu, Francii a Lucembursku (č. 2919, kn. orig., franc., ital., 193 s.). Zůstal nedokončen, neboť Ernst August v roce 1720 zemřel.

S obdobím napoleonských válek souvisejí tři rukopisy. Později slavný polní maršál Josef Radecký sepsal pro knížete Liechtensteina Auszüge aus einem Promemoria über österreichische Militär-Verhältnisse (č. 2584, orig., něm., 22 fol.). Generalmajor Gerhard von Scharnhorst je autorem Betrachtungen über die Kaiserl. Königlich. österreichischen Armeen in Beziehung des letzten Krieges (č. 2584, seš. orig., něm., 26 fol.). V opise z roku 1881 se zachovaly paměti generála a Napoleonova policejního ministra Savaryho, vévody z Roviga, o Tylžském míru a o vztahu Bourbonů k Napoleonovu synu Orlíkovi, vévodovi Zákupském (něm., 32+2 fol.).

Řada dalších rukopisů z první poloviny 19. století v této fondové části byla psána nejbližšími příbuznými kancléře Metternicha.

Do předtištěného záznamníku psala svůj deník z léta 1823 a časného jara 1824 Antonie von Leykam, s níž se poprvé ovdovělý kancléř oženil v roce 1827 a jež zemřela brzy po porodu syna Richarda (č. 2881, franc., nestr.). Po jejím příbuzném Leykamovi se dochoval záznam z cesty do Itálie, Francie a Anglie, podniknuté v lednu až květnu 1840, se zajímavými perokresbami (č. 2913, kn. orig., franc., něm., nestr.).

V roce 1831 se oženil opět ovdovělý kancléř potřetí, s mladou a krásnou Melanií Zichy-Ferraris, původkyní mnoha rukopisných svazků. Nejstarší památník s vplenými kvítky, lístky, snítkami a peřičky je z roku 1819 (č. 2882, kn. orig., franc., 44 fol.), další z let 1820-1822 (č. 2883, kn. orig., franc., nestr.) a obdobný zápisník pocitů a úvah Melanie z let 1826-1829 (č. 2912, kn. orig., franc., něm., nestr.). Podrobné deníky psala Melanie v letech 1821-1853 (č. 2885-2903, kn. orig., franc., s volně vloženými dokumenty také něm., angl., rus., pol. a ital.). Nejrozsáhlejší je deník z roku 1823 o 960 stranách, ostatní léta mají obvykle mezi 300 až 400 stranami. Deníky z let 1836-1845 se nezachovaly. Podle svědectví Tatiiny Metternichové byly zničeny při bombardování Johannisbergu 13.8.1942.³⁶ Melaniiny deníky jsou nevyčerpanou pramennou základnou, i když vybrané úryvky z let 1831-1853 byly publikovány v edici „Aus Metternich´s nachgelassenen Papieren.“³⁷ Vedle této imponující deníkové řady se dochovaly dva neformální Melaniiny deníky z posledních let jejího života (č. 2907 a 2908, 1849-1852 a 1852-1854, oba kn. orig., franc., nestr.).

Výpravny kalendářní přehled s různobarevným kaligrafickým písmem a miniaturními kresbami o významných dnech Melanie, jejích příbuzných a blízkých, s posledním záznamem k roku 1846, se výjimečně zmiňuje také o jiné než osobní události: „Explosion du Cholera 1831“ (č. 2904, kn. orig., franc., nestr.). Melaniinou rukou je psán denní seznam hostů Metternichových v Richmondu z let 1849-1850, kam se uchýlili po vypuknutí revoluce ve Vídni (č. 2909, kn. orig., franc., nestr.). Zřejmě pro Melanii byly vypracovány charakteristiky pisatelů dopisů z let 1824-1831 na základě grafologických rozborů (č. 2910, kn. orig., něm., nestr., útržky dopisů franc. a něm.). Do knihy nadepsané An Melanie 1830 byly vepsány jen dvě básně jí určené (č. 2877, orig., něm., nestr.).

Relativní ústraní po revolučním roce 1848 dovolilo exkancléři Metternichovi věnovat více času svým zálibám. Ve čtyřech svazcích z let 1850-1859 reagoval vlastními stanovisky na to, co přinášel tisk - *Extraits des Gazettes et d'autres ouvrages imprimés avec des remarques* (č. 2869-2872, všechny kn. orig., něm., franc., 314, 346, 234 a 76 s.). Z let 1851-1857 je knížka se sbírkou 156 vlastnoručně vepsaných nebo ve výstřižcích vlepených anekdot - *Anekdoten und Witze im Bereich des Zeitlaufe nebst einigen Reminiscenzen der früheren Zeit* (č. 2873, kn. orig., něm., franc., nestr.). Nedatovaná *Notamina verschiedener Arten* obsahují kancléřovy vlastní poznámky na témata jako moc, stát, svobodný obchod apod., doplněné jen nemnohými novinovými výstřižky.

Z dalších rukopisů v této fondové části vzpomeneme alespoň větší knihu, která se týká posledních věcí příslušníků rodu Metternichů, ukládání jejich pozůstatků v období 1828-1904 do rodové hrobky zřízené kancléřem v Plasích - *Urkunden-Buch über die Beerdigungs-Functionen der in die fürstlich von Metternich'sche Familien-Gruft zu Plass hinterlegten fürstlich von Metternich'schen Familien-Glieder* (č. 2921, orig., něm., s. 1-47, na s. 85 neúplný obsah). Ale život pokračoval. *Unsere Gäste*, to je seznam hostů s některými originálními podpisy a zápisy z let 1901-1935 (č. 2924, kn. orig., něm., nestr.), který doplňuje obdobné již zmiňované seznamy.

Ve fondové části *Francisco-Georgicum* se mezi varii za signaturou V = *Varia octi* i rozsáhlý, mimořádně závažný soubor rukopisů Alexandra Dumase st. (1803-1870), včetně zlomků korespondence, dar Richardu Metternichovi, který byl s Dumasovými v přátelských vztazích. Jde o úplné rukopisy literárních děl Dumase st. nebo větší i menší fragmenty, obojí někdy i datované. Zaslouhou Marie Ullrichové se s tímto pozoruhodným rukopisným bohatstvím mohla už veřejnost seznámit.³⁸ Editorka Dumasovy manuskripty pročíslovala jako MS 1 až MS 56, přičemž některé rukopisy mají ještě podčísla (např. 54, 54₁, 54₂, 54₃). V Honcově rozpracovaném konceptu inventáře jsou uloženy pod č. 2710 - 2792, pořadí se poněkud liší od edice.

Marie-Alexandre Dumas, dcera Alexandra Dumase st., provdaná Petelová, věnovala obdivovanému Richardu Metternichovi v roce 1868 ve skvostném vypravení autograf vlastního díla Madame Benoit (č. 2769, MS 59), zachovaného i v úplném původním rukopise (č. 2768, MS 57, 8 balíčků).

Mezi tato varia se dostal i rukopis edice „Aus Metternich's nachgelassenen Papieren“, již opakovaně zmiňované, ze začátku osmdesátých let minulého století, s pokyny pro sazeče rukou editora Klinkowströma (č. 2701 - 2709, 74 seš., orig., něm., franc.), i když ostatní materiály k přípravě této edice jsou uloženy ve fondové části Acta Richardiana.³⁹

4. Acta Clementina (AC)

Nynější členění fondové části Acta Clementina vzešlo z inventarizačních prací, jimiž se v letech 1966-1969 zabýval Antonín Haas. Po vyjmutí z originálních krabic, označených C = custod (obdobně jako ve fondové části Starý archiv) 1 až C 62, byla tato fondová část zpřístupněna 14 podrobnými dílčími inventáři a nově uložena do 92 normalizovaných archivních kartónů. Haas se v zásadě přidržel uspořádání Klinkowströma, až na částečné a ne vždy důsledné přesuny. Protože Haasovy inventáře nebyly publikovány a z hlediska rukopisů je důležitá správná orientace v této stěžejní fondové části Rodinného archivu Metternichů, uvádíme jejich přehled, s českými i původními názvy:⁴⁰

- AC 1 Korespondence královská - Correspondance royale, 1807-1859,
- AC 2 Korespondence politická - Correspondance politique, Rakousko, /1793/1798 - 1859/1883/,
- AC 3 obdobně - Anglie, Belgie, Francie, Itálie, Německo, Rusko, Švédsko, Švýcarsko, 1796-1859/1881/,
- AC 4 obdobně - Hoppé, Hudelist, Neumann, 1809-1850,
- AC 5 obdobně - Gentz, 1796-1838,
- AC 6 obdobně - Lievenová, 1819-1878,
- AC 7 Korespondence s bankéři, duchovními, vědci - Banquiers. Correspondance ecclésiastique. Correspondance académique, /1635/1802-1859,
- AC 8 Portréty. Úvahy, názory a aforismy. Materiál k pamětem a životopisu - Porträts. Pensées et Maximes. Memoranda, /1776/1793-1859,
- AC 9 Různé. Rozmanité papíry neznámého původu a bezcenné věci - Varia. Verschiedene Papiere ungewisser Provenienz; ohne Wert, 1707-1859,
- AC 10 Rozmanitá korespondence - Correspondance diverse, /1674/1792-1859,
- AC 11 Starší archiválie - Ältere Archivalien, 1727-1811,

AC 12 Korespondence C. v. Metternicha s rodinou - *Eigenhändige Briefe des Fürsten Clemens von Metternich, Lettres de mon père ...*, 1795-1858,

AC 13 Korespondence C. v. Metternicha - *Correspondance du Prince Clément I - III*, 1802-1859,

AC 14 Korespondence rodinná - *Correspondance de famille*, 1765-1895; dodatek sepsal v roce 1971 Jaroslav Honc.

Sjednocující archivní pomůckou k celé fondové části Acta Clementina (AC 1 - AC 14) je společný osobní rejstřík, který v roce 1987 zpracovala Jaroslava Hoffmannová.

K úmrtí arcibiskupa Karla Heinricha v roce 1679 se vztahoval jeden z rukopisů ve fondové části Starý archiv.⁴¹ Další se zachoval ve fondové části Acta Clementina: *Carolus Henricus von Metternich in Winneburg und Beilstein, 65ter Erzbischof und 50ter Churfürst zu Main. 1679. Auszug aus der Lebensbeschreibung aller Bisch- und Erzbischöfen wie auch Churfürsten zu Mainz* (AC 11, i. č. 26, seš. orig., něm., fol. 1-8).

Deník španělského zplnomocněného ministra vévody z Liria o pobytu v Rusku z let 1727-1730 se dochoval ve francouzském překladu (AC 11, i. č. 27, orig., franc., 220+214 s.). Franz Georg Löblein si vedl podrobný deník při volbě a korunovaci císaře Josefa II. ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1764 (AC 11, i. č. 28, kn. orig., něm., franc., lat., fol. 1-92). Kancléřovu otci Franzi Georgovi věnoval nejmenovaný pisatel pojednání o toleranci a osvícenství (AC 11, i. č. 29, kn. orig., něm., řec., fol. 1-54).

V zjitřeném revolučním období bylo sepsáno memorandum o rakouských poměrech 1791 (AC 11, i. č. 31, orig., franc., fol. 1-6 = 12 s.). Stejného roku se týká vyličení nezdařeného pokusu Ludvíka XIV. o útěk z revoluční Francie, které poslal císařskému dvoru zainteresovaný francouzský generál de Bouillé: *Détails du voyage du Roi et de la Reine à Montmedy et de leur arrestation à Varennes dans le Clermontois le 22. Juin 1791* (AC 11, i. č. 32, opis, franc., fol. 1-14). Neuvedený autor se rozepsal o politických stranách ve Francii v letech 1790-1793 (AC 14, i. č. 1603, opis, franc., fol. 73-76 = 8 s.).

Anonymní vzpomínka na Polsko musela být napsána někdy po roce 1796, neboť je zaměřena na trojí dělení Polska (AC 14, i. č. 1604, opis?, franc., fol. 77-84 = 15 s.). K 18. století se váže ještě menší nedatovaný rukopis o dějinách Neapole 1160 - 1734 (AC 11, i. č. 34, orig., ital., fol. 1-16), dvě nedatované úvahy neuvedeného pisatele o Neapolském království (AC 14, i. č. 331, orig., ital., fol. 7-28 a 29-72) a Alla Fidelissima Città di Napoli autora Giovanni Assenzia de Goyzueta (AC 14, i. č. 331, orig., ital., fol. 1-6).

Stěžejními rukopisy fondové části Acta Clementina jsou pochopitelně práce samotného kancléře. Znamé jsou jeho potřeby vynikajících současníků (AC 8): francouzského císaře Napoleona I. Bonaparte (i. č. 1, orig., konc., opisy, franc., fol. 1-258), ruského cara Alexandra I. (i. č. 2, 2 konc., 3 opisy, franc., fol. 1-144), sardinského krále Alberta (i. č. 3, 2 opisy, něm., franc., fol. 1-21), belgického krále Leopolda I. (i. č. 4, opis, něm., fol. 1-12), francouzského krále Ludvíka Filipa (i. č. 5, orig., opis, franc., fol. 1-5), bavorského krále Maximiliána II. (i. č. 6, orig., opis, něm., fol. 1-16) a portugalského regenta Doma Miguela, vévody z Braganzy (i. č. 7, orig., opis, něm., fol. 1-9).⁴²

Materiálie k životopisu a pamětem kancléře Metternicha jsou dosti rozsáhlé a zahrnují jak originály, tak i opisy, ve francouzském a německém znění (AC 8): Všeobecná data, 1805-1857 (i. č. 21, fol. 1-126, 1-78, 1-106 a 1-23), Prameny k dějinám aliancí, 1813-1852 (i. č. 22, fol. 1-216, 1-5 a 1-10) a Doklady k vlastnímu životopisu, 1809-1852 (i. č. 23, fol. 1-104, 1-114 a 1-104).⁴³ S nimi souvisí jinde uložený nedatovaný koncept zlomku druhé kapitoly Metternichova vlastního životopisu (AC 8, i. č. 124, franc., fol. 5-10 = 7 s.). V roce 1822 zaslal Metternich tajný pamětní spis caru Alexandrovi s podrobnou analýzou revolučních nálad v Evropě. Vycházel přitom zřejmě z rozboru revolučních skupin v Evropě, který se dochoval v opise (AC 8, i. č. 944, franc., fol. 18-33 = 29 s.). Až k revolučnímu roku 1848 se vztahuje Metternichovo vlastnoruční pojednání o německé otázce, určené baronu Wessenbergovi (AC 2, i. č. 73, orig., něm., fol. 340-349 = 19+1 s.) a také jeho úvaha o národu a národnosti, kterou předložil anglickému právníku a publicistovi Traversi Twissovi (AC 10, i. č. 774, konc. a opis, franc., fol. 11-26 a 101-109).

Několik rukopisů uložených ve fondové části Acta Clementina vzešlo z pera příbuzných a blízkých kancléře Metternicha. Jeho předčasně zesnulý syn Viktor (1803-1829) napsal rozbor článku francouzské ústavy ze 6. září 1791 (AC 14, i. č. 46, orig., franc., fol. 37-42 = 11 s.). Metternichův učitel státovědy Nicolaus Vogt (1756-1836), který byl uložen k věčnému odpočinku v Johannisbergu, sepsal v roce 1819 „fantazii“ Die Primärmächte (AC 7, i. č. 177, orig., něm., fol. 1-2 = 4 s.). Již v 19. století byla svázána korespondence mezi kancléřem Metternichem a jeho velmi blízkým spolupracovníkem a důvěrníkem, německým publicistou Friedrichem Gentzem (1764-1832) do 10 sešitů tzv. Gentzian, včetně některých dalších materiálů, mezi nimi také necelé dvě desítky Gentzových rukopisů k politické, vojenské i finanční situaci z let 1815-1828 (AC 5, konc., orig., opisy). Korespondence byla v roce 1913 vydána.⁴⁴ Přivázány byly výjimečně i rukopisy jiných autorů. Lze zde nalézt rovněž opisy Metternichova pojednání o svobodě tisku asi z roku 1824 (AC 5, VII. 171-178 a VIII. 21-26’).

Knihy hostů z předchozích fondových částí mohou doplnit seznamy hostů na Kynžvartu z roku 1829 (AC 14, i. č. 436, orig., něm., fol. 1-2) a na Johannisbergu z roku 1857 (AC 14, i. č. 436, seš. orig., franc., fol. 3-20).

Pozdější opis části paměti francouzského generála Savaryho jsme už zmiňovali ve fondové části Francisco-Georgicum. Ve fondové části Acta Clementina je v opise z roku 1818 závažné podrobné vylíčení Cadoudalova spiknutí a zastřelení vévody d'Enghien v roce 1804: *Détails sur la catastrophe du Duc d'Enghien publiés par M^r le G^{ral} Savary Duc de Rovigo* (AC 8, i. č. 879, opis, franc., fol. 210-241 = 58 s.).

Období napoleonských válek se dotýká několik rukopisů ve fondové části Acta Clementina. Nejmenovaný utopista pojednal v roce 1810 o následcích možné války mezi Anglií a Francií pro Evropu (AC 8, i. č. 533, orig., franc., fol. 1-24 = 54 s.) a o problematice míru na moři (AC 8, i. č. 534, orig., franc., fol. 28-41 = 26 s.). Ferdinand Ernst von Waldstein analyzoval ve stejném roce postavení rakouské monarchie (AC 8, i. č. 535, orig., franc., fol. 42-55 = 28 s.). Rakouský diplomat Johann Philipp von Wessenberg-Ampringen, ministr zahraničí a ministerský předseda v roce 1848, přiložil ke korespondenci s Metternichem v roce 1812 *Betrachtung über den Krieg in Norden 1812 a Vom Übergang des Niemens bis nach Schlacht von Mosaisk* (AC 2, i. č. 73, orig., něm., fol. 11-22 = 23 s.). Zpráva o politické situaci v Evropě koncem ledna 1813 se dochovala v opise (AC 8, i. č. 580, franc., fol. 26-33 = 16 s.).

V opisech jsou zastoupeny dvě práce německého literárního historika a zakladatele německé romantické školy Friedricha von Schlegela, *Über die Organisation des Deutschen Bundes* z roku 1813 (AC 8, i. č. 579, něm., fol. 1-25 = 40 s.) s příloženou Metternichovou vlastnoruční poznámkou a *Über den gegenwärtigen Zustand von Deutschland* z roku 1818 (AC 7, i. č. 159, něm., fol. 10-25 = 28 s.), podobně jako analýza vnitropolitické situace ve Francii v letech 1815 - 1817 od francouzského státníka Eugèna Françoise Augusta d'Armand barona Vitrolles (AC 8, i. č. 808, franc., fol. 85-100 = 26 s.). Z roku 1818 jsou rovněž menší spisy abbého Kentzingerera a jeho přítele o vnitropolitických poměrech a o boji politických stran ve Francii (AC 8, i. č. 891 a 892, opisy, franc., fol. 252-257 a 258-267 = 10 a 17 s.). Nedatované je větší pojednání neurčeného autora o vnitropolitickém vývoji ve Francii té doby (AC 8, i. č. 587, konc., franc., fol. 1-46 = 88 s.).

Zatímco jakýsi Wolzogen psal v roce 1818 o nizozemských pevnostech (AC 13, i. č. 96, orig., něm., fol. 1-18, s tabulkami), pojednal nevedený pisatel ve stejném roce o daňovém systému ve Velké Británii, Rakousku a Vestfálsku a také o vyměřování válečné daně zvláště na Moravě (AC 8, i. č. 877 a 878, opisy, něm., fol. 184-203 a 204-209 = 36 a 9 s.).

O stavu rakouské monarchie pojednal v roce 1838 Karel Josef Clam-Martinic (AC 2, i. č. 8, orig., něm., fol. 101-108 = 15 s.), o vnitřních poměrech v Uhrách v roce 1844 Joseph Weiss (Vaisz) von Hortenstein (AC 8, i. č. 1143, opis, něm., fol. 8-14 = 12 s.). Pflügl se vrátil v roce 1841 k době Josefa II.: Österreichs Verhältnisse zur Türkei während der Regierung Kaisers Joseph II. infolge einer Allianz mit Russland (AC 8, i. č. 1131, orig., něm., fol. 10-40 = 57+1 s.).

Politické dokumenty o činnosti španělské vlády v Urgelu byly přepsány ve formě registů nebo doslovných překladů a opatřeny doplňujícími komentáři v Paříži v roce 1824 (AC 8, i. č. 962, seš., franc., fol. 16-49 = 62 s.). Ze zprávy Alexandra Hübnera o Portugalsku z let 1842-1843 se zachoval jen fragment bez začátku (AC 8, i. č. 27, orig.?, franc., fol. 59-64 = 12 s.).

Švýcarska se týká zpráva Františka Josefa Dietrichsteina z roku 1813 (AC 2, i. č. 13, opis, něm., fol. 12-19 = 13 s.) a dobrozdání Emila Ernsta Hoffmanna Metternichovi o obchodních a živnostenských poměrech ve Švýcarsku z roku 1843 (AC 8, i. č. 1132, orig., něm., fol. 1-14 = 24+1 s.).

Zřejmě vyžádaná byla zpráva Emericha von Eltze z roku 1818 pro Metternicha z Rio de Janeira s psanými i tištěnými přílohami o Argentině, Brazílii a Chile (AC 4, i. č. 2, orig., franc., fol. 673-728). S pojednáním o obyvatelích Brazílie se na kancléře obrátil německý přírodovědec Johann Friedrich Blumenbach (AC 7, i. č. 71, orig., něm., fol. 1-11 = 15 s.). Metternicha zajímala ovšem i úvaha o možnostech a vyhlídkách španělského obchodu s Indií, Bengálskem, Čínou a Filipínami (AC 8, i. č. 1611, opis, franc., fol. 118-125 = 14 s.). Kancléř měl podivuhodný smysl pro technické novinky. Není proto divu, že kromě závažných jiných dokumentů, např. ke stavbě Suezského průplavu, lze nalézt také rukopisná pojednání o počátcích parolodí a využití Fultonova vynálezu ve Francii (AC 8, i. č. 1625, opis, franc., fol. 168-171 = 8 s.) a o projektu kanálu nebo železnice spojující Dunaj s Černým mořem (AC 8, i. č. 1111, orig., něm., fol. 88-94 = 11 s.).

Pochopení a podporu pro své vědecké i praktické snažení hledali u kancléře nejrůznější odborníci a někdy přiložili i svá díla. Lékař Mathias Marenzeller, s nímž jsou spjaty pražské počátky homeopatie, se obrátil na tehdejšího ministra zahraničí v roce 1820 se svým spisem Geist der Homöopatischen Heil-Lehre (AC 7, i. č. 132, orig., něm., fol. 1-6 = 10 s.).⁴⁵ Profesor matematiky Franz Moth předložil v roce 1846 předmluvu k dílu Vollständige Anleitung zur Kenntniss und zum Gebrauche der mathematischen Zeichensprache (AC 7, i. č. 138, orig., něm., fol. 1-10 = 15 s.). S pojednáním o frenologické metodě Franze Josepha Galla se vypořádal kritik této metody (AC 7, i. č. 103, něm., fol. 18-23 a 24-29 = 12 a 12 s.). O jezuitěch psal

v roce 1826 baron Stieldar (AC 14, i. č. 47, orig., franc., fol. 59-70 = 21+3 s.).

V roce 1848 státník a pedagog Henry Brougham and Vaux napsal *Note on the English Law respectis the Press* (AC 13, i. č. 12, orig., franc., angl., fol. 5-16), tedy o problému, který Metternicha velmi zajímal.

Z revolučního roku 1848, tak osudového pro kancléře Metternicha, se v této fondové části zachovalo více zejména drobnějších rukopisů, většinou bez uvedení autora, které se vyrovnávají s průběhem revolučních událostí v Německu (AC 3, i. č. 2), Francii (AC 8, i. č. 1288), ale zejména v Rakousku (AC 8, i. č. 1254, 1255, 1260 a 1340). Blíže neznámý Kralis se zaměřil z různých hledisek na revoluční Vídeň (AC 8, i. č. 1256 - 1259). Zaujmut může i úvaha neuvedeného autora o psychologických příčinách výskytu revolucí v katolických zemích a o možnostech odstranění tohoto jevu (AC 8, i. č. 1600, opis, něm., fol. 1-20 = 37 s.).

5. *Acta Richardiana (AR)*

Antonín Haas při inventarizačních pracích v roce 1969 nahradil dosavadní prosté chronologické uložení korespondence a dalších archiválií této fondové části věcnými skupinami, které zachycuje jeho inventář.

Za rukopisy v rozmezí do poloviny 19. století je možné v této fondové části pokládat pouze opisy anekdot a vtípů kancléře Metternicha (AR, i. č. 983, něm., 5 dvou listů = 20 s. a seš. 27 fol.), jejichž originál je ve fondové části *Francisco-Georgicum*.

Závěr

Metternišská knihovna v Kynžvartě je pokládána v několika ohledech za nejvýznamnější zámeckou knihovnu v českých zemích. Vedle prvotisků⁴⁶ její zvláště cennou složkou jsou rukopisy, jež byly popsány v jednom z prvních moderních katalogů věnovaným tomuto druhu knihoven.⁴⁷ Souborem rukopisů knihovny však není vyčerpáno rukopisné bohatství metternišských fondů. V základním archivním fondu, jímž je Rodinný archiv Metternichů, který stejně jako knihovna náleží mezi nejvýznamnější svého druhu, se dochoval větší počet archiválií, jež lze zahrnout do vymezení rukopisů.

Jsou přirozeně převážně mladší než rukopisy knihovny, nejstarší pocházejí ze 16. a většina vznikla až v 18. a zejména v 19. století. Ve výše podaném přehledu byly brány v úvahu až na výjimky jen rukopisy do poloviny 19. století. Jde o neobyčejně pestré zastoupení různých oborů lidské činnosti, od hospodářství po kulturu, od politiky po vědu, od působení kancléře Metternicha

až po literární díla Dumasova. Totéž platí o prostorovém záběru. Nesetkáváme se jen s oblastí téměř všech regionů Evropy, včetně českých zemí, ale i se vzdálenými oblastmi Asie a Ameriky.

Rukopisy ve fondu Rodinný archiv Metternichů, který spravuje Státní ústřední archiv v Praze, byly dosud využity jen v omezené míře. Podaný přehled upozorňuje na témata, kterým by mohla být věnována badatelská pozornost.

Poznámky

- 1) Weilerswist, Kreis Euskirchen. Není totožná se vsí Metternich, západně od Koblenze za řekou Moselou, dnes částí města Münstermaifeld.
- 2) Srov. „Metternicher Stamms“ v rkp. ausführliche Hausgeschichte ve fondu Rodinný archiv Metternichů (= RAM), Starý archiv (= A), č. 5422, sign. 6/VIII č. 3.
- 3) Nejde ve skutečnosti o archiv rodinný, ale rodový.
- 4) Aus Metternich's nachgelassenen Papieren. Herausgegeben von dem Sohne des Staatskanzlers Fürsten Richard Metternich-Winneburg. Geordnet und zusammengestellt von Alfons von Klinkowström. Autorisirte deutsche Original-Ausgabe. 1. - 8. Bd. Wien, Wilhelm Braumüller 1880 - 1884.
- 5) Od 4.6.1897 rakouský majorát na spojení jmen a erbů Metternich-Sandor.
- 6) O. Weber, Bericht über die Bestände des fürstl. Metternichschen Familienarchiv in Plass. In: Archivalien zur neueren Geschichte Oesterreichs. 1. Wien 1913, s. 140-156.
- 7) Dříve uváděna jako Richardiana. Protože by mohlo docházet k záměně zkratk s R = Reichständisches ve Francisco-Georgicu, upřednostňuji zkratku a název AR = Acta Richardiana.
- 8) J. Görner, Rodinný archiv metternišský ve Státním ústředním archivu v Praze. Archivní časopis, 9, 1959, s. 144-150.
- 9) Státní oblastní archiv v Plzni. Průvodce po archivních fondech. Sv. 3. Praha, Archivní správa MV ČR 1976, Honcův popis na s. 145-150. Rodinný archiv Metternichů by v rámci vymezení územního obvodu sítě státních archivů příslušel do SOA Plzeň, byl však ponechán, s ohledem na svůj mimořádný význam a dostupnost pro badatele, ve Státním ústředním archivu v Praze.
- 10) I. Hlaváček - Z. Hledíková, Nichtbohemikale mittelalterliche Originalurkunden in den böhmischen Ländern. Köln - Wien, Böhlau Verlag 1977, s. 68-75, 200.

- 11) Regesten des Archivs der Herrschaft Winneburg-Beilstein im Gesamtarchiv der Fürsten von Metternich im Staatlichen Zentralarchiv zu Prag, Urkunden bis 1400, bearbeitet von Johannes Mötsch. Koblenz, Selbstverlag der Landesarchivverwaltung Rheinland-Pfalz 1989. Veröffentlichungen der Landesarchivverwaltung Rheinland- Pfalz. Bd. 53.
- 12) Viz pozn. 4.
- 13) M. Ullrichová, En suivant les traces d´Alexandre Dumas père en Bohême. Prague, Academia 1976. Poněkud zavádějící je citování: Famille Metternich, Richard, Cartons I à VIII (= Francisco-Georgicum, č. 2710-2765) a obdobně Fasc. M. A. Dumas (= tamtéž, č. 2797-2811).
- 14) Pro ukázkou na demodisku bylo z celkových 1627 vybráno 50 edičních záznamů v německém znění, z 4679 stran předpokládaných faksimile pak 10 stran, se stručným úvodem v češtině, němčině a angličtině, s aparátem včetně rejstříků v němčině. Srov. J. Hoffmannová, Pokus o využití CD-ROM v českém archivnictví. Archivní časopis 42, 1992, s. 78-83; táž, Využití CD-ROM k vydávání historických pramenů. Zpravodaj ČIS (= České informační společnosti) 1993, č. 1, s. 12-14.
- 15) J. Hoffmannová, Příprava edice CD-ROM „Kancelář Metternich a jeho doba“. Archivní časopis 42, 1992, s. 129-138.
- 16) F. Hoffmann - J. Pražák, Průvodce po rukopisných fondech českých zemí. In: Studie o rukopisech 11, 1972, s. 99-112.
- 17) J. Pražák, K evidenci literárních rukopisů v archivech, knihovnách a muzeích. Archivní časopis 10, 1971, s. 248-250.
- 18) F. Hoffmann - J. Pražák, Průvodce po rukopisných fondech, c.d., s.100.
- 19) I. Hlaváček, Úvod do latinské kodikologie. Praha, SPN 1978, zejména s. 7-8; týž, Kodikologie. In: Vademecum pomocných věd historických. Praha, Svoboda 1988, zejména s. 271, 273-274.
- 20) Viz pozn. 11.
- 21) Cista 4 custod VIIa ad No. 13, tj. 4/VIIa ad č. 13.
- 22) 4/I č. 4.
- 23) 4/VI č. 10.
- 24) 4/VI č. 9.
- 25) 4/VIIIc ad č. 13.
- 26) 4/VIIIb ad č. 13.
- 27) 5/IX č. 4.
- 28) 10/VIII ad č. 11.
- 29) 6/VIII č. 2.
- 30) 6/VIII č. 1.

- 31) 6/VIII č. 3.
- 32) 6/VI č. 1.
- 33) 6/IX č. 16.
- 34) 6/XII č. 64.
- 35) Les ordonances de l'Ordre de la Toison d'Or. Constitutiones Ordinis Velleris Aurei e Gallico in Latinum Conversae.
- 36) T. Metternichová, Svědectví o neobyčejném životě. Praha, Panorama 1992, s. 361.
- 37) Aus Metternich's nachgelassenen Papieren, c. d., Bd. 5-8.
- 38) M. Ullrichová, En suivant les traces d'Alexandre Dumas père en Bohême, c. d.
- 39) Srov. inventář A. Haase z roku 1969, i. č. 804-906.
- 40) J. Honc v Průvodci po archivních fondech Státního oblastního archivu v Plzni, c. d., překvapivě uvádí, že Acta Clementina jsou členěna do 8 věcných celků.
- 41) Srov. pozn. 41.
- 42) V edici Aus Metternich's nachgelassenen Papieren, c. d., 1. Bd. byly uveřejněny pod názvem Galerie berühmter Zeitgenossen portréty Napoleona I. a Alexandra I. na s. 315-333. Metternichs Unterredung mit König Maximilian von Bayern zu Brüssel am 29. Juli 1850 byla otištěna v téže edici, 8. Bd., na s. 501-506.
- 43) Životopis a paměti byly otištěny jako první dokumenty edice Aus Metternich's nachgelassenen Papieren, c. d., 1. Bd., pod společným názvem Materialien zur Geschichte meines öffentlichen Lebens (1773-1815), na s. 1-272. O vzniku tří základních pramenů podrobněji tamtéž v pozn. 1 na s. 220-221.
- 44) F.C. Wittichen - E. Salzer, Briefe von und an Friedrich von Gentz. 3. Bd. Schriftwechsel mit Metternich. München - Berlin 1913.
- 45) J. Hoffmannová, Podobné podobným se léčí. Pražské počátky homeopatie. Nedělní Lidové noviny, víkendová příloha, 3.10.1992, s. 8.
- 46) J. Šimáková a kol., Katalog prvotisků zámeckých a hradních knihoven v České republice. Sborník Národního muzea v Praze, řada C, 33, 1988, č. 3-4, s. 3-4.
- 47) F. Čáda, Rukopisy knihovny státního zámku v Kynžvartě. Praha, Nakladatelství ČSAV 1965.

Jaroslava Hoffmannová

DIE HANDSCHRIFTEN IM ARCHIVBESTAND 'FAMILIENARCHIV METTERNICH'

Zusammenfassung

Im Rahmen der Zusammenstellung der allgemeinen Evidenz der in Archiven aufbewahrten Handschriften, die für Archivführer das Handschriftenreichtum in den böhmischen Ländern betrifft, wurde im Jahre 1992 ein Handschriftenverzeichnis aus dem Archivbestand 'Familienarchiv Metternich' (RAM) verfaßt, aus dem auch dieser Artikel herausgeht. Gleichzeitig hat die Verfasserin diese Gelegenheit benutzt, um systematisch das rheinische Geschlecht Metternich zu behandeln, sowohl seine hervorragendsten Mitglieder, vor allem die Geschlechtlinie Metternich-Winneburg, als auch die Gestaltung des Familienarchivs Metternich vorzustellen und mit seiner Einteilung in fünf Bestandteile bekanntzumachen. Diese Teile bilden Handschriftensammlung, Altes Archiv, Francisco-Georgicum, Acta Clementina und Acta Richardiana. Die Verfasserin hat auch die den Archivbestand behandelnde Literatur und grundlegende Editionen zusammengeschrieben.

Sukzessiv nach einzelnen Bestandteilen bringt sie Informationen über Entwicklung und Stand der Archivbearbeitung und zugehörige Archivbehelfe.

In dem Archivbestandteil Urkundesammlung (L) kommen keine Handschriften vor. In dem letzten Teil Acta Richardiana (AR) befinden sich außer den jüngeren Archivalien dieses Typs, welche das Handschriftenverzeichnis nicht betrachtete, nur Abschriften der Anekdoten des Kanzlers.

In dem Alten Archiv (A) kann man unter genealogischen Materialien auch größere Elaborate vor allem aus dem 16. Jahrhundert finden. Neben dem Geschlecht Metternich sind hier die Geschlechter von Gymnich, Seyn, Brömser, Leiningen-Westerburg u.w. vertreten. Die ältesten größeren heraldischen Materialien über die deutschen Adelsgeschlechter entstanden wahrscheinlich schon seit dem 15. Jahrhundert. Interessante Handschriften von damals binden sich an den Erzbischof von Trier Lothar Metternich (gest. 1632) und Erzbischof von Mainz Karl Heinrich Metternich (gest. 1679). Die Geschichte des Geschlechtes Metternich wurde von den Familienbeamten und Archivaren seit dem Jahre 1780 verfaßt; die letzten handschriftlichen Vermerke der sog. ausführlichen Hausgeschichte stammen noch aus dem Jahre 1885. Kanzlers Interesse für seine uralten Vorfahren aus dem Geschlecht Winneburg-Beilstein befand sich unter den Urkundenabschriften aus den Jahren 1338-1532 aus dem Kodex der Universitätsbibliothek zu Giessen. Während die Mutter des Kanzlers für sich Gedanken und Aussprüche anderer Autoren vermerkte, notierte der Kanzler vor allem seine eigenen Gedanken. Man kann hier auch grundlegende

Dokumente zum Orden des goldenen Vlieses finden. Die böhmischen Länder betrifft die Abhandlung über Landstrassen aus dem Jahre 1826. Man kann auch unter anderen Handschriften Bücher und Gästeverzeichnisse zu Johannisberg und Königswart erwähnen, unter denen sich auch österreichischer Kaiser Franz I. (II.) und Ferdinand I. (V.) befanden.

Die ältesten Handschriften des Archivbestandteiles Francisco-Georgicum (FG) entstanden am Anfang des 18. Jahrhunderts. Es handelt sich um Tagebücher von zwei (bzw. drei) Angehörigen des Geschlechtes Metternich — Ernst Eberhard und Ernst August — während ihrer Reisen in europäischen Ländern. Beide besuchten auch Böhmen. Ihr Verwandter Leykam begleitete eigene Vermerke aus der Reise nach Italien, Frankreich und England im Jahre 1840 mit Federzeichnungen.

Die Zeit der Napoleonkriege ist durch Werke Radetzky's, Scharnhorsts und Savary's Soldaten vertreten. Es sind auch Tagebüchervermerke der zweiten Gemahlin des Kanzlers Antonia von Leykam erhalten geblieben, vor allem aber merkwürdige Reihe der Tagebücher seiner dritten Gemahlin Melania Zichy-Ferraris. Mit ihrer Tätigkeit hängen auch andere Handschriften in diesem Archivbestand zusammen. Sie hat selbst auch Gästeverzeichnisse zu Richmond in den Jahren 1849-1850 zusammengefaßt. Der Kanzler selbst konnte sich nach dem Jahre 1848 in relativer Zurückgezogenheit eigenen Vorlieben widmen, wie auch die erhaltenen Bände beweisen: er verfolgte die Tagespresse und nahm zu dieser eigene Standpunkte, immer bereitete ihm Spaß das Sammeln der Anekdoten und Witze.

Mit den letzten Angelegenheiten des Geschlechtes Metternich hängt das Buch über die Beisetzung der Verstorbenen in die Familiengruft zu Plas zusammen. Unter den „Varia“ muß man den außerordentlich bedeutungsvollen Handschriftenkomplex Alexander Dumas Sen. erwähnen, den die Handschriften seiner Tochter Maria Alexandra verheir. Petel ergänzen.

In dem Archivbestandteil Acta Clementina (AC) kann man auch einige ältere Handschriften finden. Die älteste bezieht sich auf Ableben des schon erwähnten Erzbischofs Karl Heinrich Metternich vom Jahre 1679. Aus dem 18. Jahrhundert stammt das Tagebuch des spanischen Gesandten des Herzogs von Liria und betrifft seinen Aufenthalt in Rußland, Löbleins Tagebuch mit der Wahl und Krönung des Kaisers Josef II. in Frankfurt am Main, die Abhandlung über Toleranz und Aufklärung, das Memorandum über Verhältnisse in Österreich und Schilderung der Flucht und Verhaftung Ludwigs XVI. im Jahre 1791 von General de Bouillé. Auch andere Handschriften beziehen sich auf Ereignisse am Ende des 18. Jahrhunderts in Frankreich, Polen und Neapel. Zu den Hauptwerken gehören selbstverständlich eigene Werke des Kanzlers, die Unterlagen zu seiner Biographie und seinen Memoiren, auch seine mehr oder

weniger bekannte Portraits der hervorragenden Zeitgenossen neben anderen kleineren Abhandlungen des Kanzlers. Unter den Handschriften Metternichs Mitarbeiter kann man Werke von Friedrich von Gentze nicht übersehen. Mit Stillschweigen sollte man auch kleinere »Phantasie« Metternichs Lehrer der Staatskunde Nicolaus Vogt nicht übergehen. Weitere Handschriften in diesem Archivbestandteil sind Werke verschiedener Autoren und behandeln wieder die Zeit der napoleonischen Kriege, die Evolution von Österreich, Frankreich, Spanien, Portugal, der Schweiz und anderen Ländern nach der Beendigung. Im Hintergrund der Nachricht aus Südamerika oder Erwähnung über Indien, China und die Philippinen stand vor allem die Untersuchung der Handelsmöglichkeiten.

Man findet hier auch Handschriften zur Entwicklung der Technik und über den Fortschritt in wissenschaftlichen Erkenntnissen. Kleinere Handschriften bringen überwiegend Zeugnisse der Revolutionsereignisse im Jahre 1848 in verschiedenen Teilen Europas, selbstverständlich auch in Wien. Auch in diesem Archivbestandteil befinden sich Gästeverzeichnisse aus Königswart und Johannisberg.

Die Handschriften im Archivbestand 'Familienarchiv Metternich', das vom Staatlichen Zentralarchiv in Prag verwaltet wird, hängen selbstverständlich mit der Metternichs Bibliothek in Königswart zusammen, die mit Rücksicht nicht nur auf erhaltene Wiegendrucke, sondern auch auf ihre Handschriften zu den bedeutendsten Schloßbibliotheken in unserem Land gereiht wird.

VYMEZENÍ FONDU MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

Rudolf Kaďorek

Zpřístupňování archiválií patří k nejdůležitějším úkolům a povinnostem archiváře. Jedním ze základních předpokladů kvalitního a odborného zpřístupnění archivního materiálu je správné vymezení archivního fondu. U rozsáhlých a vnitřně komplikovaných fondů, jejichž původci často měnili svoji organizační strukturu, kompetenci nebo i název, jde o vysoce odbornou činnost, která klade značné nároky na odborné i praktické znalosti archiváře a vyžaduje shromáždění velkého množství údajů o činnosti organizace, která je původcem fondu.

Určujícím hlediskem pro zpřístupňování archivního materiálu v archivech je provenienční princip, na jehož základě jsou archiválie tříděny a zařazovány do fondů, do kterých svým původem organicky patří. Archivní fond bývá zpravidla definován jako „soubor písemných i jiných příbuzných dokumentů, který vznikl výběrem za účely správními, provozními a vědeckými z materiálu, nashromážděného organickou činností určité instituce (úřadu, korporace, podniku, ústavu a pod.) nebo jejích operativně a organizačně oddělených částí. Archivní fond tvoří též souhrn dokumentárního materiálu neúřední povahy, vzniklý z politické, vědecké, hospodářské nebo jiné veřejné činnosti jednotlivce“.¹ Vymezení archivního fondu spočívá v určení původce fondu, názvu fondu a jeho časového rozsahu.

Původcem fondu je instituce, organizace (nebo její organizačně oddělená část) nebo osoba, z jejíž činnosti archivní fond vznikl. Až na výjimky platí, že jeden původce tvoří vždy jeden archivní fond.² Do jednoho archivního fondu nelze zahrnovat archiválie různých organizací, i když jsou navzájem spojeny posloupností.

Název fondu se zpravidla shoduje s názvem původce s tím, že se z názvu původce vypouštějí všechny nepodstatné části. Pokud původce fondu během své existence měnil svůj název, určuje se název fondu podle posledního názvu původce, popřípadě podle názvu, který nejlépe vystihuje charakter fondu. Rovněž lze použít název fondu odvozený z názvu původce, který se nejdéle používal nebo z jehož období se ve fondu zachovalo nejvíce dokumentů.

Časový rozsah fondu je určen daty vzniku a zániku původce fondu. Nemusí se však vždy shodovat s dobou existence původce fondu. Menší časový rozsah je možný v případě, že se nedochovaly písemnosti pro celou dobu existence původce, nebo jedná-li se o neuzavřené fondy. Naopak větší časový rozsah je možný tehdy, jestliže původce fondu převzal písemnosti svého předchůdce (pravá a nepravá priora), nebo když původce fondu existoval krátce ještě po svém zrušení.

Archivní teorie dále říká, že pokud instituce nebo organizace po dobu své činnosti podstatně změnila svou věcnou nebo územní kompetenci, nebo jestliže se podstatně změnilo její původní určení, je třeba archiválie roztrždit na samostatné fondy, přičemž dělicím mezníkem bude datum, od kterého změna kompetence vstoupila v platnost.

Problém vymezení archivního fondu, zejména to platí pro fondy z období po roce 1945, spočívá tedy především v posouzení, zda změny, ke kterým došlo u organizace, která je původcem fondu, byly natolik závažné, že opravňují k vytvoření dvou či více samostatných fondů. Při posuzování závažnosti změn je třeba vycházet ze znalosti vývoje původce fondu, stavu zpřístupňovaného archivního materiálu a obdobných případů z archivní praxe. Všechna kritéria musí archivář posuzovat ve vzájemných souvislostech, ne izolovaně a formálně. Za nejdůležitější kritérium považují stav zpřístupňovaných archiválií, především úplnost písemné pozůstalosti původce, stupeň zachování spisové manipulace a všechny zásahy, které byly do písemné pozůstalosti původce fondu učiněny, a to až do okamžiku jejího konečného zpracování v archivu. Jedná se zejména o skartace, různé formy dílčího zpřístupnění, přemanipulování spisů apod. Domnívám se, že problém vymezení archivního fondu, resp. určení původce fondu, u organizací, které po dobu své existence často měnily svoji organizační strukturu, kompetenci a působnost, je především otázkou výběru nejlepší varianty z několika možných. V zájmu zvolení optimální varianty by bylo vhodné v rámci přípravy na zpracování fondu předkládat vždy několik alternativních návrhů na vymezení fondu. Při jejich posuzování budou rozhodující roli hrát především specifické vlastnosti zpřístupňovaného materiálu a samozřejmě i prostorová a personální situace archivu. Ta má vliv zejména na volbu metod zpřístupnění.³

Důležitá je i otázka, kdy se má archivář vlastním vymezením archivního fondu zabývat. Zda-li až během přípravy na zpracování fondu a v průběhu třídění archiválií, nebo již předtím. Domnívám se, že vymezení archivního fondu je proces, který začíná při odborném dohledu, který archivář provádí u organizace, která je původcem fondu, pokračuje po předání písemností do archivu a končí roztržidáním zpřístupňovaných archiválií. V rámci tohoto procesu by měly být za pomoci pracovníků spisoven, případně i meziarchivů, shromážděny všechny potřebné údaje k vývoji organizace (základní právní normy týkající se vzniku a kompetence organizace, statuty, organizační řády, spisové a skartační řády a plány a pod.), včetně poznatků, jak se tyto změny projeví na chodu organizace. Včasné shromáždění těchto údajů bude v praxi znamenat, že při přípravě na zpracování archivního fondu budou údaje potřebné pro určení původce fondu již připraveny a odpadne jejich pracné a někdy i neúspěšné dohledávání v archivním materiálu.

Fond Ministerstvo zemědělství, který je uložen ve IV. oddělení Státního ústředního archivu v Praze, patří k nejdůležitějším pramenům pro poznání vývoje českého a slovenského zemědělství a lesnictví ve 20. století.

Přestože jde o fond po obsahové stránce velmi důležitý, je dosud zpřístupněn pouze částečně. Fond je třeba navíc posuzovat jako fond neuzavřený, neboť část písemností ministerstva zemědělství (převážně z období po roce 1945) nemohla být dosud z prostorových důvodů Státním ústředním archivem převzata a zůstává zatím ve správním archivu ministerstva zemědělství České republiky.⁴

Zpřístupňování písemností fondu Ministerstvo zemědělství probíhalo postupně, tak jak byly písemnosti jednotlivých útvarů ministerstva zemědělství přebírány ze spisovny, a bylo vedeno snahou zpřístupnit v první řadě nejdůležitější a badatelsky nejžádanější části. Od roku 1960 do roku 1992 byla ve IV. oddělení SÚA zpřístupněna tato oddělení fondu Ministerstvo zemědělství:

- 1960 - Prezídium 1918-1945
 - Pomocné knihy 1918-1934
- 1962 - Pomocné knihy 1935-1950 a doplňky z let 1918-1934
 - Sekretariát protektorátních ministrů zemědělství 1938-1945
- 1965 - Tisková dokumentace 1939-1951
- 1966 - IX. odbor (1920) 1935-1942 (1948)
 - IX. odbor po roce 1945 (1936) 1945-1950
 - Spisy 1918-1934
- 1985 - Schůze kolegia ministrů zemědělství 1949-1962
- 1989 - Kabinet a sekretariát ministrů 1945-1960
- 1990 - Jednotná zemědělská družstva (1945) 1949-1960 (1961)
- 1992 - Zahraniční a obchodní záležitosti 1919-1950 (1953)
 - Zahraniční vztahy (1950) 1951-1966

Písemnosti některých dalších útvarů ministerstva zemědělství byly v tomto období zpřístupněny pouze provizorně formou soupisů, které v dnešní době neodpovídají nárokům kladeným na archivní pomůcky, a jsou proto využívány pouze jako interní pomůcky pro potřebu oddělení.

Jako samostatné fondy byly zpřístupněny písemnosti těch orgánů a útvarů, které sice k ministerstvu zemědělství náležely, ale jinak tvořily organizačně a personálně samostatné celky.⁵

Dosavadní zpřístupnění fondu Ministerstvo zemědělství je možné pokládat za účelové, a to v tom smyslu, že bylo vedeno snahou zpřístupnit pro badatelské využití v co možná nejkratší době co nejvíce písemností ministerstva zemědělství.

Zpřístupňování probíhalo víceméně nahodile, podle toho jak byly písemnosti předávány do archivu ze spisovny, neexistovala koncepce, která by se zabývala

zpřístupněním fondu Ministerstvo zemědělství jako celku, nebylo stanoveno ani pořadí zpřístupňovaných částí. Jednotlivá fondová oddělení jsou zpracována více jako samostatné fondy, než jako fondová oddělení.

Otázka vymezení archivního fondu Ministerstvo zemědělství a jeho fondových oddělení nebyla v rámci dosavadního zpřístupnění řešena. Postupovalo se podle nepsaného pravidla, že nejprve je třeba archiválie postupně zpřístupnit a až nakonec jednotlivá fondová oddělení „nějakým způsobem“ zkompletovat v jeden fond. Nesporná byla pouze dolní časová hranice tvořená rokem 1918, kdy bylo ministerstvo zemědělství zřízeno.⁶ Horní časová hranice nebyla v podstatě nikdy stanovena.⁷ Při zpřístupňování některých fondových oddělení byl jako pomocný časový mezník zvolen rok 1960, neboť písemnosti z let po roce 1960 nebyly dosud v úplnosti do archivu předány.⁸

V souvislosti s prozatímním zpřístupněním fondu Ministerstvo zemědělství bych rád upozornil na význam řádného vedení spisů o fondu.⁹ Spisy o fondu obsahují základní informace o písemnostech původce fondu od jejich vzniku a uložení ve spisovně původce až po jejich archivní zpracování a zpřístupnění pro veřejnost. Důsledné a odpovědné vedení spisů o fondu usnadňuje archiváři přípravu na zpracování archivního fondu a správnou volbu metod pořádání. V zájmu maximálního a operativního využívání spisů o fondu je žádoucí jejich snadná dostupnost a přehlednost.

Chtěl bych zdůraznit i význam včasného zakládání spisů o fondu, již v rámci provádění předarchivní péče, tedy ještě před vlastním převzetím archiválií do archivu. Je to důležité zejména tehdy, když archivář pověřený zpřístupněním fondu nevykonával u původce fondu předarchivní dohled.

V případě fondu Ministerstvo zemědělství musím bohužel konstatovat, že spisy o fondu neplní svoji úlohu a neusnadňují archiváři jeho práci. Spisy jsou neúplné, vnitřně neuspořádané, chybí důležité informace zejména pro starší období. Částečně je tento stav dán objektivními důvody, ale jistou roli zde sehrává i menší pozornost, která je této otázce věnována ze strany samotných archivářů.

Péče o spisy o fondu je, podle mého názoru, jedním z úkolů, kterým by v archivech měla být do budoucna věnována větší pozornost. Aby spisy o fondu mohly beze zbytku plnit svoji funkci, to jest poskytovat základní informace o fondu (jeho zpracování a využívání) a jeho původci, musí být vedeny v souladu s požadavky současného archivnictví. V dnešní době, kdy jsou archivy vybaveny moderními kopírovacími přístroji a jinou technikou by bylo jistě žádoucí, aby spisy o fondu obsahovaly například i kompletní přehledy o vývoji organizační struktury původce fondu. Usnadnilo by to práci nejen archivářům samotným, ale jistě by takovouto službu ze strany archivů uvítali i mnozí badatelé.¹⁰

Jak jsem již v úvodu naznačil, problém vymezení archivního fondu spočívá do značné míry v posouzení významu změn, ke kterým došlo u původce fondu během jeho existence. Stručně se proto zmíním alespoň o nejdůležitějších změnách, ke kterým došlo u ministerstva zemědělství.

V roce 1942 bylo ministerstvo zemědělství přejmenováno na ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství. Z jeho působnosti byla vyjmuta agenda hospodářských škol, zemědělských vodních staveb a veterinární záležitosti.¹¹

Po osvobození v roce 1945 byla dekretem prezidenta republiky č. 1/45 Sb. činnost ministerstva zemědělství obnovena. Nový organizační řád ministerstva byl vydán s platností od 28.7.1945.

V roce 1951 byla z působnosti ministerstva zemědělství vyňata agenda lesního hospodářství a převedena do nově zřízeného ministerstva lesů a dřevařského průmyslu.¹²

V roce 1953 bylo zřízeno samostatné ministerstvo státních statků, které v oboru státních statků převzalo dosavadní úkoly ministerstva zemědělství a pověřenectva zemědělství.¹³ Ještě téhož roku však došlo ke sloučení ministerstva zemědělství a ministerstva státních statků v ministerstvo zemědělství.¹⁴ K opětovnému zřízení ministerstva státních statků došlo v roce 1955.¹⁵

V roce 1956 bylo ministerstvo státních statků a ministerstvo lesů a dřevařského průmyslu zrušeno a jejich působnost převedena na ministerstvo zemědělství, které bylo současně přejmenováno na ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství.¹⁶ V roce 1960 byla do působnosti ministerstva zemědělství a lesního hospodářství převedena agenda vodního hospodářství. Zároveň byl název ministerstva rozšířen na ministerstvo zemědělství, lesního a vodního hospodářství.¹⁷

Po zřízení Ústřední správy vodního hospodářství v roce 1965 byla agenda řízení vodního hospodářství z působnosti ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství vyčleněna a ministerstvo přeměněno na ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství.¹⁸

V roce 1967 bylo zřízeno ministerstvo lesního a vodního hospodářství, do jehož působnosti přešla agenda lesního hospodářství z ministerstva zemědělství a lesního hospodářství a agenda vodního hospodářství z Ústřední správy vodního hospodářství, která byla současně zrušena. Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství bylo přeměněno na ministerstvo zemědělství.¹⁹

Téhož roku došlo ke zrušení ministerstva zemědělství, ministerstva potravinářského průmyslu a Ústřední správy nákupu zemědělských výrobků. Jejich působnost byla přenesena na nově zřízené ministerstvo zemědělství a výživy.²⁰

V souvislosti s přijetím ústavního zákona o československé federaci byly zákonem České národní rady č. 2/1969 Sb. ze dne 8.1.1969 zřízeny ministerstva a ústřední orgány státní správy České socialistické republiky. Ústředním orgánem státní správy pro zemědělství, potravinářský průmysl, myslivost a pro rybníkářství se stalo ministerstvo zemědělství a výživy. Na úseku lesního a vodního hospodářství a ochrany čistoty ovzduší se ústředním orgánem stalo ministerstvo lesního a vodního hospodářství. Na federální úrovni byl zřízen výbor pro zemědělství a výživu.²¹

Všechny výše uvedené změny v působnosti ministerstva zemědělství se vyznačují některými shodnými rysy. Podstatné je především to, že až do roku 1967 se vždy jednalo o změnu v působnosti či názvu ministerstva zemědělství, ani v jednom případě nedošlo, alespoň podle mého soudu, ke zrušení ministerstva zemědělství jako takového a zřízení ministerstva nového. To má velký význam pro zachování kontinuity ve vývoji ministerstva zemědělství v období od jeho vzniku v roce 1918 až do jeho zrušení v roce 1967 a umožňuje nám to jednoznačně konstatovat, že původní poslání ministerstva jako resortu se po celou tuto dobu nezměnilo.

Uvedené změny dále ukazují, že změny v působnosti ministerstva se téměř vždy projeví i ve změně jeho názvu.²² Po formální stránce je možné pokládat změny v působnosti ministerstva zemědělství v letech 1942 až 1967 za naprosto rovnocenné. Zbývá tedy posoudit, zda tyto změny můžeme považovat za natolik podstatné, aby byly důvodem k vytvoření několika samostatných fondů.

Pro toto posouzení existují dvě základní kritéria. Za prvé, zjištění, jak tyto změny (a každá změna zvláště) ovlivnily chod ministerstva a zejména jak se projeví ve spisové manipulaci, za druhé, povšimnout si, jak byla tato otázka pojímána u jiných s ministerstvem zemědělství srovnatelných fondů. Nejprve uvedu dva příklady z archivní praxe.

Slovenští archiváři vycházeli při zpracování fondů pověřenectev ze zásady, že soubor písemností ústředního úřadu na čele kterého stál povereník, bude tvořit archivní fond, a to bez ohledu na délku jeho existence a osudy písemné pozůstalosti.²³

Na úseku zemědělské a lesní správy vytvořili celkem čtyři samostatné fondy:

- 1) Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy 1945-1951
- 2) Povereníctvo pôdohospodárstva 1945-1960
- 3) Povereníctvo lesov a drevárskeho priemyslu 1951-1956
- 4) Povereníctvo štátnych majetkov 1955-1956

Důležité je, že změny v působnosti jednotlivých pověřenectev byly téměř identické se změnami, kterými procházela v letech 1945 až 1960 československá

ministerstva, a tedy i ministerstvo zemědělství.²⁴ Z tohoto pohledu je závěr slovenských archivářů jednoznačný. Změna v působnosti pověřenectva není sama o sobě důvodem k rozdělení jeho písemností do více samostatných fondů.

Jiný postup naproti tomu zvolili pracovníci Státního ústředního archivu v Praze při zpřístupňování písemností palivoenergetického komplexu z let 1945-1969.²⁵ Archiválie byly podle jednotlivých základních organizačních změn a období rozděleny do čtrnácti samostatných fondů:

- 1) Československé doly, n.p., 1946-1951
- 2) Československé uhelné doly, n.p., 1951
- 3) Československé energetické závody, n.p., 1946-1951
- 4) Ministerstvo paliv a energetiky I 1951-1953
- 5) Ministerstvo paliv I 1953
- 6) Ministerstvo energetiky I 1953
- 7) Ministerstvo paliv a energetiky II 1953-1955
- 8) Ministerstvo paliv II 1955-1960
- 9) Ministerstvo energetiky II 1955-1958
- 10) Ministerstvo energetiky a vodního hospodářství 1958-1960
- 11) Ministerstvo paliv a energetiky III 1960-1963
- 12) Ministerstvo paliv III 1963-1965
- 13) Ministerstvo hornictví 1965-1968
- 14) Ústřední správa energetiky 1963-1968

Oba uvedené příklady ukazují, že přístup k vymezení archivního fondu může být v praxi různý. Poznatky takto získané mohou ovšem sloužit pouze jako metodické vodítko, nelze je však mechanicky aplikovat na jiné fondy bez předchozího důkladného srovnání písemného materiálu.

Uplatnění obdobných kritérií, jako tomu bylo v případě zpřístupnění písemností palivoenergetického komplexu, by pro vymezení fondu Ministerstvo zemědělství patrně znamenalo rozdělení písemností ministerstva zemědělství do následujících samostatných fondů.²⁶

- 1) Ministerstvo zemědělství I 1918-1942
- 2) Ministerstvo zemědělství a lesnictví 1942-1945
- 3) Ministerstvo zemědělství II 1945-1956
- 4) Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství I 1956-1960
- 5) Ministerstvo zemědělství, lesního a vodního hospodářství 1960-1965
- 6) Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství II 1965-1967
- 7) Ministerstvo zemědělství III 1967

Vytvoření několika samostatných archivních fondů z písemností jednoho původce pouze na základě změn v jeho věcné či územní kompetenci je možné pouze tehdy, jde-li archiválie do takto vytvořených fondů bezesbýtku roztržít,

resp. je-li takovéto rozdělení smysluplné. Tvoří-li písemnosti původce jeden celek, bylo by samoučelné chtít tyto písemnosti rozdělovat do menších souborů pouze na základě změn v kompetenci původce fondu, i když by to bylo patrně po technické stránce možné. Rozdělení písemností původce do dvou či více samostatných fondů je tedy možné a odůvodněné pouze tehdy, pokud změnám v kompetenci původce fondu odpovídají i změny v organizaci a spisové manipulaci. Není-li tato podmínka splněna, není zde dostatečný důvod, aby změna kompetence u původce fondu vedla k rozdělení archiválií na více samostatných fondů.

U písemností ministerstva zemědělství z let 1918-1967 můžeme rozlišit tři základní manipulační období. První, které trvalo od roku 1918 do roku 1934, druhé, trvajícím od roku 1935 do roku 1951 a třetí, ohraničené léty 1951-1967.

V prvním manipulačním období byly spisy ukládány podle odborů a oddělení a byly řazeny buď chronologicky, nebo podle volně vytvářených věcných skupin. Ve druhém manipulačním období byly ministerské spisy ukládány podle signatur do věcných skupin, a to na základě jednotného registraturního plánu, který byl společný všem odborům a oddělením. A konečně ve třetím manipulačním období byly spisy ukládány opět podle jednotlivých útvarů ministerstva a tvořily převážně numericko-chronologické řady.

Vzhledem k tomu, že některé spisy z let 1918-1934 byly již v minulosti ve spisovně částečně přemanipulovány a přiřazeny k jednotlivým signaturám, můžeme z hlediska konečného archivního zpracování fondu Ministerstvo zemědělství uvažovat pouze o dvou základních manipulačních obdobích, a rok 1951 se proto jeví jako jediný vhodný mezník pro případné rozdělení písemností ministerstva zemědělství z let 1918-1967 na dva samostatné fondy.

Organizační změny, ke kterým u ministerstva zemědělství docházelo, a které byly zvláště časté po roce 1945, neměly s výjimkou roku 1951 na vývoj spisové služby ministerstva zemědělství větší vliv. Navíc byly již ve spisovně a později v archivu některé písemnosti přemanipulovány do větších souborů podle věcného hlediska a jejich zpětné roztřídění podle organizačního principu by bylo nejen z časového hlediska velmi náročné, ale z části patrně i neproveditelné.

Přestože úplné zpřístupnění fondu Ministerstvo zemědělství zůstává zatím záležitostí daleké budoucnosti, některé úkoly s tím spojené by bylo potřebné řešit již dnes. Především by měl být jasně formulován další postup při zpřístupňování fondu Ministerstvo zemědělství jako celku, který by vycházel z dosavadního stavu zpřístupnění, ale zároveň by řešil i ty problémy, kterým nebyla v minulosti věnována dostatečná pozornost.

V prvé řadě to předpokládá převzetí všech písemností ministerstva zemědělství do roku 1967, které jsou dosud uloženy ve správním archivu ministerstva zemědělství, dále shromáždění všech dostupných informací o dosavadním zpracování fondu Ministerstvo zemědělství a provedení průzkumu u archiválií již převzatých, ale zatím nezpracovaných. Zpřesněna by měla být i evidence vedená o fondu Ministerstvo zemědělství.²⁷ Po vyhodnocení získaných poznatků bude možné provést definitivní vymezení fondu s důrazem na vymezení jednotlivých fondových částí a stanovit další postup při jejich zpřístupňování.

Poznámky

- 1) Základní pravidla pro zpracování archivního materiálu. Praha, AS MV 1958, s. 11.
- 2) Výjimku tvoří fondy uspořádané v minulosti podle tzv. pertinenčního principu, dále se v jednom fondu ponechávají archiválie předchůdce nebo nástupce původce fondů, pokud tvoří jen nepatrný zlomek nebo pokud nejdou oddělit z důvodů jednotného registraturního systému.
- 3) Srovnej některé závěry A. Pazderové: Problematika pořádání velkých fondů s chronologicko-numerickým uložením písemností se zaměřením na ministerstvo dopravy. Archivní péče o fondy z období socialismu (Sborník příspěvků), SÚA Praha, 1987, s. 149-152.
- 4) Podle lokačního přehledu sestaveného v SÚA ke dni 31.12.1989 měl fond Ministerstvo zemědělství celkem 1933 bm. Rozsah písemností uložených dosud ve správním archivu MZ ČR se mi nepodařilo zjistit. Ve správním archivu mají podchycen pouze údaj o celkovém množství všech uložených písemností, což jest 7 500 bm.
- 5) Jedná se o fondy Státní pozemkový úřad, Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu a Ústřední ředitelství státních lesů a statků. Na některé skutečnosti související s vymezením fondu Ústřední ředitelství státních lesů a statků upozornila Jiřina Juněcová: Problémy s vymezením fondů při zpřístupňování fondu Ústředního ředitelství státních lesů a statků v Praze. Archivní péče o fondy z období socialismu (Sborník příspěvků), SÚA Praha, 1987, s. 137-139.
- 6) Ministerstvo zemědělství bylo zřízeno zákonem č. 2/18 Sb., jímž byly zřízeny nejvyšší československé správní úřady.
- 7) Časové ohraničení fondu Ministerstvo zemědělství, které je uvedeno v evidenčním listu JAF (1918-1985) a v lokačním přehledu (1918-1981) nelze brát za určující, ale pouze za předběžné a orientační.

- 8) Tato skutečnost se však netýká pouze fondu Ministerstvo zemědělství, ale i dalších fondů uložených ve Státním ústředním archivu v Praze.
- 9) Pokud jde o obsah termínu spisy o fondu, odkazují na příručku Ochrana, sprístupňovanie a využívanie archívnych dokumentov. Bratislava, AS MV SSR 1988, s. 30-31.
- 10) Musím ovšem zdůraznit, že jsem vycházel pouze z vlastních zkušeností, které jsem získal jako archivář ve IV. oddělení SÚA v Praze. Informace týkající se vedení spisů o fondu v jiných odděleních SÚA ani v jiných archivech nemám k dispozici.
- 11) Srv. vl. nař. č. 14/42 Sb. o nové organizaci některých ústředních úřadů.
- 12) Srv. vl. nař. č. 74/51 Sb., kterým se zřizují nová ministerstva.
- 13) Srv. vl. nař. č. 6/53 Sb., kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost.
- 14) Srv. vl. nař. č. 77/53 Sb. o nové organizaci ministerstev a ústředních orgánů státní správy.
- 15) Srv. vl. nař. č. 48/55 Sb. o zřízení ministerstva těžkého strojírenství, ministerstva přesného strojírenství, ministerstva automobilového průmyslu a zemědělských strojů a ministerstva státních statků.
- 16) Srv. vl. nař. č. 19/56 Sb. o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy.
- 17) Srv. zákon č. 101/60 Sb. o sloučení některých ministerstev, o převedení řízení vodního hospodářství do působnosti ministerstva zemědělství a o změně názvu ministerstva stavebnictví.
- 18) Srv. zákon č. 115/65 Sb. o změnách v organizaci a působnosti některých odvětvových ústředních orgánů.
- 19) Srv. zákonně opatření Národního shromáždění č. 1/67 Sb. o změnách v organizaci a působnosti některých ústředních orgánů.
- 20) Srv. zákon č. 29/67 Sb. o zřízení a působnosti ministerstva zemědělství a výživy.
- 21) Srv. ústavní zákon č. 171/68 Sb. o zřízení federálních ministerstev a federálních výborů.
- 22) Změna názvu původce fondu není sama o sobě pochopitelně důvodem k rozdělení fondu.
- 23) Podrobněji viz Elo Rákoš, Spracúvanie a sprístupňovanie fondov povereníctiev 1945-1960 (Príspevok k archívnej metodike). SA, 20, 1985, s. 14-33; týž, Formovanie archívnych fondov povereníctiev. Zpravodaj

pobočky ČSVTS při SÚA v Praze, 1989, č. 36, s. 20-33; Elo Rákoš - Štefan Rudohradský, Slovenské národné orgány 1943-1968. Bratislava, AS MV SSR 1973, 641 s.; Vladimír Wolfshörndl, Povereníctvo pôdohospodárstva 1945-1960. SA, 21, 1986, s. 32-53.

- 24) Srv. např. vl. nař. č. 19/56 Sb. o zrušení některých ministerstev a ústředních orgánů státní správy a vl. nař. č. 34/56 Sb. o zrušení niektorých povereníctiev.
- 25) Podrobněji viz Alena Fejlková, Správní vývoj a diplomatika písemností resortu energetiky v Československu v letech 1945-1969. SAP, 38, 1988, č. 2, s. 483-525; táž, Zkušenosti z pořádání archivních fondů v resortu paliv a energetiky v období socialismu. Zpravodaj pobočky ČSVTS při SÚA v Praze, 1989, č. 36, s. 56-61; táž, Typologický rozbor písemností palivoenergetického resortu. Archivní péče o fondy z období socialismu (Sborník příspěvků), SÚA Praha, 1987, s. 71-89; Ludmila Kubátová, Stručný přehled vývoje ústřední správy oboru paliv 1945-1969. Tamtéž, s. 48-70.
- 26) V této souvislosti je třeba připomenout jako jednu z možných variant zpřístupnění písemností ministerstva zemědělství i formu sdruženého inventáře.
- 27) V souladu s instrukcí MV ze dne 18.7.1977 čj. Ar/3-2165/77 o způsobu vedení evidence archiválií je v archivech vedena evidence o každém archivním fondu nebo sbírce, bez ohledu na to, zda se jedná o fond zpřístupněný či nikoli. Tato evidence však vypovídá převážně o fondu jako celku, méně již o jednotlivých fondových částech a menších celcích převzatých do archivu v rámci skartačního řízení. U složitých fondů, které jsou zpřístupňovány postupně, jako je tomu v případě fondu Ministerstvo zemědělství, by proto měla být vedena pro každou fondovou část samostatná pomocná evidenční karta, která by obsahovala základní údaje o této části, popř. další informace využitelné při zpřístupňování fondu.

Rudolf Kadorek

ABGRENZUNG DES ARCHIVBESTANDES 'MINISTERIUM FÜR LANDWIRTSCHAFT'

Zusammenfassung

Genauere Definition des Archivbestandes wird zur grundlegenden Voraussetzung jeder qualifizierten und fachmännischen Bearbeitung der Archivalien. Bei umfangreichen und innerlich komplizierten Archivbeständen, deren Veranlasser oft ihre Organisationsstruktur, Kompetenz oder auch die Bezeichnung änderten, handelt es sich um fachmännische Tätigkeit, die beträchtliche Ansprüche auf Fachkenntnisse und Praxis von jedem Archivar erfordert. Das schwierigste dabei bildet das Gutachten, wie weit die Änderungen, welche beim Urheber des Bestandes unternommen wurden, die Gliederung der Schriftstücke in zwei oder mehrere selbständige Archivbestände gerechtfertigen.

Der Archivbestand 'Ministerium für Landwirtschaft' befindet sich in der IV. Abteilung des Staatlichen Zentralarchivs in Prag. Es handelt sich um einen bis heute nicht abgeschlossenen Archivbestand, der in den Jahren 1960-1992 teilweise in Form einiger selbständigen Inventare bearbeitet wurde. Dieser Bestand ist mit dem Jahre 1918, wann dieses Ministerium errichtet wurde, und dem Jahre 1967, in dem es gelöst wurde, begrenzt.

Die bei diesem Ministerium unternommenen Organisationsänderungen, die besonders nach dem Jahre 1945 sehr oft verliefen, blieben mit Ausnahme des Jahres 1951 in der Entwicklung des Schriftendienstes dieses Ministeriums ohne Einfluß.

Die in diesen Jahren entstandenen Schriften des Ministeriums für Landwirtschaft kann man in drei grundlegende Manipulationszeitabschnitte gliedern. Der erste dauerte vom Jahre 1918 bis 1934, der zweite vom Jahre 1935 bis 1951 und der dritte enthält Jahre 1951-1967.

In der ersten Manipulationsetappe wurde die Schriften nach den Sektionen und Abteilungen des Ministeriums aufbewahrt und entweder chronologisch oder nach beliebig gebildeten Sachgruppen eingereiht. In der zweiten Manipulationsetappe wurden die Ministerialschriften nach Signaturen in Sachgruppen eingereiht, und zwar nach einem einheitlichen für alle Sektionen und Abteilungen gültigen Registraturplan. Und schließlich in der dritten Manipulationsetappe wurden die Schriftstücke wieder entsprechend den einzelnen Ministerialabteilungen aufbewahrt und dabei bildeten überwiegend nummerisch-chronologische Reihen.

Rücksichtnehmend darauf, daß in der vergangenen Zeit einige Schriftstücke aus den Jahren 1918-1934 in der Registratur schon teilweise neu eingereiht und zu einzelnen Signaturen zugeordnet wurden, kann man bei der endgültigen Archivbearbeitung des Archivbestandes 'Ministerium für Landwirtschaft' nur zwei Manipulationsetappen in Betracht nehmen; aus diesem Grunde bildet das Jahr 1951 die einzige geeignete Zeitgrenze für eventuelle Einteilung der Schriften des Ministeriums aus den Jahren 1918-1967 in zwei selbständige Archivbestände, und zwar Archivbestand 'Ministerium für Landwirtschaft I' 1918-1951 und 'Ministerium für Landwirtschaft II' 1951-1967.

PAGINAE HISTORIAE

Sborník Státního ústředního archivu v Praze

2/1994

Lektorace: doc. dr. M. Bláhová, CSc., dr. Václav Babička, Jiří Hánl,
prof. dr. Robert Kvaček, CSc., Jiří Fidler, dr. Eliška Čáňová,
doc. dr. Jiří Šouša, CSc., prof. dr. Ivan Hlaváček

Překlad resumé: dr. Marie Lišková

Redakce: dr. E. Drašarová, CSc., dr. V. Babička, doc. dr. M. Bláhová, CSc.,
dr. Z. Kukánová, dr. V. Růžek, Mgr. A. Špiritová

Obálka: Jaroslav Béza

Vydal: Státní ústřední archiv v Praze, Karmelitská 2, Praha 1
roku 1994

Tisk: Státní ústřední archiv v Praze

Vydání 1.

Náklad 300

Cena: 30 Kč